TANRI KULUNDAN

DİNLEDİKLERİM

BÜTÜN ESERLERİ
13

Necip Fazıl

BÜYÜK DOĞU YAYINLARI

NECİP FAZIL KISAKÜREK

TANRI KULUNDAN DİNLEDİKLERİM

TANRI KULUNDAN DİNLEDİKLERİM / FİKİR

•

ESER
13

İlk Basım Tarihi : 1968

•

13. Basım / Ağustos 2011

©Büyük Doğu Yayınları: 19
"Her hakkı mahfuz ve Büyük Doğu Yayınları'na aittir."

Kurucusu:
Necip Fazıl Kısakürek

Sahibi: Büyük Doğu Yayınları
Basım Yayın Prodüksiyon Ltd. Şti. Adına
Mehmed Kısakürek

Genel Koordinatör: Emrah Kısakürek

Eser Kullanım - Telif Hakları ve
Yayın Sorumlusu: Suat Ak

Dağıtım Sorumlusu: Osman Kısakürek

•

Baskı: Ekosan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
2. Matbaacılar Sitesi 2NF4 - 8
Topkapı -İstanbul
(0212) 612 36 58

•

Büyük Doğu® Yayınları
Basım Yayın Prodüksiyon Ltd. Şti.
Ankara C. Vilâyet Han 10/3 Cağaloğlu - İstanbul
Telefon: (0212) 5285551-5125922-5110873

www.necipfazil.com.tr / www.buyukdogu.com.tr

Yayıncı Sertifika No: 12106
ISBN 975-8180-26-4

İÇİNDEKİLER

Onu Nasıl Tanıdım? 5
Ve Ogün Bugün 11
Kelimeler, Kelimeler 15
Allahım Seni İstiyoruz 20
İnanmak 26
Neye İnanmak 29
Kitap 32
Ruhçuluk Ve Bu Harp 37
İleri Adam Geri Adam 41
(Sağ) ve (Sol) 45
Mistik 49
Devrilen Ağaç 53
Ahlâk Davamız 56
Tarihçe 60
Ve Tarihçe 64
Edebiyatta Edep 68
Fikir Ahlâkımız 71
Horoz Döğüşü ve Bâbıâli Ahlâkı 88
Kumar 95
Sarhoşluk 100
Kalk Borusu 104
Fildişi Kule 108
Çalışmak 112
Türk İrfanı 116
İrfan İşinde Plân 120
Yine Türk İrfanı 123
Ve Türk İrfanı 126

Maarif Meselemiz 130
İşte Maarif Meselemiz 133
Ve İşte Maarifimiz 152
Yabancı Mütehassıs 156
Millî Hançere 160
Giden Beklenen 163
Birinci Mektup 166
İkinci Mektup 169
Üçüncü Mektup 172
Dördüncü Mektup 177
Beşinci Mektup 182
Altıncı Mektup 189
Abide 197
Yeni Şiir 201
Sanat Manzaramız 206
Yine Sanat Manzaramız 209
Ve Sanat Manzaramız 213
Senin Neslin 216
Yine Senin Neslin 220
Ve Senin Neslin 223
Gelen Nesil 227
Münhâl Sultanlık 230
Parmak Çocuklar 234
İstanbul 237
Maraş 241
Türk Şehri 246
Söğüt 249
Sanatkâr ve Cemiyet 252
Ölüler ve Diriler 255
Yenilik ve Şaşkınlık 258
Sözde Münevver 260
Okuyucu 263
Ankara'da Rüzgâr 266

NECİP FAZIL KISAKÜREK

TANRI KULUNDAN DİNLEDİKLERİM

BÜYÜK DOĞU YAYINLARI

ONU NASIL TANIDIM?

Dinmek bilmez bir ağrı çeken diş... Ne kibrit çöpünden imdat, ne berber kerpeteni, ne karanfil yağı, ne de eczacı güllacından...

İşte böyle; bir zamanlar beynim "mutlak hakikat" acılarına yataklık etti.

Ağrıyan akıl dişimdi.

Masallardaki benzetişle, denizler mürekkep, ağaçlar kalem olsa bu acıları sayıp dökmeye yetmez.

Hayatımda öyle bir gün doğdu ki, kundaktan patiğe, emzikten kısa pantolona, oyuncaktan boyunbağına, karalama defterinden polis hafiyesi romanına, beştaştan iskambil kâğıdına ve ayva tüyünden kır saça kadar, anne, baba, dadı, mektep, arkadaş, kitap, hoca, tabiat, şehir, cemiyet, kimden ne aldımsa hepsini geriye verdim. Ruhuma istifledikleri hazırlop dünya bir sarsılışta yıkıldı gitti.

Bilmem ki, hiçbir fâni, dünyaya gelmiş olmak adına bu kadar ağır bir borç senedi imzalamış mıdır?

Bir tohumu, cevherini bulmak için merkezine doğru, tabaka tabaka soyup hiçbir şey bulamamak, üstelik tohumun ezbere inanılmış hakikatini de kaybetmek gibi, her şeyin iç yüzünü ararken her şeyi elden çıkarıverdim.

İmam-ı Gazalî'nin midesine aylarca tek damla suyu bile kabûl ettirmiyen ve (Paskal)ın beyninde urların en müthişini kabartan kanlı fikir çilesinden payıma düşenleri anlatmaya kalkmıyacağım. Dünyaya gelmiş olmak adına benimki kadar ağır borç taahhüdüne girişmiş olanlar bilir ki, çoğu yeryüzüne alacak senetleriyle gelen insanlara bu bahiste anlatabilecek şeyler pek az...

Ben yalnız, doğrudan daha gerçek bir yalan, vâkıadan daha ölçülü bir masal, maddeden daha katı bir hayâl anlatacağım:

Tanrıkulu, Tanrıkulu; onu nasıl tanıdım?

Ve işte ruhumun büyük zelzelesini, bir yıkıntı âlemi içinde Tanrıkulu'na açılan gizli kapıyı meydana çıkarmış bir saik diye haber veriyorum!

Evet "niçin" ve "nasıl"ı benim, hikâyesi sizin olsun; şu kadar yıllık kâinat, gözüme, bütün yaftalanmış, raflara dizilmiş, istenmeden herkese dağıtılmış ve sorulmadan midelere indirilmiş hakikatleriyle, yeni baştan ve teker teker gerçekleştirilmeğe muhtaç göründü.

Eşya ve hâdiselerin aslını, özünü, cevherini araştırırken galiba öyle bir sırrı tırmıkladım ki, bu sır şahlandı, beni çarptı, rahat ve mesut insanî körlüğümün nezaret ufkunu kararttı; ve artık hiçbir şey görmemek yerine, ensemden bastırıp bana dipsiz bir kuyuda yokluğu göstermeğe kalktı.

Bu kuyuda, "öz ağzımdan kafatasımı kusarcasına" Allahın gölgesini gördüm.

Maddenin mahbus olduğu kaba bir dört köşe içinde, birtakım eşya ve hâdiseleri düzenleyip Allaha var diyenlerle, yine birtakım eşya ve hâdiseleri düzenleyip Allaha yok diyenlere nisbet, ruhumda beşerî kanunların tezgâhı o türlü devrildi ki, bu devrilişin altından yalnız Allah doğrulabilirdi.

Her şeyi o türlü kaybettim ki, Allahı kazandım.

Aman efendim! Boğaziçinin bir kıyısından öbürüne geçmek için on paralık bilet yeterken, bu geçidi, kendinden evvelki hiçbir âlet ve vasıtaya başvurmaksızın geçmiye zorlanan adamın felâketini düşünsenize!

İşte bütün imân ve inkârı, uçuk bir anne dudağından, soluk bir "İlm-i hâl" kitabına kadar, ortamalı ve demirbaş âletlere dayanan adamcağıza karşılık, Allah, bana kendisini, kendi elimle buldurmak için taş kırıcı bir balyoz gibi enseme nasıl indi, bilseniz!..

Bir geceydi...

Pencerelerimde sabah, koyu siyahın üstüne her ân biraz daha açık mavi bir renk püskürtülürcesine yavaş yavaş maya tutuyordu. Masamda, ucları kütleşmiş birkaç kalem ve bir yığın kâğıt, dişleri birbirine kenetli birkaç kitap ve sigara ölüsü dolu kocaman bir tabla; saçlarım yüzümde ve çenem göğsümde, enseme inen balyozu maddî bir tesir hâlinde duydum.

Duvarlara, kapı tokmaklarına, merdiven trabzanlarına tutunup kendimi yatağa dar attığımı hatırlıyorum.

Bütün gücümü tek saniyenin içine teksif edip kendi kendime verdiğim "uyu" emrinden sonra, ertesi gün, ağır bir ameliyat bayginlığından uyanmış bir hastaydım ben...

Her şey yepyeni ve bambaşka.

O güne kadar gururların ve nefs istinatlarının en küstahlariyle müdafaa ettiğim ahmak emniyetler bir tarafa; merkezinde Allah bulunmak üzere, ruhumda ve namütenahi bir daire şeklinde inşasına mecbur olduğum bütün bir kâinat bir tarafa...

Sokakta, arkamdan kaldırıp önümden yere bıraktığım ayağımın iki hareketi arasındaki zaman atomlarını birbirine bağlıyamıyacak kadar yaman bir (metafizik) teri dökerken, ayağımın değdiği her noktada arz kışrı çökecekmiş gibi korkunç bir istinatsızlık vehmi çekiyordum.

Vehim ve şüphe!.

Beni ısıran vehim ve şüphe akrebini hiçbir insan gözü görmedi.

Bakınız:

–Sakın bu dünya, göze görünür ve görünmez herşeyiyle, doğacak bir çocuğu kandırmak için bütün insanların birlik olup uydurduğu müthiş bir yalan olmasın? Ve sakın o çocuk ben olmıyayım?

Bana öyle geliyordu ki, herhangi bir coğrafya mevkiinden, herhangi bir hâdisenin sebep ve neticesine kadar bütün yeryüzü, bu müthiş yalanın korkunç nizamından ibaret... Meselâ Şimal kutbu diye bir yer yoktur; annem beni doğurmamıştır; iki kere iki dört etmez; tarih baştan başa uydurmadır; şu dakikada filân devletle falan hükûmet, aralarında sadece politika taklidi yapmaktadır; tabut içinde gidenler de mahsus kaskatı kesiliyor ve mahsus dudaklarını kıpırdatmıyor.

Ve kapıları, pencereleri, sükûtları, soğukkanlılıkları tekmeleyip avaz avaz haykırmak istiyordum:

– Doğrusunu söyleyin bana, doğrusunu söyleyin! Hepiniz birden, bütün kanunlarınız ve bütün müesseselerinizle elbirliği edip bir insandan, meçhûl bir insandan bütün hakikati gizliyebilmek tecrübesindesiniz! O insan benim işte! Söyleyin bana herşeyin doğrusunu. Eşya ve hâdiselerin peçesini kaldırın ve içyüzlerini gösterin!

Ve belki de tımarhânedeki deliler, kursaklarındaki sırrı artık ağızlarından kaçıracak kadar ruhları zayıfladığı içindir ki, böyle demir parmaklıklı kümeslere kapatılmışlardı.

Daha ne istiyorsunuz?

Bir daire, bir çizgi, bir nokta, bir hareket, bir fiil, bir mefhum, zaman, mekân, ölüm, hayat etrafında, kuyruğundaki makaranın arkasından dönen bir kedi yavrusu gibi kıvrılıp duruyordum.

Bir iğneli fıçı ki bu, üstünden hayâl uçsa kanatları kana bo-

yanır. Herşey, amma herşey, içimde dumana, rüzgâra, gölgeye, sıfıra karışırken, yalnız bir şey, kendisinden başka herşeyin yokluğu pahasına mutlak bir varlık şartına bürünüyordu.

– Yalnız Allah var... Var olan yalnız Allah... Herşey o kadar yok ki, yalnız Allah var... Allah öyle var ki, kendisinden başka hiçbir şey yok...

Tam otuz yaşındaydım... Yedi yaşındanberi, çok defa yatağıma yüzükoyun uzanıp bir mum ışığında okuduğum kitaplar, içimde uçsuz bucaksız bir sahife... Bu uçsuz bucaksız sahife, kıvrım kıvrım yanmış, kül olmuştu. Yalnız bir tarafında, ateşin çepçevre sardığı yanmamış bir parça vardı. İslâm tasavvufuna ait bir kitaptan şu satırları yeni bir şekle sokmuştum:

«Bir irşad ediciye varmadan olmaz!

Yollara düş, bucak bucak ara ve irşad edicini bul!

Genç adam, dere, tepe düz, o şehir senin, bu köy benim, yıllarca araştırdı, durdu:

Kırdığı her cevizin içi bomboş...

Nihayet bir gün, bir dağ başında, koyunlarını otlatan bir çoban gördü. Kuzgunî siyah bir zenci...

Zenciye:

– Beni irşad edecek birini arıyorum, dedi, arıyor ve bulamıyorum. Bana yol göster!

Zenci, ufukların etrafında gövdesi ve gözleriyle çepeçevre bir daire çizdikten sonra genç adama döndü, mırıldandı:

– Dört bir istikameti kokladım! Seni benden başka irşad edebilecek kimse yok! İrşad edicin benim!

Ve genç adam zenci çobana kapılandı.... Ve erdi...»

İçimde, her biri bine bölünen yankılar:

– Bir irşad ediciye varmadan olmaz! Yollara düş, bucak bucak ara ve irşad edici bul! Seni kim irşad edecek? Mucize iklimlerinin irşad edicilerini bu asırda bulmak!..

Zifiri karanlıkta bir akşam, iki sıra ağaç arasından evime doğru, yerden kalkmaz bir çuval gibi vücudumu sürüklerken, yol ortasında bir gölge gördüm. Gölge, sanki kafamın dört duvar arasındaki yankılarını duymuştu. Bir ağaca yaslandı ve içinde karanlığın yiv yiv helezonlaştığı gözlerle beni tarttı.

Her ân bir mucize bekliyordum; şaşırmadım, her şeyi olağan buldum, haykırdım:

– Kimsin sen? Söyle!

Gramofon plâğı cızırtısına benzer müthiş bir fısıltı:

– İrşad edicinin habercisi!

– Ne istiyorsun? Masal dünyasında mıyız? Bu zamanda bir irşad edici?

– Her zamanda bir irşad edici var!

Gökte bir yıldız düşürken muradını kestirebilen bir kavrayış acelesiyle atıldım:

– Çabuk, yerini, yurdunu, adını sanını bildir!

– İlle bir târif mi istiyorsun?

– İlle bir târif istiyorum!

Sigara kâğıdından daha ince bir kamış gibi içi ses ve nefes dolu gölge, büküldü, sıçradı; biraz ileride, karanlığın dipsiz kuyusunu çemberliyen sokak ağzına daldı ve yine müthiş fısıltısını koyuverdi:

– "Sırvermez"e git! "Tesbihçiler"den geç! Sağa sap! "Kapalı câmi" sokağına gir! Yürü, yürü! "Yıkık çeşme"nin karşısında "9" numara!...

Göğe baktım; bir yıldız düşüyordu.

[**Tanrıkulu** – *17 Eylül 1943, Büyük Doğu Dergisi*
O'nu Nasıl Tanıdım? – *7 Haziran 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

VE O GÜN, BUGÜN...

Sırvermez'e gittim. "Tesbihçiler"den geçtim. Sağa saptım. "Kapalı câmi" sokağına girdim. Yürüdüm, yürüdüm... "Yıkık çeşme"nin karşısında "9" numara... İki kanadı açık bir bahçe kapısı... Girdim. Ne tuhaf!... Bahçe sandığım yer küçük bir mezarlık... Daha doğrusu bahçenin bir kenarında, parmaklıkla bölünmüş bir sıra mezar... Orta yerde şadırvan gibi bir şey... Etrafta, çepçevre, teker katlı, birbirine bağlı, içiçe geçme, ahşap damaltları... Bunlardan karşıma düşeni, pencereleri yere kadar inen kocaman bir oda... Kimisi kırık, kimisi çatlak, kimisi de öbek öbek kâğıt kaplı pencereler... Hepsi perdesiz... Odalar bomboş... Tabut tahtaları gibi çırçıplak, cılk tahtalar...

Mezarlarla şadırvanın arasında bir asma; ve asmanın altında birkaç tahta iskemle...

Bir ân, kalakaldım. İçime, bir iskemleye çöküp kaderimin tecellisini beklemek diye bir his düştü. Asmanın altındaki boş iskemlelerden birine çöktüm.

O da ne?.. Bu defa karşıma düşen damaltı, eski bir mescide benzer bir şekil belirtiyor. Kemer biçiminde baklava baklava demir parmaklıklı pencereler, içerdeki müthiş boşluğu, hendeseleştirmekte... İçeride, taşla örtülü kör kuyular gibi, meçhûlün kilitli kapısı hâlinde bir duvar oyuğu... Galiba mihrap...

Ürpererek ayağa kalktım. Meçhûlün kilitli kapısı mı açıldı, ne; odada, mihrabın içinden fışkırmış gibi bir adam peydahlanmıştı; yürüyordu, bana doğru yürüyor, tahtaları gıcırdata gıcırdata geliyordu. Adam, mescidin bahçeye açılan kapısını içerden kurcaladı. Kapı paslı demir ve çürük tahtanın boğuk homurdanışlarıyle açıldı.

Evet, bir adam...

Bir kat aşağıdan geliyormuş gibi kısık bir ses:

– Hoş geldiniz, dedi, buyurun, oturun!

Onu size anlatmayacağım. Anlatamıyacağım için değil, anlatılamıyacak bir hâdiseyi boşuna zorlamamak için buna davranmıyacağım. Yalnız bir şey söyliyeyim: Gözleri!.. Evet, evet, gözleri!.. Gözleri, bana bakarken ne kadar uzaklardan dönüp geldiğini belli ediyordu. Bu gözler, en uzak yıldızdan görünen en uzak yıldız kadar uzak, nâmütenahi uzak bir dünyadan bakıyordu. Alçıdan heykel gözleri gibi, bu dünyaya ait her şeye kapalı; bambaşka ve harikulâde bir dünyanın seyircisi gözler!.. Artık bu gözlerin etrafında; âhenkli bir baş, bembeyaz bir sakal, muhteşem bir alın, vekarlı bir burun; onlar olmadan basitlerin basitini, onlarla beraber "anlatılmaz"ın tâ kendisini terkip ediyordu.

Birden, denize bir gemiden demir atılması gibi, beynime bir duygu çöktü: Kurtuluşumun, kurtuluşun sırrı bu adamdaydı.

Hazinenin yanı başına gelmiştim. İş, sadece:

– Açıl, susam, açıl!

Demeğe kalmıştı.

Ilık, son derece yumuşak ve ılık:

– Seni bekliyordum!

Dedi.

Şaşırdım:

– Olabilir efendim. Fakat ben isminizi bilmeden geldim buraya.

– İsimden ne çıkar? İsimler bizi kaybetmemeleri için konmuş yaftalar... Daha doğrusu, bizim kendi kendimizi kaybetmememiz için; kendi kendimize sahip olduğumuzu zannetmemiz için... Benim ismim Tanrıkulu...

– Burada tek başınıza mı oturuyorsunuz?

– Öyle ya, tek başıma... Fakat bildikler beni yalnız bırakmaz.

Ve dalgın dalgın yüzüne dalışımı görerek ilâve etti:

– Yaşımı merak ediyorsun, değil mi? Yetmiş dört yaşındayım.

Mânâlı, mânâsız, atıldım:

– İrşad edicim sizsiniz!

– Bende insanları irşad etmek kuvveti olsaydı, hiç izbelere çekilir miydim? Meydanlara çıkardım!

– Demin beni beklemekte olduğunuzu söylemediniz mi?

Ses kısıldı, kısıldı; gözleriyle beraber uzaklara kaçtı:

– Ben, her ân, herkesi beklerim.

– Kapamayın bana kapınızı!

– Kapılar açık... Fakat görüyorsun ki, içeride hiçbir şey yok...

Bütün cephe boyunca saldırmaktan başka çarem kalmıyordu:

– İslâm tasavvufuna dair okuduğum bütün kitaplar "mürşid-i kâmil"den bahsediyor; üstün irşad ediciden... O nerede ve nasıl bulunur? Her devirde mutlaka bir tanesinin bulunduğunu kaydediyor yine kitaplar... Ama onu nasıl ele geçirmeli?.. Yine kitap diyor ki, onu bulmak için, istemek, gezmek, aramak yeter... Onu bulmak şartıyle Çin seddine kadar yayan yürüyebilirim. Fakat orada da bulacağım, yine buralardaki kalabalıkların bir eşi değil mi? Nasıl olabilir; nasıl, nasıl?

Müthiş gözlerini, taş bebeklerin gözleri gibi, içindeki dünyadan çekerek yüzüme baktı:

– İrşad edicini bulsaydın, ondan ne isterdin, ne öğrenmek dilerdin?

– Kendimin ve bütün insanlığın dâvalarını...

– Yanlış kapı çaldın! Kitabın sana bahsettiği irşad edici, bu dünyanın basamak olduğu başka bir dünyanın habercisidir. Yolu, irşad ediciden beklemiyorsun da, sen ona yol gösteriyorsun! Senin, sırtında dilediğin yolu aşmaya mahsus bir merkebe mi ihtiyacın var, bir rehbere mi?

Ve bir ân, gaibden bir emir dinliyor ve bu emri kesik kesik tekrarlıyormuşcasına bir haber verdi:

– Merak etme, istediğin oldu. Senin, bu dünyanın basamak olduğu başka bir dünyaya geçebilmen için bu dünyayı bitirmen lâzımdır... Bu dünyayı tüketeceksin!.. Belki yola çıkamıyacaksın!.. Yol ötelerde... Fakat buranın keçi yollarını tüketeceksin!.. Keçi yollarında kaybedecek zamana ne yazık!.. Bir gün ana yolun başına ulaşacak olursan, bu kaybettiğin zamana ağlayacaksın... Sen bilirsin... Bu dünya isteklisi, sensin!

Ağlarcasına haykırdım:

– Bana bu dünya lâzım; dediğiniz gibi ötekinin basamağı olarak!...

Ayağa kalktı. Mescid kılıklı damaltına doğru hızlı hızlı yürümeğe başladı. Ben, arkasında, evi yanan bir insan gibi şaşkın ve bitkin bakınırken, mırıldandı:

– Ben namaza gidiyorum! Merak etme, merak etme, istediğin olacak... Sana bu dünyanın keçi yollarını, bir ucundan, öbür ucuna, gezdireceğim. Bakalım, yolu bulabilecek misin?

Ve o gün, bugün onun dizi dibindeyim!

[**Yol** – *24 Eylül 1943, Büyük Doğu Dergisi*
Ve O Gün Bugün – *14 Haziran 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

KELİMELER, KELİMELER...

Dedi: Beni, hangi mevzuda olursa olsun, hemen görebilmen için tek çare, sadece düşünmendir. Meşhur masalda, parmağındaki yüzüğü oğar oğmaz "dile benden ne dilersin!" diye karşısına bir zenci köle çıkan çocuk gibi, elini hangi fikrin madenine değdirecek olursan önünde beni bulursun.

Benden ayrılırken, beynin kıvrım kıvrım istifham dolu, kendini sokakların cereyanına bıraktın:

Bu adam da kimdir? Bu izbede ne arıyor? Oturduğu damaltı ev midir, boş bir mescid mi, eski bir tekke mi, ne? Ona kimler bakıyor? Nerede doğdu, kimin nesi, nasıl yetişti, neler gördü ve geçirdi; ve nihayet ne oldu?

Heyhat ki, oğlum, senin bâzı fikirler etrafında muhtaç bulunduğun dekor eşyası müstesna, bu hususlarda elde edebileceğin hiçbir şey yok... Zira ben, yetmiş şu kadar senelik hayatım, Anadolunun bir köşesinde, bir câmi ile bir çeşmeye ve çerden çöpten birkaç çatıya mâlik köyüm, nihayet beni sığındırdıkları köşe, bildiğim suratım ve hâlimle, senin için, kafa kâğıdı çerçevesinde bir merak mevzuu olmaya pek değmem. Vazgeç bütün bunlardan; istersen beni, bellibaşlı bir hayatı, doğum yeri, oturduğu yer, suratı ve edâsı olan saf bir fikir diye ele al!.. Bunu yapamaz mısın? Farzet ki ben, sana bir baş-

ka cesedin, çehrenin ve birkaç müşahhas hususiyetin içinden seslenen, her istedikçe karşına çıkan ve her istedikçe karşısına çıkabileceğin saf ve mücerret bir fikirden ibâretim. Aynadaki hayâlinin nabzı, duvardaki gölgenin kanı, dağ başındaki çığlığının aksi, rüyadaki temasının vücudu, böyle birşey... Eğer beni mutlaka şahıslandırmak istiyorsan, sana, kendi hakkımda, gayet basit bir izah anahtarı verebilirim. Basitlerin basiti, üzerinde hiç durmadan geçilecek bir izah:

– Tanrıkulu, alelâde bir müslümandır!

Sen beni merak edip öğrenemezken, ben seni, merak etmeden öğrenmiş bulunuyorum:

Sen, şairmişsin; şair, muharrir, filân, falan... Yâni kelimeleri düzenleyip başkalarına okutmak ve dinletmek dâvasında bir adam. Eyvah; öyleyse insanların en dâvalısına çattım demektir. Ama ziyanı yok; bizim mezhebimizde, her şeyi bıraktıktan sonra, bırakmayı da bırakmak bulunduğu için, esası dâvasızlık olan mezhebimizi, dâvasızlık dâvasına da düşmemek için, seninle her dâvada karşılaşmaya razı edebilirim. Zaten birbirimize karşı ahdimiz, seninle bu dünyanın dâvalarını çözmeğe çalışmak değil miydi?

Sen şair ve muharrirsin ha!.. Kelimelerin hokkabazı, mefhum takozlarının mimarı, mâna unsurlarının muhasebecisi... Dur bakalım, seninle bir hesap oyununa girişelim! Oyun dediğime bakma, mümkün olduğu kadar ciddî, hattâ müthiş bir oyun...

Bizim bütün düşüncelerimiz ve duygularımız, bir had, bir sınırla çevrili, değil mi? Lisan haddi, dil sınırı... Öyle bir had ki, ezelden başlayıp ebede kadar gitsek, nihayetini, ucunu, bucağını bulamayız. Ve bu hâd, birbirinin sağında ve solunda nisbete giren kelimelerin nâmütenahi tertiplerinden doğuyor; öyle mi, değil mi? Güzel!.. Elimize sadece dört tane kelime alalım: Meselâ "Tanrıkulu iyi adam değildir"... Alâ! Bu dört

kelimenin birbirine nisbeti, birbirinin sağına ve soluna isabet etme ihtimâli kaç türlü olabilir? Bir dakika bekle, aramana lüzum yok... 1, 2, 3, 4... İşte sana dört tane rakam... Bu rakamları birbiriyle nisbet hâlinde kaç türlü kullanabiliriz?

Adetlerin ilminde basit düstur... Tam 24 türlü kullanabiliriz. Rakamları sıralamaya ihtiyacın yoktur her halde... Bir parça hesap bildiğini sanıyorum. Şimdi her kelimeyi bir rakam farzederek, mahut dört kelimeden kaç türlü nisbet doğacağını görelim! Tabiî aynı şey, tam 24 türlü... Bu defa sana her nisbeti ayrı ayrı gösteriyorum. Sıkılmadan takip et; bakalım bu nisbetlerden bir eksik veya bir fazlasını bulmak mümkün mü, muhal mi?

İşte, işte:

Tanrıkulu iyi adam değildir...
Tanrıkulu iyi değildir adam...
Tanrıkulu adam değildir iyi...
Tanrıkulu adam iyi değildir...
Tanrıkulu değildir adam iyi...
Tanrıkulu değildir iyi adam...
İyi Tanrıkulu adam değildir...
İyi Tanrıkulu değildir adam...
İyi adam değildir Tanrıkulu...
İyi adam Tanrıkulu değildir...
İyi değildir adam Tanrıkulu...
İyi değildir Tanrıkulu adam...
Adam Tanrıkulu iyi değildir...
Adam Tanrıkulu değildir iyi...
Adam iyi değildir Tanrıkulu...
Adam iyi Tanrıkulu değildir...
Adam değildir Tanrıkulu iyi...
Adam değildir iyi Tanrıkulu...
Değildir iyi Tanrıkulu adam...

Değildir iyi adam Tanrıkulu...
Değildir adam iyi Tanrıkulu...
Değildir adam Tanrıkulu iyi...
Değildir Tanrıkulu adam iyi...
Değildir Tanrıkulu iyi adam...

Gelelim neticeye! Bir lisanda kelimelerin sayısı muayyen mi? Elbette! Muayyen vâhidlerin birbirleriyle nisbetleri, kaç türlü ve ne kadar olursa olsun, muayyen midir? Elbette!

Aman oğlum, dikkat kesil, dikkât!!! Sana çok kolay görünüyor ama, en zor iş üzerindeyiz; yahut sana çok zor görünüyor ama, en kolay iş üzerinde... Sen yalnız dikkât kesil!

Sayılı vâhitlerin birbirine kaç türlü nisbeti olursa, o şekiller de sayılı olmaya mahkûm bulunduğuna göre, bir lisan içindeki bütün tertipler, en duyulmadık deli saçmasından, en görülmedik ciddî esere, bir vatanı kurtaracak hamle sırrının izahından, bir hastayı iyi edecek ilâcın terkip ifadesine, bütün yalanların yalan veya doğrusundan, bütün doğruların doğru veya yalanına kadar, hattâ bu cümle ve her cümle de beraber, evvelden muayyen, evvelden mukadder, evvelden malûm, evvelden mevcut şeyler değil midir? Dikkat et oğlum, dikkat et! Bu muayyenin, bu mukadderin, bu malûmun, bu mevcudun dışında, ne bir hasta sayıklayabilir, ne bir inkılâpçı yolunu bulabilir, ne bir âlim keşfini yapabilir, ne bir şair, edasını kalıplaştırabilir. Görüyorsun ki, her şey, amma her şey, oralarda, ötelerde, bizi aşan bir âlemde, hazır mevcutlar halinde bir ağacın dalları gibi üstüste bekliyor; ve biz boyumuzu uzatabildiğimiz nisbette bu dallardan bir yemiş koparıp yiyebiliyoruz. Fakat yemişin kendisi bizim değil, ağacın... Gölgesi ve teselisi de bizim...

Geçenlerde senin bir yazını okudum. Lisanı kâinatın plânı gibi bir şey farzediyorsun. Bu farzında sana hak verebilirim. İşte bir kâinatın kendi mekânında, kendi kendisine nazaran

muamelesi, onun, gizli bir manto içinde nasıl sımsıkı kavranmış olduğunu akıl ve hesapla ispata yetiyor. Bize, kendi başına ve her defa ayrı ayrı mevcut gibi görünen her şey, aslî, esaslı ve tek bir mevcut önünde ya bütün varlığından soyunuyor; o zaman korkunç bir yokluk uçurumuna düşüyoruz; yahut mutlak ve sonsuz varlığın her mevcudu kahredici büyük tecellisine kavuşuyor; o zaman da prensiplerin, sistemlerin, neşelerin ve aşkların en üstüne erişiyoruz.

Mesafelerin gide gide ulaşamadığı, sayıların yüksele yüksele yetişemediği, hadlerin bitişe bitişe yekpareleştiremediği son, büyük son; her şeyi mantosunun içinde sımsıkı saran ve sınırlaştıran nihaî sebep ve netice, Allahtır. Ve işte hangi ticareti yaptığını ve nereden neyi alıp nereye sattığını bilmesi gereken kelimelerin tüccarına, kelimelerle verilecek ders bu kadardır.

Ben sana "başını kes ve arkamdan gel!" dememiş miydim? Zira mevcutların ötesine geçmek ve hürriyetlerin üstüne çıkmak için tek çare, hudutsuzlukla aramızdaki biricik geçit olan ruhun yoluna girmek... "İman tam olduğu zaman isbat yoktur"un sırrı da burada...

Seni, kelimelere duyduğun itimattan mahrum etmek istemem. Unutma ki, dâvamız bu dünya ile ve kelimelerle... Onlara, bir kerecik fikrin topyekûn dibini ve kökünü yokladıktan sonra yine itimat edebilirsin.

Elverir ki, aklın nihaî vazifesi kendi kendisini tahrip ve anlayamayacağını anlamak olduğu gibi, onun vasıtaları kelimelerin de iç yüzünü ve gizli işaretini yine onlarla keşfeder gibi olasın... Ondan sonra yine onlara güvenebilirsin!..

[**Birinci Mektup** – *15 Ekim 1943, Büyük Doğu Dergisi*
Kelimeler, Kelimeler – *14 Haziran 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

ALLAHIM, SENİ İSTİYORUZ!

Yıllardır insanlık, derin ve sinsi bir dert çekiyor. Bu dert, sinirleri bozuk bir mirasyedi oğlunun iç sıkıntısı. Mirasyedi çocuğu, gözünün bir işaretiyle yeryüzünün bütün çeyizlerini ayağına serdirebileceği halde hiçbirisiyle avunamıyor. Lâstik toplarını ısırıyor, renkli balonlarını iğneliyor, motorlu fillerini, pervaneli atlarını yerlerde süründürüyor ve bütün zenginliklere arkasını dönmüş, bir pencereden, bir türlü kendisine kadar gelemiyen güneşin toprak üstündeki altın lekelerini seyrediyor. Bu hastalık, masallardaki dünya güzeli şehzadelerin derdi gibi bir şey... Başında bin doktor ve üfürükçü, bin hokkabaz ve falcı çare arıyadursun; o, günden güne fenalaşmakta...

•

Denizaşırı bir memlekette bir takım kardeşleri, tuhaf bir ülke kurdu. Evleri itfaiye merdivenlerinden, gökleri arı kovanlarından, sokakları, üstünde binlerce bıçağın işlediği bileği taşlarından farksız... Orada, uzun boylu, cam gözlü, dört köşe omuzlu; az konuşan, konuştuğu zaman da kurbağa gibi sesler çıkaran bir insan örneği peydahlandı. Suratı yoğurttan

daha çizgisiz olan bu tipin ne zaman ağladığı, ne zaman güldüğü, ne zaman heyecanlandığı belli değil... Yalnız bir paspasın üstünde, yumruklarına deriden bohçalar sarmış iki çıplak insan boğuşurken; milyonluk kalabalıklar karşısında, bir takım kısa pantalonlu çocuklar meşinden bir yuvarlağı kovalarken; iki lâstik tekerlekli araba 80 derece meyille bir dönemeci kıvrılırken gırtlağından nâralar boşanıyor.

Ufak bir ameliyatla aşka ait her kahırdan kurtulmuş harem ağaları gibi, içinin bütün zehirlerini sinirleriyle beraber söktürmüş olan bir insan örneği, teselliyi cematlaşmakta aramanın korkunç misali...

İşte, bütün hârikası sadece kemiyet plânını alabildiğine köpürtmekten ibaret (Yeni Dünya) isimli diyarın macerası!..

•

Beri tarafta, şarka doğru bitmez ormanlar ve sonsuz (step)ler memleketinde başka kardeşleri, yıldızların bile duyduğu bir çığlık kopardılar: Komünizma!..

Yenicami merdivenlerinde asker terhislilerine leke sabunu satan işportacıların kolay belâgatiyle dünyayı, asırları, medeniyetleri, milletleri ve sınıfları markaladılar. Bütün derdi, fazladan bir demet soğan, bir şişe yağ ve iki saat istirahatten ibaret bir sınıfın ıstırabı, insandaki büyük ve mücerret idrâk ıstırabının yerini almak istedi. O gündenberi kâinatı dört köşe gören bir madde telâkkisi, hâdiselerin ebedî düğümünü arıyan ruh kavrayışına; sefil bir yokluk mantığı, mantığın üstündeki varlık murakabesine; Eskimolara bile vâdeden insaniyetçi dolandırıcılık, millet aşkına; sokak afişçiliği, sâf ve hâlis san'ata; âdî vuzuh, ulvî muğdile düşman kesildi. Sonunda onlar da, ezelî ve ebedî kıymetlerin çoğuna, merkezinden mahrum olarak, sinsi sinsi dümen kırmakta aradılar muvazeneyi...

•

Gelelim, (Adriyatik) kıyılarından esmeğe başlayıp Baltık sahillerinde kasırgalaşan, sonra dünya büyüklüğünde bir balon gibi patlayıveren mahut tecrübeye: Faşizma ve Nazizma!...

Bu tecrübe, eşya ve hâdiselere tahakküm iktidarından düşen, öz terakkileri içinde boğulan (Greko – Lâtin) medeniyetinin kendi nefsine karşı bir aksülâmeli oldu. Bir aksülâmel; kendi kanunlarına, mukaddeslerine karşı bir isyan ve ihanet... Garp medeniyetinin son yemişi müsbet bilgiler, onu bir hançer gibi tutan elde, hiçbir başka hak ve mukaddes tanımaksızın, mutlak bir imtiyaz ve tahakküm edasıyle mirasa konmak istedi.

Ve meydanı, hiçbir insanî ideolocya gayreti olmayan, sadece kâbuslarda bile görülmez bir iştiha ve ihtiras psikolocyasiyle şişmiş, ilim ve sistem sahibi bir canavarlık hamlesi kapladı. Netice malûm...

•

Ya demokrasyalar?.. Hastalığın başı onlarda!.. Bir zamanki sahte muvazeneleri ve sonra bu muvazeneyi allak bullak eden madde keşiflerinden sonra, rahimlerine bu iki (menfi)yi düşüren, bilmeden geliştiren, doğuran ve nihayet teker teker boğup kilise kapılarına bırakmaya mecbur olacak kadar bedbahtlaşan; şu ânda maddede muzaffer, fakat mânada büsbütün müflis onlardır!

•

Hiçbir misal ve tecrübe, insanlığı kandıramıyor. O, kifayetsizi ve dalâleti hemen seziyor. Menfiyi, çürüğü, günübirliği sezmek işten bile değil, fakat müsbeti, sağlamı, devamlıyı bulmak, dâvaların dâvası...

Niçin o kadar tapındığı müsbet ilimler ona tesellisini vermiyor. Ölülerin kalbini şişelerde zıplatan doktorları; suyun altına, havanın üstüne merdiven kuran mühendisleri; Londradaki fısıltıyı Tahranda dinleten kâşifleri var. Bütün bunlar içinin yıkıntısına niye ilâç değil?..

Ruhunun bütün nizamı çöktü. Bestekârın kulağına eski vecdin sesleri yerine sar'alı kadın çığlıkları ve Afrikalı vahşi tepinmeleri geliyor. Ressamın gözüne, eski âhenkli yüzler yerine, yedi başlı zebanîler ve kemik hastalıkları koğuşundan seçilmiş hilkat galatları görünüyor. Mimar, gökyüzüne bağırsak gibi şeyler çekiyor. Şairin şiiri, daha içini okumadan, uzaktan bakıldığı vakit, kocakarı ağzı gibi yıkık dökük... Üstünde oturduğumuz eşya, taş devri âletleriyle yontulmuş, işsizlik, ümitsizlik ve bedbinlik teneşirleri...

İnsanlık bunalıyor!!!

İşte bütün dâva; insanlık bunalıyor!!!

Belki de bunalmaktan kurtulmak için ayaklandırdığı kıyamete rağmen insanlık bunalıyor. Ve asıl bundan sonra bunalacak!...

Son yıllarda zamanın en ince çizgisine dokunan filozof ormanlarda dolaştı; ve (Bunalma felsefesi) başlığı altında korku ve sıkıntıyı bestelemeğe çalıştı. Şimdi de insanlığın beklediği yeni ve büyük (metafizik)ten bahsediyorlar!

•

Artık anlıyoruz; Allah dünyamızdan çekilmiştir!

Dünyanın ve her şeyin mutlak sahibi dünyadan çekilmedi;

dünyanın kalbleri, kendilerini onun nurundan çekti. Allah dünyamızdan çekilmiştir.

•

Bize kim yol verecek? Kabuğunu emdiği şeyin ruhunu tüküren ham ve kaba softa mı? Adını bile anmayın!

Basit ve tabiatın üstünde, âlem içi âlem sezen yepyeni (fevkalâde) telâkkisi; sen neredesin? Kaz kümeslerine sığmayan üstün ruhun, istikbâle ve mâveraya iştiyakından ne haber?.. Kurbanlık koyunlar gibi boynu kesilmiş büyük saffet ve teslimiyet; bizi E f e n d i m i z e ancak sen kavuşturabilirsin!

•

Niçin yıllarca güneşe, ateşe, öküze ve ağaca taptık?.. Ne diye bu âdi maddelere ruhumuzun esrar gömleklerini giydirdik? Hep bu dört köşe şeklin dışındaki ruhu, hep bu yaşadığımız günün ilerisindeki ânı, hep bu gençliğin üstündeki durağı ifadelendirmek için...

Dünya ilk defa olarak Allahsızdır. Artık ne bir (harikulâde) telâkkisi, ne bir sonsuzluk duygusu, ne bir gizlilik idrâki, ne bir yarın iştiyakı!..

Hızını büyük imanlardan alan müsbet bilgilerimiz, lokomotifi bozulmuş vagonlar gibi ilk darbeyle yürüyor ve hep inişlerden faydalanıyor. Yokuş göründü! Vagonlardan çığlıklar geliyor: Nasıl tırmanacağız?..

Allah dünyamızdan çekildi. Bu çekiliş, bir insandan cesaretin çekilişi, bir çehreden sevginin uçuşu, bir bahçeden baharın gidişi gibi, kaba madde üzerinde takibi mümkün bir iş değil!...

Ve işte bunalıyoruz!!! Günün en ince çizgisi, bu... Rahatsızız; mahduda sığamıyor, hudutsuzu dolduramıyoruz.

Her sakatlık ve çarpıklık yalnız bu yüzden...

Bu hal, her vasfı ihmal edilen ruhun, göze görünmez bir plânda, kâinat kadar büyük şahsiyetini ihtar edişinden doğmakta...

•

Dünyanın ve her şeyin mutlak sahibini, has aynası olan gönüllerde, mutlak sahiplik tecellisine dâvet etmeyi bilecek miyiz, bilmeyecek miyiz? Bilmeyeceksek bilelim ki bir saniye ilerimizde, artık bir daha zerrelerimiz yanyana gelmemecesine müthiş, patlama ânı var!..

•

Allahım! Seni istiyoruz!..

[**Allahsız Dünya** – *21 Mart 1936, Ağaç Dergisi*
Dünyamız – *3 Aralık 1943, Büyük Doğu Dergisi*
Allahım, Seni İstiyoruz! – *8 Mart 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

İNANMAK

Gözlerinde, hep o kuşların gözlerindeki incecik perdeye benzer şeffaf bir tül... Fikri, göz yaşlarının içinden süzüyormuş gibi, ağlamaklı:

– Batmıyacağına inanarak, dedi, suya bas, yürür gidersin. İmkânsız olan belki buna inanmandır; su üstünde yürüyebilmen değil... İnanmaktan açayım, inanmaktan... İnanmak, insanoğluna vâdedilen bütün mucizelerin anahtarı... İnanmaya memuruz. Ne kadar kuvvetimiz varsa hepsini inanmaktan alıyoruz. Neye inanmıyorsan, sen o şeyde, kanatları kesilmiş bir kuşsun; uç bakalım, uçabilirsen... Eşya ve hâdiselerin varlığı, kendisini, kendi zatî varlık hey'etinden evvel, bizim inanmamıza borçlu... İnandığımız herşey var; inanmadığımız hiçbir şey yok.

Sustu; ince ve esmer dudaklarını buruşturdu, devam etti:

– Sezmiyor musun ki, bütün kâinat misilsiz bir tılsım kavanozunda, birkaç ışık, renk, çizgi ve ses oyunu içinde kendi kendisine hiçbir vücut sahibi olmadan, sadece bir vücut fikri yüzü suyu hürmetine varlık şartlarına bürünen muhteşem bir yokluk plânından ibaret... Bu yokluktan o varlığa, tek bir geçit yol veriyor. Ruhumuzda kıl kadar ince bir geçit... İnanmak!... Bu âlemde insandan başka her unsur, tam ve mutlak bir inanma uykusunun huzuru içinde... Cemat, nebat ve hay-

van, memur oldukları işlerin tam ve mutlak imanına bürülü... Halbuki inanmak, büyük ve sonsuz iman, inanmanın tâ kendisi, ruhu ve cevheri, insana mahsus... İnsan inanacaktır; ve bütün insanları peşi sıra götürecek...

Bir ân, asma kütüğünün içini oyan bir kurdun diş seslerini duydum. Peşinden Tanrıkulunun sesi yetişti:

– Mektep kitaplarının sayfalarında, kibrit çöpleriyle aydınlattıkları birkaç bin senelik tarihe bak! Bugüne kadar insanlık, her neye ve nasıl inanmış olursa olsun, yalnız inanmanın eserini vermiş... İnanmış, toprağı ekmiş... İnanmış, şehirleri kurmuş... İnanmış, meydanları açmış... Ve inanmış, imanının başı üstüne, çın çın öten kubbeler çekmiş... Maddeyi zerre zerre teftiş edip her zerrenin öbürüyle münasebetini aramaya kalkışmış... Mermeri, içinde bir nabız çarpıp çarpmadığını anlamak için talaş talaş yontmuş... Sadece inanmış... Ve eline geçen her şeyi, inanmanın nema payı olarak kazanmış... Şimdi bak, dikkat kesil! Nihayet, insanoğlu, nema payını sermaye zannedip ana sermayeyi o türlü ihmâl eder olmuş ki, tarlalarını samyeli basmış, şehirlerini zelzele, meydanlarını ihtilâl ve kubbelerini zifirî karanlık... Zerre zerre teftişe kalktığı madde, kılı halat kadar gösteren pertavsızlar ve bir dairede kaç çizgi ve her çizgide kaç nokta bulunduğunu hesaplayan düsturlar altında, kendi yokluğunu bizzat haykırmaya başlamış... İçindeki nabız seslerine doğru talaş talaş yontulan mermer, merkezine yaklaştıkça korkunç sar'a nöbetleriyle çatlamaya yüz tutmuş...

Gözlerinin keskin cımbızıyle iki kaşımın ortasından yakaladı:

– Bütün bunların hesabı tek kelimelik... *İnanmamak!*.. İnsanlık şimdi inanmamak devrinin tam kemâlinde... Çevir başını da şu mezarın küflü kavuğundan arkadaki duvara, duvarın üstündeki kırık kiremitlerden şehire, şehirin en yüksek minare-

sinden en yüksek buluta; ve oradan bütün yeryüzünü görüyor musun?

– Bütün yeryüzünü görüyorum.

– Orada ne görüyorsan, tepyekûn şu mutlak illete bağlayabilirsin... İnanmamak!.. Zamanımız, inanmamanın kâmil ânını; ve mekânımız, inanmamak buhranının kâmil cümbüşünü çerçeveliyor.

Sesinde, kemanın en tiz perdesinden en kalınına geçer gibi bir âhenk değişikliği:

– Usûlümüze dikkât et! Muhitten merkeze doğru gitmiyoruz; yolumuz, merkezden muhite doğru... Bir dairede merkez, yerini ve yurdunu değiştirmesi mümkün bir unsur, bir eşya değil; bir esas, bir hikmet, bir bedahattir. Mükemmel bir hiza çizgisi üstünde bir sıra adama bakarken, göz yalnız adamları görür ve hizayı anlar; halbuki hiza diye elle tutulur, gözle görülür bir şey var mı ki?

Sesi, duyulmayacak kadar hafifliyor:

– Bedahatlere güven! Onlar ruhumuza gökten şimşek gibi düşen gerçekler... Şu gerçeği, bir müsellesin dört çizgili olamıyacağı tarzında kafana mıhla ki, neye ve nasıl olursa olsun, insanoğlu, inanmadan bir gölgedir, su üstünde bir kırışık, bir esneme, bir aksırık, bir hiç!... Evvelâ inanmaya inan!.. Neye ve nasıl olursa olsun, inanmaya inan!.. Onsuz ne biz mevcuduz, ne de başka birşey... İstersen, bir odun parçasının tepesine sırmalı bir külâh geçir ve ona inan!.. Fakat inan!.. Göreceksin ki, odun parçası, birdenbire, (Burak) kesilecek, dört ayağını yerden kesip havalanacak ve sana, evvelâ kendini, sonra da yeryüzünü fethettirecek... İnanmaya inanır inanmaz, inanmanın da kime mahsus olduğuna hemen inanırsın!..

[**İnanmak** – *1 Ekim 1943, Büyük Doğu Dergisi*
İnanmak – *9 Ağustos 1943, Büyük Doğu Dergisi*]

NEYE İNANMAK?

Göğsüme dayalı çeneme, ve birbirine kenedli iki elime abanmış, ayaklarımın dibinde bir portakal kadar küçülen dünyayı seyrederken, Tanrıkulunun sesi yetişti:

– İnanmak demiştik, değil mi? İnanmak, iman... Ve inanmanın esası, iç yüzü, hakikati, Allaha inanmak... Gerisi, hakikî inanmanın gölgeleri ve gölgelerin gölgeleri... İnanmak, ona inanmak için yaratıldı. Allah, inanmayı, insanla kendi arasında bir açık kapı diye bırakmasaydı, münkir, sabahleyin aynada kravatını bağlarken, gördüğü şeklin kendisi olduğuna bile inanamazdı. İnanmanın ruhu, özü, cevheri, Allaha inanmak...

Tanrıkulu'nun gözlerinde, aydınlığın bile başını döndüren başka bir aydınlık:

– "Allah, zuhurunun şiddetinden gaiptir."

Maddenin sür'ati bilmem ne kadara çıktığı zaman sıfıra iniyor; ziyanın şiddeti bilmem ne olunca, etraf kapkaranlık kesiliyor. "Allah, zuhurunun kemâlinden gaiptir." Ve bunu anlamak için insana, akıl değil, aklın üstünde bir şey lâzım... Sana, bu noktada, aklın unsurları ve usûlleriyle gösterilmeğe değer hiçbir şey yok. "Hamurun lezzetini, çatal, kaşık ve bıçakla arayabilir misin?" Halbuki hamurun, kitlesinden başlayarak göze görünür ve ölçüye sığar her unsuru, onun lezzetini meydana getirmek ve bu lezzeti sımsıkı peçelemek, gizlemek içindir. Sana, bu noktada, aklın unsurları ve usûlleriyle gösterme-

ğe değer hiçbir şey yok, dedim. İsteseydim, yine aklın unsurları ve usûlleriyle aklı yıkarak, o harabenin altından ne çıkacağını gösterebilirdim. Ne diye iğneyle kuyu kazalım; dinamitle dağları tersine çevirmek mümkün olurken?.. Dikkât et! İman tam olduğu zaman, muhtaç olmadığı yegâne şey, ispattır. İman tam olduğu zaman ispat yoktur. Ortada, tek başına, her şeyden mücerret, bütün alâkalarından kesilmiş tek bir şey vardır: İman!..

O zamana kadar dizinden hiç kıpırdatmadığı elini hafifçe kaldırarak, başımın üstünde, küflü bir mangır kadar uzak ve küçük görünen semayı işaret etti:

– Kâinat hamurunun bütününe bakabilen göz, onun, çatala takılmaz, kaşığa konmaz, bıçağa gelmez bir lezzet taşıdığını ve bu lezzetin Allahı haber verdiğini bir hamlede kestirir.

Dudakları, bana duyurulmaya mahsus olmayan esrarlı hecelerle uzun uzun kıpırdadı, sonra sesi birdenbire meydana çıktı:

– Biz seninle, ötelerin değil, bu dünyanın hayatına bağlı düzen üzerinde dolaşacağız. Hedefimiz eseri kucaklamak; müessiri değil... Çünkü sana ve herkese senin ve herkesin vehmince bu dünya lâzım... Bu iş için de, eser adına müessiri tespit etmekten ötürü vazifemiz yok... Eğer insanın yaradılışındaki aslî ve hakikî memuriyete istekli olsaydın, o zaman eseri topyekûn bir yana bırakıp müessirin kapısına yol aramaya çıkardın. Biz de sana yolu gösterirdik. Sana "boynundan yukarısını, yâni kafanı kes ve arkamızdan gel" derdik.

Tırnaklarımla kavradığım yanaklarımda sıcak bir ıslaklık duydum. Tanrıkulu'nu dinlerken yüzümü kanatmış olabilir miydim? Tanrıkulu oralı değil:

– Bizim, dedi, boynumuzdan ötesi, yani kafamız yok! Biz onu çoktan kestik ve çöp tenekesine attık! Şimdi senin gibi bir dünya ehline, bu dünyanın, beyni ıstırap ve ihtilâç içinde son

örneklerinden birisine, yine bu dünya çerçevesinde yol göstermek için, kesik kafamızı çöp tenekesinden çıkarıp boynumuza oturtuyor ve onunla konuşuyoruz. Kesik kafa diyor ki:

"Bu dünyanın ve bütün kâinatın merkezi Allah'tır. Ve benim bu işin hakikatinde, her işin tam ve mutlak hakikatinde olduğu gibi, bangır bangır iflâsa mahkûm olmaktan başka hiçbir çarem yok... Benim ismim akıldır; ve beni temsil eden meleğin, Allahın Sevgilisini (Sidretülmünteha)dan öteye geçirmeyip kanatlarının yanmıya başladığını görmesi ve: "artık yolum bitti; buradan ötesine seni aşk götürür" demesi gibi, nihaî varışım, kendi usûllerimle kendi kendimi yakmaktan başka bir şey olamaz. Benim bittiğim yerde, insanoğlunda başka bir akıl başlar; ve o akıl, beş hassenin dışında görür, koklar, tadar ve dokunur. Karanlıkta görmek, sessizlikte duymak, vücutsuzlukta koklamak, lezzetsizlikte tatmak; böylece maddenin ötesini maddeleştirmek, yalnız o aklın kârı... Onun, kalb diye, ruh diye, aşk diye bir takım isimleri var. O ise, insanoğlunda, sadece Allahın tecelli merkezi... Dâva, bütün dâva, topyekûn dâva; ben kendi kendime inanmazken, bana inanan insanların, yeryüzünde kurdukları şekilli ve şekilsiz bütün mimarîlerde, benim sınırlarımla ötelerin sınırları arasındaki âhengi bir türlü tam olarak zaptedememelerinde... İnsanoğlu, yine benim vasıtalarımla benim sırrımı çizmeden öteki akla yol bulmadan ve kuracağı şekilli ve şekilsiz mimarîlerin kapısına Allahın tuğrasını basmadan, bir ana baba günü kadrosuyle birbirini çiğnediği bu çıkmaz sokakta kendisine yol bulamıyacaktır."

[**Allah** – *8 Ekim 1943, Büyük Doğu Dergisi*
Neye İnanmak – *16 Ağustos 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

KİTAP

Yeni bir görüş ve duyuş mimarîsinin toprak üstünde sarayını kuracak tek vasıta, kitap...

İnsanlık, kitabın mukaddes vasıta olmak haysiyetini dinlerden öğrendi. Bugüne kadar da hiç unutulmadı.

Kitap mefhumunun bir ucunda Allah, öbür ucunda da sonsuzluk var. İnsanoğlunun ebedlerce fethede ede bitiremeyeceği sonsuzluk...

Bu yüzden yarına gebe kahramanlar, kitaplık cehde, kitaplık çapa, kitaplık yapıya, hakikî oluşun temel şartı gözüyle bakarlar. Onlarca kitap, yarını nişanlıyacak ses güllesinin biricik mancınığı...

•

Kitap dışında, gündelik yazı, çerden çöpten konuşma gibi, bazı kolay ve ucuz âletler de vardır ki, mancınığa nisbetle, köy çocuklarının serçelere taş attığı çatal sapanları andırır. Bir günün sabahında avladıkları sesi, ancak akşamına ulaştırabilirler.

Bu âletlerin vazifesi, cıgara paketlerinin arkasındaki kısa adresler halinde, dinamizmalı çıkış başları kurmak ve kitaplık hamlelere muhit hazırlamaktır. Yoksa, içinde dört mevsimin

kaynaştığı hiçbir sistem örgüsü, bu günübirlik âletlere vergi olamaz.

•

Her "ulvî"nin zıddı, aynı boyda bir "süflî" değil mi?.. Kitaplık dâvaları günübirlik karalamalar ve hafif sohbetler içinde can çekiştirmek de, cücelerin kârı...

Göksu sefası için yapılmış sandalla açık denize geçilmez. Onun içindir ki, böyle bir sandalda, büyük vapur süvarilerinin kılık ve edasına bürünmüş bir kayıkçı, bizi katıla katıla güldürür.

•

Kitap yazamıyoruz!..

Kitabın ana şartı olan keyfiyet yükünden vazgeçtik; kemmiyet ağırlığını yüklenebilsek, yarı yolu aşmış oluruz.

Ciğerlerimizde, kitap kadrosunu üfliyecek havaya yer yok. Bütün fikir pazarımız, kolayca şişen ve kendi kendisine öten düdüklü balon yaygaralarıyle dolu...

•

Filânı mütefekkir, falanı şair, fişmekânı da münekkit tanırız. Mütefekkirin faraza 10 cilt eseri vardır. Hepsi de bir zamanların (Paris)inde oturan efendisi filozoftan tercüme... Geriye bir kaç makalesiyle bir kaç sohbeti kalır.

Ellisine merdiven dayayan şair, yalnız 50 mısra yazmışsa, (Greta Garbo) varî esrar peçesini yüzünden düşürmemek ve zamana hedef kurmamak içindir.

Sınıfta yoklama yaparcasına (mevcut - namevcut..) diye sanatkâr yoklaması yapan münekkit, bütün selâhiyetini, beş buçuk lâübalî satırla, üç buçuk aşağılık nükteye borçludur.

Buna rağmen mütefekkir, kendini yeni bir dünya görüşüne; şair, yeni bir ses cevherine; münekkit de, bir tenkit ölçüsüne sahip kabûl eder.

Bir günlük beylik beyliktir derler. Saydığım zavallılar da, günlük kadronun fâni, fakat müteselli küçük beyleri...

•

Tanzimattanberi soruyoruz:

– Olmuyor, olmuyor; acaba niçin?

Meseleyi daima keyfiyet cephesinden ele alıyor, daima terkibi bizce meçhûl bir keyfiyet eksikliği vehmediyoruz. Haklıyız; bir şey yalnız keyfiyetiyle var veya yoktur. Fakat bence ve bize nisbetle bu, doğru bir usûl değil...

Henüz kemmiyet yokuşunu sökememiş bir hamlenin, keyfiyet ufku üzerinde olması düşünülemez bile...

Keyfiyet, tecellisini iki merhalede tamamlıyan bir sır:

Evvelâ kemmiyet ihtiyacını meydana getirir, her cismin fezadaki mekân ihtiyacı gibi, boşlukta yer işgâl etme hassasına erer, ondan sonra kendisini ifadeye geçer.

(Radyom) madeninin bile, hiç değilse binde bir miligramlık bir külçesi olmalı ki, bir ifadesi ve tesiri bulunsun.

Tahayyüz hassası olmıyan, mekân işgâl etmiyen maddenin ne kendisi vardır, ne de herhangi bir vasfı...

Madenleri teneke olduğu halde (radyom) taklidi yapan bu namevcutlara bildirmelidir ki, (radyom)un (radyom) olarak varlığı derecesinde var olmıya karar veren insan, cilt cilt fikir ve şiir mayalaştırmaya mecburdur.

(Radyom)u ve kesafet sırrını yaratan Allah bile kitaplık söz kadrosu içinde konuştu; kitaplık söz kadrosunu yarattı.

Sahtekârlığa metelik vermeyiniz!

Kitaplık hacmi olmayan mütefekkir, şair ve münekkit riyazî kat'iyetle namevcuttur.

Binalaştıramadığı (sentez)in mütefekkirinden, örgüleştiremediği şiirin şairinden, ölçüleştiremediği tenkidin münekkidinden iğreniyorum!..

Âlet ve iş diye iki şey tanıyoruz.

Âletin hakkı verilmezse iş öksüz kalır.

Ne diye mevhum bir takım iş nazariyeleri kuruyoruz? İşte mevhum olmayan hakikat:

Âleti kullanmaktan, âleti işletmekten âciziz!

Âleti işletmeğe savaşmayışımızın ve nefsimize boyuna mühlet verişimizin de hilesi açık:

Böyle bir işe kalkıştığımız ânda, bütün kifayetsizlik ve ayıbımız, suyu çekilmiş yosunlu havuz dibi gibi meydana çıkacaktır.

Bir miskal davul tozu ve bir miskal minare gölgesi peşinde gezercesine aradığımız ve bulamadığımız keyfiyet tılsımı, ona karşı istidatsızlığımız kadar, âletine gösterdiğimiz saygısızlık yüzünden ele geçmiyor.

•

Her birinin kitabı halinde arıdan bal, inekten süt, koyundan yün istiyoruz da; mütefekkir, şair, münekkit makamlarına kurulmuş sahtekârlardan kitap istemiyoruz.

•

Tavuk mu yumurtadan çıktı, yumurta mı tavuktan?

Aynı sualin daha çetini var!
İnsan mı kitaptan doğdu; kitap mı insandan?
Kitap yazın, kitap!

[**Kitap** – *10 Aralık 1943, Büyük Doğu Dergisi*
Kitap – *1 Mart 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

RUHÇULUK VE BU HARP

Bu harp, İkinci Dünya Harbi, maddecilerin ve maddeci telâkkinin zıddına, ruhçuların ve ruhçu telâkki prensiplerinin eşsiz zaferi oluyor; farkında mısın?

Makine ve madde telâkkileri, 19'uncu Asrın ikinci yarısında korkunç derecelere yükselip, 20'inci Asrın başlarında insan irade ve tahakkümünden kurtulacak kadar istiklâl ifade etmeğe başladı. Bu hal, bir aralık, büyük cemiyet rehberlerini, yüksek sanat ve fikir adamlarını yıldırdı. Öyle ki, başarıcı kudretini yalnız ruh plânında besleyen insan, kendi öz keşiflerine ve öz eserlerine mahkûm sanıldı. Âdetâ, büyük ruhî kudret, saffet ve kahramanlık ölçüleri, vahşilere has bir kıymet telâkki edildi. En girift kanunları içinde dünya, tavla zarı kadar küçük ve dört köşe bir madde görünüşüne hapsedilmek istendi.

Yeni felsefenin en muğlâk dâvası olan bu mesele, her şeyi derin ve ebedî ruh kadrosu dışında basit bir mekanik faydasına bağlayıcı, mankafa ve vurdumduymaz bir mezhebinin tahakkümü altında inledi; bilhassa materyalizma ve komünizma elinde istismara uğradı. Öz terakkilerinin denizlerde boğulurcasına çırpınan, imdat çığlıkları basan insan aklı, bu terâkki-

de, artık eserine bir daha hâkim olamıyacağı, eserini bir daha ruh prensiplerinin emrine alamıyacağı vehmini senelerce yaşadı, durdu. Hem de en koyu bedbinlikten daha karanlık bu telâkki, kendisine öz nikbinlik süsünü kondurmayı ihmâl etmedi. İnsanı taş devrine kadar ricat ettiren maddeci görüş, kendisini hakikî istikbal diye takdim etmekten geri kalmadı. Maddeci telâkkinin gözünde, asıl bedbin, marazî, eski ve geri olan, senin gibilerdi; yani ruhçular...

Ruhçular ki, maddecilerin, düne ve hattâ bütün geçmiş günlerden evvelki güne yapışık görmeğe mahkûm olduğu kadar ileri bir yarının şafağını ruhlarında taşıyorlardı.

Nihayet makine ve madde terâkkileri o hale geldi ki, sarsak ve ihtiyar bir Avrupalının, titrek parmaklarını herhangi bir düğmeye dokunduruvermesiyle koca bir orduyu havalara uçuracak kudreti istihsal edeceğine inandılar. Bütün kuş beyinliler, bu madde kudreti önünde, ruh plânından hiçbir tedbirin metelik etmiyeceğine fetvâyı bastı. Bunlar, asrî yobazlar sıfatiyle, eski ham softalardan fazla üremek istidadını gösterdi.

Makine ve madde terakkilerinin, ruh cevheri karşısında imtihanını vereceği en zengin (laboratuar) kadrosu, bir harpten başka ne olabilirdi? Ruhu ihmâl eden maddeci görüşle, maddeyi ihmâl etmeyen ruhçu görüş, insanlığın yarınına tahakküm hakkının kimde olduğunu ancak bir harp çerçevesinde billûrlaştıracak, iş ve tecrübe sahasında ispat edecekti.

Gitsin fikir, gelsin tecrübe!

Tecrübe yapıldı; ve ruhu ihmâl eden maddeci görüşün, bir müflis; fakat maddeyi ihmâl etmeyen ruhçu görüşün bütün yer ve gökyüzüne hâkim olmak ehliyetinde bulunduğu meydana çıktı. Senin, komünizmayla beraber, Nazizma ve Faşizmaya ne kadar düşman olduğunu herkes bilir. Nazizma ve Faşizmanın birer ideolocya olmadığını, sadece dünyayı nefsine tahsis etmek gayesinde birer psikolocya olduğunu bin kere

haykıran sensin! Fakat doğruyu söylemek lâzımsa, bu Nazizmadır ki, maddenin hakkını tam ödedikten sonra ruhçu bir telâkkiye bağlanmak yüzünden, düne kadar sağına ve soluna duman attırmayı bilmiştir. Aynı Nazizma, madde hakkını tam ödeyen ve yüzde yüz ruhçu bir telâkki ve usûle varan demokrasyalar önünde de perişan oldu.

Yeni harp (lâboratuvar)ından alınacak ilk azametli ders şudur:

Bu defa makine ve madde terakkileri o kadar yükselmiştir ki, sadece bu yükseliş yüzünden, ruh, tekrar zafer meydanını fethetmiştir. Ruh, tekrar makinenin ve maddenin sırtına binip, onu sevk ve idare etmek hakkını, maddenin âzamî terakki haddine ulaşması yüzünden elde etmiştir.

İnsana tahakküm ettiği sanılan makine ve madde, bir derece daha terakki edince, küt diye dize geldi ve yeni baştan dizginlerini ruha ve ruhçulara teslim etti.

Onu, henüz nazariye vasıtasıyle fikir ve ruh fethetmeden, bizzat makine, bizzat kendi terakkileriyle, ameliyede ruhun esiri olduğunu ifade ve ispat etti.

Büyük dâvayı, artık madde levhasında ispata ihtiyaç duymıyalım:

Binlerce kilometreyi aştıktan sonra (pike) hücumlarla zırhlıların güvertesine mıhlanan tayyareleri; karşısındaki orman, dağ, kaya ve deniz manialarını bütün külçesiyle toslıyan tankları, ne çapta bir ruh kudretinin idare edebileceğini, deliler, ahmaklar ve çocuklar bile kavrar. Yalnız maddeciler müstesna...

Evet, madde bir derece daha terakki etmekle ruhun emrine geçmiş; ve ruh büyük zafer meydanını fethetmiştir.

Sadece bunu anlatmak ve tam mânasıyle çerçeveleyip ondan bir tatbik dersi çıkarmak, millî bir kurtuluş ifade edecek kadar değerlidir.

Fakat nerede biz, nerede bu nasip?.. Bize, harbin casusluk hikâyelerini okumak, onun ruh ve fikir cephesini hecelemekten çok daha zevkli geliyor.

[**Ruhçular İleri** – *25 Şubat 1944, Büyük Doğu Dergisi*
Ruhçuluk ve Bu Harp – *23 Ağustos 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

İLERİ ADAM, GERİ ADAM...

Tanrıkulu'na sordum :

– Ne dersiniz efendim; bizi, bazı fikir ve ruh hususiyetlerimiz yüzünden geri olmakla, gerilikle suçlandıranlar var?

Güldü; kâinat kadar geniş güldü:

– Bu, sizin çok ileri olmanızdan...

Ve sustu; gök kadar derin, sustu. Derken mırıldandı:

– Zaman bir daireye benzer. Tıpkı koşu atlarının, etrafında döndüğü kâmil kavis gibi bir daireye... Meselâ üç devir sonunda bitirilecek olan koşuyu bir devir fazlasıyle koşan at, bu daire üzerinde, öbür atların gerisinde koşuyor gibi görünmez mi? Evet, bu at 1000 metrelik daire hesabına göre tam 900 metre ileridedir.

Ve yüzüme baktı; güneş kadar keskin, baktı:

– Modası geçmiş kalıplardan çıkamıyanlara geri diyoruz.

Fikir ve hayat kalıplarının eskimekte en büyük zaafı, esaslarının çürüklüğünden ziyade, zamanın eskitmekteki yaman gücüne bağlıdır. Zaman, eşya ve hâdiseler üzerinde daima aynı korkunç yasanın yorulmaz tatbikçisidir. Yusuf'un eşsiz güzelliğiyle (Perikles)in bahtiyar cemiyetini aşındıran, aynı zamandır.

Dünyanın en güzel insanını iki büklüm kurutan zamanı, uzvî tezahürler çerçevesinde vasıtasız müşahede, kolaydır. Fakat içtimaî bünyemizin ihtiyarlayışında onu doğrudan doğruya göremeyiz. Bunun içindir ki, devrini bitiren her iman ve kalıbın yıpranışında ayrı bir sebep arar ve buluruz. Firavunun karşısında (Benî İsraîl), Atina'nın karşısında Roma, Roma'nın karşısında İsâ ve daha birçok şey...

Ferdî hayatımız sınırlıdır. Bunu bilir ve maddî görüşümüzü, çaresizlikten doğma bir nevi rıza ve tevekkülün taraçasından seyrederiz?

Ya içtimaî hayatımız?

Heyhat ki, elden ele teslim suretiyle ebedîliğine inandığımız birçok itikat ve şeklin hayatı da, her şeyin hayatı gibi, hadler ve adetlerle çevrilidir.

Zaten içtimaî hayatımızın ebedîliği, ferdî hayatımızla, keyfiyet halinde ulaşamadığımız bir devam iktidarına nöbet değiştirerek, kemiyetle varmak için tutunduğumuz bir muvazaadan başka nedir?

Elimizdeki dürbünü bir başkası çekip ufka baktığı zaman, biz onun gördüğünü görür; ve bir başkası sigaramızdan alıp içtiği vakit, biz onun keyfini duyar mıyız? İşte bütün melekelerimiz ve bütün benlik duygumuzla içinden eksildiğimiz bir âlemi; sanki yaşıyan, duyan ve gören kendimizmişiz gibi, biribirimizde fena ve beka bularak saf ve kahramanca yürüttükten sonra kurduğumuz mimarîlerin sonsuzluğuna nasıl inanmıyalım?

İnanmakta haklı olabiliriz. Fakat göreceğiz ki, kurduğumuz mimarîlerle oyduğumuz kalıpların devamı için o müesseseler etrafındaki sonsuz tekevvünümüz ve kemiyet halkalarımız kâfi gelmiyecektir. Göreceğiz ki, hayat, yalnız bir cepheli değildir. O müesseselerin de bizden ayrı, müstakil ve ferdî birer hayatı vardır. Bu hakikata, tarihte birçok cemiyetin,

kendilerini yeniden şekillere zorlayan müdahaleci tesirlerle göçüşü şahit olduğu kadar, kendi kendisine, için için ve müdahalesiz göçüşleri de şahittir.

Öyleyse çaremiz nedir?

İsmine zaman dediğimiz ve her cismi, her fikri, görünmez havanına doldurmuş, öğüten, daima önümüzde giden, her yaptığımızı bozan, her yazdığımızı çizen bir son temsil ettikten sonra, güvenebileceğimiz, ebedîliğine inanabileceğimiz eser kalır mı?

Kalır!!!

Çünkü düşmanın kudretini tasdik, yenilmiyeceğini kabûl ve onunla boğuşmaktan vazgeçmek değildir. Boğuşma esastır. Zaman, önünde diz çökeceğimiz ve bütün silâhlarımızla teslim olacağımız bir heyûlâ değil; sırlarını zorlayacağımız, verdiği hiçbir sırla kanaat etmeyip alıkoyduğunu istiyeceğimiz ve verdikçe alıkoyduğunu asla unutmıyacağımız bir büyücüdür. Öyle bir büyücü ki, öpüştüğü her dâvanın aksine, seviştiği her (doktrin)in tersine ve sarmaştığı her (tez)in zıddına gebe kalmak âdetidir. O, eşya ve hâdiselerin en gizli tab'ıları, meçhûller ve ihtimaller âleminin en ıssız bucaklariyle yüklüdür. Böyle bir manzara karşısında güvenebileceğimiz mimarî ise odur ki, zamanı kendisine en hâs çehre ve seciyesiyle kavramış ve emrine almış olsun.

İşte, aşınmış, yahut henüz sağlam görünen kalıpları bu tedbir gözüyle muayene eden ve dökeceği yeni bir kalıp varsa, onu bu kaygı ve bilgi içinde hazırlayan, İLERİ ADAM'dır.

YA GERİ ADAM?

Ya taze bir idrak ve tefsire varmadan eski şekillere körükörüne bağlıdır; yahut tamamiyle aksine, zamanı âdi bir tarih sırası ve evvellik, sonralık meselesi sanır ve geriye gitmek korkusuyle kendi önünü keser.

Bu her iki geri adam da, düşünmekten korkan, fakat birbirine zıt hareket eden iki ham softa tipidir.

Zamanın hakikî fâtihleri, istikbale o kadar susamışlardır ki, gözlerindeki sonsuzluk adesesi önünde, bazan bin sene evvelki hâdiseyi bugüne yapışık, bazan da bugüne ait bir meseleyi bin sene geride görürler.

Şu sözüme mim koy:

İleriye doğru göründüğü halde geriye ve geriye doğru göründüğü halde ileriye giden yollar vardır.

İmdi, zamanın bu sanatkâr kıvrımlarındaki sırra ermeyenler, ya bir kalıba körükörüne bağlanmak, yahut kendisinden evvelki her kalıbı körükörüne tepelemek suretiyle zamanın dışında kalırlar.

Ebedîlik önünde hiçbir mesafe hükmü olmadığını, bazan zamanın, mazide bıraktığı bir sırrı istikbalde çözmek üzere, zahiren geriye döndüğünü, fakat hakikatte ileriye yöneldiğini bilmezler. Bu son derece girift, ince ve zarif helezonun, maziyi istikbale, geriyi ileriye inkılâp ettiren asma köprü mimarîsini anlamazlar. Böylece, gözlerinin seçemiyeceği kadar ileri olanlara, üstelik geri derler.

Tahammül et dostum, tahammül et!.. Allah bu cüceleri, senin karşına, tahammül ve sabır terbiyesini ikmâl etmen için çıkarıyor.

[**İleri, Geri** – *25 Temmuz 1936, Ağaç Dergisi*

İleri Adam, Geri Adam – *10 Mart 1944, Büyük Doğu Dergisi*

İleri Adam, Geri Adam – *30 Ağustos 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

(SAĞ) ve (SOL)

Bir kürenin merkezinden geçen bıçak, nasıl o yuvarlağı iki müsavi parçaya ayırırsa, (sağ) ve (sol) kelimelerinin ifade ettiği parçalar da, dünyamızı iki müsavi dilime ayırıyor.

(Sağ) ve (sol) tasnifi, (karada ve denizde yaşayan hayvanlar) bölümü kadar umumî ve kaba bir târif olsa da, insan kafası, sanatta, felsefede, ilimde, birinden birine nisbet ifade edemeden hedefini bulamıyor. (Sağ) ve (sol) dışında bir görüş istikameti, âdeta sekizinci rengi bulmak gibi bir muhâl ifade etmekte...

Çünkü bu iki kaba istikamet, İkinci Dünya Harbinden evvel ve harp içinde, müşahhas dünyanın ana bölümleridir. Asrımızın zekâsı da tecrit değil, teşhis zekâsı olduğuna göre, gelin de bu (emri vâki) dünyasının dışına çıkın! İkinci Dünya Harbini takip edecek olan yeni cemiyetten de, henüz kaskatı çizgiler belirmiş değil... Bu yüzden, siyaset paytaklarının ve cemiyet saflarının, (tek) ve (çift) halinde bu kaba ayrılışı, insanı zorla birinden birine çekiyor.

Sanki bir panayır yerinde, iki kişi tavla oynamakta... Etraflarında, büyük bir seyirci halkası... Seyircilerden herbiri, oyunculardan birinin tarafında oyuna iştirak etmeğe mahkûm... Hiçbir taraftan olmayanlar, açıkta, yâni hayatın dışın-

dalar. Kumar o kadar kızışmış, menfaatler ortağın zararına o türlü bağlanmıştır ki, yeryüzünde başka bir iş ve fikir tertibine akıl ermez olmuştur.

Dünya fikir hayatında, (sağ) ve (sol) delâleti dışında bir dünyaya hasret çeken, yahut yeni bir dünya görüşünden bir kaç çizgi araştıran, veya DÜN ile BUGÜN arasında yeni bir tahlil ve terkibe savaşan, hâlâ, hiç kimse görülmüyor. Namütenâhi geniş ve namütenâhi karanlık fikir fezasında, (sağ) ve (sol) isimlerinin parlattığı çifte yıldız, sanki etrafları hava ile çevrili yegâne iki hayat bölgesidir. Selâmet, birinden birindedir, ve birinden birine nispet borcu, bir muadele değil, bir mütearife; bir varış noktası değil, bir çıkış başıdır.

Devrimiz, havasız, korkunç determinizma zindanında... O, bu zindana, son harpten evvel, içinde yaşadığı şartların gizli sıkıntısı ve ezelî ve ebedî cennet araştırma ihtiyacıyle kapandı.

(Sağ) ve (sol) dünyasının iktisadî farikası, felsefî ve içtimaî farikalarının önünde yürüdüğü için, bu ayrılışa, kapitalizma ve sosyalizma bölümleri demek en doğrusu... Sağlı ve sollu bu ikiye bölünüşün etrafında, üç (rejim) halkalanıyor:

Liberalizma, nazizma, komünizma...

Komünizma, binbir istihalesinden sonra, her ân biraz daha liberalizma ve kapitalizmaya kayarken, nazizma, bir cephesiyle komünizmaya, başka bir cephesiyle de liberalizmaya aykırı, aslında (sağ)ın azmanı ve her iki tarafın düşmanı, sırasına göre hem taraflardan birine mensup, hem de zıt, sadece nizamlı bir nefsanîlik psikolocyasını belirtiyor ve şu ânda ölmüş görünüyor.

Ötedenberi (sağ) alıkoymak, (sol) süpürmek niyetinde...

San'at ve fikirde eski ve an'anevî tecrit, dinler, (mit)ler, mefkûrevî kaynaklara, köklere dayanan görüş tarzları, dünya, insan ve cemiyet telâkkileri ve fert hakları, sağ tarafta... Bel-

libaşlı bir madde telâkkisinden doğma bir dünya, insan ve cemiyet teşhisi, bu teşhise göre beşer tarihinin tenkidi ve bu tenkide göre eski müesseselere karşı bir yıkıcılık hamlesi, sol tarafta...

İşin tuhafı, (sağ) ve (sol) tasnifi felsefî bir tasnif değil, politika tasnifi... Zaten sol taraf politika zaruretlerini (doktrin)lerine hazmettire hazmettire aradaki açıklığı kapamak üzere bulunuyor. Garip tecelli!

O hâlde eşya ve hâdiselerin kaba ve fânî münasebetlerini temsil eden siyaset (romorkör)ü, nasıl oluyor da, fikirdeki sebeplerin sebebi ve oluşların oluşu dünyasını, akıntıyı sökemeyen bir kayık gibi peşine takmış çekiyor?

İşte dâvanın belkemiği!

Çok sevdiğim bir Türk tefekkür adamı, bana bir gün, sol cereyanlar hakkında demişti ki:

– Bunları artık fikirle, nazariyeyle, mantıkla durdurmaya imkân yok. Ancak aynı cinsten ve amelî bir akışla, ateşli ve müşahhas bir hayat ve iman hamlesiyle önlemek mümkündür.

Besbelli ki, büyük fikir iflâs terleri döküyor. Artık (sağ) ve (sol) dâvası, bünyesini fikirde tahkim etmekten ziyade his ve heyecanda sağlamlaştırmaya bakıyor. Çünkü kalabalıkların anladığı dil budur. Selâmete susamış insan safları, hasret çektiği yeni hayat mimarisini, artık mes'elelerini nâmütenahi dağıtan, karıştıran, giriftleştiren "âlimâne" araştırmalardan beklemiyor. Cesaretli, (dinamik), aksiyoncu, günlük ihtiyaç ve insiyakları kavramış ve ne kadar ufak mikyasta olursa olsun, kendisine tezatsız bir dünya çizebilen, eşya ve hâdiseleri hızla çerçeveleyebilen becerikli mizaçlardan bekliyor.

Bu hâl, eşya ve hâdiselerin, kendisini bir türlü çerçeveleyemiyen fikir gözü önünde şahlanması; ve ressam karşısında daha fazla (poze) edemeden başını alıp yürüyüvermesi gibi bir şey...

Artık onu tutabilmek için, çok acele bir (desen)ini yapmaktan ve kaçışı istikametinde peşine düşmekten başka çare yok gibi görünüyor.

İşte uzun zamandanberi, sonsuz tecritlerin işkencesinde hırpalanmış olan Garp san'atkâr ve mütefekkiri, elinden kaçırdığı kıymetler âleminin bu istikraî sürüklenişine kapılınca, yatalak bir hastanın hırçın bir at sırtında hoplaya hoplaya kaçırılırken duyduğu sarhoşluğa benzer bir baş dönmesi içinde kendisini kaybediyor ve (sağ) ile (sol) kolların gösterdiği insan birikintileri arasında silinmeye razı oluyor. Üstelik bütün san'at ve fikir verimini bu hakîr tasnif dogmalarına göre âyar ederek...

Bu kısır modaya uymayıp zamanı yeni bir görüş ağında avlamak dileyen ve nefsini ileriye büyülü gören bir hamle, ister sağa, ister sola akraba olsun, ismi ne (sağ) ne (sol)dur.

Günümüzün anlayış kabalığı, onu istediği kadar (sağ) veya (sol) farzetsin; ileriye erenlerin sağı solu olmaz! Bir dünya doğmaktadır ki, ismi ne (sağ), ne de soldur; sadece (ileri)...

[**Sağ, Sol** – *18 Temmuz 1936, Ağaç Dergisi*
Sağ ve Sol – *17 Mart 1944, Büyük Doğu Dergisi*
Sağ ve Sol – *30 Ağustos 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

MİSTİK

Dostum; ben bâzı mefhumlara âdeta acırım. Sahte borç senediyle malı mülkü haczedilip sokakta bırakılmış soylu bir insana acır gibi... (Mistik) mefhumu da bunlardan...

Garplı bir mânâ âilesinden gelen (Mistik) mefhumunun bizzat Avrupada çektiği yanlış anlaşılma çilesi, bir zamanlar, bir Fransız muharririne ne ağır şeyler söyletmişti. Fransa'da bile kolaylıkla anlaşılamayan Fransızca bir kelimenin gerisindeki mefhum, bu diyarda ne hâle gelir, hesap et!

Şu (Mistik) mefhumu, ne esrarlı bir otomobildir ki, kimse onu kullanmaktan âciz olduğunu itiraf etmeksizin, herkes içine atlıyor, var kuvvetiyle gaza basıyor; ve hiçbir işaret memuru görmemiş kargaşalıklar caddesinde, mânâ tenezzühüne çıkıyor:

– Filân adam (mistik), falan değil, filân görüş (Mistik) olamaz; falan telâkki (Mistik)tir.

Bizde, (Mistik) delâleti üzerinde düşülen müşterek hatâ, onun din softalığı mânâsında alınmasıdır. (Mistik), aslında dinlerden çıkma bir mefhum olduğu hâlde, felsefenin elinde müşahhas mevzuundan ayırt edilmiş, herhangi bir mevzua tatbiki kabil, hususî bir düşünce ve duygu tarzı olarak sistemleştirilmiştir. Allaha inanan ve inanmayan iki adam, felsefe ölçü-

süyle, aynı zamanda (Mistik) olabilir. Adamına göre, inanan (Mistik) değildir de, inanmayan, (Mistik)dir. Meselâ, büyük ve dindar şair Mehmet Âkif, (Mistik) değil; fakat küçük ve dinsiz şair Ahmet Kutsî (Mistik)dir.

Nâmütenahi derin ve seyyaliyetli bir târif seciyesi olan (Mistik) görüşü, ilmî bir öz hâlinde târife çalışayım; dinle dostum:

Herhangi bir şeyi, bir maddeyi, bir hâdiseyi, onu saran aklî kanunlar dışında tefsir etmek, onlarda birer içyüz aramak, delâletlerinde gizli bir müessir sırrı bulmak; işte (Mistik) görüş...

Bu bakımdan, dinin sadece aklî plânında kalanlar, aslâ (Mistik) değildir. Zira onlar, düpedüz bir hakikatin, düpedüz tebliğcileri vaziyetindedir. Herhangi bir dinsiz de, (mistik) mefhumunun anası olan din çerçevesinin dışında, herhangi bir madde veya hâdiseyi, o madde ve hâdisenin mâverâsına ait bir tefsir tarzına bağlayınca (Mistik) olur.

Kaydetmeğe bile değmez ki, en gerçek (Mistik), topyekûn kâinatın mâverâsına ait mihrak hakikat olan ilâhî mânânın müncezibidir. Yâni perdenin arkasındaki ışığı gören ve ona tutulan...

Fransız filozofu (Bergson) "Din ve Ahlâkın İki Kaynağı" isimli eserinde, büyük kudretin yalnız (Mistik) görüşten fışkırdığını belirtir. Zira (Mistik) görüş, maddeyi aşmak, eşya ve hâdiselerin gizli kaynağına ulaşmak hamlesidir.

Demek ki, mücerret mânâda (Mistik), şu veya bu mevzua bağlı olmak gibi bir kat'iyet ve muayyeniyetten uzak, içine herşeyi ve her mevzuu alabilecek bir görüş ve duyuş tarzı... Onun içindir ki, bir yerde (Mistik) bir tefekkür ve tahassüs edâsı görür görmez, hemen sormalıdır:

– Bu mücerret (Mistik)teki müşahhas hedef ve gaye nedir?

O da size cevap verir:

– Dinî, yahut içtimaî, veya millî, hayır sadece insanî, yahut da hepsini birden içine alan bir (Mistik)...

Dostum, benim dostum!..

İşin hazin tarafı, bâzı fikir tulumbacılarının, (Mistik)le, fodlacı yobazı aynı şey zannetmesidir.

Ha, dur, sana şu (Mistik) tefekkür ve tahassüs tarzının günümüzdeki kıymet derecesine ait birkaç lâf edeyim:

Artık ayan beyan bir vâkıa olmaya başlamıştır ki, günümüzün genç adam örnekleri, tamamiyle ruhçu ve bütün hedefleriyle materyalizmaya zıt bir inanma ihtiyacıyle cayır cayır yanmaktadır. Bunu binbir alâmetten anlıyoruz. Bu hâl, senin için, yâni dünyayı ruhçu zaviyeden görenler için, misilsiz bir beşaret haberidir. Genç adam, dünya kıyametinin içinde ve doğmak üzere bulunan dünyanın eşiğinde, ilk (Kozmos) çizgilerini müjdeleyen kafasını, ruhçu ve milliyetçi (Mistik) anlayışın elmastraşıyla yontmağa başladı. Üzerinde hiçbir zaman ve mekânda tam ve hâlis bir murakabe kurulamayan ve dünyanın dört bucağından gelme tesirlere karşı canevi açıkta bırakılan genç adam, bugün, içindeki hâlisler kütlesiyle, ezbersiz ve yapmacıksız, rehbersiz ve delilsiz, kendi kendine kıymetler muhasebesini neticelendirmiş, safını bulmuş ve yolunu seçmiş görünüyor.

Bir zamanlar Bâbıâli caddesinin gaflet karanlığında, kaldırım fareleri gibi koşan fikir müstahzaratçısı şairlerle, (broşürcü)ler bu müdafaasız genci nasıl istismara kalktılar, hatırlamalıyız.

Artık paydos!

Bu zaferin sahipleri, daha dün hokkabaz düdükleri içinde sesleri boğulmak istenen ve (bay Mistik) diye anılan bir kaç kalem sahibidir. Güneşin doğuşu ile batışı arasındaki 12 saatlik devreye hiçbir zaman razı olmayan (bay Mistik), özlediği istikbâle kavuşmak üzeredir.

Senin ne olduğuna, sizin ne olduğunuza gelince, bunu (Mistik) kelimesi gibi, âdi, züppe ve orta malı bir mefhum âleti aslâ tercüme edemez. Nasıl ki, Kandilli'de sahilhâne sahibi Fransız (Kontu)nun salonunda süs için bir köşeye atılmış işlemeli seccade, ele alındığı kadro ve üslûp içinde kendi öz mânâsını haber vermekten mümkün olduğu kadar uzaktır.

Sen, benim dostum, sadece müslümansın; ve bütün duygu ve düşünce feyzini İslâm ruhunun kaynağı olan Tasavvuf'dan almaktasın; hepsi bu kadar!..

[**Mistik** – *31 Mart 1944, Büyük Doğu Dergisi*
Mistik – *13 Eylül 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

DEVRİLEN AĞAÇ

Dön de bak, dedi, bana Tanrıkulu, şu ağaca bak! Ve üzerinde düşün! Düşün ki, güzel ve sonsuz tabiatta, büyüklüğü, erginliği, olgunluğu, tek kelimeyle kemâli, ondan daha iyi gösterecek bir örnek bulunamaz.

Ağaç, madde ve ruh gibi, herşeyin bir dış ve bir iç yüzünü, toprak üstünde ve toprak altında, gür ve dolaşık varlığiyle çizgi ve biçime sokmuş bir remzdir. Yapraklarının kıldan ince damarlarını daha kalın bir sapta birleştiren, sonra bütün bu sapları birer dala bağlıyan, bütün bu dalları derece derece daha iri dallara iliştiren, daha sonra bütün bu daha iri dalları tek ve ana bir gövdede düğümliyen ağaç; en sonra toprağın içine dalıp karanlık ve esrarlı bir kök âleminde tekrar kollara ayrılan, halattan ipe, ipten sicime, sicimden ipliğe, her kola gittikçe daha ince başka kollara bölünen, her başka kolu, gözün göremiyeceği ve hesabın tutamıyacağı inceliklere ulaşan, muhite doğru nâmütenahi dağınık ve çok, merkeze doğru nâmütenahi toplu ve tek, bir şahsiyet muvazenesinin ne eşsiz örgüsüdür.

İnsanoğlu, dünyaya ayak bastığı gündenberi ağaç, onun gözünde çözülmez bir bilmecedir. Kışın her tarafı dökülür. Esrarlı istikametleri gösteren dallarıyle çırçıplak ve kupkuru,

bekler. O zaman, o bir çekmece gibi kapalıdır. Çok geçmeden bu çekmecenin kapağı aralanır. İçinde sakladığı cevher tütmiye başlar. İğne ucu kadar ince mesamelerinden yeşil yapraklar fışkırır. Tabiatın en girift nakışlarını çerçeveliyen çiçeklerle donanır.

Fakat, o, henüz eserini vermiş değildir. Bütün bunlar, gelmek üzere bulunan bir eserin şenliği... Nitekim biraz sonra çiçekler dökülmüş, yapraklar eskimiş ve dallarda birer kandil gibi ışık saçan yemişler belirmiştir. Bu yemişler, her biri bir ağaçtan gelen ve her biri içinde birer ağaç gizliyen bu yemişler, açlık ve susuzluğa göklerin indirdiği çarelerdir. Açlık ve susuzluğu dindirmekse, fantazyadan çıkmak, ezelî ve ebedî derde ilâç olmak değil midir? Biraz sonra, o yine yapraklarını dökecek, gene yalçın bir çekmece hâlinde kupkuru kalacak, korkunç istikametleri gösteren kemik parmaklara benzer dallarıyle kaskatı donacak ve daldığı rüya içinde yeni verimi, rahimde bir çocuk gibi gelişecektir.

Böylece her mevsim devrini tekrarlıyan ağaç, dipsiz gökleri dolduran âlemlerin ahenkli ve inzibatlı devirleri altında, büyük varlık orkestrasının vahdet ve sonsuzluğu hikâye eden, derin ve sıcak birinci kemanını andırır.

Ağaç insanlara neler öğretmedi?

En eski dillerde iyilik, fenalık ve bilgi ağaçları birer düstur oldu. En eski çağlarda, geniş alınlı ve kıvırcık sakallı düşünce adamları onun altında toplandılar. Zaten insanoğlunun dünyaya düşüşünü anlatan, Şeytan ve Kadın unsurları yanında, yasak meyvayı yetiştiren Ağaç nedir?

Ağaç, bize, dünyaya geldiğimiz günden bugüne kadar içimizi dolduran anlama ve araştırma hırsının anatomyası biçiminde görünüyor. Gözlerimiz ona daldığı zaman, garip bir (röntgen) ışığı altında, ruhumuzun bin bir kollu iskeletini görmüş gibi ürperiyoruz. Sanki bu fevkalâde şahsiyetin hendese-

sindeki nizamla, içinde Allahın sırları yatan ruhumuzun hasret çektiği nizam arasında gizli bir anlaşma seziyoruz.

Bak, dedi, bana Tanrıkulu, şu ağaca bak! Ve üzerinde düşün!

Ağaç, bir plândır; bir insanın, bir âilenin, bir zümrenin, bir cemiyetin ve bütün varlığın iç ve nizam dâvasını, madde üzerinde düğüm düğüm örgüleştirmiş, şekilleştirmiş bir plân...

Tohum, kök, gövde, dal, yaprak, tomurcuk ve yemiş... Herşey bunlar arasındaki ahengi anlamak ve kurmağa bağlıdır.

•

Sonra Tanrıkulu, birdenbire doğruldu, gözlerini alabildiğine açtı, hiç de âdeti olmayan bir tarzda ânî ve keskin bir heyecana düşercesine dikildi; ve kısık kısık, acı acı fısıldadı:

– Ağacın ne olduğunu anladın! Ağaçlar arasında en mükemmeli insan ve cemiyettir. Şimdi de başını tabiattan çevir, tarihe, bizim tarihimize döndür ve bak! Orada, koca bir ağacı, dört asırdır, balta üstüne balta, yalnız yere devirmek, toprağa sermek ve belirttiği büyük vahdet ve nizam ölçüsünü kurutmak için çalışanları göreceksin!..

[**Adımız** – *14 Mart 1936, Ağaç Dergisi*
Şu Ağaca Bak – *3 Mart 1944, Büyük Doğu Dergisi*
Devrilen Ağaç – *11 Ekim 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

AHLÂK DÂVAMIZ

Tanrıkulu, bugün, ne güzel ve muvazeneli bir öfke içinde:

–Bir ses kütlesinin âzamisi, maddî mânâda en ağır ses hamulesinin vahidi ve derecesi nedir, bilmiyorum; bileyim veya bilmiyeyim; vatanımın en yüksek noktasına çıkıp seslerin en yükseğiyle şöyle haykırmak ihtiyacındayım: "Bütün mes'elelerimiz bir tarafa!!! Bizim dâvamız tek!!! Ahlâkımız!!! Söyleyin, gösterin, belirtin; bütün hayat ve faaliyet şubelerimizde bağlı olduğumuz ahlâk kökünün ismi nedir??? Biz hangi ahlâka bağlıyız??? Ve kuruttuğumuz köklere karşı, bugünkü ruh ağacımızın, (dalları bastı kiraz) şeklinde, içi kurt dolu yemişlerle yüklü olduğunu görüyor muyuz??? Görüyorsak ne duruyoruz??? Duruyorsak ne umuyoruz??? Suratımıza bir takım teselli pudraları sürerken, ruhumuzun tâ içinden yanıp kül olduğumuzu, hangi yılın, hangi mevsimin, hangi ayında, hangi gün, saat kaçta anlıyacağız???

Ne güzel söylüyor:

–Lâfın gerçeği: Dâvaları idarî, içtimaî, iktisadî, sınaî, ilmî, siyasî, edebî, beledî, sıhhî, istediğimiz kadar sınıflara ayırabiliriz. Fakat biz, şimdilik, buna benzer dâvalardan hiç birine muhatap olmak ehliyetinde değiliz. Bizim bir tek dâvamız olmak gerektir:

Ahlâkî dâva!!!

Söylüyor:

–Ruh ve ahlâk, herhangi bir fayda mevzuunda, insan iradesini hayra yöneltecek tek müessir olduğuna göre, bu ana müessir üzerinde herhangi bir inhiraf, artık başka şubelerdeki inhirafların o şubelere mahsus çerçeveler içinde düzeltilmesini imkânsız kılar. Beni anlıyor musun? Meselâ balmumundan yapılmış bir heykel topyekûn erirken, o heykelin kayan burnunu, düşen gözünü, çarpılan ağzını ve kopan kolunu ayrı ayrı, müstakil olarak düzeltmeğe kalkmaktan birşey çıkmaz. Heykelde, bütün bu unsurların tecelli zemini olan topyekûn ruh ve ahlâk dâvası bütünleşmeden, herhangi bir idarî, içtimaî, iktisadî, sınaî, ilmî, siyasî, edebî, beledî, sıhhî ve daha bilmem kaç türlü dâvayı mevzîî çerçevelerde hal ve fasletmeğe kalkmak; biraz evvel işaret ettiğim gibi vebalı bir hastanın dudağındaki çatlaklara (pomat) sürmekten farksız olur.

Söylüyor:

–Müthiş ve muazzam ahlâk dâvamızı şube şube ele almadan; ve Ardahan'daki çobandan, İstanbul'da Kafdağı mahallesinde, Fildişi Kule sokağında oturan mustarip ve bezgin münevvere kadar herkesin kucaklıyabileceği müşahhas bir plâna dökmeden evvel, mes'eleye sadece umumî ve terkibî bir teşhis koyalım:

Bir kadına, bir eve, bir manzaraya, bir gazeteye, terkibî gözle, topyekûn bakar bakmaz aldığımız intiba gibi, kendi kendimize bir bakışta hemen kestiririz ki, biz şu ânda, ahlâk zaviyesinden bedahetlerin bedaheti hâlinde fışkıran bir iflâs panayırı arzediyoruz. Okyanuslarda, altından suların birdenbire çekildiği bir gemi; işte bizim ruh ve ahlâk manzaramız... Bir zamanlar Okyanuslarda batan (titanik) gemisinde olduğu gibi, yolcuların çoğu bu geminin kamaralarında ve salonlarında, tam bir zevk ve safa şuursuzluğu içinde yuvarlanırken, güvertede, bir iki muztarip ve münzevî müşahedeci, vaziyeti

görmektedir: "Sular, altımızdan yıldırım hıziyle çekiliyor!!! Bir saniye sonra kumların ve kayaların üstündeyiz!!!"

Söylüyor:

–Vaziyet hakkında muayene ve müşahedelerimizi iki usûle istinat ettirebiliriz. Biri, olmayanı göstermek ve olmaya dâvet etmek... Öbürü, olanı görmek... Olmayan, olması gerekirken, mevcut bulunmayan şeylerin manzumesi... Bu da, her (rejim)in, her şeyden evvel tesisine mecbur olduğu, bütün, tamam, eksiksiz, tezatsız bir ahlâk telâkkisi... Ve ayrıca, bütün cemiyetin, topyekûn ruhunu teşkil eden mukaddesatın istinat ettiği iman ve mefkûre zemini... İşte bizde olmayan şey... Olmadığını göstermek ve olmaya dâvet etmek zorunda olduğumuz şey...

Soralım:

– İnkılâbımızın; misilsiz bir kurtuluş hamlesine dayanan inkılâbımızın, bize gösterebileceği, bütün, tamam, eksiksiz ve tezatsız bir ahlâk telâkkisi var mıdır? Varsa nedir? Bunun kitabı, örgüsü, kanunu, an'anesi, tatbik sahası nerededir? Ve ayrıca, bütün cemiyetin topyekûn ruhunu teşkil eden mukaddesatın dayandığı iman ve mefkûre zeminimiz üstünde neler var, yahut neler yok?

Bütün cemiyetin topyekûn ruhunu teşkil eden mukaddesatın dayandığı iman ve mefkûre zeminimiz üstünde nelerin yok olduğunu saymaya, nefes, kuvvet, zaman, hiçbir şey yetişmez. Fakat nelerin var olduğunu, bir kaç kelime taslağı içinde belirtebilirim. Müthiş bir başıboşluk, imânsızlık, nizamsızlık, şüphe, inkâr, sar'a ihtilâçları, nebatî ve hayvanî sahada tam bir insiyakîlik ve nefsanîlik; işte bu...

Ve şöyle bitiriyor:

– Ben sana ne dedim? Bizim ne idarî, ne içtimaî, ne iktisadî, ne sınaî, ne ilmî, ne siyasî, ne edebî, ne beledî, ne sıhhî, ne filân, ne falan bir dâvamız var; dâvamız bir, ahlâkî!!!

Ve bütün vatan halkını, gece yarısı, donla ve gömlekle evinden fırlayıp meydanlarda toplanmaya dâvet eden bir dehşet edâsıyle bu mevzu ele alınmadıkça, kurtuluşumuzun müzakere usûlü dahi bilinmemiş olacaktır.

Sana bu işin bir tarihçesini çizeceğim!..

[**Ahlâk Dâvamız** – *24 Aralık 1943, Büyük Doğu Dergisi*
Ahlâk Dâvamız – *10 Mayıs 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

TARİHÇE

Sordum:

–Kaskatı bir teşhis ve apaydınlık bir vuzuh... Onun için kısa kısa ve apaçık cevap verir misiniz bana?

– Kısa kısa ve apaçık sor, kısa kısa ve apaçık cevap vereyim!

–Türk cemiyetinde ahlâk, en bozuk ânını yaşıyor, öyle mi?

– Türk cemiyetinde ahlâk, bu cemiyetin kendisini bildiği ândan bugüne kadar, hiçbir mislini ve benzerini görmediği, hattâ görmiyeceği şekilde en bozuk ânını yaşıyor!

– Ahlâkımız ne zamandanberi bozulmaya başladı?

– Kemâl ve haşmet devrimizden sonra... Eşya ve hâdiselere, zaman ve mekâna tahakküm kudretini kaybetmeğe başladığımız ândan başlayarak...

– Bunu maddî tarih ölçüsüyle tâyin edemez misiniz?

– Kanunî Sultan Süleyman'dan sonra diyebilirim.

– Sukût, ânî, tepeden inme mi oldu?

– Hayır! Gayet tedricî...

– Bunun merhalelerini göstermek ister misiniz?

– Kolaylıkla... Tam 4 merhale... Birincisi çok uzun, ikincisi uzunca, üçüncüsü ve dördüncüsü çok kısa dört çığır...

– Bu merhaleler?

– Birinci merhale, gerileme devrimizin başından, yâni Sarı Selim'den Tanzimata kadar sürer. İkincisi, Tanzimattan Meşrutiyete, üçüncüsü, Meşrutiyetten Cumhuriyete; dördüncüsü de Cumhuriyetten bugüne kadar...

– Sukût farkları, devreler arasında gittikçe daha büyük bir mikyas mı belirtiyor?

– Tam mânâsıyle... Yuvarlanan bir cisimde, gittikçe artması tabiî olan hız gibi...

– Öyleyse, içtimaî illet ve mes'uliyeti, ilk devrede mi bulmamız icap ediyor?

– Hayır! İlletin başlangıcı ilk devrede olmakla beraber, öbür devreler, illeti önlemek yerine ona yenilerini ilâve etmiş; böylece, her devrenin illete kattığı yeni müessirler müstesna, sebep geriye doğru halkalanırken, üstüste katılan müessirlerin yeniliği ve büyüklüğü yüzünden de ileriye doğru kesifleşmeye başlamıştır.

– Demek ki, mes'uliyet böylece, maziden hâle doğru gelmek yerine, hâlden maziye doğru gidiyor.

– Tamam! Fakat maziye doğru gittikçe, daima daha hafif, daha mâsum, fakat kuvvetli başlangıç mes'uliyetleri bularak...

– İlk merhaledeki, yâni kemâl ve haşmet devrimizi takip eden Tanzimata kadar gelen sukût çığırımızdaki ahlâk bozukluğunun sebebi ve içyüzü nedir?

– Aşkımızı, vecdimizi kaybetmeğe başlamış olmamız...

– Anlayamadım; lûtfen izah eder misiniz?

– İslâmî ruh ve ideolocya, sâf bir aşk ve berrak bir vecd olmaktan çıkıp, üstünde ham ve kaba softa tipini üretecek şekilde donmaya, kabuk tutmaya başlayınca, ortada, ruh yerine, yobazların şahsî ve keyfî tefsirlerine kurban, ölü kalıplardan başka birşey kalmadı. Böylece (suret–i hak) perdesi altında harekete geçen nefsânîlik, ruhumuza ilk zaaf tohumlarını ekmeğe başladı.

– Teşhisinizi biraz daha genişletir misiniz?

– Tarihimizin her devrinde korkunç bir yokluk temsil eden büyük Türk mütefekkirinin, büyük ve şahsî Türk filozofunun meydana gelmeyişi yüzünden, İslâmî ruh ve ideolocya, büyük fütuhat hamleleri geçer geçmez, yeni tefsirlere, yeni nefş muhasebelerine, yeni heyecan ve hamlelere, bilhassa sabit ve devamlı bir (Site – Medine) mefkûresine ulaştırılamadı. O sıralarda (Rönesans – Yeniden doğuş) ismiyle doğan Batının, madde âlemi üzerindeki, idrâk ve ihata hakkına yabancı, hattâ düşman bir edâ içinde tereddi çığırımız açılmış oldu. Bu çığırın kahramanı ham ve kaba softa, ahlâkın temeli olan aşk, imân, fedakârlık ve nizam seciyemizi kör bir nefsânîliğe çevirdi; ve din bayrağı altında dinin ruhu tahrip edilirken, ahlâkımızın kaynağı bulundırılmaya başladı.

– Gösterdiğiniz sebeplere dayanan ilk ahlâk sukûtumuz, o devirde hemen bütün cemiyeti sarmaya başladı mı?

– Hayır! İlk ahlâk sukûtumuz, yalnız saray, hükûmet, idare mekanizması ve orduya münhasır zümre çerçevelerinde patlak verdi; ve bundan Türk âilesi, evi, Türk köyü, yâni Türk cemiyet protoplazması, uzun müddet mâsun kaldı. Zira bu cemiyet, ahlâk ve hassasiyetini İslâm ruhundan almış ve onu, başlıca mukaddesatı hâlinde, kendisiyle idare mekanizması arasındaki tezada rağmen asırlarca devam ettirmiştir.

– Teşhisinizi biraz daha ilerletemez misiniz?

– İşi geniş bir tahlil ve teşhise dökecek olursak, dâvamızı neticelendirmek için, günler değil, yıllar bile az gelir. Fakat sana, Kanunî Sultan Süleyman'a kadar süren hakikî nizam ve imân devrimizle, bunu takip eden duraklama ve gerileme devrimizin ahlâkları arasında birer müşahhas örnek verebilirim: Ağzını şaraba değdiren ilk padişah, Yıldırım Bayezid'e, bir câmiin açılış merasiminde, beraberindeki din mümessili, "Câmi güzel amma yanında bir meyhâne eksik!.." diyecek kadar

cesur, saf, samimî, dürüst, mefkûreci, yâni ahlâklıdır. Bir devir sonra, aynı din mümessilleri, padişahların, paşaların ve kendilerini nebatî ve hayvanî isteklerine göre her türlü fetvayı vermekten, böylelikle din adına dini yıkmaktan çekinmezler. Nizam ve imân devrimizde Türk hükümdarlarını, Allahın gölgesi şeklinde, mukaddes bir mânâ plânında gören, itaat ve terbiye heykeli yeniçeri, bir devre sonra, ıslahatçı padişah Genç Osman'ın baldırlarını çimdikleyip ona bir (oğlan) muamelesi yapacak kadar aşağılaşır. Hulâsa, bütün aşkı, vecdi, nizam ve fedakârlık duygusuyla bir imân sisteminin ateşi, gizli gizli kabuk bağlamış; kışırda, yalnız ölü kalıpların nefsanî simsarı ham ve kaba softa tipi, zaman ve mekâna hâkim olarak, İslâm ahlâkının ferd ve âile köklerine sığınan cevherini devlet ve idare plânında iflâs ettirmiştir.

– Devam buyurun, devam buyurun!

– Bu dâvayı gelecek karşılaşmamızda bitiririz.

[**Ahlâk Sukutumuzun Tarihçesi** – *31 Aralık 1943, Büyük Doğu Dergisi*
Tarihçe – *17 Mayıs 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

VE TARİHÇE

İlk devredeki ahlâk zaafımızın kaynağını anladım; vecd ve aşk zaafı, böylece meydanın ham ve kaba softaya açılışı... Artık başsız ve rehbersiz kalan Türk cemiyeti, içinden bir türlü büyük ve hâlis mütefekkirini fışkırdatamadan, iç ve dış müessirlerin tokatları altında şakkın ve her türlü nefs muhasebesi imkânından mahrum, Tanzimata kadar sürüklenir.

– Ya ikinci merhale?.. Tanzimatı takip eden devre?..

– Bu merhalede, büsbütün yılmış ve apışmış, bütün irâde ve benliğimizi kaybetmiş olarak, Garbın, hiçbir tekevvün sırrına ermeden, yalnız dış cepheden körükörüne taklitçiliği hengâmesine gireriz. Fikrî kıymeti bu kadarcık olan bir devrenin ahlâkından ne beklersin? Artık devlet ve idare manzumesindeki ahlâk bozukluğu, tam bir ruh zelzelesinin neticesi hâlinde, mutlaktır. Şair Ziya Paşa ve Namık Kemâl, bu devlet ve idare ahlâkının, tam bir şuur ve nefs muhasebesine bağlayamadan, yasını çekerler. İrtikâp, rüşvet, hırsızlık, hafiyelik, iltimas, nizam ve ölçü nefreti, kendini küçük ve mahkûm görme ukdesi, hile ve riya dehası, tatlı canını ve aziz menfaatini koruma insiyakı, oluruna bağlama, "telif-i beyn" ve "idare-i maslahat" mizacı hâlinde billûrlaşan bu ahlâk, Tanzimat efendisinin evi ve dairesi ve daha binbir şey arasında tam bir tezat

ifadesiyle her ân biraz daha kabararak Meşrutiyete kadar emekliye emekliye gelir.

– Ya Meşrutiyetten sonrası?..

– Meşrutiyetten sonrası felâket... Artık ahlâk düşüklüğü, Türk ferd ve âile plânında, benliğimizin en mahrem maktalarına kadar yol aramaya koyulur. Bu devirde ahlâk düşüklüğümüz, sadece hükûmet ve idare manzumesinde zümrevî bir daire teşkil etmekten çıkar; bütün milleti içine alan umumî ve içtimaî bir hacim kazanmaya doğru gider. Devlet ve idare ölçüsü bakımından rehbersiz ve başsız Türk âilesi, kendi içinde itiyadî olarak körü körüne devam eden İslâm ahlâkının artık âile kadrosunda da harap olmaya başladığına şahittir. Zira Tanzimattan beri satıh taklitçiliği artık yeni, şahsiyetsiz ve köksüz nesillerini yetiştirmiş, hayata atmış; bu nesiller de Türk âilesi içinde, büyük baba ve oğul arasında müthiş bir tezat manzarası heykelleştirmeğe başlamıştır. Artık Türk âilesi içinde, zincirleme olarak elden ele teslim edilecek hiçbir ruh ve an'ane mirası kalmamıştır. Bir âile içinde herkes birbirine yabancı ve küskündür. Herkesin tahlil edemeden sezdiği şey, imânı ve ahlâkıyle bütün bir dünyanın battığı, yerine hiçbir dünyanın getirilemediği, satıh ve deri üstünde binbir cünbüşe rağmen her şeyin kuru bir teselliden ibaret olduğudur. Ortada, inkılâp adına, inkılâp kelimesinden başka hiçbir şey yoktur. Daha birçok kof kelime ve tam bir iş ve hakikat yabancılığı... Ahlâk sukûtumuzun artık bir felâket istidadını kazanmaya başladığı bu merhalede başlıca müessir ve mes'ul, Avrupaya en kötü ve kokmuş taraflarıyle imrenen taklitçi züppe tipi, onun sabun köpüğünden edebiyatı; ve (Hareket Ordusu)nun arkasından İstanbul'u istilâ eden ve Şişli muhitlerini kuran Selânik kibarlarıdır.

– Birinci Dünya Harbine ne buyurulur?

– Birinci Dünya Harbi, bütün dünya imân ve ahlâkının,

bütün dünya muvazenesinin altını üstüne getiren bir müessir oldu. Bu arada, daima olduğu gibi, hâlis mütefekkirine kavuşamadan, belki saf ve temiz, fakat son derece bön ve sathî birkaç hareket mefkûrecisinin elinde bu ateşe atılan Türk cemiyeti, iç ve dış muhasebe bakımlarından o türlü bir harmana geldi ki, asırlık hâdiselerin bir ânda hesabını vermeğe mecbur kaldı: Maddî ve ruhî iflâs tehlikesi!.. Topyekûn mekân ve zaman plânından tasfiye edilmek zoru!.. Bu korkunun (Âraf) devresini yaşadığımız Mütareke yıllarında İstanbul'a akın eden Beyaz Ruslar, bugünkü korkunç fuhuş kasırgamızın ilk dalgasını körükledi.

– Derken İstiklâl Savaşımız başlıyor, değil mi?

– Evet! İstiklâl Savaşımız, gerçekten birkaç asırlık bir hesabın yekûnu hâlinde, mekân plânından tasfiye edilmemiz için üzerimize yürüyen cellât hamlesine karşı millî bir şahlanmadır. Bu şahlanmanın mücerret mânâsında, her şeyini kaybettikten sonra, fezada mekân işgâl etme hakkını da kaybeden bir milletin, ruhunu ve maddesini kuşatıcı binbir hastalığa rağmen ölmemek, yaşamak, sağ kalmak irâdesi vardır. Bu irâde, Türk milletinin, geçirdiği ölüm buhranlarına rağmen, ruhunun köşesinde nasıl bir kudret ve miras sakladığına işarettir. İstiklâl Savaşımızda, ölmemek irâdesiyle şahlandık; bizden esirgenen mekân hakkını geriye aldık; savaş içinde, bir ân için, böyle bir hamlenin gerektirdiği aşk, fedakârlık, vazife ve nizam ahlâkından örnekler gösterdik; fakat mekân hakkı zaptedilip de iş bu mekânı zamanla, yâni fikirle doldurmaya gelince, iş, tepesi taklak gitmeğe başladı. İşte Cumhuriyet devresi, dördüncü merhale, budur! İş, tepesi taklak gitmeğe başladı; zira yara eski ve tedbir aksinedir. Cumhuriyet devresi, öbür devrelere nisbetle çok daha ileri, daha cesur ıslahçılık hamlelerine girişmiş olmasına rağmen, nihayet Garbın daha ileri, daha kat'î, fakat daima satıh üstü kopyacısı kalmak

an'anesini değiştirememiştir; ve İstiklâl Mücadelesinin şahsiyetiyle eş, yepyeni bir ideolocya ve ahlâk telâkkisinden mahrumdur. Cumhuriyetin ham ve kaba softayı, bütün iş ve söz hakkıyle birlikte tasfiye etmesi gibi ancak din adına olmak şartıyle en aziz ve faydalı bir teşebbüsüne karşılık, cemiyetle onun saf imân ve ahlâk kaynağı arasına çektiği manialar, ruh ve ahlâk buhranımızı zirveleştirmiş oldu. Artık Türk âilesini ve Türk cemiyet protoplazmasını sulayamaz hâle gelen ahlâk kaynağımız büsbütün kurumaya yüz tuttu; buna mukabil yeni bir ahlâk bina edilemedi; Türk inkılâbı, yeni bir ahlâk telâkkisi gibi bir borçtan nefsini muaf saydı. Aksine, inkılâbın müdür kadrosunda bâzı unsurlar, şahsî ahlâklarıyle, iyi misal teşkil etmekten uzak kaldılar. İçki, kumar, fuhuş, menfaat hırsı, dalkavukluk, samimiyetsizlik, adamını kayırmak gibi menfi hâller modalaştı. Üç katlı Türk evi, üst katta 80 yaşındaki büyük hanımın ağlaya ağlaya namaz kıldığı, orta katta 40 yaşındaki hanımefendinin âşıkları ve ahbaplarıyle (poker) oynadığı, alt katta 18 yaşındaki küçük beyin (Sving) âhengiyle tepindiği garip bir tezat ve uygunsuzluk sergisi hâline geldi. Başıboşluk, mektep ve terbiye sahalarından sokak ve meydanlara kadar hiçbir mânia tedbirine çarpmadan, gelişti. Ahlâk sukûtu, büyük şehirlerden küçük kasabalara ve oralardan köylere kadar dağılarak, saffet ve ulviyet heykeli Anadolu köylüsünün de ruhunu gölgelendirmeğe başladı. Ve nihayet İkinci Dünya Harbinin korkunç iktisadî ve ruhî şartları sökün edince kâbus ve efsane çapına kadar ulaştı.

– Eyyy, sonraaa???

– Sonrası, sonra!!!

[**Ve Tarihçe** – *24 Mayıs 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

EDEBİYATTA EDEP

Türk san'at ve fikir hayatında ahlâk bozukluğu "Edebiyat-ı Cedide"den sonra başlar. Tanzimattan evvelkilerde ve hemen sonrakilerde ahlâk yerindedir. Şu kadar ki, Tanzimattan evvelkilerde, ahlâk, bir telâkki ve şuur mihrakına bağlı bulunurken, Tanzimattan hemen sonrakilerde, şuuru gevşemiş bir devam ve itiyat ifade eder. Bir tren ki, lokomotifi bozulmuş, fakat ilk hızıyle, kör topal, yürümekte...

Tanzimattan evvelki Türk fikir ve san'at adamı, dünyasının bütün kanunlarına malik olduğu kadar, ahlâkına da sahipti. Tanzimat ve tanzimat sonrası san'at ve fikir adamında ise, eski dünyanın zihin yapısı yıkılmaya yüz tuttuğu hâlde, ruh yapısı yerinde kalmış ve tesirleri göze görünmez bir plânda Birinci Dünya Harbine yakın senelere kadar ulaşmıştır.

Tevfik Fikret, hayatının sonlarına doğru, fikir bakımından en büyük aksülâmelini hep İslâm dinine karşı göstermesine ve Allahı inkâr etmesine rağmen, his bakımından âilesinden aldığı İslâmî ahlâk terbiyesine bilmeden sadık kalmış ve dogma'larını inkâr ettiği bir kaynağın, farkında olmadan ahlâkını taşımıştır. Bu, tuhaf bir tezat ifadesidir ve henüz kimsenin gözüne çarpmamıştır. Tevfik Fikret'teki garplı tesir, koyu bir İslâm familyasından gelen çocuğun ruhunda, eskiden mevcut bir terbiye temeline dayalıdır. Yoksa bir garp cemiyeti içinde

doğup yetişmeden ve garplı bir âilenin hassasiyet havasında yuğrulmadan veya bu havanın kendi memleketinde ocağını kurmadan garp ahlâkına tevarüs mümkün değildir. İlmine, fennine tevarüs belki...

İşte bir şiir cücesi, fakat bir ahlâk devi tanınmış bir şaire, bütün hakaretlerine rağmen hâlâ sermaye veren feyizli kaynak!..

Evet, Türk san'at ve fikir hayatında, "Edebiyat-ı Cedide" sonlarına kadar devamına şahit olduğumuz ahlâkî bütünlük, eski cemiyetin bellibaşlı bir fikir ve imân mihrakı önünde sahip olduğu ahlâk artıklarıdır ki, o günlere kadar gizli gizli sürüp gelmiş ve bu ahlâkı doğuran şuur çürümeye yüz tutunca ve bir ahlâk kurmaya muktedir yeni bir şuurla yerini değiştiremeyince içtimaî bir tazyikin ifadesi olarak birdenbire patlak vermiş ve gelen nesillerde acıklı bir ahlâk bozukluğu hâlinde kendini göstermiştir.

"Edebiyat-ı Cedide"nin birbirini tutmak, birbirini sevmek, yaşlıya saygı, gence şefkat, ustaya bağlılık kıymetleriyle tecelli eden san'at ahlâkı, hemen bir nesil sonra derhal tersine dönmüş ve hiçbir miyar sahibi olmadan, birbirini yemek, birbirinden iğrenmek, yaşlıyı tezyif, genci tahkir ve ustaya isyan insiyaklarına çevrilmiştir.

"Edebiyat-ı Cedide" devrinden sonra gelmiş ve birer üstad tanınmış iki şair tipi vardır ki- Ahmet Haşim ve Yahya Kemâl- istidatları belki de evvelkilerden üstün olduğu hâlde sırf yeni bir san'at ve dünya görüşüne çıkamamak ve sürüp gelen itiyadî ve hazırlop ahlâkı da devam ettirememek yüzünden, en kudretli hırsları birbirini tepelemek, en büyük (sentez)leri birbirini iptâl etmek ve en canlı tesirleri gençlere birbirini çekiştirmeyi ve beğenmemeyi öğretmekten ileri varmamıştır.

Her biri dudağında yeni bir san'at sırrı taşıdığını vehmettiren bu (Sfenks) edâlı iki şaire:

– Bize birbirimizi çekiştirmekten ve beğenmemekten başka ne öğrettiniz?

Diye sorulsa, acaba birinin ruhu, öbürünün de maddesi ne cevap verebilir?

Bu iki şairden sonra, bu âna kadar gelen kademeler va şahıslar da, yine aynı fikirsizlik ve ahlâksızlığın parlak örnekleri... Geçmiş günlerle her türlü alâkayı zayıflatmışlar, gelecek günlere ait hiçbir yeni alâkaya kavuşamamışlardır. Mukaddes an'aneler zincirinden tamamıyle sıyrılmışlar, nefslerinden veya nesillerinden itibaren devamına talip oldukları yeni bir an'ane zinciri örmek ihtiyacına düşmemişlerdir. Her mes'eleyi daima aynı hazin istihza ve bezginlik meşrebi içinde ele almışlar ve korkunç bir hiçlik ve yokluk boşluğunda horlayan nefslerini bir put gibi azizleştirmek istemişlerdir.

Dâvayı şu noktada mihraklaştırabiliriz:

İntikâl hâlinde bir cemiyetle beraber intikal hâlinde bir san'at, kendi dünya ve kanunlarını bina edemeyince, fikrî ve ruhî her türlü kıymet iflâsının topyekûn panayırını kurmuştur.

Ahlâk zaafımızın tarihi, fikir zaafımızın tarihinden biraz sonra başlamıştır.

[**Ahlâkımız** – *20 Haziran 1936, Ağaç Dergisi*
Sanat ve Fikir Ahlâkımız – *4 Şubat 1944, Büyük Doğu Dergisi*
Edebiyatta Edep – *20 Eylül 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

FİKİR AHLÂKIMIZ

Sana, san'at ve fikir ahlâkımızdan tam 15 madde göstereyim:

Birinci madde:

Kendimizden başka herkes hakkında peşin hükmümüz:

"Başkasından bir şey çıkamaz!"

Gözümüze ne çarparsa çarpsın; eser, kitap, hamle, hareket, tavır, edâ, herşey karşısında hemen bu gözlüğü takarız. Ve gördüğümüze göre değil, gözlüğümüze göre teşhisimizi yapıştırırız:

"Metelik etmez! Aşşağının bayağısı! Kötü!"

Zira, asıl ölçü merkezi, dudaklarımızda değil, kalbimizdedir:

"Başkasından birşey çıkamaz!"

Bir inanmayış ki, tersinden bir inanış olarak ifade edilse, inkâr softalıklarının en kabası şeklinde meydana çıkar.

Okumayı, anlamayı, dinlemeyi, duymayı, bakmayı, görmeyi, elemeyi, bulmayı, denemeyi, bilmeyi, hâsılı birinden birşey ummayı aptallık sayarız. O evvelden mahkûmdur. Sevimli olması, hattâ dehâsını tasdik ettirebilmesi için tek çare, yazması, çizmesi, konuşması, davranması değil, susması ve huzurumuzda el pençe divan, silinip gitmesidir. Eğer dâvasın-

da ısrar eder, karşımıza her çıkışında aynı fikir ıztırabının kasvetli suratını takınır, aynı şeyi birkaç kere tekrarlarsa ismi hazırdır:

"Deli!"

Bir adamı, bir iddiayı, bir ifadeyi, bir tezahürü, bir hamlede kavrıyan ve bellibaşlî unsurlara irca edip, ya hemen ve topyekûn iptal, yahut hemen ve topyekûn alâka işareti veren keskin sezişlerin hakkı inkâr edilebilir mi hiç? Fakat kaynağı fikrî olan o sezişle, kaynağı ahlâkî olan bu inkâr ediş arasında, çöl arslanıyle (bonmarşe) arslanı farkı var.

İnkârlarımız, vicdanımızda bir görüş ve ölçü kutbunun itici ve çekici hükümlerine değil, ahlâk bozukluğu yasamızın "Başkasından birşey çıkamaz!" hükmüne dayanır.

İkinci madde:

Ustayı, bizi doğuran ve yetiştiren tesiri red ve iptâl temayülümüz...

Yıkık bahçe duvarının en yüksek taşına çıkıp, caka ve şatafat içinde körpe kanatlarını çırpan, ilk ötüş tecrübesi yapan delikanlı horozlar gibi, her piliç kalem, piliçlikten horozluğa doğru nefsanî bir bulûğ humması geçirir geçirmez, tesirinden doğduğu adamı, yâni ustasını red ve iptâl temayülüne düşer:

"Ö, ö, ö, öööööö!!! Meydan bizimdir! O da yok, bu da yok, şu da yok! İşte san'at ve fikir güneşi bizimle doğuyor! Ne dün var, ne yarın! Ö, ö, ö, öööööö!!!"

Bu zamana kadar şahidi olduğumuz nesil kavgalarının bütün kıstas değeri bundan ibaret...

Halbuki red ve iptâl hakkı, tasdik ve imân borcuyla yanyana, son derece ulvî bir nefs muhasebesinden doğar. Onun sahibi, yatağına oturur, başını iki dizi arasında sıkıştırır, kendi içine ve dışına dalar, daldıkça dalar. Mâzisi ve istikbaliyle, dostu ve düşmanıyle, ustası ve çırağıyle hesap görür. Kendisi-

ne ve başkasına ne borçludur, kendisinden ve başkasından ne alacaklıdır, hangi ruhî ve içtimaî şartların mirasıdır, hangi ruhî ve içtimaî miras hazırlamaktadır, nihayet taşırdığı veya içinde kaybolduğu maddî ve mânevî hâdler nelerdir; düşünür, düşünür oğlu düşünür. Sonra ebedî ve esasî bir kıymet ölçüsüne varır ve artık dilediği gibi red ve iptâl eder.

Bizde bütün bu ıztırablı işler yok; aksine, gıdıklanan insanların, üzerlerine bir el uzanır uzanmaz ürkek bir hareket yapmaları gibi, menfi bir ihtibâsın insiyakî ifadesi hâlinde, ustayı, tesirinden doğduğu adamı, aile ve an'aneyi red ve iptâl etme temayülü vardır.

Buna, astar tarafından giyilen elbiseler tarzında, tesir altından çıkmanın değil, ters cephesiyle tesir altında inlemenin misali derler!

Üçüncü madde:

"Zekâ, istihzadır!" telâkkimiz...

Zekâ... İlâhî nimetlerin en büyüklerinden biri... İlk insandan beri, zekâya kötü ve lüzumsuz bir şey gözüyle bakan kimse çıkmadı. Onu, bütün devirler boyunca bütün insanlık ister, sever ve beğenir. Âlâ!..

Zekâ, her işte olduğu gibi belki istihzada da vardır. Belki birkaç kuvvetli kalem bunun şuur ve misalini de vermiştir. Fakat ne yapalım ki, bu hâdise de ayağa düşer ve ebedî istismara yol açar. Böylece zekâ, ismine lâtife dediğimiz incelikle, istihza dediğimiz kabalık arasında, her istikamete çekilmesi mümkün bir ok gibi şaşırır kalır.

İstihzayı zekânın su içtiği tek çeşme sananlar, bu çeşmedeki musluğun kaç türlü çevrilişi olduğunu, her çevrilişte nasıl bir kıvam teşekkül ettiğini, her kıvamın kaç mânâ taşıdığını bilmedikleri için, bu musluğu bir hamal gibi açarlar, bir hamal gibi alay ederler. Neticede bu hareket, bellibaşlı bir fikir ve

duyguya sahip bir ruhun gizlediği kıymet hükmünü, onun peçeli sitemini ihtar eden zarafetli bir oyun olmaktan çıkar. Her moda şey gibi, kolaylığa, kabalığa, bayağılığa, fenalığa kaçar.

Bizim istihzamız da bu soydandır ve ismi zekâdır! Onun içindir ki, bizde arkadaşını en iyi tahlil eden, onunla en iyi alay edendir sanılmıştır. Ve yine onun içindir ki bütün fikir ve sanat piyasamız, kâbuslarda bile rastlanamaz cehennem tasvirleriyle dolu bir resim sergisidir:

Çekirge vücudu üzerinde at kafası taşıyan romancılar... Semiz bir domuz gibi burnu yerde, süprüntüleri bile karnına çekercesine dolaşan şairler... Akşam üstü bilmem hangi pastacıda bir kurabiye yedikten ve gece tatlı bir rüya gördükten sonra sabahleyin müthiş bir sefahat yaptığını ilân eden mütefekkirler... (Frak) giymiş tahtakurularına benziyen âlimler... Ve daha neler, neler, neler...

Dördüncü madde:

Kıskançlık... Yüzümüzün, merhemsiz, sargısız, peçesiz çıbanı... Bir taşın üzerine çıkıp:

"Kıskanıyorum!!!"

Diye avaz avaz bağırmamak ve tepim tepim tepinmemek şartıyle kıskançlığın bütün tezahürleri mübah sayılır.

Mahalle aralarında, kıskançlık yüzünden, hiçbir kurşuncu ve üfürükçünün deva bulamadığı esrarlı hastalıklarla eriyen genç kızlar, bizim misallerimiz karşısında iffet ve saffet örnekleri...

"Kıskançlık nedir?" diye bir de Tasavvuf adamlarına soralım:

"Ruhumuza ait öyle bir maraz ki, başka her illetin çaresi var, onun yok..."

Sokaktan geçen bir kadına bir erkek, nihayet bir sihre kapıldığı ve buna kapılmaktan nefsini alıkoyamadığı için bakar.

Ya bir kadın, başka bir kadına nasıl bakar, dikkât ettin mi? Aynı cinsten şeylerin birbirlerine üstünlük gözüyle bakışları korkunçtur. Kadının kadına, köpeğin köpeğe, sahte imamın sahte imama, 63 numaralı vapurun 71 numaralı vapura, muharririn muharrire bakışı, vesaire vesaire...

Doğmayacak bir günün şafağında eserini kaleme almaya niyetli bir müstakbel dehâ tanıyorum ki, en iyi dostu diye andığı bir muharririn gûya muvaffakiyet kazanmış bir eserini, baştan başa aleyhinde bulunarak Avrupada tedavide bulunan karısına göndermiş, karısı da eseri, son sahifesine tek bir kelime ekleyip kocasına iade etmişti:

"Kıskanma!"

Yarı yoldan ziyade kıymete yakın, yarı yoldan ziyade şahsiyetsizliğe uzak bir adam mısınız?

Yazı yazmayınız, eserinizi; yazmamak etmeyiniz, niyetinizi; konuşmayınız, talâkatinizi; susmayınız, temkininizi; sevinmeyiniz, neş'enizi; ıztırap çekmeyiniz, tahammülünüzü; giyinmeyiniz, elbisenizi; soyunmayınız, vücudunuzu; iş sahibi olmayınız, nüfuzunuzu; işinizden atılmayınız, kahramanlığınızı; ve elinizdeyse yaşamayınız, herşeyinizi; ve yine elinizdeyse ölmeyiniz; kefeninizi kıskanırlar!

Tanrıkulu, yüzünde fevkalâde rahatsız bir tebessüm, sustu. Bahsinin yükü omuzlarına çökmüş gibiydi.

– Devam buyurun, devam buyurun!

Diye haykırmaktan kendimi alamadım:

– Devam buyurun! Kurtarıcı teşhis sizin bu sözlerinizde...

– Bekle, dedi, bu mevzuun kasveti altında bunalmamak için biraz nefes alalım ve ciğerlerimizdeki havayı yenileyelim. Sonra gene (otopsi)mize devam ederiz.

Beşinci madde:

Karşılıklı meddahlık...

Pazarlıkların en sefili tarzında açığa vurulmuş bir düstur... Utanmadan, sıkılmadan, çekinmeden söylerler:

– Beni medhedeni ben de medhederim!

Bir gün, şair tanınmış bir zat bana demişti ki:

– Bu, böyle! Beni medhetmeyeni methedemem!

Medhin yolu, lisandaki kaba medih kelimelerini, herhangi birisi hakkında ulu orta kullanmaktır. Yoksa o kelimelerin bir araya getirilmesiyle kurulacak bir görüş terkibi, bir fikir dizisi düşünülemez. Zahmete ne hacet! Kelimelerin kendi kendilerine taşıdığı âdi ve başıboş delâletler kâfidir:

Büyük, güzel, parlak, yüksek, derin, keskin... Ve dolayısiyle büyük şair, güzel eser, parlak buluş, yüksek düşünce, derin duygu, keskin cümle...

Çakıl taşları kadar bol ve ucuz olun bu kelimelerden biriyle okşanmış bir yazıcı, onlardan biniyle mukabele eder. Karşılıklı medih kurnasına otururlar. Yağlı ve pırtık papellere benzeyen kelimelerle dolu kurnanın pis suyunu birbirinin başından dökerler. Su, aktığı yerde toplanıp tekrar musluklar vasıtasıyle kurnaya iade edilir ve oradan tekrar başlara ve tekrar yere ve tekrar...

Her ayağa göre potinlerin bile ayrı numaraları varken, medihçi, en mes'ul kıymet sıfatlarıyle şahıslar arasındaki tenasüp derecesini aslâ göstermez. Muhteşem kâinat tenasübü ortasında, körlerin en bahtsızı olduğundan habersiz, biricik iş yasası olarak yalnız aldığını vermeğe memur iğrenç değiş tokuşundan başka da san'at kanunu tanımaz.

Altıncı madde:

Birbirini çekiştirmek...

Birbirini hatırlamak kadar tabiî... Ruhlarımızda, birbirimizi hatırlayıcı başka hiçbir bağ, hiçbir tedâi merkezi kalmamıştır.

Çok defa, çekiştirilen adam, çekiştirenlerin arasına birdenbire düşer. O zaman baş çekiştiricinin, kurbanına her zamankinden daha saygılı yer gösterişi, "Buyurunuz!" deyişi, arka sıvazlayışı görülecek manzaradır! Ya dinleyiciler? O tebessümler, gözlerinin içinde kısmak istedikleri ışıklar, büyük boyunlarının yarı mahzun, yarı sinsi edâsı?..

Samimiyetsizliğin bu efsanevî haddini hiçbir insanlık devri görmedi.

Fakat, çekiştirildiğinden bahsettiğimiz bu yeni geleni bir mazlum sanmayınız! Ona bu kadar tedbirle yer veren çekiştirici biraz sonra gidecek ve daha köşeyi dönmeden yeni gelenin numarası başlıyacaktır.

Yine aynı meclis, yine aynı suratlar, aynı tebessümler, aynı hareketlerle inip çıkan kafalar, gözlerin içinde kısılmak istenen ışıklar, bükük boyunların herşeyi kabûl ve herşeyi inkâra ezelden karar vermiş edası...

Yeni gelen, beş dakika evvel ittifakla cahildi; hayır, siz şimdi asıl gidenin ne nisbette cahil olduğunu öğrenin!... Reylerde ittifak... Kim demiş ki yeni gelen, filân dosta falan hulûsu çaktığı için filân köşeyi aldı; ah, siz asıl gidenin, falan dosta, filân tavassutu yaptığı için falan teşebbüste nasıl muvaffak olduğunu bilseniz!... Reylerde ittifak...

Halisiyetsizliğin bu efsanevî haddini hiçbir insanlık devri görmedi.

Yedinci madde:

Dedikodu...

Kasımpaşalı Pembânım, iki büklüm, bastonunu karnına dayamış, büsbütün yere serileceği günü bekliyen ahşap evin cumbasından, yanındaki cumbaya fısıldar:

– Gözlerimle gördüm ayol... Bahçenin tahtaperdesinden baktım da gördüm. Tam dört tane bakır sahanı (Eskiler ala-

yım)cıya yok pahasına satıp rüküş rüküş çarşıya gitti. Dönüşte, koltuğunda boy boy, renk renk, paketler...

Bu ruhu, bütün hayvanîliğiyle san'at ve fikir dünyamıza tatbik edebilirsiniz.

Dedikodu, çekiştirmeden farklıdır. Dedikodu yapan, bahsettiği şahsın lehinde mi, aleyhinde mi, belli değildir. O yalnız, kahramanına ait havadis verir. Kıymet hükmü ya yoktur, yahut verdiği havadisin sarhoşluğu altında bu noktayı belli etmez.

Dedikodu yapan ve onu dinliyenler, tamamıyle ölü ve karanlıktadır. Yaşıyan ve aydınlıkta gezen, dedikodusu yapılandır. Sanki herkes, lâmbaları söndürülmüş bir odada çepçevre oturmuş... Ortaya bilinmedik bir merkezden sihirli bir ışık huzmesi düşüyor. Bu ışık huzmesinin döşeme üstündeki dairesinde, bir tiyatro sahnesi halinde, dedikodusu yapılan şahıs hayretle seyredilmekte... Öbürleri hep karanlıkta, hep silik, hep namevcut... Ona gelince, potinini çıkarışından, geceliğini giymesine, dişindeki çürüklerden, ciğerindeki lekelere, astarındaki yeniklerden, cüzdanındaki kargacık burgacıklara kadar, herşeyi, ne korkunç bir alâka öksesi!...

Şahsiyetsizlik ve kifayetsizliğin şaşmaz markası, dedikodu kabiliyetidir.

Sekizinci madde:

Saygısızlık...

Heveskâr, kendisinden bir evvelkini, tesiri altında görünmesin diye saymaz. Üstad, kendisinden bir sonrakini, inkârcısı ve iptâlcisi bildiği için saymaz. Aynı çağdan dostlar, dostluk cıvıklıktır sandıklarından dolayı birbirlerini saymazlar. Âdeta saygı, yalnız enayilerde görülen bir nevî tavır ve hareket kekemeliği halindedir. Zamanenin terazisine ve dirhemlerine, davul tozu ve minare gölgesi kadar uzak bir nesne...

Karşılaşan iki kişi arasında beş dakikalık bir zaman, ikisinin de cılk bir lâübalilik çamurunda, boğazlarına kadar batması için kâfidir. Yüz göz olmak... Netice budur! Yüz göz olmaksa, karşılıklı iki şahsiyet aynasının birbirinde parçalanması değil midir? Artık, arada, ne zaptedilecek bir hayâl, ne pırıldatılacak bir ışık, ne hendeseleştirilecek bir mesafe, ne de aranacak bir sır... Sadece iki tarafın da birbirini harcadığı, ölü ve "basit" ve karanlık bir "galiz"; hepsi bu...

Aşksızlığın, imansızlığın, ölçüsüzlüğün sefaletini ifşada, saygı eksikliği, ne hassas bir barometredir! Gıdasız kalınca kendi kendisini sömüren mideler gibi, aşksız ve imansız ruhlar, ulvî kıymetlendirmelerden mahrum kalır kalmaz, kendilerini ve muhataplarını, her türlü şahsiyet nakışlarını yiyen bir lâübalilik kezzabında eritmekten başka çare bulamıyor ki...

Dokuzuncu madde:

(Disiplin), yâni zaptürapt nefreti...

Kelimesini bile kullanmaya gelmez. Hemen, suratlarına duman üflenmiş kediler gibi yüzlerini buruşturur, döner, giderler.

(Disiplin), her oluşun, toprak altında pişe pişe elmas olmaya giden kömürden, kalb içinde pişe pişe insan olmaya giden nâtık hayvana kadar her oluşun, üstün hakikate karşı teslimiyet sırrını gizleyici başlıca usûl şartıdır. Onun büsbütün olmadığı yerde hiçbir oluş tasavvur etmeye imkân yok... Mide gurultusunun meydana gelmesi için bile asgarî bir (disiplin) ölçüsüne ihtiyaç vardır. Kaldı ki, bütün eserleriyle insanî tecellinin meydana gelebilmesi için...

(Disiplin) şiirini anlıyabilecek adam, dâvanın en üstün cephesi olarak, kendi kendini (Disiplin) altına alabilecek olandır. Yâni Büyük Cihadın namzetleri... Büyük Cihat, milyonluk orduların, milyonluk ordularla boğuşması değil, tek kişi-

nin kendi nefsiyle savaşması... Kendi nefsine zorlayacağı (Disiplin) ile beraber, başkasının zorlayacağı her türlü (Disiplin)den kaçanların, yangın yerindeki bir arsada, dört ayağı havada, keyifli keyifli eşelenen sanki hür bir merkepten farkları yoktur.

Safkan atlar hemen başlarını teslim ederken, mayalarında eşeklik olanlara, (Disiplin) yular gibi görünür? Bir türlü taktırmazlar. Ve tekme, çifte, anırma, zıplama, eşelenme içinde, ortalığı toz dumana boğarlar. Manzaramız budur.

Onuncu madde:

(Bohem)lik; türkçesi serserilik...

(Bar) kadını nasıl kendisi için "Ben fâhişe değilim!" gibilerden "Ben artistim!" derse, genç sanatkâr da, içindeki ipsizlik ve sapsızlık temayülünün tesellisini şu (klişe)de bulmuştur:

– (Bohem)im ben! Yaşasın (bohem)lik!

Batıdan, hususuyle Fransadan gelme bir tesir... "Sanatkâr, başıboş, yersiz, yurtsuz, hercaî, ilcaî, dilediği yerden rastgele uçan garip bir kuştur!" zehabının kurduğu ve işlettiği ocak...

(Bohem)lik, bizde, 1918 Mütarekesi nesillerinden başlar; en hâd devrelerini o sıralarda yaşar, müzminleşe müzminleşe bugüne kadar gelir. (Edebiyat-ı Cedide) devrinin (Tavukpazarı şairi) sözü, o zamanki (Bohem)lik temayülüne karşı bir teşhistir.

(Bohem)lik bizde, birkaç Avrupalıda olduğu gibi, sanatkârın, içinde yaşadığı cemiyetten hoşnutsuzluğunu, cemiyetin hal ve istikbaline itimatsızlığını, cemiyetini kendi kıymetleri peşinden çekememek mahkûmiyeti altında, onun çizdiği hayat kalıpları dışına çıkışını, hülâsa ulvî bir inzivaya çekilişini temsil etmez. Serseriliği, intibaksızlığı, intizamsızlığı, tek kelimeyle ruh tefessühünü belirtir.

(Bohem)lik, fırtına yaklaşırken boynuz boynuza veren hayvan sürüleri gibi, çökmeye ve kokmaya başlamış cemiyetlerde, tehlike habercisi miskin cücelerin kurduğu panayırdır.

Onbirinci madde:

Nükte hastalığı...

Allahın, zaman, mekân, şekil, renk, istikamet, mefhum, herşeyden münezzeh mutlâk vücudunu, hoca, bütün had ve kayıtlardan tecride çalışarak şöyle der:

–Burada değil, orada değil, şurada değil, hiçbir yerde değil...

Ve Bektaşi, bu ifadeye karşı hemen şu alçak nükteyi konduruverir:

– Şuna yok deyip çıksana işin içinden!

Dünyada hiçbir örnek, nüktenin, moda tâbiriyle (espri)nin, yolunu kaybettiği zaman nereye kadar gidebileceğini bu kuvvetle belirtemez. Tek başına, nükte, başıboş nükte, her hâdisede bir püf noktası arayan nükte, kuru ve sefil mantığın, kuru ve sefil istismar çerçevesine serdiği birkaç kuru ve sefil ipucundan faydalanıp en büyük hakikati bile nasıl idama hazır bir nesnedir, görünüz!

İşte günün nükte hastalığı, hak veya bâtıl, her türlü nizam çilesine düşman öyle bir suikastçıdır ki, hemen her şahsın cebine yerleştirdiği miskin kestane fişekleriyle, nerede bir fikir örgüsü bulursa onu delmek, yırtmak, patlatmaktan başka heves gütmez.

İlim, fen, sanat, siyaset, daha bilmem ne adamlarımız, mesleklerinde emek ve çile istiyen kitaplık ceht sahibi olmak yerine, tembellik ve çürüklükten başka sermayesi olmayan tek kelimelik ve cümlelik nükte perendecileridir. Onun içindir ki, ortalık, hangi cephesinden bakılsa nâmütenahi bir mimarî arzedici büyük hakikatin lif lif çizgilerini arayan ve ara-

dıkça kendi terkibinin küçüklüğünden utanan mahzun çehreli (dâva) ve (usûl) kahramanlarıyle değil; her gerçeği bir sapan taşına kurban eden, kurban ettikçe de kör nefsini pöhpöhliyen (tekerleme) ve (el çabukluğu) şaklabanlarıyle doludur.

Hak ve hakikat kutbuna bağlı bir mizacın, arada bir, biber ve hardal gibi nadir bir lezzet kaygısıyle yerli yerine oturtacağı, sınır tanıyan nükteleri bulsaydık başımıza koyardık! Ne yapalım ki, nükte hastaları, hardal ve biber nev'inden eşyayı, hem de taklidi ve âdisi olmak şartıyle, bir yemek içinde değil, yemek yerine, tencere ve karavanayla önümüze sürenlerdir.

On ikinci madde:

İlim sahtekârlığı...

Fransızca, tek ciltlik bir hâs isimler lûgatı... Felsefe, iktisat, tarih, politika, edebiyat, hangi soydansa ona ait tek formalık ve fihrist bilgisine mahsus bir kitapçık... Ve sonra, nihayeti Fransızca (isme), (que), (iste), (ie) edatlarıyle biten kelimelerden doldurduğu, ıstılah bohçası bir defter... Bundan sonra, sanat ve fikir piyasamızdan buram buram tüten ilim sahtekârlığı marsıklarından biri olmamız için birşey daha lâzımdır:

Müthiş bir hayâsızlık... Hepsi bu kadar!..

Şimdi aşağıdaki tâbirleri, sonlarına birer ölü ifade, fakat gûya canlı bir iddia ilâve ederek kullanınız:

(Mistisizm) dâvasında... (Poetik) isbat etmiştir ki... (Ümanist) araştırmalar... (İdeoloji) noksanı...

(Mistisizm) diye bir dâva yoktur!.. (Poetik) hiçbir şey isbat etmez!.. (Ümanist), herhangi bir araştırmanın değil, (Rönesans) devrine ait bellibaşlı bir iş zümresinin ismidir!.. (İdeoloji) noksanı olmaz; her inanılan şeyin bir (İdeoloji)si olur, (İdeoloji) olmayınca inanılan şey yok demektir.

Bunlara aldırmayın!.. Zira kullandığınız tâbirler, incisi düşmüş istiridye kabuklarıdır. Bu tâbirlerin marsık dumanı al-

tında iç yüzünüz gizli kalıyor ya, siz ona bakın! Herkes sizi, tâbirlerinizin karanlık peçesi sayesinde âlim sanacak, böylece sizin cehlinizle beraber ilmin öz haysiyeti de gözden nihan olacak, yâni güme gidecektir.

Garbın her sahada tanınmış isimlerine izafetle "filân diyor ki, falana göre..." diye ilim satanların, bazan bu adamlar namına lâf uydurduklarına bile şahidim!

Çilesi çekilmeyen bilgilerin (kerrat cetveli) tarzında ezbercileri, yücelerin yücesi ve ululuların ulusu bir zata ait tâbirle, kitap yüklü bir merkepten farklı değilken, bütün yükü bir buçuk cilt, bir defter, bir de müthiş bir hayâsızlıktan ibaret bir merkebin halini düşünün!..

On üçüncü madde:

Hatır ve hayâle gelebilecek bütün nevileri ve âletleriyle düpedüz hırsızlık...

İlim, görüş, fikir, hayâl, mevzu, buluş hırsızlığı... Bir hırsızlık ki, malın, aşırıldığı kaynaktan ziyade, satıldığı zümrenin hakkını berhava etmekte...

Hikâyeci, her gün bir hikâye yetiştireceği gazeteye, yabancı dillerin hikâyelerini, sadece hâs isimlerini türkçeye çevirerek, dayar. Fıkracı, bir zamanlar memlekete bol bol akın eden Avrupa gazetelerini bulamazsa, Balkan gazetelerindeki fıkraların teşbihlerini, buluşlarını, bilgi unsurlarını sömürüp pidesini mayalaştırır. Mizahçı, nerede bir tekerleme görürse onu malı zanneden, alenî bir paçavra toplayıcısıdır. Kitapçı veya mecmuacının, çocuk edebiyatı adına bütün neşrettikleri, resimlerine kadar aynıyle kopya edilmiş, yalnız kaynakları bildirilmemiş Avrupa örnekleridir. Üç beş filozofun gömleğinden parçalar kopararak yamalı bohçasına diken âlim, artık bütün aidiyet ve mülkiyetlerin iflâs ettiği bir kargaşalık kadrosunda, sanki eserini vermiş olmak gibi bir eda sahibidir. Ve ni-

hayet herkesin, cesareti nispetinde dağarcığını doldurduğu ve ne Şark, ne de Garp istikametinden takibe uğradığı bu hengâmede, Garp eserlerini, serlevhası, mehazları, tertibi, tasnifi, iç ve dış heyetiyle dilimize çevirip, adını, muharrir adı yerine oturtan misilsiz açıkgözler. Öyle ki, cesaretsizliklerinden mahcup birkaç tercümeci, kabahatlerinin ne olduğunu sormaktan ve bu hava içinde şahsiyetli bir eser vermeye değip değmiyeceğini düşünmekten başka bir tavır sahibi değildir.

Temas halinde bulunduğumuz dünyalar arasında, nazirecilikten yola çıkıp kuru taklitçilikte apışıp kalan, nihayet iktibasçılıkta da tutunamayıp doğrudan doğruya posa hırsızlığına geçmek suretiyle herhangi bir cevheri bünyeleştiremiyen halimiz ne hazin!...

Ruhun çalınamıyacağını, yalnız alınacağını; alınınca da şahsiyetli eser verilmeye başlanacağını bilseydik, hiç bu sefalete düşer miydik?..

Ve bütün bu kepazelik halleri arasında oyuncaklarıyle oynayan çocuk gibi, habersiz ve masum görünebilir miydik?

Ondördüncü madde:

Caizecilik...

– (Gök Gürültüsü) isimli bir mecmua çıkarmak istiyorum! Nasıl ismi?

–Ne olacağını belli ediyor! Satabileceğini umuyor musun?

–Her sayıdan filân yer 300, falan yer de 500 tane alacak. Filân, filân, filân yerlerden de sayı başına 200 liralık ilân... Masrafım zaten 200 lira... Tek nüsha satmasam bile (abone)ler kârım... Bazı yerlerin, açıktan senelik yardım tahsisatı da cabası... Ayda 1000 lira gelire para demiyeceğim!

Gerçekten ayda 1000 lira gelire para demiyecek olan yukarıdaki hesap, bu işin yırtık esnafı, aşağılık bir zümreye aittir. Fakat işin zâhirde masum heveskârları da, filân yerin 300

ve falan yerin 500 (abone)sinden müstağni bir kıymet ve revac cevherine güvenebilmiş değildirler. Türkçesi caizecilik... En iddialı, en küstah isimler altında, edebiyat ve fikriyat dedikleri bomboş kadronun, mevhum, fakat mücerred itibar çığırtkanlığını yaparak koparılan mangır...

Parayı isteyen de, veren de, bu itibara ne nisbette liyakat gösterildiği üzerinde en küçük bir nefs muhasebesi yapmaz. Biri, burnunu yere sürtmüş bir korkuluk tavrıyle isterken, öbürü, bu vaziyeti kabûl eden bir ağa sıfatıyle toka eder. Böylece halis edebiyat ve fikriyatın, ne hakikî satış ve piyasa kıymeti kalır, ne de kendisi; yani eser ve tesir kıymeti... Ve caizecilik yoluyle, alanın da, verenin de elbirliği sayesinde, edebiyat ve fikriyat adına, edebiyat ve fikriyatın köküne kibrit suyu dökülmüş olur.

On beşinci madde:

Dalkavukluk...

– Tıflı, bugün canım sıkılıyor!

– Niçin paşam?

– Dünyanın döndüğü hakikati canımı sıkıyor!

– Emredin bu hakikati değiştirsinler ve kitaplara ona göre yazsınlar! Dünya bugünden itibaren dönmesin!

Şarka ait, Şarkın tefessüh devrine ait eski bir sıfat... Hattâ Şarklı, Avrupalının tepesinden bakan zekâsıyle, bu tipi, menfi tarafından korkunç zerafetlere kadar götürmüştür:

"Mümkün ola padişahım belki derya tutuşa"

Fakat onlar, bugünün dalkavukları değil; bugünküler, âşâr tahsildarları derecesinde kaba, kefen soyucuları derecesinde kalbsizdir.

Görünmez kudretin himayesindeki zavallılara karşı en sert ve huşunetli bir ahlâkın mümessileri, herhangi bir suretle her-

hangi bir kuvvetliye rast gelince, en sert inkıbazdan en yumuşak ishale, yani zalimlikten dalkavukluğa geçerler.

Dalkavuk bir nevi uyuz kaşıyıcısıdır. O kaşır; ve sırtı kaşınanın yüzü, tatlı bir gevşeklikle sarkar. Eski dalkavuk, bunu, gayet hünerli ve girift âletlerle, göze görünmeyerek yapar, böylece efendisinin kaşınan uzuvlarını ve kaşınma ayıbını gizleyebilirdi. Bugün hem bu uzuvlar meydanda, hem de fiil açıktadır.

Saygı ve bağlılıkla bu işi nasıl birbirine karıştırabiliriz? Birinde aşk ve fedakârlık vardır, öbüründe korku ve tamah...

Bunlardan biri, sonsuz, kurtarıcı, aydınlık, ölmez gibi sıfatları, kalbinde, o sıfatların kaynağı olan isimlere bağlarken; öbürü, yalnız dilinde, geçiciye sonsuz, batırana kurtarıcı, karanlığa aydınlık, lâşeye ölmez vasfını yakıştırır.

Daha bir çoğu var ya; hatırıma bir madde daha geldi:

Fikir hafiyeliği...

Günün takip modası kimin ve neyin üzerindeyse, fikir hafiyesinin gözü, yalnız isim ve kabuk tarafından, o istikamettedir. Bir adam, bir sohbet, bir yazı, bir mecmua, bir gazete, hülâsa bir fikir ve temayül hakkında, alâkalı farzettiği, adamı olduğu iş ve makam sahiplerine haberler götürür, seciyeler çizer, tefsirler yapar, teşhisler koyar.

Veyl, fikir hafiyesinin çizdiği dünyayı, hakikî dünya diye kabûl edecek iş ve makam sahibine!

Devrimiz, gûya ruh ve vicdan mezhepleri olarak (izm) ve (ist) edatlarının her cepheden ve her türlü havailik ve kalpazanlık tezahürlerine mihraktır.

(Komünizm - komünist), (Faşizm - Faşist), (Anarşizm - anarşist), (Klerikalizm - klerikalist), (Rasizm - rasist) filân, falan...

Bütün bu ocakların mensupları, nisbet iddia ettikleri şeyin iç yüzüne ait hiçbir şey bilmeye dursun; fikir hafiyesi, günün

modasına göre birkaç isimden ve onların telâffuz şeklinden başka hiçbir şey bilmez; ve zaten fazla birşey bilip bilmediği meçhûl olan iş ve makam sahibine haber götürür:

– Bu adam (komünist)tir! Şu yazı (klerikalist)!... O, (faşist) bir gazete!.. Filân, etrafına (anarşist)lik yayıyor! Falanın gayesi, (raşist)lik!..

Bunlardan hiçbirinin, hakikatte kendilerinden ve ne olduklarından haberleri yokken, fikir hafiyesinin de meselâ "Galata kulesi" diye haber verdiği hakikatte "bostan kuyusu"; "Kıbrıs adası" diye işaret ettiği, hakikatte "Van gölü"; ve "lüfer oltası" diye göze soktuğu, hakikatte "şeytan uçurtması"dır.

Veyl, fikir hafiyesinin çizdiği harita üzerinde hareket emri verecek iş ve makam sahibine!

[**Ahlâkımıza Ait Bir Çizgi** – *27 Haziran 1936, Ağaç Dergisi*
Fikir Ahlâkımız – *6-11 Şubat 1939, Haber Gazetesi*
Ahlâkımıza Ait Son ve Birkaç Çizgi – *4 Temmuz 1936, Ağaç Dergisi*
Fikir Ahlâkımız – *16 Kasım 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

HOROZ DÖĞÜŞÜ
VE BABIÂLÎ AHLÂKI

Bir horoz döğüşüne götürdüler beni. Ufak bir meydanda, horoz döğüşü merakının, hususî bir külhanbeyi kisvesi altında toplandığı bir cemaat... Herkes yere çömelmiş döğüşü bekliyordu. Arada bir, meydana bir horoz çıkartılıyor, horoz kendisine hayranlıkla bakanlar arasında şöyle bir dolaşıyor, sonra kümesine kapatılıyor, yenisi çıkartılıyordu. Döğüşten evvel yapılan bu merasim, birbiriyle döğüşecek horozları seçmek ve seyirciler arasında kumarı canlandırmak içindi. Fakat, Allahım!.. Bu horozlar ne garip şeylerdi!..

Ben esasen horoz sevmem. O bana kahramanlık tavrı takınan bir sahte vekar halinde görünür. Hilkat sanki onda, bayağı şatafatlar ve saltanatların ne kadar âdi duracağına dair bir misal hazırlamıştır. Tavukları içinde dik başıyle gezişi, tırnaklarıyle kanadını ut çalar gibi sıyırıp çalımlar satışı, sabah ezanında herkesten evvel uyandığını bir kaç bin kere haykırışı, bence tam bir sahte vekarın tezahürleridir. Nitekim kendisinden biraz daha kuvvetli bir horoz görünür görünmez, veya

önünden bir insan, yahut bir çöp arabası geçer geçmez tavuklardan evvel telâşlanışı, yaygarayı basışı ve dev adımlarıyle kaçışı, emin anlardaki yalancı çalımına uygun değil midir? Bunlar her gün, her yerde rastladığımız tabiî horozlar... Fakat döğüş horozu âdi horozdaki bu karakterin, her şeyi keyif ve menfaatlerine göre istismar eden ellerde, tam bir sisteme sokulmuş şaheserini temsil ediyordu.

Dediğim gibi, döğüş horozu olarak ilk defa gördüğüm bu hayvanlar ne garip şeylerdi! Her birinin göğsünde, kel kafalardaki boşluklar gibi derilerinin kırmızı çıplaklığını arzeden yoluntular vardı. Kiminin bir gözü akmış, kiminin gagası kırılmış, kiminin bir kanadı kopuk... Horozun kibrit kutusu kadar suratında bir güzellik var mıdır bilmem ama, tabiî horozlara nazaran döğüş horozlarının yüzlerinde, eli bayraklı Kasımpaşa cadısının çirkinliği ve yırtıklığı vardı. Yanımdakilere sordum:

– Neden bunların göğüsleri tüysüz? Kel kafalar gibi boş?

– Sahipleri bunlara her gün idman yaptırır. Yüksek bir duvara bir işkembe asar. Günlerce horozu aç bıraktıktan sonra, gagalasın diye işkembenin önüne bırakır. Horoz işkembeye atılırken her defasında göğsü duvara çarpa çarpa tüysüz kalır, sandalcı eli gibi pişer, nasır bağlar. Böylece horoz, rakibinin darbelerine mukavemet edebilecek bir hale gelir.

– Ya bu düşmüş gagalar, kopmuş mahmuzlar, çıkmış gözler?.

– Onlar da bu zamana kadar yaptıkları kavgalardan aldıkları yaralar ve hatıralardır.

Döğüş başladı. Aynı biçim ve çirkinlikte iki horoz karşılaştı. Boyunlarındaki tek tük tüylerini kabartıp birbirinin üzerine atıldılar. Bir iki dakika geçmemişti ki, ikisinin de yüzü kan içinde kaldı. Seyircilerden biri bağırıyordu:

–Yaşa be Çil horozum... Bir tokat daha, bir tokat daha!

Ben horozları gagalarıyle döğüşür sanırdım. Meğer bu ikinci bir silâhmış. Asıl kuvvetli silâh ayaklariyle birbirlerine attıkları tekmelermiş. Erbabı bu tekmelere tokat diyor. Tokat yiyen horozun taraftarı ise şöyle haykırıyordu:

– Sen de ona aşket! Sen de ona patlat! Yaşa, bir daha!... Göreyim seni Telli Turna, bir daha, bir daha!

Halbuki Çil horoz da, Telli Turna da, aynı saadet veya felâkete namzet, hakikatte aynı hırpalanışın sefaleti içinde, nöbetle birbirlerine tokatları yağdırıyorlar ve ikisi de kan ve pıhtıya bulanmış, her an biraz daha kesilerek sahiplerini memnun etmeye çalışıyorlardı. Nihayet Çil horoz mu, Telli Turna mı, hangisi bilmiyorum, birdenbire kümes istikametinde, her halde ihtiyat olarak alıkoyduğu bir kuvvetin yardımıyle kaçıverdi ve döğüş bitti. Meydanda kalan Telli Turna veya Çil horoz, suratının delik deşik haliyle, gözlerinin kenarından sarkmış kanlı deri parçalarıyle, bir başka döğüşte aynı şeyin başına gelebileceğinden habersiz, müstekreh bir sesle bir iki kere öttü. Kendisine âşık sahibinin kolları arasında zafer meydanını terketti. Kaybeden kumarbazlar mahzun mahzun ellerini ceplerine götürürken başka bir taraftarın sesi duyuluyordu:

– Ah şu bizim horoz yok mu? Akşamları onu karşımıza alıp sahibiyle beraber rakı içmek o kadar hoşumuza gider ki!..

•

İşte, eskiden ismine (Babıâli), şimdi de (Ankara caddesi) dediğimiz bu meydan, bu cinsten horozları yetiştirmek hususunda, tahtakurulu evler, tifolu nehirler ve sıtmalı bataklıklar gibi, bünyesini devamlı bir istiklâl içinde korumuş, içtimaî bir mesuliyet taşır.

Horoz misalindeki mazur hayvancık, çıplak, vahşi, iptidaî bir (Nefsi Emmare)nin halis örneğini ve o hayvan etrafındaki

gayretler de, bu (Nefsi Emmare)nin kıymet hükümlerini ve piyasasını temsil etmez mi?

Türkiye'nin uzun zamanlar fikir ve edebiyat merkezliğini yapan bu meydanın yegâne beğenilmiş ve en çok mürit kazanmış ananesi de, aynı hayvanî (Nefsi Emmare)nin döğüş ve oyununu en iyi beceren tipleri bulmak, yetiştirmek ve beslemek hususundaki tabiatine dayanır. Bir nevi yağlı derinin, bir nevi böceği doğurmak ve beslemekteki hali gibi.

Bu tabiatı ona kimler aşıladı? Tarihi ne zamandan başlar? Bunları öğrenmeye ne lüzum, ne de imkân vardır. Buna yeltenmek, Yeniçeri ordusunda ilk âsinin veya İstanbul'da ilk külhanbeyinin kim olduğunu tetkike kalkışmak gibi mânasız bir tarih oyununa çıkar. Ömrü 40 - 50 senenin içine sığışsa da, ezel kadar başsız bir kaynaktan gelip, ebed kadar sonsuz bir denize aktığı hissini veren bu seciye deresinden, herhangi bir zaman ve herhangi bir mekânda alınacak bir maşraba su, kimyagere, daima aynı maddeleri taşıyan bir rapor yazdıracaktır. Fikir ve idrâk işkenceleri içinde kan ve tere batmış insan beyninin tek hırsı olan hayat hamlesi ve meçhûlü feth humması, orada yerini tek ve aziz bir cevhere bırakmıştır.

Bu cevherin ismi (nefs)dir. Sabah kahvesini zamanında içmediği için evinin içini alt üst eden ve komşusunun kılıcından, mahalle imamının sakalına kadar tırnaklarını uzatmadığı yer bırakmayan kocakarı (nefs)lerinden daha kaba bir nefs... Şüphesiz ki (nefs)lerin de mütekâmil olanları vardır. İslâm mutasavvıflarına göre (nefsi emmare)den (nefsi levvame)ye çıkan nefs, bu ikinci kademede, kendini bir fikir ve bir telâkki tarzına isnat edebilecek hale gelir. Fikirle (nefs) arasındaki sıkı ve karanlık bağları görmemek ne mümkün? Fakat bir meşe kütüğü kadar sert ve çıplak olan (nefs)in ilk ve hayvanî halini, üzerine bütün bir fikir sisteminin kabartmalarını çıkaracak surette yontmak ve (nefs) kütüğünün bütün hırslarını, o

(rölyef)lerin hayâl ve muhafazası yolunda sarfetmek ayrı bir iştir. Bu mânada (nefs)in fikir ve imandan farkı azdır. Böyle bir (nefs) hüviyetin yapacağı döğüş ve kendisini teklif etmekle varacağı netice, tehir, terzil, teşhis ve tanzife yarar ki, ona can kurban... Onu kendimize, dostumuza ve herkese korkusuzca tavsiye edebiliriz. Bu iki (nefs) arasındaki farkı basit bir zekâ anlıyamaz.

Fakat ilk ve iptidaî mânasında (nefs), köpeğin kemiğine bağlı oluşu gibi, hasis menfaatlerine, küçük tamalarına ve hayvanî insiyaklarına mağlûptur. Hiçbir muhasebesi, kendisiyle hiçbir ihtilâf ve dâvası olamaz. Kendisinden emin ve hoşnuttur. Vicdan azâbı duymaz; içinden ulvîliğe benzer bir ses geçmez; endişe, kapısını çalmaz. Kafanın tek şerefi olan hicaptan ve kuvvetin ilk şartı olan iffetten tamamıyle sıyrılmıştır. Pöhpöhlenişi var, kahramanlığı yok; iddiası var, fikri yok; hilekârlığı var, sanatı yoktur; sanki Allah, nurundan mahrum ettiği bu bedbahtın içinin zindanını gayet rahat gösterip onu teselli etmiştir.

İşte, Babıâli'nin döğüş horozu şeklinde şöhretini yapmış, parasını toparlamış ve taraftarlarının:

- Yaşa benim Çilli horozum!

Nidalarıyle mest olmuş olan bazı tipleri, bu neviden basit birer (nefs) halinin mümessilleridir. Bu halleriyle kazandıkları muvaffakiyet, şiirleriyle, hikâyeleriyle, fikirleriyle, tenkitleriyle uyandırdıkları alâkadan çok daha canlı olduğu için, pazıya kuvvet, bu müşterisi bol madeni işletirler. Böylece hem muhitlerinin, kendilerinden evvel bu hususta bir tarih ve maziye malik olan seciyesini beslemiş, hem de o seciye ile beslenmiş olurlar.

Bunlar hakikatte filân devirden günümüze kadar gelen bir zincirin hakir birer halkası ve düşük yaratılışlar serisinin halis (prototip)leri oldukları halde, açık gözlülükleri sayesinde ka-

zanılmış 24 saatlik alâkaların fâni aynasında, filân ve filân fikir sisteminin, filân ve filân sanat tarzının mümessileri gibi görünürler. Bu, bilerek veya bilmeyerek en büyük yalanlarıdır. Her hangi bir mezhep ismini taşıyan mefhum ister hak, ister batıl olsun, bunların yanında bir hayâ ve namus temsil eder... Makine mühendisliği iddia eden bir adamın tenekeci dükkânı işletmesi gibi, en büyük şiir heyecanını, yazdığı hicviyelerde bulan şairler, en büyük tenkit zevkini, çalıştığı gazetenin yazı müdürüne ait romanları, onlardan iğrenmesine mukabil 5 liraya methettiğini söylemekte arayan münekkitler, en büyük nükte kabiliyetini ruhuyle de, bedeniyle de temiz bir şairin kitabı vesilesiyle, (bu şairin elleri kirli) demekte gösteren nüktebazlar, en yaman tahlil kuvvetini mahalle çocuklarını bile tiksindirecek bir eda ile (bayım mistiktir amma pilâva da bayılır, kızları da sıkıştırır, otomobile de biner) tasvirinde bulan ve kendi ifadesine ve kendi kendisine (bir zümrenin toptan teşhiri) mükâfatını veren fıkracılar ve daha buna benzer tiplerin kâffesi, bütün külçe ve bütün hacimleriyle minicik bir ruhiyat kanununun çerçevesi içinde mahsus ve ondan öteleri hiç düşünülmiyecek ve konuşulmıyacak insanî yüz karalarıdır. Bunların hiçbir dâvaları yoktur. Sağ, sol, ileri, geri, bütün fikir sistemleri, bunlardaki en kaba (nefs) gayretinin, en kaba peçesi hükmündedir. Zira her fikir sisteminin ve her felsefenin bir ahlâk telâkkisi olmak lâzımdır. Hiçbir yenilikleri de yoktur. Zira Babıâli ortasında yükselen çekişme, döğüşme ve söğüşme ehramına taşıdıkları taşlardan çok daha büyüklerini taşımış bahadırların birer hazin takipçisi ve mirasçısıdırlar. Kıskançlık ciğerlerini basiller gibi yiyecek, kendilerini öldürmeye kendileri kâfi gelecek ve zaman onları, bir daha anmamak suretiyle affedecektir.

Bu muhitte, fikir, şahsiyet ve yenilik sahibi olmanın tek çaresi, her şeyden ve her fikirden evvel bu ahlâkı reddetmek,

bu ananeyi parçalamak, bu zincirin bir halkası olmaya tahammül etmemek ve (fikir)in izzetini, yeni bir ahlâk telâkkisinin temiz perdesi üstünde aksettirici şartlar ve seciyeleri Babıâli'ye aşılamak olacaktır.

[**Döğüş Horozu ve Bâbıâli Tipi** – *13 Haziran 1936, Ağaç Dergisi*
Horoz Döğüşü ve Bâbıâli Ahlâkı – *25 Ekim 1946, Büyük Doğu Der.*]

KUMAR

Nüfusumuzun yüzde beşi, yani bir milyon kişi, bu yeryüzünde bir kaç hususiyetiyle dört Kıral sayabilir mi? Buna evet diyemem! Amma nüfusumuzun yüzde elli beşi, yani on milyon kişi, iskambil kâğıtlarındaki dört kıralı, bütün imtiyazları, salâhiyetleri ve muvazaalariyle belirtemez mi? Buna da hayır diyemem!

Dedi:

– Bizde bir milyon satan kitap görülmedi. Halbuki son zamanlara ait bir (istatistik) ifadesine göre, iskambil kâğıdı destelerinden senede bir milyon satılmakta ve bu satış bile istek midesini yarılayamamakta...

Dedi:

– Şimdi ihtimalî bir hesap gözüyle en nazik cephe, bu bir milyon destenin, bir milyon tane lokum gibi birer defada yutulup eritilemiyeceğinden, boyuna ve boyuna ele geçtiğinde ve bu bakımdan, acaba kaç kişiyi felâket çemberi içine alan bir ifade olduğunda...

Dedi:

– 20 haneli bir köyün kahvesindeki iskambil kâğıtlarının manzarasını gören, bir desteyle en aşağı 1000 kere oynanmadan kâğıtların bu hale gelemiyeceğini kestirir. Eyvah; demek ki, kitap misaline göre bir milyon, yani bir milyar kere oku-

nan yapraklar!.. Ya bu bir milyar kişinin birer kere, ya bir kişinin bir milyar kere, ya on milyon kişinin yüzer kere aldığı menfi ders...

Dedi:

– Bu girift hesabın altından kalkılamıyacağına göre, habasetmaap kumar hazretlerinin, kâğıdı, zarı vesair tertipleriyle memleketimizde en aşağı on milyon kişiye derece derece hâkim olduğunu iddia edebiliriz.

Dedi:

– Masum çocuklar, yerinden kıpırdayamaz hastalıklılar, kendinden geçmişler ve doksanlık ihtiyarlar bir tarafa; ruhî ve uzvî karar ve hareket kıvamındaki insan kadromuzdan, ya bu işi hiçbir şekliyle bilmeyen ve tatbik etmeyen kaç kişi var? Aman mücadeleyi bu tarafından kurcalamıyalım; zira ilk tahminimizi ters tarafından mübalâğalı gösterecek bir neticeye çıkabiliriz.

Dedi:

– Kumar, bir (heva-yı nesimî) tabakası gibi bütün dünyamızı çepçevre kaplamıştır. Kumarın hava gibi, bütün dünyamızda girmediği tek mekân yoktur.

Evde kumar, nakil vasıtalarında kumar, sokakta kumar, otelde kumar, kahvehanede kumar, hapishanede kumar, hastahanede kumar, sonunda (hane) eki olan her mekân isminde kumar; ve en korkuncu, şehrin gûya içtimaî ve maşerî çehresini ifadelendirici kulüplerde ve mahfillerde, yani kumarhanelerde kumar...

Dedi:

– Filân Anadolu kasabasına gidiyorsunuz: Sizi, ileri gelenlerin toplandığı bir mekâna davet ediyorlar. Nereye çağırıldığınızı soracak olursanız, şehir kulübü, ticaret kulübü, bilmen ne salonu tarzında cevaplar alacaksınız.

"Oralarda ne yaparlar?"

"Buluşurlar, konuşurlar, aile oyunları oynarlar!.."

Boynu bükük bir nezahet ifadesi içinde aile oyunu dedikleri şey, kumarın, insanı kör destereyle kesen en haşin nevilerinden hepsidir.

Nüfusu yüz binden aşağı çerçeveleri kastettiğimiz kasabada, otel, han, hamam, kahve ve birçok ev kumarhanedir.

Ya kalabalık şehirlerde?

Otellerin çoğu, kahvehanelerin hepsi, damgalı semtlerin batakhaneleri, gûya şık ve kibar sınıfın fing attığı bazı kulüpler, bazı semtlerin bütün ev ve apartmanları, elektrik kadar yayılmış bir tesis manzumesi halinde, muhteşem kumar şebekesini örgüleştirmektedir. Bu şebekenin, sadece sefil veya muhteşem mekân farklarıyle kol başıları, sırasıyle şunlar:

Meslekten kumarbaz ve serseri... İpten ve kazıktan kurtulma damgalı işsiz ve mekânsız... Amele, meçhûl esnaf, belirsiz tüccar, enayi şöhretinde büyük açıkgöz taşralı zengin tipi... Sonra gençler, delikanlılar, tahsil ve terbiye kaçakları, şıklık, zamparalık ve asrî hayat mefkûrecileri... Daha sonra aile, genç kız ve dul kadın örnekleri; etrafında kızı, karısı, oğlu, metresi, dostu, dalkavuğu vesairesiyle kelli felli zat nümuneleri, edalarından kuvvet ve şöhret iddiası sızan eyyamgüderler...

Kasaba ve şehirde kumar, girintili çıkıntılı kasaba ve şehir dünyasının bütün sekenesiyle, geceli ve gündüzlü içinde çalıştığı ve hayat elmasını yakıp kömüre çevirerek zevklendiği bir maden ocağı manzarası arzediyor.

Dedi:

Bir hikâye anlatayım; 1914 Dünya Harbinde, İngilizlerin aldığı bazı esirler Hindistan'da bir (kamp)a yerleştirilmiş... Arkası üstü istirahat, her ay başı İngiliz lirasıyla maaş... Kekâ!.. Ne yapsınlar?.. Gelsin kumar!.. Bir gün kumar yüzünden bir cinayet çıkınca, İngilizler bütün kumar âlet ve vasıtalarını

yasak etmiş... Fakat kumarbazlar, şu rüyalarda bile görülemez buluşla, yasağı çiğnemenin çaresine ermişler... (Kantin)den kutu kutu lokum satın almıya başlamışlar... Herkes bir masanın başında toplanıyor, önüne bir lokum koyuyor ve muayyen bir parayı da lokumun altına sürüyor... Birisi, elindeki havluyla sinekleri kovup kaçırıyor... Kıpırdamadan, nefes almadan bekliyorlar.. İlk sinek, ilk defa kimin lokumuna konarsa, lokumun sahibi bütün paraları alıyor!!!

Kumarın bu efsanevî haddi, onun bütün dünya çapında belirttiği ruh çarpıklığının yekûn hattıdır. Netice ve hal bu; paraların numarasından, gelip geçen otomobillerin plâkalarındaki tek ve çiftlere kadar kumar...

Dedi:

– Kaskatı ve düpedüz bir teşhis yolunda yürüdüğümüz için, hâdisenin, ferdî, içtimaî, tarihî, ruhî sebepleri üzerinde fazla derinleşmeden, kısa bir terkip gözüyle özleştirelim: Son bir asırdanberi birçok millet ve cemiyet kadrosunda, aslî medeniyet ve iman bağlarının ruhlardaki pörsüyüşüyle beraber çözülen ahlâk, bozulan sinir, kaybolan muvazene ve müeyyide, uçup giden aşk ve hürmet, felâketin (mistik) neş'e ve teselisini kumarda aramış; ve gazla yangın söndürmeye kalkmak gibi bir cinnet hamlesi içinde iş bu hale gelmiştir.

Dedi:

– Kumar, ahlâk dâvamızın, maddî ve zâhirî tedbirler bakımından önlenmesi en kolay ve basit şubesidir.

Dedi:

– İşin zor tarafı, ruh cephesi üzerindeki terbiye ve telkin tarafıdır. Tıpkı içkiden nefret ettirmenin zorluğu ve şişeyi ortadan kaldırmanın kolaylığı...

Dedi:

– Kumarı, bütün tatbik şekilleri, bütün âlet ve edevatı, bütün takım ve taklavatıyle yasak etmek ve ortadan kaldırmak...

Dedi:

– İnceden inceye bütün sebep ve netice kutuplarıyle bir kanun çıkartmak, kumarı kat'î ve mutlak surette yasak etmek; ve memlekete, başta iskambil kâğıdı olmak üzere dışarıdan bütün kumar âlet ve vasıtalarının girmesini ve içeride bunların taklidini önlemek...

Dedi:

– Kumar âlet ve vasıtalarının gümrük vesair resimlerinden devlet hazinesine giren para, kumar tam mânasıyle yasak edilince kazanılacak iş hacminin verimine nisbetle, Uludağın yanında bir kum tanesi olacaktır.

Dedi:

– Bu yasaktan sonra, tavan arasından tren kompartımanına, kahvehane köşesinden hamam soğukluğuna, mahfil masasından yatakhane battaniyesine, şehirde yangın yerinden dağda katır semerine kadar bütün delikleri göz göz tıkamak...

Dedi:

– Yalnız bu kadar basit ve dayanması kolay bir payanda, binanın başka cephelerine öyle başka payandalar davet eder ki, başlıbaşına ve gerçek mânasıyle bir kurtuluş hareketi teşkil eder.

[**Kumar** – *21 Aralık 1946, Büyük Doğu Der.*

SARHOŞLUK

Bir gazetede gördüm: At pazarında boşanmış ve bir ihtiyar kadının elindeki testiyi kırmış bir merkebe ait üç buçuk satırlık hâdise kadar ihmalli bir kemmiyet ve keyfiyet kadrosu içinde bir haber...

1943 yılının 11 ayında 200 milyon lirayı biraz geçen rakı istihlâki, 1944 yılının aynı aylarında tam 282 milyon 317 bin lirayı bulmuş!

Ve Tanrıkulu bana emretti:

– Rakının kilosu 7 liraya... Şu rakamı 7'ye taksim et bakalım, 11 ayda rakı istihlâki kaç kilo tutuyor?

Emir, yerine geldi:

– Tam 40 milyon 331 bin kilo... Yani 40331 ton...

Fısıldadı:

– Eğer bu rakıyı, faraza Kanada'dan getirtseydik, her biri 2000 ton mâyi alan büyük sarnıç şileplerinden tam 21 tane vapurumuz olmalıydı?

Mırıldandım:

– Demek, ayda aşağı yukarı 4 milyon kilo rakı içiyoruz! Birası, şarabı, votkası, filânı, falanı da hesapta olmaksızın!..

Mânalı mânalı gülümsedi:

– Fakat bunu 18 milyon nüfusumuza nisbet edersek büyük bir şey tutmaz!

Hayretler içinde atıldım:

– Aman efendim, adam başına ayda 223 gram eder!

– Eh, adam başına ayda 223 gram çok mu?

Apıştım, kaldım:

– Bilmem!..

– Bilmelisin! Adam başına düşen ayda 223 gramlık hesabın içinde, kundaktaki bebekten bulûğ çağına ve biraz yukarısına kadar kızlı erkekli, en aşağı 4 milyon çocuk var. Ayrıca, bir ayağı mezarda ihtiyarlar, hastalar, içemiyenler, alamıyanlar... Demek ki, nüfusumuzun dörtte birinden fazlası fiilen ve maddeten içebilme iktidarında değildir. Bu takdirde adam başına ayda 223 gram, bir kiloya çıkar. Bu nüfusun yarısı da kadın... Kadını bir parça tenzih edelim! Etti mi, adam başına ayda 2 kilo! İşte rüşd ve hürriyet çağında, iktidar ve imkân sahibi, en güçlü ve kuvvetli, en verimli ve mes'uliyetli nüfusumuz içinde, tek ve çift hesabiyle biri içse de, öbürü içmese, yalnız rakı istihlâki adam başına ayda 4 kiloyu buluyor!

Başım, göğsüme düştü. Onu, görmeden dinliyorum:

– Her gece İstanbul'un bellibaşlı semtlerinde, sokaklara bir yol halısı serilmektedir. Hani dolak şeklinde üstüste sarılmış yol halıları vardır ya; bir itişte kendi kendisine yuvarlanır ve açılır?.. İşte bu yol halılarının İstanbul sokaklarında açıldığı saat, gece yarısı; açıldığı semtler de başta Beyoğlu, Galata, Sirkeci, Balıkpazarı, filân...

İstanbul'da, ana caddelerden geçip de bu korkunç yol halısından başka bir noktaya basmak imkânı yoktur. Vapurda, tramvayda, otomobilde bile aynı yol halısından parçalar... Eh, başımı alıp bir trene atlar ve ondan kaçabilirim diye düşünebilirsiniz değil mi? Trene girer girmez görürsünüz ki, baştanbaşa aynı yol halısıyle kaplı bir mekândasınız. Bazan kompartımanınızın penceresini açıp temiz hava ve tabiî manzarayla halleşmekten gelen bir unutkanlık içinde mahud yol halısını

kaybedecek olursanız, merak etmeyiniz, onu ilk durakta, gecenin veya gündüzün kaçında olursa olsun ihtimamla yere serilmiş bulacaksınız. Gidin, gidin, gidin; Erzurum'a, Kars'a, Urfa'ya, Van'a, Antakya'ya, Edirne'ye kadar gidin... İstasyonda, handa, köyde, kasabada, otelde, mandrada aynı halı...

Bu halının üstünde, kadınlı ve erkekli, gençli ve ihtiyarlı, âlimli ve cahilli, muktedirli ve âcizli, her sınıf ve her şubeden insanlar, ruhlarındaki boşluğu, saçı sakala karıştıran ve ciğerleri dudaklara ulaştıran hazin bir levha hâlinde âbideleştirmektedir.

Yağlı parmak izleriyle bezeli şişe kırığı, köpeklerin bile koklamadan kaçtığı kokmuş meze artığı, tahtakurularına bile hayat hakkı bırakmıyan zehirli ispirto kokusu ve hayâl ile lisanı birbirine darıltan iğrenç sarhoş kusmuğunun ördüğü halı!..

Başımı kaldırdım. Dinliyorum:

– İçinde 40 milyon 331 bin kilo rakı bulunan bir havuz düşünün! Terkos gölü büyüklüğündeki bu havuzun içinde, Türkiye'nin tam 11 aylık rakı istihlâkinin karşılığı vardır; yalnız rakı istihlâkinin... Demin, daima ruhî ve içtimaî mânâya bitişik, riyazî ve iktisadî mânâsını belirttiğim dâvanın, şimdi doğrudan doğruya ruhî ve içtimaî cephesini ve bu cephenin riyazî ve iktisadî ifadesini ister misin? Bu cephe, içinde 40 milyon 331 bin kilo rakı bulunan havuzdan tüten buhardadır. Düşünelim; bu buharın vıcık vıcık çamurlaştırdığı milyonlarca vicdan, şuur, muvazene, kalb, beden ve madde ne hale gelecektir? 40 milyon 331 bin kilo rakının buharı içinde, 11 ayda kaç bin dayak, kaç bin sövüp sayma, kaç bin yaralama, kaç bin cinayet, kaç bin dolandırıcılık, kaç bin sahtekârlık, kaç bin hırsızlık, kaç bin yolsuzluk, kaç bin usûlsüzlük, kaç bin rüşvet, kaç bin ihtikâr, kaç bin dikkâtsizlik, kaç bin kaza, kaç bin intihar, kaç bin hastalık, kaç bin cinnet, kaç bin ırz düşmanlığı,

kaç bin âile kundakçılığı, kaç bin sefalet rejisörlüğü, kaç bin vazife kaatilliği zebânisi tütmektedir? Ve bütün bu menfi istidad ve istihlâklerin kötüden iyiye çekilerek, bellibaşlı ve müsbet bir fayda, iş, emek ve gelire çevrilmesi, doğrudan doğruya kurtarıcılık mevkiinde bulunan ve her kıymetin anahtarı olan ruhî ve ahlâkî dirilticiliğinden başka, sadece para ve madde değeri olarak memlekete ne getirir?

Tanrıkulu içini çekti; sonra birdenbire öldürücü okunu nişangâhına oturttu:

– Ah; yalnız bu suali düşünmek, akıllanmaya da, büsbütün aklını kaçırmaya da yeter! Akıllılığı, abdallığı, âlimliği, cahilliği, iyiliği, kötülüğü bırak bir tarafa; yoksa biz, sadece ve kabaca deli miyiz??? Evet, insanın; bütün idarî ve içtimaî ölçüleriyle insanın bu kadar büyük bedahatleri görmemesi için tek kelimeyle akıl zoru çekmesi lâzımdır.

[Bu Milleti Evvela Sarhoşluktan Kurtaralım – *25 Ekim 1946, Büyük Doğu Der.*]

KALK BORUSU

Kendini bir ân için, konuştuğun dilden, yazılı olduğun nüfus kütüğünden, hafızandan, hâtırandan, bütün müşahhas alâkalarından tecrit et! Böyle yap ve bütün insanlık kadrosuna şâmil, mücerret bir akıl ve idrâkten ibaret kal! Ve böyle yaptıktan sonra, elini, mevzu olarak Türk cemiyetine uzat!

Ne görürsün?

Acaba mücerret insan ve cemiyet mefhumunun bugün ulaşmış bulunduğu müsbet ve menfi merhaleler önünde, mücerret tekevvün dâvası olarak, Türk cemiyeti derecesinde mes'ele yüklü başka bir örnek bulabilir misin?

Bu cemiyetin, ilk kaynağından başlayarak bugüne kadar ulaştığı her tekevvün merhalesi, kendisine hiçbir ân, (melânkoli) hastası prens (Hamlet)in meşhur suâlindeki nezaketi kaybettirmemiştir:

– "Olmak mı, olmamak mı? İşte bütün mes'ele!!!"

Çok eski dün... O zaman kendimizi, kasırga gibi esen ve bütün insanî eser zeminini ihtizaz ettiren bir madde öfkesi hâlinde, mücerret ve sert bir asabî cümle kudreti, bütün içtimaî müesseselerini atların (cidago) kemiğine bağlayarak, üzerinden sel gibi aktığı toprağa elbette bir gün mıhlanacak; güneşin şakulî ışığı altında, sinirlerine bu kuvveti üfleyici müstes-

na ruhun şahsiyetli eserini istiyecekti. Nitekim en eski mazimizin, muhteşem bir madde cümbüşü çerçevesinde, ruhî oluşlara fazla vakit bırakmayan sert ve kapanık mizacını, dilimizin "dur, vur, al, dal, es, kes, sar, yar, ek, çek, ser, ver, yak, bak, çık, yık, in, bin" tarzındaki tek heceli kelimelerinden bile sezebiliriz.

Nihayet İslâmî ruh ve ideolocya kadrosunda toprağa mıhlandık; seyyallikten sabitliğe, yolculuktan hancılığa geçtik. Etrafındaki incecik zarın yırtılmasını bekliyen gizli ruhumuzun ondan sonra, maddemizle elele gösterdiği hârika, bütün Garp dünyasını handiyse yutacak kadar muhteşem bir eser olmadı mı? Biz, bu eserin başlangıcı olarak İstanbul'u fethederken, Batı dünyası, ruh hamlelerinin en azametlisiyle (Yeniden Doğuş)unu idrâk etti; ve sadece ve imtiyaz hakkı yüzünden, bizi tez zamanda apıştırdı, bıraktı.

Viyana önlerinde bozgun veren Kara Mustafa'dan itibaren büyük ric'at devrimiz başlıyor. O gündenberi Batı insanı bizim gözümüzde, çakmak taşıyle ateş yakanlara karşı parmaklarından elektrik cereyanı sağan bir sihirbazdır; ve Garp dünyası, ruhumuzda, asırlarca şifa bulmayacak bir (kendimizi küçük görme ukdesi)ne zemin olmuştur.

Büyük ric'at ve apışma çığırımız, Tanzimat ve Meşrutiyet hareketleri gibi, yüzde yüz satıh plânında ve hep bu ruh kamaşması altında yaptığımız minik ve cüce hamlelerle beraber, eski Dünya Savaşının mütareke günlerine kadar sürer. Bize asırlık hesap ânını yaşatan o günlerde Türk cemiyeti, sadece kapalı ruhumuza ait mücerret bir var olma irâdesiyle en ulvî müdafaasına geçer ve hayat hakkını tasdik ettirir.

Batı dünyasına tasdik ettirilen bu hayat hakkının çeyrek asra yakın macerasında da, korku, şüphe ve tereddüt dolu yakın maziye nisbetle, Garbı daha becerikli, daha cesur ve daha yakın temessül etmeğe kalkmaktan; ve bir türlü bünyemizi

büyük nefs muhasebesi tezgâhına yatırmadan Garba balıklama atlamaktan daha ileri bir tekevvüne vardığımızı iddia edemeyiz.

Kitaplık dâvaları birkaç teşbih cümlesi içinde israf etmek niyet ve mizacına yabancıyım. Fakat bizde en az terkip kafalarının bir dayanağa istinat zorunda olması bakımından, çıkış noktalarını, en kısa taslaklar hâlinde göstermeli değil miyim?

İşte bu üç çizgilik tarihçe köşesinden, bütün insanlığın en muazzam bir muhasebe devresine girdiği şu ânda seyredilecek Türk cemiyeti, dâvaların dâvası olarak, göğsüne, kabzasına kadar şu suâl bıçağını saplamak mevkiindedir:

– Harplerde küçük bir politika kifayeti, küçük bir selim akıl, küçük bir doğru seziş, bâzı coğrafya hususiyetleri, birtakım mekân icapları; ve her şeyin üstünde, hamlelere yataklık eden kader mânileri, bir milleti ateşe düşmekten koruyabilir. Fakat bütün medenî dünyanın "olmak veya olmamak..." dâvasında son atomuna kadar kendisini muhasebe terazisine fırlattığı bir hengâmede, mârifet, kendisini harpte değil, ondan sonra gelecek sulhta müdafaa edebilmekte... Bundan böyle hayat haklarını gayet müsbet madde ve ruh senetleriyle tâyin edecek olan yeni bir dünyanın eşiğinde, ve bütün eksik varlıkların bangır bangır iflâsı panayırında Türk cemiyeti, asırlık maddî ve mânevî tekevvün çilesini ne şekilde doldurmaya ve yarının muvazenesini hangi oluşla karşılamaya namzettir???

İşte biz, nefsimize dâvaların dâvasını, suâllerin suâlini tevcih eden böyle bir âna; böyle bir mazi, hâl ve istikbâl hususiyeti içinde ve artık tek saniyelik bir tekevvün şaşkınlığına bile imkân bırakmayıcı böyle bir hız mevsiminde çatmış bulunuyoruz.

On asrın hesabını bir günde görmeğe kalkmak kadar çetin, girift, düğümlü bir dâvanın kaskatı iş ve ameliye plânında şifasını vadedecek hiçbir maddî yol bulunmasa da, ruhlarda bu

tenbihi yaşatacak mânevî aşılara nâmütenahi zemin hazırlıkları yapılabilir.

Ruhlarda sımsıkı şuurlaştırılması lâzım tek hedefin, tek çığlığından ibaret tek ses:

– Yarınımız için bugünden ne düşünüyor ve ne yapıyoruz???

Bugünkü dünya faciasını uzaktan bile olsa seyredebilmek ehliyeti, ancak böyle bir kaygı ruhundan doğabilir.

Halbuki, her dâvanın başlangıcı, evvelâ tam, açık, samimî bir teşhis olduğuna göre hemen kaydedelim ki, biz, bütün külçemizi oturttuğumuz zemin üzerinde, dünya faciasının tesiriyle yana yatmaktan doğan bir muvazene sıkıntısı içinde, her maddenin aşağıya doğru kaydığını göre göre uykularımıza sadık kalmakta, nebatî ve hayvanî hayatımızı iştahla yaşamaktayız.

Çocuğum, çocuğum! Yüreği ateş ve acı dolu çocuğum! Ne olacaksak, ya bir ân içinde olmaya, yahut olmaktan vazgeçmeğe mecbur bulunduğumuz bir hengâmenin eşiğindeyiz. Ve elbette ki, birşey olacağız. Mutlaka aramızdan biri çıkacak ve bu yatakhânede, içinden alev fışkıran borusuyle "kalk!!!" borusunu çalacak...

Beklediğimiz budur!

[**Dâvaların Dâvası** – *17 Aralık 1943, Büyük Doğu Dergisi*
Kalk Borusu – *3 Mayıs 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

FİLDİŞİ KULE

Tanrıkulu, sağ elinin şehadet parmağını, gözümü çıkartmak istercesine bana uzatarak dedi ki:

– Sen vaktiyle, şimdi olduğu gibi, meydanlarda haykırmak ihtiyacında bir fikir ve san'at adamı değildin! Hattâ böylelerinden tiksinirdin. Kendi içine, kendi benliğinin mahrem sarayına kapanmanın hikmet ve sistemini bile müdafaa eder gibi bir halin vardı. Ne oldu, durup dururken sana; bunu hiç nefsine izah etmeğe kalktın mı?

– Evet efendim?

– Nasıl?

– Çok iyi belirttiniz. Ben vaktiyle fildişi kulede kapalı kalmaktan daha aziz gayesi olmayan bir insandım. Sonra onu yıktım; ve onun yıkılmasından daha aziz gaye tanımaz oldum. Fakat fildişi kulenin içindeyken de, dışına çıkınca da, kendime göre hak ve fark imtiyazlarını muhafaza ederek... Bugün benim için, en aziz ve nâdir hakikatleri, bir hamalla bir çobanın kulağına kadar üfleyebilmek sihrinden daha üstün kudret yoktur. Fakat bunu yaparken, kalabalıkların şahsiyetsiz hamurkârlığını yapanların meşhur bayağılığına düşmeden.. Nasıl izah edeyim; bilmem ki... Fildişi kulede kapalı kalmakla

dışarı çıkmak arasında çok ince fark ve münasebetler görüyorum. Bence en üstün ifade, şahsiyet humması çeken yapıcı mizaçların, evvelâ fildişi kulelerine çekilmesi, orada pişmesi, olgunlaşması, sonra fildişi kulesini yıkarak sokağa ve meydana intikal etmesidir. Yâni âdi sokak adamıyle, inzivasının yeraltı hayatını yaşadıktan sonra sokağa atılan adam arasında, dış benzerliğe rağmen farkların en esaslısı var.

– Seni, ben anlatayım, seni, ben anlatayım! Fildişi kule... Bu tâbir, içinde yaşadığı cemiyetle bütün alâkalarını kesmiş san'atkârın, ferdiyeti etrafında ördüğü kozayı anlatır. San'atkâr bu kozanın içinde, halka yasak edilmiş bir sarayın bekçisi hâlinde şahsî servetlerine muhafızlık eder. Bu servetlerin yegâne tanıyıcı ve alıcısı sıfatıyle, dışarı âlemin bütün kıymet hükümlerine rakip, fakat dışarı âlemi kendi kıymet hükümlerine kazandırmak gayretinden de müstağni, mermer duvarlar ve atlas perdeler arasında, doğmayacak bir yarını bekler durur.

Fildişi kulede oturan san'atkârın her edâsından sızan şikâyet şudur:

"Ben anlaşılamıyorum!"

Bu şikâyetin âhenginde dışarı âleme teklif etmek istediği bir BEN hasreti gömülüdür. Onun içindir ki, dışarısıyle alış veriş yapan her geçer akçeye düşman; ve dışarısı, değersiz insanları visâline alan zevksiz bir kadınmış gibi ona küskündür.

Hakikatte bir aşkın ters tecellisinden başka birşey olmayan bu küskünlük, derinleşe derinleşe o hâle gelir ki, asıl gayeyi unutturur, kendisini gaye diye kabûl ettirir. Alâkasızlığın, ifadesizliğin, dilsizliğin felsefe ve mizacını yaptırır. San'atkâr, timsah derisi benzeri bir dikenli kabuğa bürünmüş, başının üstünde gidip gelen güneşlerin acelesine kayıtsız, ömrünün sonuna erer.

San'atkârı fildişi kuleye çeken benlik vee şahsiyet humması, büyük çaptaki insanı, maskarasından ayıran en esaslı çizgi-

dir amma, hiçbir mes'ele fildişi kulede fasledilemez. Fildişi kulede doğan hayat, tohumun kabuğunu çatlatışı gibi, fildişi kuleyi yıkmakla işe başlayacak; ve bu dışarıdan içeriye giriş ve içeriden dışarıya çıkış, her parçası irtibatlı bir tekevvün hâlinde kendisini tamamlamış olacaktır.

İnkılâpçı, san'atkâr, âlim, filozof, tek bir üstün yaratılış gösterilemez ki, kendi iç âleminin zindanına kapanmadan dışında mevcut hayatı kabûl etmiş ve sonra da o zindanda sonuna kadar kalmış olsun.

Fildişi kule, ulvî hastalıkların tedavi gördüğü ve yüksek şifaya çevrildiği hastahânedir. Kendisini bu illetten muaf ve bu şifadan müstağni gören sıhhatli sokak yaygaracısı AHMAK; ve büyük hayatı bu hastahânenin içinde kabûl eden zavallı da CÜCE'dir.

Doğduğumuz zaman bizi sardıkları kundak bir fildişi kule, öldüğümüz zaman da bizi yatırdıkları tabut, başka bir fildişi kuledir. Yalnızlıklarımızın fildişi kuleleri sayısız ve her yıkılacak fildişi kulenin içinde bekliyen fildişi kuleler nâmütenahidir. Buna rağmen en mübarek gaye fildişi kuleyi yıkmak ve içimizin ışıklarını bir sinema perdesi gibi sokağa ve piyasaya aksettirmektir.

Tasavvufî telâkkiye göre her şeyden ve her ifadeden evvel var olan Allah, âlemleri bir aşk hamlesi içinde, görünmek, bilinmek ve sevilmek için yarattı.

O hâlde hayat, ilk sebep ve ilk hamlenin, fildişi kulesini yıkması ve gömleğini sıyırması hâdisesidir.

İçinde sonsuz varlıkların tazyikini duyan herkes ve herşey, bir gün gömleğini parçalayacak ve bu gömleğin altından çıkacak çizgileri yabancı gözlere sermek ihtiyacını duyacaktır. Ne dersin?...

– Sadece hayranım!

– Düşün ki, yüksek hakikatleri anlamaz sanılan halk, Pey-

gamberlerin mucizelerine muhatap oldu. Hangi fikir ve san'at hamlesi, mucize çapına yükselebilir? Sen ona mucizeyi göster; bak, onu hiç olmazsa bir ulvîyet heyecanı kadrosunda, anlıyor mu, anlamıyor mu? Halk dediğin, bir hâdisenin en aşağısıyle en yukarısına tutkun, tılsımlı aynadır. Meşhur ölçü: "Hakkın zâhiri halk, halkın bâtını hak..." O, yalnız ikisi ortasını anlamaz. Leke sabunu satan âdi açık gözlük belâgatinin basamağında da, Peygamberlerin mucize kürsüsü karşısında da aynı halk birikir. Büyük adam, fildişi kule mahpusu değil, halkın bâtınındaki ulviyetin sihirbaz öksecisidir. Hayattan daha ulvî ve girift hiçbir plân olmayacağına ve bu plânın baş unsuru halk olduğuna göre, selâm olsun fildişi kulelerini yıkan kahramanlara!..

•

Fildişi kulelerimizi yıkalım ki, memleketimizi yeni baştan yapalım!..

[**Fildişi Kule** – *28 Mart 1936, Ağaç Dergisi*
Selam Olsun Kahramanlara – *18 Şubat 1944, Büyük Doğu Dergisi*
Fildişi Kule – *31 Mayıs 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

ÇALIŞMAK

Tanrıkulu, bugün çok başka... Her zaman merkezinde olduğu iç âleme, bugün dış görünüşüyle de kendini vermiş... Dalgın ve baygın bir hâl içinde... Dünyanın en güzel parmaklarını taşıyan eliyle, iskemlesinin üstünde tempo tutarak mırıldanıyor:

– Bir örümcek ağı gördüm. Neyle neyin arasında bilsen!.. Barsakları çürümüş bir asma saatin aptal aptal sarkan rakkasiyle, altındaki masada, gûya şaha kalkmış, tozlu bir geyik heykelinin boynuzları arasında...

Ve ürpererek düşündüm:

Hayat, her sahada ve tek nokta etrafında ebedî bir hareket... Tek nokta etrafında... İlâhî hakikat merkezi bu nokta... Her şey, amma her şey, maddî ve mânevî her şey, bu nokta etrafında ezelî memuriyetinin deveran cümbüşünü yaşamakta...

Her şey dönüyor.

Gökler gidip gelir, yıldızlar gidip gelir, dünya gidip gelir, dünya yüzünde her şey gidip gelir, vücudumuzda kanımız ve zerrelerimiz gidip gelirken, nisbî tezahür çerçevelerinde hareketsizlik ifade eden her manzaraya, Allah, ne müthiş bir tenkitçi ve takipçi musallat etmiş:

Örümcek...

Harekete yataklık eden zamanın esrar dolu âhengini saymaya memur bir âlet, rakkas... Tek ân içine teksif edilmek istenmiş bir çeviklik timsali, geyik heykeli... İkisi arasında bu ne ince, ne harikulâde iş ve işçilik!.. Bir iş ve işçilik ki, herhangi bir faaliyet ve memuriyetten düşmenin ayıbını, misilsiz bir kesafet uslûbuyle vecizelendiriyor.

Oğlum, benim! Allahın bir örümceğe biçtiği vazife payını ve titizliğini gör ve düşün! Bakalım, vazifelerin, payda ve titizlikte en üstünü olarak onu görmiyenleri, yine onun ilmine havale etmekten başka çare bulabilecek misin?

Tanrıkulu bugün, ne harikulâde!.. Hep aynı mihrak etrafında bu kadar tenevvü zenginliği, aynı şahsiyet iklimi içinde bu kadar değişik hava hiç görmedim. Konuşuyor:

– Nerede ki, kımıldama, dâvranma, el atma, meydana çıkma yoktur; nerede ki, gevşeme, uyuşma, çürüme, kaybolma vardır; orada örümcek hazır...

Fatih Sultan Mehmed, yenilerin yenisi ve tazelerin tazesi bir dâva heykeli tavrıyle, gevşemiş, uyuşmuş, çürümüş ve kaybolmuş (Bizans)ın eşiğinde ne gördü?

Mırıldandığı son cümleyi biliyoruz:

"Kayserin sarayında örümcek perdedâr olmuş!"

Yıkılan kaç medeniyet şekli tanıyorsanız, kalblerinin içindeki saat rakkasıyle, adalelerinin altındaki geyik heykelinin boynuzları arasında, nihayet örümceklere yol verdiklerine inanınız!

Aşk ve imân olmayan yerde hamle ve hareket olur mu?

Ateşi gül bahçesine çeviren ayağı, denizi iki saf asker gibi açan asâyı, ölüyü dirilten nefesi ve kamer'i ikiye bölen parmağı düşünün! Ve bunların ucundaki hamle ve hareket şimşeklerini!...

Artık Nemrud istediği kadar okdanlığına sarılsın, Fir'avun sakalını yolsun, Kayser harmanisine sığınsın ve Şah, uçan

kavuğuna yapışsın! Onlar, okdanlık, sakal, harmani ve kavuk değil, birer örümcek yuvasıdır.

• Tarihin yapraklarını, bir taraftan şimşekler, bir taraftan örümcekler çeviriyor.

Ve Tanrıkulu konuşurken ruhunda sular şırıldıyor, teller ihtizaz ediyor, madenler ürperiyor; mânânın musikisi kadrolaşıyor. Ve o, hep konuşuyor:

– Ulvî anlayışın gözünde, pislik, hareketsizliktir. Akan su, işte bunun için pislik tutmaz. Bütün bir mevsim boyu kapalı evin küpünde unutulmuş su, kabir azabı yaşayan ölüden daha müthiş kokmaz mı?

Örümcek, işte bu kokunun misilsiz haber alıcısı...

Saat rakkasıyle geyik heykeli arasındaki örümcek ağı, gözümün önüne daha ne tenasübler seriyor, ne tenasübler:

İki makine dişlisinin arasında örümcek ağı...

Gemi ve şamandıra arasında örümcek ağı...

Dillerle yürekler arasında örümcek ağı...

Takvimlerle senetler arasında örümcek ağı...

Ruhuma yıldırım gibi inen bir seziş, bütün bunların madde üzerinde hayâlinden, bana, maddeyi aşan bir mânâ çıkartıyor:

Nitekim, sedirine uzanmış, nefsine mühletin en cömerdini bahşetmiş, her gün, "yarın!" diye niyet edip "bu gün!" diye yaşıyan şu mütefekkir bozuntusu, istediği kadar sigarasını tüttürsün!.. Sigarasının dumanları, sımsıkı örümcek ağlarıyle onun kaskatı yüreğine perçinlidir. Zâhirde ben onun, sigara dumanında bile bir hareket bulunduğuna inanmıyorum.

Ve görüyorum ki, bu âlemde mutlak mânâsıyle çalışmamak yok... Kim ve ne, çalışmazsa, onun yerine örümcek çalışıyor.

Bir ân duvara baktı:

– Bak, bak; tavandan aşağıya doğru, ağzından sızan iplik

üzerinde bir örümcek kendisini koyuveriyor! Bak, üstünde "Kur'ân" duran rafa inmek istiyor sanki... Allahın emrini hatırlıyor musun? Herkes çalıştığı nisbette payını alacaktır. Aman çalış, aman çalış ve örümceğe çalışma payı bırakma!..

[**Çalışmak** – 4 *Ocak 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

TÜRK İRFANI

Tanrıkuluna bu defa ben bir mevzu takdim etmek istedim:
– Efendim; Türk irfanını köklendirmek ve temellere bağlamak için yol nedir?

– İnsanoğlunun ruh ve kafa mahsûlüne verilen isim; İrfan... İnsana nutuk sahibi hayvan denildiğine göre, irfan, onun temel sermayesi, kâinat manzumesindeki üstün yerini tutan ana cevheri, biricik vücut hikmeti...

Ferdler, cemiyetler ve milletler için ondan büyük ihtiyaç düşünülemez. İsâ Peygambere yalvarıp gözlerini açtıran âmâlar gibi, ferdler ferdlere, cemiyetler cemiyetlere ve milletler de milletlere başvurmak, körlükten kurtarılmalarını isteme zorundadır. İrfan, onu yoğuran ferdler ve cemiyetlerin hakk bakımından şahsî ve millî, bütün insanlığa hayat inşa etmek bakımından da içtimaî ve insanîdir. Onun içindir ki, her şahıs ve her topluluk, ikinci cephesiyle irfan mirasından hisse alabilse de, arslan payı mahsul sahibinindir. Arslan payına şahsiyet ve hâkimiyet payı diyebiliriz.

Kısaca, birşey öğreten, ferd olsun, cemiyet olsun, öğreneni hükmü altına alır. Maddeci görüşün içine giremiyeceği, tesviye istiyemiyeceği, imtiyazlarını kaldıramıyacağı tek saha, irfan bölgesidir. Zira karşısında ezelî ve ebedî hilkat mâniası, yaradılış irâdesi var.

Millet bölümleri, büyük insanlık camiasından müşahhas farklarla kol kol ayrılmış birlikler olduğu için, boşlukta mekân işgâl etme hassasını, ancak benliklerinde tahammür etmiş irfan mayalarıyle elde ederler. Bu maya istiklâl kazandıkça da istiklâllerini sağlamlaştırmış ve başkalarının yarım istiklâline el uzatmak hakkını kazanmış olurlar. Dünün Arabı, İranlısı, Türkü, Yunanı, Roması buydu. Bugünün tezad içinde birbirine geçmiş Avrupasının derdi de budur. Bütün dünya sömürgeleri de bu yüzden sömürge...

Şunun bunun korkuluğu hâlinde, çıkartma kâğıdı millet olmak istemiyen her topluluk, ya öz kökünü bulup ona yeni zaman yemişini verdirecek, yahut kendisine istiklâlli bir kök edindirecek geniş bir irfan hamlesine girişecektir. Yoksa bedava yaşıyor demektir.

– İrfanın iki yolu var. Biri kendi kaynaklarını doğurup onlardan, öbürü yabancı kaynaklardan irfana ermek... Dâva kendi kaynaklarını doğurmak olduğuna göre, ikinci yolu, birincisine çıkan bir geçit sayalım.

O hâlde irfana erme dâvasında ilk iş, herhangi bir dil çarşafına bütün dünya irfan yemişlerini silkelemek, o dile bütün dünya hakikatlerini konuşturmaktır. Böylece, henüz yürümeye başlayan çocuk nasıl dilini döndürmeye ve mevzularını seçmeye çabalarsa, milletler de, yabancı mahsûllerin bünyelerinde yapacağı ihtilâtları, kendi hak ve hakikat telâkkilerinin mihveri etrafında yavaş yavaş sermayeleştirirler. Nihayet öz irfanlarını içlerinden ifraz edebilecek kıvama ererler.

İrfana erme dâvasının ilk ve baş hamlesi, dünya irfanıyle temasa geçmektir. Bu temasa geçiş fiili içinde, benden olan her unsur, dâvama, benden olmayan her unsur da aksi – dâvama yardımcı olarak bir bütün temsil eder. Başkalarının ne duyduğunu, ne düşündüğünü, ne yaptığını bilmek, ihtimaller âleminde, duyulacak, düşünülecek, yapılacak şeylerin iyisiyle

kötüsü arasında tam bir muhasebe plânına sahip olmak demektir. Meşhur bir İslâm mütefekkirinin dediği gibi:

"Hiçbir mevzu yoktur ki, ilmi cehlinden daha faziletli olmasın!.."

Öyle ya, bir hâdiseye ister dost, ister düşman olabilmek için onu tanımak lâzım...

İşte bu incelik etrafında, dünya görüşü, usûl ve ölçü sahibi bir tercüme işi, irfan dâvasının temel direklerinden birisidir. Dış mânâsıyla tercüme kadar basit bir fiili ileriye sürerken, onun niçin ve nasıl yapılacağı bilinmedikçe, yapılanın hiç yapmamaktan bir derece daha büyük kayıp olacağına dokunup geçivereyim!

•

– Türk irfanının vaziyeti apayrı bir muamma!.. Zira o, dünya irfan zeminiyle esaslı bir temasa geçememek öksüzlüğünden başka, bir de kendi öz kökünü elden kaçırmak tehlikesiyle karşı karşıyadır. Binbir içtimaî ve tarihî oluş yüzünden Türk dilinin geçirdiği derin tasfiye ve âlet inkılâbı, ona yepyeni bir başlangıç çizdi.

Türk irfanının vaziyeti apayrı bir hâdise!.. Çünkü o, başlangıç noktasının muhtaç olduğu tohumları, en kısa devre içinde filizden tarlaya ve harmandan değirmene intikal ettiremediği takdirde, kendisini mazi ve istikbalden tecrit eden bugünkü yalnızlık hâliyle tam bir kısırlığa düşecektir.

Türk irfanının vaziyeti apayrı bir facia!.. Zira madde tedbirleriyle kendisini bellibaşlı kaynaklardan çekip bellibaşlı kaynaklara süren hamle, çözdüğü ve örmek istediği nisbetlere karşı, ana dayanağını, ruh yollarından idrak ve inşa cehdine hâlâ ulaşabilmiş değil... Ulaşmak şöyle dursun, bu hedef-

ten her gün biraz daha uzaklaşmakta olduğumuzu söyliyebilirim.

– Türk irfanı, zâhirde 20, hakikatte 100 yıldır yepyeni bir başlangıç şartı yaşıyor. Bu irfana maya tutturacak biricik çare, onu iç ve dış istikametlerden, gerekli unsurlara hızla kavuşturmaktır.

(Mayonez), zeytinyağı, limon ve yumurtadan olur. Bir de bütün bunlardan daha lüzumlu bir terkip ustalığından... Kıvamcı ve çalkalayıcı mevkiindeki lezzet san'atkârından... İşte bir asırdır, unsurlar arasındaki terkip sırrını yakalıyacak müdir fikri doğurabilmek bir tarafa; kaba unsurları seçmek ve kadrolaştırmak işini bile ölçülendiremiyoruz. Sadece gerekli unsurları seçmek ve kadrolaştırmak dâvasının hakkını verebilsek, dâvaların dâvası olan (Mayonez) san'atkârlığının, aşk, imân ve fikir iklimine ayak basmış oluruz.

Sadece gerekli unsurları seçmek ve kadrolaştırmak dâvasının en kaba hatlarını sana belirtmeye çalışacağım.

[**Türk İrfanı** – *1 Şubat 1946, Büyük Doğu Dergisi*
Kültürlenme Dâvası – *3 Mayıs 1939, Haber Gazetesi*
İrfan Dâvamız – *1 Mayıs 1959, Büyük Doğu Dergisi*]

İRFAN İŞİNDE PLÂN

En anlayamadığımız, kabuğunu bir türlü kıramadığımız, duvağını aslâ kaldıramadığımız mefhumlardan birisi de (irfan)... Şu (kültür) diye anlatmaya çalıştığımız nesne...

İrfan, arşın veya okka hesabıyle, bir şahsın yüklendiği kuru malûmat değil; sahibinde fikir ve ruh bünyesi hâline gelmiş bilgidir. Gıdanın, döne dolaşa damarlarımızda kan hâline gelişi gibi... Kimse bize, kilerindeki erzakı gösterip o mikyasta kan sahibi olduğunu iddia edemez. Kimse de kamûs ezberlemekle irfan sahibi olamaz.

Evet, evet; irfan, bilgi sahibi olmaktan ziyade, bilinen şeyler vasıtasıyle bilme hassasına ermektir. Bilme hassasına eren, bilmediği şeylerin de bir nevi âlimi olur. Nasıl ki parası olan, satın almadığı şeylerin de bir nevi maliki sayılır. Demek ki, şu veya bu bilgi malından ziyade, mallar arasında müşterek kıymet vâhidi olan mânevî paraya, yâni ruh ve akıl kıvamına irfan demek lâzım...

Bütün bilgilerin kaynağı idrak çilesini çekmiş ve gerçek bir dünya görüşüne varmış her insan irfanlıdır. Bunun içindir ki, (üniversite)lerde ve bilhasa mücerred ilim şubelerinde, talebe, bir şey öğrenmekten ziyade, nasıl öğrenileceğini öğrenir. (Üniversite), öğrenme usûlleri öğreten ocak olmak gerek... Bir de bizimkini düşün!

•

– Bir şey bilmek hüneriyle elmas takma san'atı arasında ince bir yakınlık var. Elmas, mahfazasını zengin etmez. Onunla, çizgilerindeki asaleti ifade eden bir vücudu kıymetlendirir. Bu yüzden, Karamanlı bakkalın pırlantaya boğulmuş parmakları gibi, irfana sadece ve kabaca mahfazalık etmek, üstelik servet cakası yapmak, hakikî irfansızlıktır. İrfandan gaye, en sade ve en zarif kılık içinde bizzat mücevher olmaktır.

•

İrfan dâvalarımızın, kemiyet çerçevesinde, sürüsüne bereket!.. İlk mektep, son mektep, talebe, inzibat, ahlâk, terbiye, bilgi, kitab, tercüme, lûgat, usûl, (program), yabancı (profesör), yerli muallim, filân, falan...

Bu karmakarışık kesret ifadesi bence tam bir vahdet mânâsı belirtiyor. Mes'ele birçok değil, biricik:

İrfan cihazımızda kol kol şubelendirdiğimiz bütün mes'elelerin bağlı olduğu ve mihrak noktasında toplandığı kök telâkki ve bu telâkkiden doğma ana plân!!!

Bize bu plândan haber versinler!

Tanzimattan beri böyle bir kök telâkki ve ana plân ıstırabiyle başı ağrıyan tek bir maarif büyüğü görmedik!

Herhangi bir dalın yaprağında küçük bir baygınlık alâmeti sezilir sezilmez, hatıra derhâl kök gelmeli... Bir ağacın köküyle en uzak yaprağı arasındaki sıkı münasebet kadar, binlerce irfan mes'elesinin, onlara can veren ana görüş manzumesiyle alâkası var.

Yapılmış, yapılan, yapılacak her şeyin kıymet hükmünü, aşağıdaki kıyasların terazisinde tartarak elde etmeliyiz:

1– Dünya ilim ve fikir cereyanları karşısında durumumuz nedir?

2 – Ruhumuz, iktibascı mı, telifci mi?

3 – Ahlâk ölçümüz nerede ve nasıl?

4 – Hangi ruhî vasıflarda bir gençlik istiyoruz?

5 – Bu gençliği ne vasıflarda muallimler yetiştirir ve onlar nasıl yetişir?

6 – Milletlerarası bir müessese olan ilim, bu hassasına rağmen, millî bir damgayla mühürlü değil midir?

7 – İlim tevzi işinde, onu en yukarıda dağıtan en üst elden, en aşağıda toplayan en küçük avuca kadar hâkim esaslar ve usûller?

Gönül isterdi ki, bu sualleri siyah tahta üzerine tebeşirle yazalım; ve maarif cihazının başında bulunmuş bugün hayatta kaç kişi varsa onlara imtihan suâli hâlinde verelim. Mühlet, imtihan odasından çıkmamak şartıyle 100 senedir; bakalım hangisi cevap verebilecek?

•

Kök telâkkiyi ve bu telâkkiden doğma ana plânı, bütün çizgilerin merkezde toplandığı bir mimarî (motif)i hâlinde örgüleştirmedikçe, irfan tatbik sahalarında zaaf, daima göze çarpacaktır.

(Amik fakrüddem)e uğramış bir hastanın suratına bir okka pembe ve kırmızı badana çalması gibi sahte ve mukallit nümayişler, gerçek iş ve iş fikrini telâfi edecek değil, onu büsbütün elde edilmez hâle getirecektir.

[**İrfan İşinde Plan** – *1 Şubat 1946, Büyük Doğu Dergisi*
Kültürlenme Dâvası – *4 Mayıs 1939, Haber Gazetesi*]

YİNE TÜRK İRFANI

Türk irfanının birinci temeli, kaybetmek üzere bulunduğu öz kök... Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan Tanzimata ve Tanzimat sonrasına kadar gelen devre içindeki yüksek irfan verimleri... Bir ân duralım:

Hiçbir inkılâb şekli tanımıyoruz ki, herhangi bir topluluğun mücerred his ve fikir kıymetlerini temsil edici irfan cevherine karşı harekete geçmiş olsun... Herşeyden evvel bu gerçeği kavramak zorunda değil miyiz? Rus (kültür)ü Komünizmadan, İtalyan (kültür)ü Faşizmadan, Alman (kültür)ü Nazizmadan, Fransız (kültür)ü Büyük İhtilâl'den başlamaz. Tamamiyle aksine, bu inkılâblar, gerilerde (kültür) diyebilecekleri ne bulmuşlarsa, kadife zeminler üstünde ve altın mahfazalar içinde himaye etmişler ve yeni (kültür)lerini de ona eklemeye bakmışlardır.

Bizse köke, onun ruhuna doğru bir kanal açmak ihtiyacına düşmemiş bulunuyoruz.

Hemen beş on gerçek mütehassıs bulup, eski devrenin yüksek irfan mahsullerini, bir itfaiye otomobili hızıyle bugüne taşıtmak zorundayız.

Nasıl ve neyi mi taşıtmak?

(Osmanlıcadan Türkçeye) ismiyle geniş bir tercüme faaliyeti açıp, tarih, edebiyat, şiir, tasavvuf, usûl ve ilmiyle geçmiş zamana ait bütün zirve örnekleri, günümüzün diline ve üslûbuna maletmek!..

Birkaç şubeden birer misal hâlinde, bir Âşık Paşa'yı, bir Evliya Çelebi'yi, bir Fuzulî'yi, bir Mevlânâ'yı, bir Kâtib Çelebi'yi, bir İbrahim Hakkı'yı yetiştirmiş bir milletin, neticede bunlardan hiçbirine mâlik olmayışını, hangi mâzeret izah edecektir?

Babadan kalma irfana bağlı olmak veya olmamak değil, fakat sahip olmak şart... Tarih, o irfana sahip olmaksızın onun fethettiği topraklar üzerinde mülkiyet iddia eden millete güler.

•

İkincisi Şark temeli!.. Arabı, İranı ve öbür Doğu medeniyetleriyle Şark temeli!.. Yine bir ân duralım:

Şahsiyetini Doğu, doğuyu da kendi şahsiyet teknesinde bir zamanlar yuğuran büyük Türk milleti, bir gün Batı dünyasına, o dünyanın dış kemâllerine ermiş ve bütün sırlarını yutmuş olarak Doğu üstünlüğünü haykırmak zorundadır. Olmak, ya bu olmaktır; ya hiçbir şey olmamak... Dâvaların dâvasını, tek bir cümle içinde görmek istiyene başka bir şey söylenemez.

Doğuyu, başta Arap, sonra Fars, daha sonra, Hind ve en sonra Çin olmak üzere bütün şaheserleriyle dilimize geçirmiye mecburuz. İşte Garbla Şark arasındaki büyük nefs muhasebesini kavramak ve kendi kaynağımızı bütün saffet ve hâlisiyetiyle iyice tanımak için tek yol!..

Hüzünle kaydedeyim ki, usûle bağlı bütün kıymetler Batıda olduğu gibi, Doğunun zâhiri anahtarları da bizden fazla onlarda... Bugün bir (Muhiddin-i Arabî)yi, bir (İmam-ı Gazalî)yi, bir (Sadi)yi, bir (Hayyam)ı, hattâ bir (Buda)yı, bir (Konfüçyüs)ü tanımak için bile oraya başvurmak lâzım... Kendi kendisini tanımak için bile Garba muhtaç olmak, kendi yüzünü seyretmek için bile seri malı Avrupa aynalarına iftikâr beslemek!..

•

Ve üçüncü temel: Garb!..

Tanzimattan beri kademe kademe inkişaf eden ıslahcılık temayüllerimiz Garba sarktığı hâlde, Garb nasıl kavranır ve hazmedilir; hiçbir devirde kavranabilmiş sanma!

Bizim için Garb bütün mevcudu ortaya dökülerek, benimsiyeceğimiz tarafıyle dâvamızın, benimsemiyeceğimiz tarafıyle de aksi - dâvamızın hedefi ve hakikati olacaktı. Benim, (ben) kalarak (o)nu ve başkalarını anlayabilmemin yolu buydu.

Bugünkü dünyanın efendisi Garb, bir azametli kütüphânedir. Nerede bu kütüphâne? (Mişel Zevako) ve (Aleksandr Düma)dan başka, içimize topyekûn girebilmiş Garblı şahsiyet kimdir? Şehir Tiyatrosunun tek fert elindeki sahne gayreti olmasa (Şekspir)i tanıyabilecek miydik?

Nerede Garb fikirciliğinin ağası Yunan felsefesi ve edebiyatı, nerede Roma, nerede (Rönesans) sonrası yeni zaman fikir ve sanat bütünü, nerede (Klâsik)ler ve (Modern)ler, nerede müsbet ilimler, fenler, ideolocyalar?..

Garbı, kafa ve ruh maktâlarına nüfuz edemeden sadece dış aletleriyle benimseyici bir telâkki, sahibinin külâhıyle bastonunu ele geçirip ayna karşısında ona benzediğine inanan maymun seviyesini nasıl aşsın?.. Bir asırdır herkesin, bilerek veya bilmiyerek diline pelesenk ettiği (Garb, Garb, Garb), bütün bâtıl ve gerçeğiyle, işte bu kafa ve ruh maktâlarına nüfuz etme işidir. Biz bu nüfuz etme işinde maymun seviyesindeyiz!

[**Yine Türk İrfanı** – *8 Şubat 1946, Büyük Doğu Dergisi*
Yine İrfan Dâvamız – *8 Mayıs 1959, Büyük Doğu Dergisi*]

VE TÜRK İRFANI

Şimdi dâvayı, bir müşahhasta toplayalım : Türk irfanının temeli yalnız üçtür: Osmanlı, Şark ve Garb temelleri... Bu köklerden üçünün de cevherlerini tek saniye kaybetmeden gerçek ve canlı Türkçe kazanına doldurmak; orada mayalaşmalarını, barutlaşmalarını beklemek; böylece bir sabah, millî bünyemizle ona aşılayacağımız irfan maddeleri arasında kimyevî bir çarpışma infilâkı duyup uyanmak ve hakikî hayata ermek...

Fikir budur! Bir türlü ayakta durdurulamayan irfan sütunumuzu, (Kristof Kolomb)un yumurtası kadar basit bir usûlle topraklarımıza dikecek teşhis de bu!

Dâvanın çilesini çekmiş veya çekenlerden ilham almış gerçek mütehassıslardan üç şubeli bir hey'et kurulacaktı. Bu mütehassıslar "çile" tâbiriyle ifadelendirdiğimiz "efradını câmi, ağyârını mâni" bir plân etrafında gayeye perçinlenmiş olacaklardı. Osmanlıca, Şark ve Garp şubelerinin; hem dil, hem mevzu, hem de ruh ihtisasına göre sınıf sınıf ustaları birleştirilecekti. Ve bütün bu topluluk, tek ve ana bir merkez etrafında muhteşem bir Acem halısı dokunur gibi eserini örgüleştirecek; ve üç beş kişilik müdir ve terkipçi bir zümrenin kılavuzluğunu hiçbir ân kaybetmiyecekti.

Ortalama bir hesapla, her biri ayda 300 lira aylık alan 100 mütehassısın kadrolaştıracağı bu hey'et, tam on senelik bir çalışma sonunda Türk irfanını özleştirebilmek başarısına karşılık, tam üç buçuk milyon liraya; tercümelerin satış kârı da hesaplanacak olursa, bedavaya mal olacaktı.

Yâni herhangi bir vekâlet binasından ucuz; yâni bedava; yâni her zaman olduğu gibi işin fikir ve anlayıştan başka sermayesi yok... Yapılacak olan buydu! Halbuki ne yapıldı?

Dâvanın en fazla nezaket kazandığı devir, 20 yıllık Cumhuriyet, ondan evvel de şu veya bu şekiller altında topallaya topallaya gelen 80 yıllık Tanzimat boyudur. Fakat Tanzimattan Cumhuriyete kadar, gerçek ve canlı Türkçenin kıvamı boyuna değiştiği, bir türlü dondurulamadığı, fakat zaman zaman billûrlaşır gibi göründüğü ve her şeyden evvel eski Türk irfanı büsbütün elden çıkmadığı için hem iş sahası daha az girift, hem de acele ve hamle payı daha tasarruflu görünmek zorundaydı. Böyleyken Şark ve Garp dünyaları arasında en çetin nefs muhasebesinin başlangıcı olan o devirde, ister Doğu, ister Batı dünyalarının ruh ve fikir hülâsaları üzerinde bütün gayret, tam bir ihyâ zeminine oturtulması gereken Şarkı yüzüstü bırakmak; Batıyı da duymadan ve anlamadan, üstünkörü ve "devede kulak" örnekleriyle ve sadece paşa rütbeli şu veya bu şahsın münferit merak, tecessüs, zevk ve tecrübesine bırakmaktan ibaret kaldı. O günden bugüne kadar, son 5 senedir hâdiseye uzanmak isteyen devlet eli müstesna, bütün dâva, şu veya bu münferit ve menfaatçi şahsın, şu veya bu münferit ve menfaatçi tâbi elinde ve daima halkın kaba nefsaniyetini gıcıklama kadrosu içinde, bir açıksaçıklık, kepazelik, başıboşluk, macera ve eğlence vesilesi olmaktan başka bir hedefe yöneltilmemiştir.

Son beş senedir hâdiseye uzanmak isteyen resmî devlet eline gelince; ha, bu çok mühim! Hasan Âli Yücel'in (Emrü

kumanda)sındaki maarif cihazımızın son üç beş senedir bize dünya şaheserlerini intikal ettirmek hususunda giriştiği büyük nümayiş, daha evvelki büyük ihmal ve alâkasızlıktan bir derece daha zararlı olmaktadır. İki noktadan:

1- Eserler, bağlı oldukları fikir ve san'at dâvalarının çilekeşi olmayan merkezî elin dağıttığı muhitî ellerde, bir boyacı küpü marifeti temsil etmektedir.

2 - Eserlerin çevrildiği dil Türkçe değil, yeryüzünde mevcut olmayan bir lisandır. Ve zaten (bakan), bu fikri, -elbette ki mahremiyetine nüfuz edemeden- 1939 yılında (Haber) gazetesinde (Necip Fazıl Kısakürek) imzasıyle çıkan bir seri yazıdan almıştır. Geçelim, geçelim! Bu meselenin her ân biraz daha inkıbazlı bir mikyasta devirler boyunca kavranılamayışındaki tek illet, hangi istikamete baksak aynı teşhisle yüzyüze geleceğimiz gibi, her türlü ana ve müdir dâva ve fikir zeminine çıkamayışımızdır. Sebep budur; gösterdiğimiz yollarsa, netice... Elbette ki sebep vücuda gelmeyince, netice, bütün ıkıntı ve sıkıntılara rağmen doğmayacaktı.

Harunürreşid devrindeki Bağdad âlemine baktığımız zaman, ana ve müdir dâva ve fikir zeminine haşmetle oturmuş ve Şark dünyasının, sonraları, Batı dünyasını da kendisine muhtaç kılacak tarzda nasıl bütün Yunan ilim, fikir ve san'atını Arapçaya maletmiş ve şahsiyetinden hiçbirşey kaybetmeksizin onları muhasebeye çekmiş olduğunu görürüz.

Vâkıâ sebep olmadan netice doğmaz; fakat neticeyi teşhis ettirici yolların da sebep kutbuna bağlı düğümleri vardır. Öyle ki, sebep, bütün kendi eseri olan netice yollarından da aranabilir.

Her ağacın damarlarında toz yığını halinde sayısız tohum olduğu gibi, her tohumun içinde de bir ağaç vardır.

Teşhisi bu kadar kolay, fakat bu teşhisteki içtimaî fikir rüşdünü pek çetin gördüğümüz meselenin baş hususiyeti şudur

ki, o, sadece bir netice olmak haysiyetine rağmen, meydana gelir gelmez gerçek sebep kutbunu aydınlatacak; ve doğuracağı fikir olgunluğu içinde baştanbaşa bir sebep olacak derecede amelî bir değer gizlemektedir.

İşte, sebeple neticeyi birleştiren daimî devir helezonu!.. Ah, bu helezonun kolay, basit ve kaba taraflarına olsun kancayı atabilsek!.. Ve kof tesellilerden ve dolandırıcı işgüzarlıklardan kurtulabilsek...

[**Ve Türk İrfanı** – *15 Şubat 1946, Büyük Doğu Dergisi*
Kültürlenme Dâvası – *6-7 Mayıs 1939, Haber Gazetesi*]

MAARİF MESELEMİZ

Doğu ve İslâm medeniyet kaynağıyla alâkamızı zayıflatıp, Yunan ve Hıristiyan medeniyet kaynağından doğma Batı dünyasında alâka aramaya başladığımız gündenberi, haşmetli bir maarif meselemiz var:

Maarif tatbik sahalarında, Topkapı Sarayı meydanındaki asırlık çınar gibi eski köklü bir zâaf ve aciz ifadesi...

Meselenin indifa etmiş hali, 1839 - 1939 arası ve Tanzimat, Meşrutiyet, Cumhuriyet hareketleriyle kademeli...

Mesele, bütün cemiyet plânında bütün bir intikal hamlelerinin ruhuna bağlı ve tek âlet, tek insan üzerinde mevzîî kabahatler ilân etmekten çok üstün... En geniş kadrosuyle bütün cemiyeti ve idare telâkkisini saran meseleyi, sebep ve netice bakımından, şu âna hükümler içinde kuşaklandırabiliriz:

1 - Ulaşmak ve ermek dilediğimiz insan ve cemiyet üzerinde, peşin ve köklü bir tecrit ve teşhise yanaşamadık.

2 - Şark ve Garp örnekleri arasında, büyük çapta bir iç ve dış hesaplaşmasına girişemedik.

3 - Dolayısıyle, yetiştirme mevzuunda bir ana fikir plân sahibi olamadık.

4 - Garbın, temeline akıl erdiremediğimiz deri üstündeki şekillerini, dış heyetlerinden kopya etmeğe savaştık.

5 - Şekillerden birçoğunu bile, hattâ göremedik.

6 - Gördüklerimizi, zâhir gözüyle kopya etmekte bile, hattâ beceriksizliğe düştük.

7 - Böylece maarif idaresini, kısır ve ideolocyasız hamleleri ifşa eden bir cihaz olmaktan kurtaramadık.

Şimdi gelelim, bu muazzam meselenin müşahhas tatbikat sahalarındaki müşahhas ifadelerine... Maarif meselemizin, 1839 - 1939 arası ve tam yüz senelik bir yara belirttiğini söylemiştim. Fakat bugün 1946'dayız. Yoksa 7 - 8 senedenberi bu yara deşilmeye, temizlenmeye (pansuman) edilmeye başlanmış mıdır? Evet; 7 - 8 senedenberi bu yara deşilmeye, bir takım merhemler ve lâpalar altında büsbütün derinleştirilmeye, büsbütün azdırılmaya başlanmıştır.

Son yedi sekiz yılın Maarif Vekili, sonra (Kültür Bakanı), daha sonra (Millî Eğitim Bakanı) Hasan Âli Yücel'i kasdettiğimizi anlıyorsun. Bu zat maarif cihazının başına geçtiği zaman, ona yapılan hücumlara karşı, kaleminin nasıl bir müdafaa siperi olduğunu hatırlıyorum. Demiş ve demek istemiştin ki:

– Hasan Âli, benimle aynı nesle mensuptur. Bugünle yarın arasındaki köprüyü kurabilecek biricik ümit nesli bizimkidir. O, sadece bu bakımdan, tecrübe edilmiş bayat nesillere göre bir ümit belirtebilir. Uluorta kıskançlık saldırışlarından iğreniyorum! Henüz imtihanın başında bulunan bir adamı, hevesle, zevkle, keyifle batırmaya çalışmakta iş yok... Bekleyelim, imtihanını versin; ya kazanır, ya büsbütün batar!

Ve, işte bu (Maarif meselemiz)e ait konuşmanın sınırları, hattâ maddeleri içinde, Hasan Âli Yücel'e, kendi neslinin bir ferdi sıfatıyle yolu belirtmek bakımından, 1939 yılında ve (Son Telgraf) gazetesinde bir plân çizmiştin. Hattâ ondan sonra da birkaç yazında onu müdafaa eder gibi olduğunu; herhalde onun şimdilik bir Meşrutiyet Maarif Nazırı gibi, maarif yü-

küne bir de kendi şahıs yükünü zammetmediğinden, hiç değilse bu yükü omuzlamaya çalıştığından, ya bu yükü kaldıracağından, yahut altında büsbütün ezileceğinden bahsettiğini hatırlıyorum.

Öyle mi? Evet, öyle!.. Sen bu yazıları kaleme aldığın vakit, Hasan Âli Yücel yepyeni bir vekildi. Ondan sonra kendisi hakkında hiçbir şey yazmadığın görüldü. Tabiî seneler geçtiği ve (Bakan) imtihanını verdiği için, neticenin sana göre artık sâbit bir mânası olmalıydı. Bu hususta hiçbir şey söylemedin ama, ben sanıyorum ki, Hasan Âli Yücel hakkında hiçbir taahhüdün olmadığı halde ümidinin ne kadar boşa çıktığını anladın; ve kendi ümidin önünde, kendi kendine karşı utandın. Bu da böyle mi?.. Senin adına ben cevap vereyim; bu da böyle!.. Bir de gördün ki, Hasan Âli Yücel, sahiden bu zamana kadar kimsenin el atmaya cesaret edemediği, senin de çok evvel kadrolaştırmış bulunduğun dâvalar üzerinde, müthiş, büyük rizikolu işlere girişmekte aslâ tereddüt etmeyen; fakat bu işlerdeki gerçek kıymet hükmü olarak onları hiç el sürülmemiş olmaktan bir derece daha akamet ve ıztıraba uğratan bir israf ve "gösteri" ustasıdır. Böylece, gayet ürkek, "Neme lâzım?"cı, "adam sen de!"ci, "bana mı kaldı?"cı, muvazaacı, ara bulucu, bir Tanzimat Vezirini, hiçbir dâvaya elini uzatamayışı bakımından haklı gösterecek derecede, dâva çilesi ve uzak bir iş mevzuu karşısındayız. Onun, neleri yapıp neleri yapamadığını ve büsbütün yapamaz hale geldiğini göstermek için, kendisini, bildiğin 14 madde üzerinde muhakeme edeceğiz.

[**Maarif Meselemiz** – *19 Nisan 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

İŞTE MAARİF MESELEMİZ

Müşahhas çerçevede maarif meselelerimiz, benim tasnifime göre 14 tane. Bunlar bir dağ silsilenin bellibaşlı 14 birliği gibi... Birer büyük vâhid... Teker teker mürekkep iş gruplarını gösteren bu vâhidleri şubelendirdikçe meselelerin sayısını çoğaltmış oluruz. Kesirsiz birer topluluk ifadesiyle maarif meselelerimiz, bence katî olarak bunlardır:

ANA FİKİR – PLÂN... OKUMAYI GENİŞLETME... YETİŞTİRİCİYİ YETİŞTİRME... MEKTEP KİTAPLARI... AHLÂK VE DİSİPLİN... DİL VE ISTILAH... ÜNİVERSİTE... (POLİTEKNİK)... YABANCI PROFESÖR... AVRUPAYA GÖNDERİLECEK TALEBE... SAN'AT VE İLİM HAREKETLERİNİ DOĞURMA VE KORUMA... HALK TERBİYESİ... DÜNYA İRFANINI NAKİL... KÜTÜPHANE VE MÜZE...

Bu 14 meselenin içinde, bütün dünyadaki örneklerinden üstünkörü kopya edilmiş olarak tatbiki istendiği halde bir türlü becerilememiş ve ayrıca hiç düşünülmemiş ve tatbik edilmemiş işler var. Sade serlevhalarını koymakla kendisini yarı yarıya ifade edecek kadar derin bir ihtiyaç bedâheti temsil eden meseleler, (kronolojik) bir âhenk içinde kafamızda billûrlaşmadan maarif dâvamız büyük mevzuuna kavuşmayacaktır.

Elindeki pöstekinin tek teli üstünde meçhûle dalmış deliler gibi, dâvayı tek ve basit bir mesele halinde israf etmek istemiyorsak, en kaba serlevha ve kemmiyet plânında olsun, işe temas arıyalım.

Şimdi gelelim birinci meselemize:

Ana fikir ve plân...

Plân, fikrin işe inkılâp ederken, en sâf tecritten en mürekkep teşhise doğru, rahimde uzuvluşan çocuk gibi, kafamızda maddeleşmesidir. Plânı, işe tekaddüm eden fikir diye de tarif edebiliriz. Her işde fikrin ezelî kıdemi, bedahet... Küçük iş parçalarına tekaddüm eden kırıntı fikirleri bir tarafa bırakıp, büyük iş bütününe tekaddüm edecek ana fikri araştırınca, plânın ne demek olduğunu kavrarız.

Tanzimattanberi maarif hareketlerimizin seyrine bu bakımdan bir göz atalım! Büyük iş manzumesine hâkim bir ana fikir – plân sahibi olmadığımızı göreceğiz. Yüz senelik Türk maarifini güden müşterek kafanın plâncılığı, Avrupa maarif (metod)larını bütün halinde muhasebe edemeden parça parça kopya kâğıdı altında zaptedip, mümkün olduğu kadar çok ve iyi tatbik etmek fikrinden başka bir şey değildir.

Bir idarenin ideolocya zaafı, maarif cihazında olduğu kadar hiçbir şubede kesafet bağlayamaz. Bu bakımdan zavallı maarif cihazımız, kütleye şamil mes'uliyetlerin tortu halinde üstüne çöktüğü şişe dibi olmaktan kurtulamamıştır. İdeolocyasız cemiyetlerin idare mekanizmasında hiçbir şey ayak üstünde durmamakla beraber, madde çerçevesine ait birçok kanun, muvaffakiyetle tatbik edilebilir. Meselâ firengi hastalığına karşı mücadele eden bir Sıhhiye Vekâleti, (Neosalvarsan)lı (formül)leri Avrupadan getirtip şahıslar üzerinde verim temin eder; yahut bir İktisat Vekâleti, memleket ham maddelerine karşılık satın aldığı makinelerle öbek öbek fabrika kurdurur

ve işletir. Fakat bütün bu neticeleri basit reçeteler haline getiren fikrî hamlenin kaynağındaki maarif cihazı, kendisine ait bütün (formül)leri, hattâ baştanbaşa kopya edip, hattâ baştanbaşa tatbik etmekle, istenen ruh ve kafa iklimini kurmaya mahsus sistemi elde edemez. (Kültür) cihazının kendi işinde, çaresiz, bir dünya görüşüne varması lâzımdır.

Dâvamız tek! Ana fikir – plân eksikliği... İlham perisini bekleyen modası geçmiş sarsak şairle, kahve telvesinden istikbali keşfe yeltenen bunamış kocakarının bile, birer gizli plâncığı vardır. Fezanın sonsuz muhtevasında olduğu gibi, her şey plân ruhunun bir şubesi... Basit bir iş programını değil de, kafamızın temeli mânasına aldığım plâna, bütün dünya maarif (formül)lerini, kendimize ait bir mide içinde hazmettirecek ve kana çevirecek ölçüler girecektir. Her mevzuda peşin ve kendimize ait bir doğru ve yanlış, iyi ve kötü, güzel ve çirkin hükmü...

Memleketin (sentez) kafası taşıyan fikircilerinden, teker teker böyle bir plân (tez)i istenebilir. Bunların umumî tenkidinden de, plâna esas ilk hükümler doğar.

Plânı bizzat şuur, plânsızlığı insiyak diye ele alırsak, doğrudan doğruya şuur binaları kurmakla mükellef bir işçi, plânsız nasıl çalışır?

İki numaralı mesele, okutmayı genişletme işidir:

Bu, hemen bütün dünya maarifinin baş meselesi... İnsanlığın malı olmuş, (lise) çerçevesindeki hakikat kanunlarını, köyden ve ilk mektepten başlayarak, her şeyden evvel tam bir kemmiyet plânında mümkün olduğu kadar yapmaya çalışma işi.. Dediğim gibi, bu lüzum, işin sadece kemmiyet plânında genişleme icabını temsil etse de, keyfiyet plânına en müessir esaslardan biridir. Okutmalıyız; bildiğimiz ve başardığımız kadarıyle, mümkün mertebe çok insan okutmalıyız.

Derhal ilâve edelim ki, bu iş, mektebi, muallimi ve binbir âletiyle, yüzde yüz iktisadî bir (faktör)e dayalı... Maarif cihazımızın, beş yıl evveline kadar, okutmayı genişletmemekte, kendisine verilen bütçe payına göre hiç kabahati yok... Fakat, ayrı ve bundan daha büyük bir suçu var: Bu lüzumu, canla başla müdafaa etmemek kabahati...

Bundan beş yıl evveline gelinceye kadar yuvarlak hesapla maarif bütçemiz, devlet bütçesinin 16'da biriydi. Türk cemiyet kalkınması dâvasını 16 parçaya bölersek, maarif meselesini bunun yalnız 1 parçası kabûl etmek hatası, Cumhuriyetin başından beri işlene durmuştur. Silâhlanmak, makineleşmek, muvasala yollarını kurmak, elbette en büyük çapta ihtiyaçlarımız... Fakat madde çevresinde imarına çalıştığımız yurdu, ruh çevresinde kimler için hazırladığımızı düşünecek olursak apışırız. İmar dâvamızı muhitten merkeze ve merkezden muhite doğru, hem madde ve hem de ruh çevresinde müsavi haklarla ele alacaktık.

Devlet bütünümüzün, maarif cihazının iktisadî (faktör)e dayalı zaruretlerine daha çok hak vermesi lâzımdı. Maarif çocuğu, babasından gündeliğini yıllarca eksik almış; son yıllarda birdenbire artırılan gündelik de, keyfiyet dâvası halledilmeksizin girişilen kemmiyet nümayişlerinin ne kadar aldatıcı olduğunu ispattan başka bir işe yaramamıştır. Sırası gelince göstereceğim.

Demek ki, aslında bir kemmiyet işi olan bu mesele, bir keyfiyete bitişik yürümedikçe yerinde saymaktan daha zararlı oluyor.

Üç numaralı meselemiz, yetiştiriciyi yetiştirme işi:

Çocuğun yetiştirme işiyle, onu yetiştirecek yetiştiriciyi yetiştirme işi, içiçe girmiş bir düğüm... Çocuk yetiştirmeli ki, yetiştirici yetişsin; yetiştirici yetiştirmeli ki çocuk yetişsin.

Bugün elimizde 7 top yetiştirici, yâni muallim var: Memur ve zabit mütekaitleri, ehliyet vesikası sahipleri, orta muallim mektebi mezunları, herhangi bir mektep mezunları, (Üniversite) mezunları, yüksek muallim mektebi mezunları, Avrupa (üniversite)leri mezunları...

Yetiştiricinin yetiştirilme şartlarında sistem olmadığı, bu üniformasızlıktan belli... Hakikatte yetiştiricilerin keyfiyetçe küçük, kemmiyetçe büyük sınıfı orta muallim, kemmiyetçe küçük, keyfiyetçe büyük sınıfı da, asl olarak yüksek muallim mektebinden yetişmeli; miyara uymayanlar gittikçe azlığı teşkil etmeli...

Nerede muallime aşılayacağımız kafanın mimarîsi? En lâzım, en çetin iş!.. Terbiye ve öğretme ilimleri bakımından, ahlâk ve mefkûre rüşdü noktasından herhangi orta malı bir (metod)a bile malik değiliz.

Yetiştiriciyi keyfiyet plânında yetiştirme işinin zirvesi, yüksek muallim mektebi derdidir. Senin de bir zamanlar üç sene müddetle fasulye – pilâvını yediğin bu mektep, (Üniversite) talebesinin otelinden başka bir şey değildir. Fransadaki nümunesiyle (Bergson)u yetiştiren bu mektep, (Üniversite)deki derslerden başka ve onlardan daha sıkı ölçülerle talebesinin ensesine binmeli değil mi? Halbuki talebe mektebin aslâ kıymet vermediği hafif derslerine devam etmiyor, uykusu gelince mektebe uğruyor, uyanınca mektebi terkediyor. Kusur, hiç de talebenin değil...

Yetiştiriciyi yetiştirme işi, memleketi yetiştirme bakımından, hem kemmiyeti, hem de keyfiyeti üzerinde en sıkı düşünmemiz gereken müşahhas hedeftir.

•

Dört numaralı meselemiz, umumiyetle mektep kitapları:

Arada bir herkesin mal bulmuş mağrıbî gibi saldırdığı mektep kitabı meselesi... Neymiş? Mektep kitaplarında şu bu yanlışlar varmış. Bütün bu kitapları elekten geçirip yanlışlarını düzelttiğimizi farzedelim. Dâva hallolunmuş, hattâ mektep kitabı meselesi kurtulmuş mu olur?

Mektep kitabı, bir bakıma bandrollanmış, istife girmiş dünya hakikatlerini, muallim elinde tefsir ve kıymet kazanacak kuru çerçeveler içinde dağıtan vasıta... Denizlerimizin derinliğini ve dağlarımızın yüksekliğini bile Avrupalı ölçüp bize öğrettiğine göre o, en hâlis örnekleriyle Avrupada... Avrupalının, tetkik edip bize öğretmeye lüzûm görmediği Türk edebiyatı ve tarihi müstesna, mektep kitaplarındaki ana muhtevayı, piyes (adapte) eder gibi, ustaca nakletmekten başka ne iş kalıyor? Öyle mi? İşte arada bir çatanla çatılan arasında, ikisinin birden korkunç anlayış suçunu tesbit eden nokta!.. Dâva, dünyanın her tarafında ayniyet ifade eden hakikatleri benimseyip kendi usûllerimize göre telif etmekte... Ve bu telif işinde, bütün bir hakikatler tablosundan sindirilmiş, bir de bütün bir mizaç ve hassasiyetler havası kurmakta...

İşte dâvanın müşahhas çıkar yolları:

Asla işi kitapçı eline bırakmadan devletleştirmek... Her mevzuda büyük bir müsabaka açıp üç beş eser kabûl etmek... Müsabakada pedagocya usûllerini esas tutmak... Lisan ve ıstılah meselesine hâkim olmak... Meselâ edebiyat kitaplarında şu veya bu muharriri, şahıs kini yüzünden eserine almamak suretiyle keyfî ilim yapanları ayıplamak... Ayrıca şahsî ve hususî terkip ve tefsir isteyen edebiyat ve felsefe mevzuunda, Avrupalı muharrirlerden yüzdeyüz hırsızlama eserler verip, sıkılmadan ve utanmadan kitap kapaklarına müellif imzası halinde parmak izlerini basanları tokatlamak... Üç beş kitaptan birinin tercihini muallimden beklemek... Bunları devlet

hesabına gayet temiz ve kâfi miktarda basmak... Zamanında yetiştirmek... Son derece ucuza maletmek... İhtikâra meydan vermemek... Fakir talebeye göre hususî şartlar tatbik etmek... Her 5 senede bir, zamanın tekâmüllerini araştırmak için müsabakayı tazelemek...

Bütün ele geçmeden, ne kadar da basit olsa parça işe hâkim olunamıyacağına mektep kitapları dâvamız şahittir.

Beş numaralı meselemiz de, ahlâk ve disiplin:

Mütekâmil insan tipi bir mütefekkiri, tuzun (klor)uyla (sodyum)u gibi iki esaslı unsura ayırsak şunları görürüz: Dünya görüşü, ahlâk telâkkisi...

Cemiyet ki, çekirdeği insan; insan ki, çekirdeği ruhtur, bu iki unsurdan ibaret... Bu unsurlardan yalnız bir tanesiyle ne cemiyet vardır, ne de mütekâmil insan... Hele ikisinin birden mutlak eksikliği, yamyamlarda bile tasavvur edilemez. Sadece insan olmak haysiyeti hiç değilse bir seziş, bir insiyak halinde bu iki ihtiyacı tesbite kafi.

Şimdi birdenbire müşahhas tablomuza dönelim. İlk mektebin ilk sınıfına girmek için asgarî yaş olan 7 yaşıyle, yüksek tahsil çağındaki 20 – 25 yaş arasında bulunan Türk çocuğuna bakınız! Bu çocuğun sırtındaki ahlâk baskısı, zayıflıya zayıflıya sigara kâğıdı kadar incelmiştir. Bilgiç tek nazar, faciayı bir hamlede çerçeveler.

Sigara boyundaki yumurcağın elâlem önünde iftiharla dudağına yerleştirdiği sigaradan, bıyıkları terler terlemez cebinde taşıdığı sustalı çakıya kadar, Türk çocuğunu saran ahlâk zaafı üzerinde benden vesika istemeyin! Bir milyon tane sayarsın!

Tezatsız bir fikir ve ahlâk bütünü İslâmî terbiye temeline dayalı Türk ailesi, Tanzimattanberi, kaynağıyle alâkasını zayıflatan ve ona yeni bir kaynak temin edemiyen yarım tesirler

altında sarsılmış ve çocuğuna tahakküm kudretini kaybetmiştir. Ahlâk mevzuunda, aileye göre mektebin, ve mektebe göre ailenin tamamlıyacağı çocuk, şimdi iki cepheden de başıboş geziyor. Bir cemiyette mekteple aile arasındaki ittifak bozulunca, işler dumandır.

Eğer gayemiz, eski aile tipini yenisiyle değiştirmekse, o zaman ahlâk borcunu doğrudan doğruya (rejim) ve mektep yüklenecektir. Bu takdirde (rejim) ve mektep, kafasında yekpare bir bütün halinde taşıyacağı ahlâk telâkkisinin zehirden acı (disiplin)ini tatbikte saniye gecikmiyecektir. Heyhat ki, cemiyetin köklerinde mevcut müsbet ahlâka bir türlü yol vermemek suçuna eş, birer hak veya batıl hiçbir ahlâk telâkkisinde olmamak cinayeti canım Türk çocuklarını kazığa oturtmak günahı halinde, ilk mesuliyeti Maarif cihazında, sonra bütün mekanizmada buluyor.

Evden, mektepten, sinemadan, gazeteden, şundan, bundan ayrı tesirler altında kalan perişan Türk çocuğuna acıyalım!

Maarif cihazımıza düşen en acele borçlardan biri, bütün bu alâkaları hesap edip mekteplere mahsus kocaman bir ahlâk ve disiplin nizamnamesi vücuda getirmek, muallimlerini bu nizamnamenin ruhu etrafında telkin ve terbiyeye memur etmek, bu suretle ahlâk telâkkisini ölçüleştirmemiş olan Türk İnkılâbının bu cephesini tamamlamaya ve düzeltmeye doğru ilk adımı atmaktı. Nerede?

Bunun için de Maarif cihazımızın, Şark ve Garp mahsubu içinde bir ahlâk telâkkisine varması şarttı.

Nasıl?

Altı numaralı meselemiz, dil ve ıstılahtır:

1 – Her hangi bir lisanın içine, iştikakları ve sarf ve nahviyle nüfuz eden bir başka dil o lisanı müstemlekeleştirir. (Eski, yakası açılmamış Osmanlıca!)

2 – Uydurma dil, bizi saran ve bize takaddüm eden kâinatı yenisiyle değiştirmeye kalkmak kadar tabiat kanunlarına zıddır. (Yeni türkçe tecrübesi!)

3 – Kendi öz kelimelerimizden başka, bizim iştikak ve sarf ve nahiv mayamız içinde tahammür etmek ve bizim hançeremizin damgasıyle mühürlenmek şartıyle içimizdeki yabancı kelimeler bizdendir. (Yarı yarıya sahibi olduğumuz, tam sahibi olmak için kanunlaşmasını beklediğimiz, bugünün ve yarının türkçesi!)

Bütün kâinat, bütün mevcudiyetiyle bize dil aynası içinden aksettiğine göre, kıymeti kâinata bedel bir varlığı temelleştirmemiş olmak, tek kelimeyle nâmevcut olmaktır.

İlk işimiz, dil dâvasını bütün bir san'at ve ilim inceliğiyle kavramış bir komisyonun, bence yukardaki üç esas etrafında yapacağı büyük Türk lûgatini vücuda getirmektir. Öyle bir lûgat ki, vatan haritası gibi, dışındaki tek kelime Türkçe değil, içindeki her kelime Türkçe... Lûgatın hayat ve vâkıaya uyması için ne kadar bilgiç ve titiz ölçüler gerektiğini tahmin edelim!

Bu işin peşinden, bir de sarf ve nahiv kanunlarımızı billûrlaştırmaya ihtiyacımız var. Nerede Türk grameri? Türk gramerinin inceliklerini, ancak yabancı gramer esaslarını kafamızda tercüme ederek buluyoruz. Meselâ bugün bir ecnebî mektepte Fransızca gramer okuyan bir Türk çocuğu, öğrendiği esasları öz diline tatbik ederek, Türkçenin sarf ve ve nahiv çatısını kavrayabiliyor. Zira bir müddettenberi, mekteplerimizden gramer dersleri kaldırılmıştır. Binanın ayakta durma alışkanlığına güvenip, altındaki temeli kaldırmamıza benzeyen bu müthiş kararı, derhâl biricik selim tedbirle önlemek, saniye gecikmeden mekteplere gerçek sarf ve nahiv derslerini sokmak borçtur.

Istılah işiyse bir azametli dâvadır. Birer ilim mefhumu de-

mek olan bütün dünya ıstılahlarını, ne yapıp yapıp dilimize mal etmekten gayri çaremiz yok. Fakat nasıl?

1 – Kanaatimce, lisanımıza girmiş Arapça ıstılahlardan büyük bir kısmını, terkiplerini ve iştikaklarını bozmak ve hançeremize uydurmak şartiyle muhafaza etmeliyiz.

2 – Dilimizde, ne Türkçe, ne Arapça, ne Farsça, hiç mukabili olmıyan Garp ıstılahlarını, yine millî hançere delâleti altında aynen kabûllenmeliyiz. Senin yaptığın gibi...

3 – Ana dilimiz hakikî Türkçeden ıstılah biçmeye çalışmalıyız.

Şu kadar ki, bütün ıstılah manzumemizin mutlak ve sabit olması, birlik şekil arzetmesi elzem...

"Her şeyden evvel kelâm vardı"

Diyen ölçü, her şeyden sonra da kelâm bulunduğunu işaretlendiriyor. Başımız ve sonumuz dil... Bizse, dilimize kadar her şeyimizi kaybetme yolundayız.

Gelelim yedi numaralı meseleye! (Üniversite) meselesi:

Şimdiye kadar en aşağı üç (Üniversite)miz olmalıydı. Biri İstanbul, öbürü Ankara, daha öbürü Şark Anadolusunda üç (Üniversite)... İçinde baştanbaşa Türk (profesör)lerinin ilim yuğurduğu üç (Üniversite)... Kafaları milliyet ve şahsiyet temeline dayalı Türk (profesör)lerinin ilim yuğurduğu üç (Üniversite)...

Halbuki bir (Üniversite)miz bile yok. Zira: (Üniversite) = (Profesör)...

Kandırmıyalım birbirimizi ! İçi tıklım tıklım yabancı (profesörler)le doldurulmuş biricik (Üniversite)mizin yalnız bu hali isbata yeter ki, Türk hocası yetiştirilmemiş, yetişememiştir.

(Üniversite profesörü) tipini kahramanlaştırdığım sanılmasın! (Üniversite profesörü) tipi, bir muhteşem ameledir. Ken-

disine ait olmayan hakikatlere, kendisine ait olmayan usûller içinde tamamıyle ermiş ve erdirmek ehliyetini kazanmış adam... (Üniversite profesörü)nün kendisine ait cephesi, bilgisi, üslûbu ve (akademik) terkibinde... Bir amele ki, harcı, kafasında bir duvar ifadesiyle dürüst ve ilmî bir terkibe sokabilmiştir. Amele, fakat yetişmesi en çetin şartlara bağlı bir amele...

Zira (Üniversite profesörü)nden, san'atkâr, filozof, âlim, kâşif gibi ibda kahramanlarının yüksek bestekârlığını resmen isteyemesek de, çaldığı âlet üstünde (virtüözlük) istemek hakkımızdır.

(Üniversite profesörü) ehliyetinde fertlerin yetişmesi, her hangi bir maarif cihazındaki verimin kemâl ifade etmeğe başlamasıdır. O halde bu cevheri temin etmenin şartı bir değil, birçok... Bu şartları hiç değilse ben, kendi saydığım kadar kabûl etmeğe mecburum. Şartların başında "Avrupaya gönderilecek talebe" meselesi var... Zira ben mutlak olarak inanmışım ki, Avrupadan getirilecek yabancı (profesör)e ne Türk çocuğu teslim edilir, ne de o, Türk çocuğunu yetiştirebilir. Bunları (yabancı profesör) ve (Avrupaya gönderilecek talebe) fasıllarında konuşacağız.

(Üniversite)yi, millî ve şahsî ilim benliği sahibi Türk (profesör)leriyle baştanbaşa doldurup işe girişebileceğimiz gün, her türlü kıymetin çorap söküğü gibi birbirini takip edeceği (kültür) iklimi kurulmuş olur.

Sekiz numaralı mesele, (Politeknik):

Fransızların (Ecole superieure de Poloytechnique), Almanların (Techniche hoche schule) diye isimlendirdiği (Yüksek Fenler Mektebi)ni bir asırdanberi hâlâ kurmamış, kurmaya bile teşebbüs etmemiş olmamız, akıllara sığmaz gaflet! Tatbik sahasındaki bütün müsbet bilgilerini yetiştirme ocakları, (Politeknik) mihveri etrafında, şimdiye kadar iyi veya kö-

tü, memleketimizde kurulmuş olmalıydı. Son (Teknik Üniversite) tecrübesini, maarif dâvamızın sonunda kıymetlendireceğiz.

Dünyayı avucunda tutan Avrupa hâkimiyeti, müsbet bilgiler temeline dayalı; Garp medeniyeti bütün üstünlüğünü müsbet bilgiler manzumesine borçlu...

Maddeye hâkimiyet, maddeyi bütün imkânları içinde istismar gibi, basit, fakat herşeyi esir edici azametli bir basite dayanan Avrupa üstünlüğü, yalnız bu cephesinin elde edilmesiyle iflâsa sürüklenir; ruhî boyunduruk olmaktan çıkarılırdı.

Garp üstünlüğüne dair yalnız bu teşhisi koyabilmek, koca bir intikal dâvasının, (Zümrüdüanka) kuşu gibi bir türlü enselenemiyen hedefini ele geçirmek, eksiği tamamlamaya doğru ilk adımı atmak demekti. Bunun için de Garp müsbet bilgilerine tevarüs etmek, onu Dikilitaş halinde, yurdun göbek noktasına mıhlamak lâzımdı.

Bu incelik Tanzimattanberi ne anlaşıldı, ne de tatbik mevzuu kabûl edildi.

İncirimizden, fındığımızdan, tütünümüzden kazandığımız parayla, müsbet bilgiler arasındaki bütün madde ihtiyaçlarımızı Avrupadan bekledik; Avrupalılaşmayı (Savoir vivre – Muaşeret kaideleri) kitabı kadrosundan ileride göremedik; şarklılığı bir aşağılık ukdesi halinde halka gibi burnumuzda taşıdık; böylece bugüne kadar geldik. Bütün harblerini teknik cihazı sayesinde kazanan, korkunç emperyalizmasıyla koca Asya ve Afrika'nın ensesinde boza pişiren, yarı uyanık züppelerimize pisliğini bile misk gibi koklatan Avrupalı da, idraksizliğimizi dibine kadar istismar etti. Gözümüzde, lâzım tarafıyla bir tetkik mevzuu olmak yerine, her tarafıyla bir hayranlık ve inkiyat hedefi olarak (totem)leşti.

İşte, (politeknik), mihveri etrafında, bütün müsbet bilgiler manzumesinin memlekete intikâl ettirilmesi ihtiyacını kuşa-

tan kıymet hükmü... Bu kıymet hükmünde ayrıca, memleketin, iktisadî, ziraî, ticarî, askerî, sıhhî, bütün baş ihtiyaçlarını tekeffül edecek ana teşebbüs gizli... Makineleşmek, cihazlaşmak, madde istiklâline sahip olmak dâvasında bir millet, (teknisyen)lerini yetiştirecek ocağı kurmadan ne halt karıştırabilir?

(Politeknik) ocağını kurmak, (Üniversite) ocağını kurmaktan şu itibarla daha kolaydır ki, yalnız fen sahasında, bellibaşlı bir zaman için, yabancı (profesör)e tahammül edilebilir.

Memleketimizde (teknik) dünyasının büyük çapta yetiştirme ocağını kurmak ve onu verimlendirmek, intikal işini madde plânında yüzde yüz zafere ulaştırmaktır.

Dokuz Numaralı meseleye geldik: Yabancı (profesör):

Evvelce de nice konuşmalarımızda söyledim, izah ettim, ispata çalıştım: İlim ve san'atta yabancı mütehassıs, Avrupalı (profesör) kabûl edilmez; (teknik)te bir dereceye ve muayyen bir zamana kadar evet!.. Kendi kendimi tekrar etmeyi sevmediğim için şimdi bunları yeni baştan gevelemiye kalkmıyacağım. Kafasında zerre miktarı şahsî tefekkür hassası gezdiren, beni şimşek hızıyle kavrar, tasdik eder.

Halbuki, doğuşları bakımından Garplı olan ilim ve san'atları bir tarafa bırakalım; İstanbul Üniversitesinde, Arap dilini bile yabancı (profesör)lere okutuyoruz. Gafletin bu rütbesi karşısında insan, öfkesinden dilini yutar, felce uğrar. İstanbul Üniversitesinde Arapça metinlere memur Alman profesörünün, malûm ve muhterem İsmail Saib Efendi'den ders alıp talebesine ders verdiğini bilmeyen yoktur. Türkle Türk arasında bu ne harikulâde tavassut rolü!.. Kendi kendisinden gafletin bu derecesi, tımarhanelerde bile görülmemiştir.

Sür'atle halis kan Türk (profesör)ler kadrosunu, elimizdeki bilinen ve bilinmiyen mevcuduyle, ve o mevcudu boyuna

arttıracak canlı tedbirlerle iş başına çağırmalıyız. Saf ilim ve san'at plânındaki Avrupalı (profesör)e, kontratının son ayına ait maaş ve mübalâğalı bir teşekkürden başka ne borcumuz var?

Saf ilim ve san'at plânındaki Avrupalı (profesör)e, ana dili ve millî tefekkür teknesi dışında ilim yuğurtmak, millî tefekkür dehasını en hassas yerinden körleştirip ruhumuzu müstemlekeye çevirmektir.

On numaralı meselemiz, Avrupaya gönderilecek talebe:

İşte hem (Üniversite), hem (Politeknik), hem yabancı (profesör) dâvalarımızın kurtuluş (formül)ünü gizliyen mesele!... Avrupalıları mahremiyetimize sokup bize ilim aşılamalarını istemektense, biz Avrupalıların mahremiyetine girip kendimizi aşılatacağız; kendimizden olan bünyelerin kan değişikliğini, bize uygun istihaleler içinde yine kendimizden alacağız.

Zâhir gözüyle birbirinden farksız gibi duran bu iki metod arasındaki fark, anlıyanlarca esasîdir.

Amma diyeceksiniz ki, bu işi yüz senedir yapmaktayız, Tanzimattanberi Avrupaya adam göndermekteyiz; dönenler bize (Mulen Ruj) havalarından ve (Gonokok) mikroplarından başka birşey getirmemekte... Evet, vaziyet aynen böyle... Avrupaya yüz senedir adam gönderiyoruz; ve gidenleri geldikleri dakikadan itibaren, pek az istisnalarıyle büsbütün kaybetmiş bulunuyoruz.

Bu, gidenin değil, gönderenin kabahati; gidişteki mânasızlığın değil, gönderişteki sistemsizliğin neticesi...

Evvelâ herkesin can attığı Avrupada yaşamak gayesini, kaba bir zevk işi olmaktan çıkarmak gerek... Kimse Avrupaya öğrenmek için gitmemiş, zevketmek uğrunda öğrenmek angaryasına razı olduğu için gitmiştir. Bu işi Yunus Emre'nin;

Zehirle pişmiş aşı yemeğe kim gelir?

Mısraında olduğu gibi, ulvî surette belalaştırabiliyor muyuz? Seyredin o zaman, Avrupaya gideceklerden gelecek faydaları!.. İşi ulvî surette belâlaştırmak şöyle olur:

Avrupaya gideceklere, kurtarıcı rollerini aşılayacak bir mefkûre, ahlâk ve disiplin nefhetmek, onları istidatları bakımından bu müdir fikir etrafında seçmek, başlarına bu kıratta müfettişler oturtmak, hareketlerini saniyesi saniyesine mürakabe etmek, muvaffak olanları muvaffakiyetleri nisbetinde Türkiye'de bekliyecek şereflere karşılık, muvaffak olamıyanları aynı nisbette şerefsizliklere uğratmak, icabında bir aziz prensibi muhafaza bakımından bin kelleyi fedâya hiç tereddüt göstermemek... Ancak bu şartlar altındadır ki, 100 senedenberi öğrenemediğimiz esrarlı (tango)yu, 10 senede söker geliriz.

Avrupanın ne olduğunu ve ondan ne istediğimizi, kendimizin ne olduğunu ve ne olmak istediğimizi, ve bütün bunların nasıl meydana geleceğini burada bilmeden, kavramadan, çerçevelemeden oraya adam göndermek saçmadır.

Onbir numaralı meselemiz de, san'at ve ilim hareketlerini koruma:

Maarif cihazı iş külçesinin en cevherli kısmını teşkil eden bu cephe, bizde oldum olası husyesiz doğmuş çocuktaki gibi namevcuttur.

Evvelâ mevcut uzuvların fena işleyişini görmek ve göstermek var; sonra bu fena işleyişi en gizli saiklerine kadar çerçevelemek ve şifaya kavuşturucu tedbirleri sıralamak var; daha sonra büsbütün nâmevcut uzuvlara ait eksikliği kaydetmek ve giderilmesi çarelerini bildirmek var. Mütekâmil vücut hakkında peşin fikir sahibi olmadan bu vazife yerine getirilemez.

Klişeleşmiş basit hakikatlerin basit öğreticisi seviyesinden üstün, memleket çapında ruh ve kafa mimarı bir inkılâp maarif cihazı, ancak san'at ve ilim hareketlerini doğurmak ve ko-

rumaktaki fârikasıyle belli olur. Tanzimattanberi maarif cihazımıza düşen borçlardan başlıcası bu değil miydi? Tanzimattanberi maarif cihazımız, bu tecilsiz borcu üstüne bile almadı; sadece klişeleşmiş basit hakikatlerin basit öğreticisi makamına hasret çekti.

Bana sorarsanız san'at ve ilim adamını, kendi öz tekevvünleri içinde serbest bırakmak ve ruhuna müdahale etmemek şartıyle, iktisadî faktör ve içtimaî rol bakımından devletleştirmek lâzım... Bu suretle san'at ve ilim adamı, kendisinden resmen eser ve faaliyet isteyen, kendisini bunun için koruyan cemiyet ve devlete karşı, verimini keyfiyet ve kemmiyet bakımından yükseltmeğe mecbur kalacaktır.

Memleketin en ileri san'at ve ilim hareketlerini, içinde mayalaştıracak büyük bir mecmua... Maarif cihazının resmî ve büyük (organ)ı... Merkezî mahiyetteki bu (organ) etrafında öbür güzel san'atlara, amelî hayat bilgilerine mahsus birkaç mecmua daha...

Resmî bir devlet tiyatrosu, büyük devlet sinema teşekkülü, birkaç büyük devlet orkestrası, devamlı surette uzuvlaştırılmış (plâstik) san'atlar sergileri, devamlı (galeri)ler, san'at kulüpleri, ve bütün bu faaliyetlerin merkezî mekân hükmünü temsil etmek üzere Ankara ve İstanbul'da birer azametli san'at sarayı... Saray, şimdiki şahsiyetsiz ve maskara (kübik) inşalara karşı yeni Türk üslûbunun örneği olmalıdır.

Doğrudan doğruya millî Şark san'atlarının himayesi ve genişletilmesi üzerinde derin bir şuur...

Edebiyat ve ilimden başlıyarak her san'at şubesini kucaklamak şartıyle senenin en büyük verimlerine ait birer mükâfat...

Tedricî bir tekevvünle Türk akademyası hazırlığı... Türk san'at ve ilim verimlerine milletlerarası bir saha hazırlayacak, hassas ve akıllı bir propaganda bünyesi... Radyonun ruh ve kafa cephesinde gerçek maarif idaresi...

Geldik Oniki numaralı mes'elemize... Halk terbiyesi:

Bu iş şubesi, "sanat ve ilim hareketlerini doğurma ve koruma" bahsiyle sıkı sıkıya alâkalıdır. Nitekim geniş maarif çerçevesinde herşey, vasıtalı veya vasıtasız, bu hedefe ve birbirlerine bağlı değil mi? Fakat hedeflerden herbirini, müşahhas, muayyen ve müstakil tatbik sahaları hâlinde ayrı ayrı şuurlaştırmaya, uzuvlaştırmaya muhtacız.

Elimizde eski bir teşekkül var. Bu teşekkül, Cumhuriyetten evvel aynı gaye etrafında kurulup Cumhuriyet içinde bir müddet sürüklendi. Sonra yeni bir şekle istihale etti. Fakat bir türlü asıl kaynağına bağlanamadı: Türkocakları – Halkevleri...

Bence Halkevlerini, ismi ve cismi, binası ve demirbaşı, hulâsa bütün maddesiyle – ruhuyla demiyorum – bir umumî müdürlük teşkilâtı içinde Maarife maletmek, devletleştirmek lâzım... Fakat, çok yerinde ve geniş ölçüde bir madde ifade eden halkevlerini, mânâ sahasında zenginleştirmek, plân ve dâva sahibi kılmak, cansız klişeciliklerden kurtarmak ve yepyeni bir ruhla doldurmak şartıyle...

Her vilâyet ve kazadaki (kültür) dersleri muallimleri, doktorlar, teknisyenler, münevverler, san'atkârlar, merkezce madde madde tesbit edilmiş bir faaliyet plânının canlı icra hey'eti sıfatıyle Halkevlerine memur edilmeli... Bu hey'et halkevlerini, devamlı konferans, musahabe, münakaşa, gezinti, temsil, tatbik, sinema, konser ve daha bin toplantı şekli altında, muaşeret kaidelerinden ev idaresine, yepyeni bir yetişme ve yetiştirme ocağı hâline getirmeli...

(Folklor)un bütün şubeleriyle tatbik ve temsil sahası kazanacağı yer Halkevleridir. Halkevlerini Maarife bağlayıp en geniş plânda millî (kültür)ün müşterek hayatını yaşamaya dâvet eden birer çatı hâline getirmek, irfan tarihimizde hakikî bir inkılâp olur.

İnkılâp, maarif cihazlarında halk terbiyesi, hattâ mektepleri aşan bir ehemmiyetle ele alınacak mevzu...

Şimdi Onüç numaralı mes'elemize dönelim; Dünya irfanını nakil işi:

En mühim bir iş şubesi olan bu mevzuda yalnız birkaç kelime söyliyeceğim. Zira bu bahsi seninle daha evvel müstakil olarak konuşmuştuk.

Bütün Garp ve bütün Şark irfanının baş eserlerini (kültür) kökümüz olan Osmanlıcadaki baş eserlerle beraber, bugünkü dilimizin gümrük salonu önüne ve bir hamlede yığmalıyız. İhtiyaçların ihtiyacı... Kurtuluş çarelerinden birini çerçeveleyen bu işin Savarona yatından daha ucuza mal olacağını eski konuşmamızda göstermiş ve buna karşı ne yapılmak istendiğini de bir iki çizgi hâlinde belirtmiştik.

Zamanın meçhûl neş'et ânındanberi, başka milletlerin ne eser verdiğini kendi ana dilinin aynasında görmemiş olan millet, kıyamete kadar eser veremiyecektir.

Ondört numaralı mes'elemizse Millî Kütüphâne ve (Müze):

Adım başına câmi, medrese, kütüphâne dikmiş olan, İstanbul, Mısır ve Budin fatihlerinin çocukları biz miyiz? Nerede millî kütüphânemiz? Avrupalının şu Bibliotheque Nationale dediği ve her büyük merkezde vücudunu mutlak telâkki ettiği nesne... Nerede?..

İstanbul'da bir Üniversite Kütüphânemiz, bir de Evkaf idaresinde şu bu kütüphhane var. Ayrıca ufak tefek teşekküllerin ufak tefek kütüphâneleri... Nerede Millî Kütüphânemiz? Devlet merkezimizde halka açılabilmiş tek kütüphâne olmayışına ne diyelim?

Millî kütüphânemizi kurmak, büyük merkezlerde bunun

birer şubesini açmak, ve kendi öz köklerimizden, bütün dünya (kültür)üne kadar, basılmış, basılan ve basılacak bütün kitapları buralara dağıtmak, lâzım, elzem, şart, zarurî, muhakkak değil de ne?..

(Müze) işine gelince, bu hususta birçok zenginliğimiz olmakla beraber organizmamız tamam değil... (Lârus) ianesiyle allâmelik satmak zevkinde olmadığım için Avrupa'daki misallerini saymıyorum. Her sahada her (müze)yi, maddî ve mânevî sermayemiz nisbetinde vücuda getirmeliyiz.

Yüz yıldır millî kütüphânesini ve (müze)lerini kuramamış bir maarif cihazını, pantolonu olmayan bir adamın giyimden bahsetmesi kadar zavallı bulmaz mısınız?

Eh çocuğum; 14 mes'ele bitti, şimdi iş bunları toplamaya ve bugüne tatbik etmeye kaldı.

[**İşte Maarif Meselemiz** – *15 Mart, 22 Mart, 29 Mart, 5 Nisan, 12 Nisan 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

VE İŞTE MAARİFİMİZ!

Şimdi son 7 - 8 yıllık, iş serlevhaları bakımından dolgun, kemiyet yönünden de hamarat devrenin mânâsına nüfuz etmeğe çalışalım; bunun için de bu devreyi elimizdeki 14 maarif mes'elesiyle karşılaştıralım, yüzleştirelim:

1 – Ana fikir – plân:

Yoktur. Ne Türk'ün dünü, bugünü ve yarını üzerinde bir muhasebe, ne de bütün dünyada yeni insanın ıstıraplarını ve ihtiyaçlarını kuşatıcı bir yetiştirme telâkkisine bağlı bir görüş ve anlayış mihrakı... Sadece, nereden gelip nereye gittiği, nasıl başlayıp niçin olduğu üzerinde hiçbir tefahhus ve mürakabe çilesi çekmeksizin Batı maarif şekillerini alçıya daldırıp kabuk üstü dondurma ve bunları sığ kemiyet plânında mümkün olduğu kadar çok gösterme gayreti; hepsi bu kadar... Bu hâl "ana fikir, plân" rüşdünden alabildiğine uzaklaşmış olmanın neticesidir. Bu teşhisin sıhhati, asıl bundan sonraki maddeler cevaplandırılırken belli olacak...

2 – Okutmayı genişletme:

Ha, evet; bu sahada Hasan Âli devresinin zahirî büyük başarıları vardır. Zira bu saha, okutma ve yetiştirme plânında ele köklü bir keyfiyet ölçüsü geçirmedikçe, ne yapılsa, sadece vü-

cutsuz kemiyet köpürtmelerine zemin olacağı için, (bakan)ın hamle ve teşebbüslerindeki kıymet hükmünü, anlayanlarca pek güzel ifadelendirmektedir. Muhtevası, programı, uşûlü, gayesi, tarzı bakımından evvelâ yalnız ve yalnız keyfiyet tezgâhında örgüleştirilmesi gereken bir dâvânın, tohum ve cevher esasını bir tarafa bırakıp bütün kuvveti ağaca ve ormana vermek!.. İşte son devrenin, aslında fevkalâde aziz ve kıymetli ilk öğretim seferberliğiyle (köy enstitüleri) hamlesini kuşatan teşhis... Sebep, aç ve boynu bükük, bir köşede beklerken, tıkabasa neticeyi beslemeğe çalışıyoruz.

3 – Yetiştiriciyi yetiştirme:

Tamamıyle keyfiyete ait olan bu dâva üzerinde tam bir alâkasızlık...

4 – Mektep kitapları:

Tamamıyle keyfiyete ait olan bu dâva üzerinde tam bir ölçüsüzlük ve bilgisizlik...

5 – Ahlâk ve disiplin:

Tamamıyle büyük dünya görüşüne ve devlet ideolocyasına bağlı olan bu dâva üzerinde tam bir çözülüş...

6 – Dil ve ıstılah:

(Kültür) buhranımızın en büyük rahne merkezi olan ve devir devir indifalar kaydedip, devir devir sükûnetler bulduktan sonra yine indifaa başlayan ve bir türlü tam ve gerçek bir tevsiyeye ulaştırılamayan bu yürekler acısı dâva üzerinde tam bir zorakilik... Ve hâlâ resmî Türk lûgat ve ansiklopedyasından mahrumluk...

7 – (Üniversite):

Maddî ve mânevî her cephesiyle ıstırap merkezi...

8 – (Politeknik):

Ha, evet; bu sahada da Hasan Âli devresinin bir başarısı var; (Teknik üniversite)... Dünkü (Yüksek Mühendis Mektebi)nin kapısındaki yeni tabelâ... Fakat bir uzviyet âleminden

fışkırıcı tabiî tırnak gibi, bütün şubeleriyle hayatın içinden gelen ve bütün şubeleriyle hayatın içine yayılan, Batı müsbet bilgiler cihazının ruhlu ve şuurlu iklimi olmaya çok uzak... Tam mânâsıyle dıştan ve satıhtan kolay bir (aplikasyon) işi..

9 – Yabancı (profesör):

Bütün dehşet ve haşmetiyle devam eden, boyuna ruhumuzu müstemlekeleştiren ve kimseyi gocundurmayan (kaimi makam)lık...

10 – Avrupa'ya gönderilecek talebe:

Hâlâ ve hâlâ "gitsin, şu kadar tahsisat alsın, müfettişini kızdırmasın ve bir diploma alıp gelsin..." telâkkisi...

11 – San'at ve ilim hareketlerini doğurma ve koruma:

Nâmevcut... Yalnız mektep sahasında birkaç Avrupalı hünerbaz elinde Türk çocuklarının da (Toska) operasını veya (Antigon) piyesini çıkarabileceklerine dair, tiyatrosuz, esersiz, seyircisiz, içtimaî zevk ve an'ane mihrakıyle alâkasız, müeyyidesiz ve dayanaksız bir "gösteri"...

12 – Halk terbiyesi:

Nâmevcut...

13 – Dünya irfanını nakil:

İşte Hasan Âli devresinin, büyük kemmiyet cümbüşçülüğü içinde göze en çok batan hamlelerinden başlıcası karşısındayız! Batı ve Doğu kaynaklarının en soylu (klâsik)lerinden işe başlayıp bugüne doğru bütün cihan (kültür)ünü dilimize silkeleme hamlesi!.. Ve birkaç sene içinde yüzlerce eser... Ne fevkalâdelik, değil mi? Elbette fevkalâdelik olurdu; eğer bu mevzuda yine bir keyfiyet çilesi çekilebilmiş olsaydı... Bir tezhip işi gibi, ince ince, "kıldan ince, kılıçtan keskince" göz ve kafa nuru isteyen; tercüme edilecek her eserin sahibini hayâlde Türk olarak diriltip ona eserini yeni baştan ve Türkçe olarak yazdıracak kadar harikalı bir istihale, nüfuz ve intikali gerektiren bu dâvada, tek fırça çekişiyle dış mânâların yekûn

hâlinde çeki çeki tartılmasından ve ardiyelere yığılmasından başka bir mârifete şahit değiliz.

14 – (Müze) ve kütüphâne:

Elmalûm...

NETİCE:

Tam bir asırlık maarif hastalığımızın son devrede büründüğü mânâ, bir gün aklımız başımıza gelirse şu ve şu tarzlarda halle mecbur olduğumuz mes'elelerden birçoğunun, aklımız başımıza gelmeden israfından ve ihyasını çok daha çetinleştirici bir kemiyet plânına havalesinden ibaret...

[**Ve İşte Maarifimiz** – *26 Nisan 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

YABANCI MÜTEHASSIS

Tanrıkulu çayı pek sever. İnce belli, nokta nokta mavi ve kırmızı menevişli, billûr acem bardaklarıyle çay içmeyi pek sever Tanrıkulu... Gizli ufuklar arkasında, gizli yangınlar haber veren yakut renkli iklimiyle çay... Tanrıkulu sedirinin yanında, göğsü hırıl hırıl fıkırdayan semaverden bardağını doldururken bana bir göz attı. Bardağına dökülen kaynar suyun buharı, saçlarının içine saklanıyordu:

– Yabancı mütehassıs mı demiştin? Facia, evvelâ tâbirin kendisinde... Bu tâbire, doğru veya eğri, bir şeyler olmuş, olabilmiş, bir bünye ahenk ve muvazenesine ulaşmış hiçbir millette rastlanamaz. Bizzat tâbir, bir türlü olmamış, olamamış, sadece yılmış ve apışmış milletlerin lûgatinden... Eğer sinekler arasında arılaşmak, solucanlar arasında yılanlaşmak, eşekler arasında katırlaşmak diye birer dâva olsaydı, içlerinde, arıdan, yılandan ve katırdan, birer yabancı mütehassıs bulunurdu.

Doldurduğu bardağı bana uzattı:

– Buyurun, sizin çayınız!

– Aman efendim; benim çayım, sizin sohbetiniz!

– Sohbetimizi renklendirelim!

– Çok teşekkür ederim!

– Avrupalının maddî ve mânevî bütün müstemlekeleştirme sırrı, kendi kadrosu müstesna, bâzı mahkûm milletlere (Avrupalılaşmak) diye bir tâbir hediye etmesinde... Büyük ve sonsuz hakikatin, eşya ve hâdiselere aksetmiş binbir sırrını aramak yolunda, her millet başkalarına ders verir. Fakat...

Tanrıkulu bir yudumda, elindeki bardağın yangınını dudakları arasında süzdü:

– Hiçbir hâkim, mahkûma hâkimlik dersi vermedi. Hakikatte, yabancı mütehassısın verebileceği tek bir ders olabilirdi: "Yabancı mütehassıs isimli hâdiseye, çareye, usûle inanmayınız! Herşeyden evvel ruhunuzdan bu yabancı teselli ukdesini söküp atınız!" Fakat; fakat, bir zamanlar Cennete arsa satmaktan, şimdi ampul içinde ışık satmaya kadar her işin nefsanî ticaretini bilen o yabancı mütehassıs, hiç bu dersi verir mi? Verecek olsa, hemen ruhunu ve tâbiiyetini değiştirmiş, halis millî kahraman ve mütehassısa dönmüş olur!

– Ne kadar doğru!

– Bu doğrunun ötesi ve etrafı var... İlimde, saf ilimde yabancı mütehassıs, mutlak kaydıyle olmaz; fende, bâzı şartlar altında, belki... İlimle fen arasındaki farkı hâlâ kavramamış olduğumuzu söylersem ne dersin?.. Garplı idrâkle ilim, mücerret bir arayış manzumesidir. Fen ise, bu arayış içinde kanunlaşmış, sınırları çizilmiş, tatbik mevzûu olmuş bilgi çerçeveleri... Etrafı çitli her ilim hamlesi bir fen, çitini zorlayan her fen hareketi bir ilimdir. Fen daima (Afakî – objektif) ve hudutlu, ilim (Enfusî – sübjektif) ve hudutsuzdur. İlim, millî tefekkür benliğinin, millî ruh kıvamının, içinde mayalaştığı tekne... Bu teknede, aynı ruh köküne bağlı olmayan yabancı hamurkâr; bir silindir şapka, bir baston, bir de çantadan ibaret ruh ve kasdı gizli hüviyet, çalıştırılamaz. Çünkü özüne mensup olmadığı mayayı bozar, millî görüş dehâsını körletir. Arının şahsiyeti baldaysa, milletlerinki de yoğurdukları ilimler-

de... Nitekim (cebir) Arap; ve (hendese) Yunanlıdır. Bu iki ilmin de beşerî mahiyeti, onlarda Arapla eski Yunanlıyı hulâsa eden millî damgaya dokunabilmiş midir? Bir Fransız (üniversite)sinde İngiliz edebiyat tarihini bir Fransız okutur. Bu işi ondan daha iyi bilen İngiliz mi yok?.. Sürüsüne bereket... Fakat Fransıza, İngiliz edebiyatını Fransız gözüyle görecek ve gösterecek ilim adamı lâzımdır.

– Aman ne doğru, ne doğru!

– Hakikat bir; fakat her fert için kendi hakikatinden daha aziz ne var?.. Milletler için de aynı şey... Kuru zanaat ve basit teknika çerçevesi bir tarafa, hele saf ilim ve san'at plânına yabancı mütehassıs dikmek, kısır bir kocanın, yatağına mütehassıs erkek, bir milletin kendisine mütehassıs inkılâpçı ısmarlamasından farksız... Bir Amerikan radyosuyle İngiliz radyosu arasındaki farka bakan, basit bir makine üzerinde bile bu iki milletin mizaç ve görüş hususiyetlerini ayırt eder. İngiliz çakısı ve İsviçre saati, o maddeleri meydana getiren fen şartları üstünde, ne kadar İngiliz ve İsviçrelidir!.. Demek ki, kupkuru fen sahasında bile, insanın yabancılardan öğreneceğini, incecik sınırlarla çeviren ruhî hadler var. Bu bakımdan, yabancı mütehassısın öğrettikleri, akıl ve teknika ölçüsüyle doğru ve şifalı olsa da, ruh ve san'at ölçüsüyle yanlış ve zehirlidir.

– Sözleriniz, dâvayı kökünden kesip kökünden temelleştirecek kadar gerçek... Fakat şöyle bir itiraza ne cevap verebiliriz: "Peki, anladık, yabancı mütehassısa paydos! Fakat insanî terakki yolunun hakikatlerini devşirmek ve öz şahsiyetimiz içinde pişirip geliştirmek için ne yapalım?"

– Öyleyse çare, ha?.. Çare de, hakikat gibi tek: Garp ve Garplı hâdisesini, kendimize ait olgun bir şahsiyet hâkimliği menşurundan süzeceğiz; onu kendi vasıtacı rehberlerimizin ruhunda iyi ve kötü taraflarıyle tahlil ve terkip edeceğiz; onu kendi vasıtacı rehberlerimizin ruh midelerinde öğütüp, mem-

lekete bu ruhu tatbik edeceğiz; anladın mı çareyi? Avrupalıdan, mevcut erginlikleri kaç taneyse çalınır, mukaddes bir hırsızlık olarak çalınır; bacadan maske ile girilip çalınır!.. "Hakikat, mü'minin kaybolmuş malıdır, nerede bulsa alır!" düsturundaki gerçek hak yolundan devşirilir. Oraya gidilir; şu bir asırdır boş gidip bomboş döndüğümüz yere, Avrupa'ya gidilir. Fakat yılmış ve apışmış hayranlar zümresi hâlinde değil, aklı ve ruhu yerinde seçkin şahsiyetler kadrosu hâlinde gidilir; herşey yerinde keşf ve müşahede altına alınır; herşeyin muhasebe ve mürakabesi yapılır, çilesi çekilir, sırları bulunur; ve nihayet o sırları kendi ruh potalarında, bizim ruh potamızda eritmiş millî kahramanlar elinden hakikat devşirilir. Nasıl; çare bu mu?..

– Tam çare!!!

– Bir yenileşme ve gerçekleşme Maarifi, (Yabancı Mütehassıs) sırrını kavrıyamadıkça, ne yapsa, hastanın yüzüne pudra ve allık sürmüş olmak tedbirinin hazin akametini aşamaz.

Tanrıkulu sustu. Semaver fıkırdıyor... Semaverde fıkırdıyan, sanki su değil, fikir...

[**Yabancı Mütehassıs** – *2 Kasım 1945, Büyük Doğu Dergisi*]

MİLLÎ HANÇERE

Bir zamanlar, yâni alâkayla harp haberlerini dinlediğim demler, Kudüs radyosunun Türkçe konuşmasına dikkât etmiştim. Bu radyonun sağlam şiveli ve dürüst ahenkli konuşucusu, (Japon) kelimesini (Capon) diye telâffuz ediyordu. Bu telâffuz şekli tam mânâsıyle Türktü.

Evet, bizde (J) harfi, (J) sesi yoktur. Mutlak ve kat'î olarak yok... Bu ses Türkçeye, Farsça ve Fransızcadan girmedir.

Tanzimattan evvelki ve sonraki satıh münevverlerimizde, bir dilin, kendi hançere dehâsında mevcut olmayan sesi kabûl etmiyeceği şuuru bulunmadığı için, onlar farsça ve fransızcadan bu iki yabancı sesi dilimize çekmekte mahzur görmemişlerdir.

Dilimize bir şahsiyet ve asliyet ölçüsüyle baktığımız zaman (J) sesini, sarışın civcivler arasında simsiyah bir karga yavrusuna benzetebiliriz. Ana tavuğun bu sahte yavruyu besliyemiyeceği pek tabiî... Farsçadan dilimize girip de yalnız saray münevverleri ikliminde yaşıyabilen (J) sesi, hele fransızcadan dilimize girmiş olduğu şekillerle hiç de tutmamıştır.

Halk (Reji)ye (reci), (jandarma)ya (candarma), (Japon)a (capon) der.

Türk iktisadî hayatında Avrupalıya esaretin bir remzi olan ve Anadolunun mahrem ruh derisine ve iç hayatına kadar nüfuz etmiş bulunan bir müessesenin ismini bu türlü telâffuz, Türk hançeresinin kendi öz dehâsına karşı gösterdiği alâkadan en parlak delil...

Jale, müjde, Nijad gibi kelimelerle de Anadolu aslâ alâkalanmamış, alâkalandığını da (C) sesine kaydırarak bağrına basmıştır.

İşte, (Psikoloji, sosyoloji, ideoloji, trajedi) gibi ıstılahları, senin, pisikolocya, sosyolocya, ideolocya, tracedya tarzında türkçeleştirmeye çalışmandaki sır...

Bize aid olmayan ve sarışın civcivler arasında simsiyah bir karga yavrusu gibi dolaşan bu sesi geldiği yere iade etmek ve yabancılığını şuurlaştırmak, dil dâvamızın, ya hudutsuz ileriye, ya hudutsuz geriye doğru yalpalıyan kıvamsızlığı içinde başlıbaşına bir ölçü zevki doğurabilir.

Bir müşahede daha:

Bir gün, fransızca (İmaj) mecmuasını Kadıköy vapurunda (İmac) diye satan ve bu yüzden dilinin bozukluğuyle alay edilen bir çocuğun, millî hançereyi bilmeksizin en doğru şekilde canlandırdığına şahid olmuştum. O gün bir daha düşünmüştüm ki, halis türkçede (J) sesi yoktur; ve bâzı yabancı kelimeleri ezip kırarak, millî hançereye uydurarak lisana mal etmek, o kelimeleri sadece Türkçeleştirmeye, Türkleştirmeye, kazanmaya yol açar. Bu hikmeti kavramadan, aid olduğu lisana nisbetle yanlış, fakat bize nisbetle çok doğru telâffuz şekilleriyle alay etmek, olsa olsa cahillik ve ahmaklık olur.

Bâzıları, türkçede (J) sesi olduğunu, yabancı kelimeleri ezip kırarak değiştirmek salâhiyetinin de kimsede bulunmadığını iddiaya kadar varıyor.

Evvelâ Türkçede (J) sesi yok; saf ve millî hançeremizde bu sese ait hiçbir iz, hiçbir yiv yoktur. Farsçadan (J) sesiyle di-

limize girenlerden başka (Reji, jandarma, Japon, panjur, bonjur, jilet, jile, abajur, ajur) gibi fransızca kelimelere gelince, halkın bunları (reci, candarma, Capon), hattâ (pancor, boncur, cilet, acur) yapmış, gerisini de hiç ağzına almamış olduğunu bir an evvel belirtmiştim.

Şu kısa misal zinciri göstermeye yeter ki, millî hançeremizde (J) sesine tahammül yok; ancak bu sesin (C) sesiyle çehre değiştirmesinden sonra Türk tabiiyetine girmesine cevaz vardır.

Hâl böyle olunca, Fransızcayı ana dili gibi konuşan bir Türk münevverinin, hem de gerçek bir münevverin, (reji)ye (reci), (jandarma)ya (candarma), (Japon)a (Capon) demesi, zengin ve cömerd bir şuurla dilini halkın diline bağlaması, onun cehli değil, üstün ilmi olur. Öyle bir ilim ki, bütün bir dünya görüşüne ve şahsiyet hummasına bağlı olmak şuur ve faziletine bağlıdır.

Aynı familyaya ve medeniyet mihrakına mensup diller arasında bütün fark, sadece kanunlaşmış birer hancere hususiyet ve dehâsından başka bir şey değildir. Hançere dehâsı zayıf milletlerde, herşey zaaftadır.

[**Millî Hançere** – *6 Aralık 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

GİDEN, BEKLENEN...

Tanrıkulunun bugün bir başkalığı vardı. Dalgın, buruk yüzlü, konuşmak istemiyormuş gibi bir hâl...

– Sana bugün, hafif ve tatlı bir masal anlatayım, dedi, ayniyle geçmiş bir vaka... Vaktiyle Urfa taraflarında atlarıyle meşhur bir köy varmış... Askerî makamlara soylu at tedariki için ötedenberi bu köye zabitler uğrar, oranın eşrafından Durmuş Ağaya başvurup ihtiyaçlarını giderirlermiş... Eski Büyük Harbin başlangıcında genç bir zabit; bir gün, bir satınalma hey'eti adına, ilk defa mâhut köye gitmiş ve Durmuş Ağayla görüşmüş... Sarı toprak damlı, kalın taş duvarlı binaların süslediği, yeşillik içinde bir köy... Her evin bahçesinden gevrek at kişnemeleri geliyor; dallar ve yapraklar arasından bükük kılınç boyunlu küheylânlar göze çarpıyor... Yedisinden yetmişine kadar herkes at sırtında... Ciritten, yarıştan, çeşmeden, çayırdan dönen atlar... Al, yağız, doru, kır atlar; çekik sürmeli gözlü, küçük hançer kulaklı, açık pembe burunlu, ince geyik bacaklı, geniş kaplan sağrılı atlar... Durmuş Ağaya gelince, 70'lik, mübarek, fakat sapasağlam bir ihtiyar... Neler görmemiş, neler?.. 93 muharebesinden beri gönüllü olarak girmediği savaş kalmamış, süvari başçavuşluğuna kadar yükselmiş... Köyün binicilik hocası o, baytarı o, alım satımcısı o, ata dair

bitmez tükenmez menkıbeleriyle masalcısı o, herşeyi o... Eski Dünya Harbi, yakıp yıkmış, kasıp kavurmuş... Nihayet Mütareke yılları, peşinden İstiklâl savaşı başlamış. O vakite kadar da bizim zabite; bir daha ne o köyü; ne de Durmuş Ağayı görmek kısmet olmuş... Bir gün, Millî Müdafaa yıllarında herhangi bir fırsat, zabiti, mâhut köyün yakınlarından geçirtmez mi? Köye gelen zabit ne görse iyi? Köy, artık o köy değil... Donuk, soluk, yanık; kimsesiz, neşesiz, hayatsız... Durmuş Ağayı soran zabite, asık yüzlü insanlar, garip garip işaretler çakıp savuşuvermişler. Allah Allah; zabit bakmış ki, köyde maddî ve mânevî bütün nizam altüst... Gözgözü görmüyor, kimse kimseyi tanımıyor, herkes her şeyden habersiz... Zabit, Durmuş Ağayı, bin zahmetle bulmuş... Durmuş Ağa hasta, Durmuş Ağa zayıf, Durmuş Ağa bitik... Zabit, kimi sorduysa şu cevabı almış: "Öldü!"... Hangi çayırlığı öğrenmek dilediyse: "Kurudu!"... Hangi meşhur attan haber almak istediyse: "Ne kendisi kaldı, ne de soyu sopu!"... Nihayet dayanamıyan zabit, Durmuş Ağaya demiş ki: "Yahu, Durmuş Ağa! Bu köyde o kadar iyi insan, o kadar iyi at vardı. Nasıl olur da bunlardan hiçbiri kalmaz?.." Durmuş Ağa, sol elinin şahadet parmağını at sırtı gibi uzatmış, sağ elinin iki parmağını da süvari gibi ona bindirdikten sonra, şu cevabı vermiş: "Senin anlıyacağın, oğul, iyi insanlar iyi atlara bindileeer, gittiler"... İşte bütün masal... Fakat sen, Durmuş Ağanın cevabındaki kadar, renge, çizgiye, sese, harekete, edâya, mânâya bürülü bir söz gördün mü?

Tanrıkulu, yeni bir dalgınlık peçesi altında yüzü gölgelenirken, kısık kısık, ilâve etti:

– Durmuş Ağanın cevabı müthiş... O âdetâ, dünyadaki eski muvazene ve huzurun nasıl kaybolduğunu ve nereye gittiğini anlatmış oluyor... Fakat yeryüzünü baştanbaşa ve her sahada kaplıyan bir korkunç hiçlik, nizamsızlık, muvazenesiz-

lik, rahatsızlık, kifayetsizlik; üstelik bu korkunç boğuşma, ihtiyar kürenin tam bir yokluğa değil de, misilsiz bir varlığa doğru gittiğine, kendisine yeni hayatı getirecek kahramanı beklediğine işaret. Şimdilik tünelden geçiyoruz. Bütün dünya, Durmuş Ağanın iyi atlarına binmiş, iyi insanları, peşinden sökün ettirecek şanlı süvariyi bekliyor. Ne desem ona, filozof mu desem, san'atkâr mı desem, ınkılâpçı mı desem? Ne desem olur?

[Durmuş Ağanın Cevabı – *24 Mart 1944, Büyük Doğu Dergisi*
Giden, Beklenen... – *4 Ekim 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

BİRİNCİ MEKTUP

Çocuğum! Dâvalarımızı, hepsi birden insan, insanlık ve cemiyet mihrakında toplanacak şekilde sayısız kollara ayırmadan, işe, senin meslek köşenden başlasam daha iyi olmaz mı?

Senin meslek köşen; yâni san'at, fikir ve edebiyat köşesi...

İstersen seninle, çok eski dün ve bugün arasında, bütün bir tarih ölçüsü fışkırtacak ve bütün kıymet hükümlerimize müşahhas bir zemin kuracak bir topyekûn kavrama teşebbüsüne girişebiliriz.

İster misin?

Şimdi dön de manzaraya bak!

Ortada, ateş böcekleri gibi, sıcaklık ve aydınlık saçmadan karanlıkları noktalama fantazyacılığından başka ne görüyorsun?

Ne bu, idrak midelerimize, kanımıza cevher teklif etmiyen fikir posacılığı? Ne bu, leblebi ve kabak çekirdeği geveleme tenkitçiliği?

Birşey söyliyelim, birşey söyliyelim! Müsbet bir hamleyi andıran, haysiyet vâdeden, boşlukta mekân işgâl etme hassasına istekli olan bir şey söyliyelim! İsterse o şey yanlış olsun. Söylenişindeki ihtiyaç doğru ya!

Birşey söyliyelim de görüşümüzü sakat kabûl edenler, arıyacakları sağlamın ne olduğunu anlasın... San'at ve fikir hayatımızın zift renkli bir geceye benzer siyah taştahtasına bir çizgi çekelim de çizgimizi eğri sananlar, çizmekle mükellef oldukları şekli kavrasın... Biz birşey söyliyelim de, başkasının fikrini tashih etmeden kendi fikrini bulamıyanlar, bizi düzeltmek suretiyle, hiç olmazsa bir teşhise varsın...

Söyle bana, kahramanlık, bu baş vuruşta değil mi?

Bana öyle geliyor ki, bütün nezaketlerimizi, pazarlıklarımızı, muvazaalarımızı, tevekküllerimizi, kanaatkârlıklarımızı, oluruna bağlama tesellilerimizi bir tarafa bırakarak, dünya ölçüleri önünde, bugüne kadar gelmiş bütün Türk san'at ve fikir kıymetlerini muayene altına çağırmanın ve temizleyici tenkidi bina etmenin günü bugün...

Ciğerci dükkânında bile, "Bugün peşin yarın veresiye" yazılı bir levha vardır; yaşadığımız günün, içinde bulunduğumuz gün olduğuna dair bir şuur... Fikir veresiyeciliğinden ne vakit kurtulacağız?

Her mes'elede satıh üzeri cümbüşü, kof ve günübirlik tecelli gayreti, tatlı canını 24 saat için koruma açıkgözlüğü, Yaradana sığınıp savurma küstahlığı, dünya kıratında bir iç ve dış hesaplaşmasına bir türlü yanaşamamaktan doğan netice...

Örnek çatının örnek temeli oluncaya kadar üzerinde işlemeğe mahkûm olduğumuz hesaplaşma borcuna karşı, şahsiyet humması çekmiş, ölüm korkusu ve yaşama ihtirası duymuş her Türk san'at ve fikir adamı taahhüt altında bulunduğunu ne zaman kestirecek?

Ben senin yerinde olsam şöyle düşünürdüm:

Ben, kendi hesabıma, terkip ettiğim her mısra ve cümlenin yüzüme karşı "edâ et!" diye haykırdığı bu borcu, asgarî bir taksit mikyasiyle ödeme hareketine girişmeye mahkûmum! Türk san'at ve fikir dünyasını, bütün birinci sınıf unsurlarıyle,

kuruluşundan bugüne kadar nasıl gördüğümü anlatmalıyım... Yapacağım, mimarın gazete kenarında iki üç çizgiyle bir bina esasını belirtmesi gibi, çok acele bir taslaktan ibaret olsa da olur. Fakat öyle bir taslak ki, cümlelerin üzerine pertavsızla eğilmeyi bilenleri, bütün geçit noktalarından dolaştırmak şartiyle ana kıymet hükümlerine vardıracak...

İşte senin adına bunları şimdi ben söylüyorum; ve söylemekte, mahut borcu ödeyinceye kadar devam edeceğim.

Görüşümü 5 safhaya ve 5 parçaya taksim edeceğim:

İlmî ve hakikî mânâda Türk san'at ve fikir hayatının başlangıcı, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu olduğu için, o günden Tanzimata kadar, birinci devre...

İkincisi; Tanzimatın ilânından sonra geçen ilk yarım asır...

Üçüncüsü, Tanzimatı takip eden ilk yarım asır nihayetinden ilk Dünya Harbine gelinceye kadar süren çeyrek asır...

Dördüncüsü, ilk Büyük Harbin başlangıcından Cumhuriyetin ilânına kadar gelen zaman...

Beşincisi, Cumhuriyetin ilânıyle bugün arası...

Görülüyor ki, 660, 50, 25, 10 ve 23 yıllık beş devre; mütesavi zaman bölümlerine değil de, büyük içtimaî hadiselere muvazi san'at ve fikir değişmelerine uygun olarak sınıflandırılacak...

Çizeceğim taslaklarda şahıslar, ferdî kadrolarından ziyade içtimaî kadro ifadesi içinde ve sadece isimleriyle belirtilecek; ve topluluğa ait teşhislerde unsur rolünü oynayacak...

İkinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı mektuplarımı bekle!

Selâm...

[**İkinci Mektup** – *22 Ekim 1943, Büyük Doğu Dergisi*
Birinci Mektup – *21 Haziran 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

İKİNCİ MEKTUP

Tanzimata gelinceye kadar Türk fikir ve san'at adamına toplu bir göz atarak işe başlayalım:

Tanzimata gelinceye kadar Türk san'at ve fikir adamı, dünya mikyasiyle, ruh ve kafasının bütün mimarîsine san'at ve ideolocyasının bütün miyarlarına ermiştir.

O, içinde yaşadığı cemiyetle, ve cemiyeti, yerleştiği medeniyet kaynağıyle tam bir anlaşma hâlindedir. Kendisini yoğuran cemiyet, nasıl bir dünya içi ifadesine ve bir dünya dışı telâkkisine mâlikse o da, zaman ve mekân hâlinde, bir san'at ve fikir dünyasının bütün unsurlarına sahiptir.

Dili, nahvi ve kalıpları; ismi, mantığı ve nasları; ahlâkı, mizacı ve ruh haletleri; menbaı, mecrası ve mansapları; hulâsa bir varlığın tecelli aynalarındaki bütün akisleriyle o, sistemli bir (plâtforma) üzerindedir.

Bu plâtforma ona cemiyeti, cemiyetine de İslâm imân ve ideolocyası bina etmiştir. O devrin muvazenesine göre; İslâm imân ve ideolocyası güneşli bir gök, cemiyet bu gökten sıcaklık alan bir toprak, san'at ve fikir adamı da, ferdiyetinin köklerini bu toprağa salan ve istidadına göre yemiş veren bir ağaçtır.

Ağaç, toprak ve gök; ferd, cemiyet ve ideolocya hâlinde düzene girince HAYAT ve onun sonsuz deveranı doğar.

Hiçbir insanlık devri, giden kim ve gelen ne olursa olsun, bu ana unsurlar dışında bir terkip yapabilmiş değildir.

İmdi, şu ânda hiçbir kıymet hükmüne yanaşmadan kabûl edebiliriz ki, Tanzimata gelinceye kadar Türk san'at ve fikir adamı, bellibaşlı bir görüş merkezi etrafında sebep, netice ve gayelerini çerçevelemiş; zamanı mazi, hâl ve istikbâl olarak üç âhengiyle temsil etmiş, kendi ömrü ve anlayışı içinde hâdiselere hâkim olmuş, tezatsız bir cemiyetin hâlis yemişiydi. Bu cemiyetin:

Dinî mizacı Süleyman Çelebi'de...
Derinlik ve olgunluğu Mevlânâ'da...
Mâverâ humması Yunus Emre'de...
Kahramanlık hayâli Battal Gazi'de...
Aksülâmel ve isyan psikolocyası Köroğlu'nda...
Nükte ve hicvi Nasreddin Hoca'da...
Halk duygu kumaşı Karacaoğlan'da...
Hassasiyet cevheri Fuzulî'de...
Edâ ve (estetik) ruhu Bakî'de...
Kuru mantık ve aklı Nabî'de...
Belâgat ve hırçınlığı Nef'îde...
Şive ve zarafeti Nedim'de...
İrfan ve inceliği Şeyh Galip'te...
Usûl ve sistemi Kâtip Çelebi'de...
Tarih ölçüsü Naimâ'da...
Nas ve kalıp bilgisi Ebussuud Efendi'de...
Görgü ve merakı Evliyâ Çelebi'de...
Mâverâ görüşü İbrahim Hakkı'da...
Dekor zevki Yesari'de...
(Plâstik) fikri Sinan'da...
(Fonetik) fikri Dede Efendi'de...

Ve bütün bunların hepsi, başka başka mikyas ve kıratlarda hepsindedir.

Kısaca ve kabaca:

Tanzimata gelinceye kadar san'at ve fikir adamı, kendine göre:

1 – Dünya görüşü...

2 – Bir eşya ve hâdiselere bakış zaviyesi...

3 – Bir "Güzel" ve "Doğru" hükmü...

4 – Bir kemâl ölçüsü...

5 – Bir yarın iştiyakı...

6 – Bir tenkid ve tâyin miyarı...

7 – Bir irfan kuşağı...

8 – Bir cemiyet örgüsü...

9 – Bir ferdiyet mayası...

Gibi kıstasları içinde taşıyan; mesafeleri ve istikametleriyle, hacimleri ve nisbetleriyle, şahsî ve hakikî bir dünya temsil eden öz san'atkâr ve münevver örneğidir.

Tanzimata gelinceye kadar Türk san'at ve fikir adamına üstünkörü bir göz atan, onun inandığı, bağlandığı ve sevdiği hiçbir şeyi benimsemese de, onu ferdî, içtimaî ve fikrî bir muvazene içinde bulmaya mecburdur.

Tanzimata gelinceye kadar Türk san'at ve fikir adamı, bahtını ortak ettiği cemiyet devam ettikçe bütün haşmetiyle yaşadı. Cemiyeti ana zeminini kaybeder etmez de bütün hey'etiyle göçtü. Zira o, bir kemâl ve vahdet ânının yemişiydi ve ağaçla toprak ve gök arasındaki düzen bozulur bozulmaz, bu unsurlardan hiçbirini tereddi ve ıstırabına iştirâk etmeden sönüvermeye mahkûmdu.

[**Manzara 2** – *11 Nisan 1936, Ağaç Dergisi*
Üçüncü Mektup – *29 Ekim 1943, Büyük Doğu Dergisi*
İkinci Mektup – *28 Haziran 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

ÜÇÜNCÜ MEKTUP

Tanzimat, Türk Ortaçağ cemiyetinin, tam bir siklet merkezi kanunuyle ve asırlarca içinde oturduğu dünyadan, başka bir dünyaya doğru kayışını çerçeveliyen devirdir.

Bir dünyadan başka bir dünyaya bu göç hareketi, kendisini (Gülhane Hattı)nda devlet ağzıyle haber verir.

Artık, içinden çıkılması lâzım bir dünya vardır ki, (eski)nin ve içine girilmesi lâzım bir başka dünya vardır ki, (yeni)nin mümessilidir.

(Eski)nin müflis olduğu yer Doğu, (yeni)nin itibar kazandığı yerse Batı. O zamanki Doğuyu, en diri cemiyet halinde yalnız Türk temsil ettiğine göre, (eski) içerde müflis ve (yeni) dışarda muteberdir.

Kendimize ait bir bünyenin pörsüyüşünü sezmek, yabancısı olduğumuz başka bir bünyenin sırrına ermeğe nisbetle çok kolay ve kaba bir iş...

Tanzimatı doğuran şuur da, gelen dünyanın getireceği muvazeneden ziyade, giden dünyanın götürdüğü muvazeneyi sezebilecek; gelenin varlığından ziyade gidenin yokluğunu kavrayabilecek; ve ancak tefsirsiz, tarifsiz, deri üstündeki tezahürleri görebilecek kadar sığdır. Bu şuur, hâlis tefekkür adamları elinde ve bir kaç iç âlemin tekevvünleri muhassalası olarak değil, gündelik siyaset adamları elinde ve bir dış münasebetin tenbihleri neticesi meydana gelmiş, bir satıh ve siyaset intibaı olmaktan ileriye geçememiştir.

Dünyamızın iflâsı öyle bir vakıadır ki, rakip dünyanın iyi niyetli, yaşatıcı irfan sirayetleriyle ve içten kabaran okşayışlarıyla idrâk edilmez; yoluna dikildiğimiz için, kötü niyetli ve öldürücü dürtüşleriyle ve dıştan gelen tokatlarıyle idrâk edilir.

Bu talihsiz idrâk bize, bildiğimiz ve içinde olduğumuz bir dünyanın iflâsına mukabil, bilmediğimiz ve dışında olduğumuz bir dünyanın zaferini körükörüne teslim ettirmiştir.

Böyle ölüm tehlikesi ânlarında, hemen hiçbir cemiyette rastlanamıyan büyük sanat ve fikir adamı, bizde de yoktur. İntibah şuuru, satıh münevverinin elinde ve en kısır plânda iktidar mevkiine geçer. (Eski) bütün bir hayatiyetle köklerde kesifleştiği halde, dallarda, kökü içerde mi dışarda mı bilinmez, bulanık ve iptidaî bir mahlûk peyda olur. İşte, en nezaketli bir intikal devresinin kurtarıcısı yerindeki Tanzimat Türk sanat ve fikir adamı bu tiptir. Bu tipin psikolocyasına, kayıtsız ve şartsız HAYRANLIK, şuuruna kayıtsız ve şartsız TAKLİT ve benliğine kayıtsız ve şartsız AŞAĞILIK UKDESİ hâkimdir.

Artık Doğu, harikalar ve mucizeler diyarı değil, sokaklarda ilâhî okuyan mağmum dilenciler, goygoycular ve harabeler memleketi. Artık Sâdâbat bahçeleri Kâğıthanede değil, (Versay)da. Tellipullu gemiler Haliçte değil, Efrenç limanlarının tersanelerinde denize indirilir. Bir zamanlar her neferin cebinde bir parça tunç taşınarak Bağdad önlerinde dökülen toplar, Türkiye değil Avrupa malı. Saray (Topkapı) değil (Şarlutenburg), halı (Şiraz) değil (Goblen) vesaire...

Bütün dünya hakikatleri, ilk mekteplerde, eşya dersleri tablosu ve kıraat kitabı kadrosu içindedir.

İşte: Hayatta geçen veya geçmesi ihtimâli olan vakaların hikâye kılıklı nakline roman derler. Bu ne harikulâde târiftir!

O kadar harikulâdedir ki, böyle bir vakıayı hikâye kılıklı kaleme almak, ilk roman mucizesini yapmak kadar büyük sanılmıştır. (Sergüzeşti Ali Bey – Namık Kemâl)

Dağlara, çiçeklere, kuşlara dair de şiir yazılır. Bu ne yeniliktir! Öyle ki dağa, çiçeğe ve kuşa dair bir iki manzumeyle, Avrupada ilk sınıflarda okunan birkaç edebiyat kaidesini bir araya getirmek bir hâdisedir. (Zemzeme ve Tâlimi Edebiyat – Recai Zade Ekrem)

Ziya Paşa ve Muallim Naci gibi, Divan Edebiyatının son artıklarından bir şeyler yapmak istiyenler ve bu gidişe pek de itimadı olmayanlar vardır. (Harabat – Ziya Paşa, Demdeme – Muallim Naci).

Namık Kemâl gibi, geriye dönmeyi en büyük tehlike kabûl edenler, fakat ileriye doğru da, vatan çığlığından başka hiç bir şey bilmeyenler vardır. (Tahribi Harabat – Namık Kemal).

Beride zavallı Ahmet Mithat Efendi, viyolonselle çiftetelli çalar gibi, Avrupalı roman tezgâhlarında, basit halk psikolocyasına bürünmüş tipler yontmakta. Her şeye rağmen Ahmet Mithat Efendinin, 1914 dünya harbine gelinceye kadar, Türk romanında herkesten daha hakikî kaldığını inkâr çok zor.

Ferdiyetinin müstesna kumaşıyle Abdülhak Hâmid, mensup olduğu kadroyu aştı. Devrinin (Edip - Sefir) düsturu sayesinde hayatını Avrupada geçirdi, taklid tesirini şahsîliğe yaklaştırdı, hiçbir içtimaî dâvası olmadığı halde, içtimaî plânda çalışanları (Namık Kemâl) hayran etti. O, benliğini doğrudan doğruya kanatan hâdiseler karşısında unutulmaz sesler çıkardı: (Makber). Fakat Garbı kökünden idrâk edeceğine Garb (viveur)ü, zarifi seviyesinde gezindi, haşrüneşrini Garbın maddî hayatında aradı, Garblı isimler taşıyan kahramanların derisine girmeye bayıldı (Finten ve saire). Şeyh Galip teknikasıyle (Şekspir) ve (Hügo)yu meşketti. Ölüm ve Allah gibi büyük ve mücerred meseleler karşısında alâka sahibi oldu, fakat şahsiyet sahibi olamadı. Abdülhak Hâmid, netice itibariyle sanat ve estetikasının şuurlu dünyasını bina edemedi. Am-

ma devrine ve arkadaşlarına nisbetle bu kadarı bile, onun eteklerine bir (Dahi-i âzâm) tenekesi bağlamasını icap ettirdi. Nitekim bu vazifeyi, bir devre sonra gelen Süleyman Nazif ihmâl etmedi. Öldüğü güne kadar yakın dostu olmakla iftihar ettiğim Abdülhak Hâmid, eteğindeki, bu herkesten fazla şikâyetçisi olduğu tenekeyle gömüldü.

Şinasi, Avrupaya gönderilmiş küçük münevver seviyesinde, zeki ve heyecanlı bir talebe tipidir.

(Molyer) tercümecisi Ahmet Vefik ve (Şarlutenburg) medhiyecisi Sadullah Paşalar, basit hayranlık psikolocyasının çerçeveliyeceği örnekler.

Tanzimat Türk sanat ve fikir adamında aslîyete benziyen şey, onun sulhçü, ara bulucu, rahatsız olmaktan kaçıcı, her işte kolaya sarkıcı mizacıdır. O, her istenen şeyi verir, fakat geride kalanı muhafaza etmek ister. Kafasına vururlarsa onu da verir.

Mütefekkirimizin (Tevhit) manzumesiyle siyah plâstron kravatı arasındaki tezat, her şubede göze çarpar. Veziri (Babıâli)de hıçkırır, yalvarır, okşar, avutur; fakat evinde yakar, yıkar, kırar, keser. Topkapı sarayının eski haliyle sonradan ona eklediği Mecideye köşkü, fesiyle pantolonu, başıyle kalbi ve içiyle dışı, hep bu âciz mizaç tablosunun şaşkın unsurlarından.

Tanzimat, istikbâl hasretiyle belki maziye değil, fakat muhakkak ki geriye gidiş ve benliğini teslim ediş devri. Türk sanat ve fikir adamı o devirde, Batının edebî, harsî, siyasî, içtimaî ve iktisadî köleliğine girer ve tesellisini, satıh taklitçisinin kör meftunluğunda bulur.

Bilmez ki, Batının gayesi, bir zamanlar kendisini handiyse gebertecek kadar sıkboğaz eden Doğuyu diriltmek değil, öldürmektir.

Batı artık Doğunun gözünde, kanunları aranacak ve öz

benliği içinde pişirilecek bir illet, mesele olmak yerine, aslı meçhûl ve düşünülmeden tapılacak bir put olur.

İşte tam o zaman Avrupalı, karşısındaki şaşkın ucubeye öyle bir isim takmıştır ki, vaziyeti tek başına aydınlatmaktadır:

Hasta adam!

[**Manzara 3** – *18 Nisan 1936, Ağaç Dergisi*
Dördüncü Mektup – *5 Kasım 1943, Büyük Doğu Dergisi*
Üçüncü Mektup – *5 Temmuz 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

DÖRDÜNCÜ MEKTUP

Şimdi sıra, Dünya Harbine gelinceye kadar, Tanzimat sonrası Türk sanat ve fikir adamına geliyor.

Dünya Harbine gelinceye kadar, Tanzimat sonrası sanat ve fikir adamı, Tanzimat seciyesini değişik şartlar ve mikyaslar altında devam ettirmek ve büsbütün zaafa düşmekten gayri bir şey getirmez.

Tanzimat seciyesinin ilerilere doğru büründüğü ifade, artık bir kemiyet çerçevesi içinde küçülüp büyümek, daralıp genişlemek ve keyfiyette büsbütün hafif kalmaktır.

Batı dünyasının tahlilsiz, teftişsiz, iç ve dış mihenklere vurulmadan imtihansız tasdiki ve ihtiramda baş köşeye oturtulması, gittikçe daha parlak bir (emrivâki) olur.

Teslim olduğu tesir merkezinin en korkunç cahili ve en şahsiyetsiz alkışçısı züppe tipi değil midir?

Tanzimat hareketinin züppesi de bu sıralarda meydana çıkar.

Züppe, yalnız mensup olduğu tesirin cahil ve şahsiyetsizi değil, başlangıçta o tesiri idrâkte aczin ve sonda çabucak tereddiyi ihtar eden hazin bir neticenin de habercisidir.

Nitekim Tanzimat sanat ve fikir adamında, az çok ciddîliğe, vakara, zarafete, saffete, asliyete benzer eda, sonrakilerde

yoktur. Tanzimat sanatkârının hiç olmazsa Garp (klâsik)lerini meşkeden gözleri, öbürlerinde, Garbın ikisi ortası örneklerine takılır. Tanzimat efendisinin, henüz Türk, Arap ve Acem tefekkür âleminden büsbütün kopmamış kültür bağları, onu takip edenlerde büsbütün gevşer. Buna mukabil Garp dünyasına yakınlaşma derecesi, Garbın ancak âdî sokak malları ve işporta eşyasına sokulabilmek suretiyle hedefini daha çok şaşırır. Nihayet, Tanzimat hareketinin başlangıcındaki sığlık ve akamet, ikinci devrede daha keskin vesikalara kavuşur:

Ortaya (Edebiat–ı Cedide) ismiyle bir edebiyet mektebi, ve (Jön Türk) adıyla bir münevverler zümresi çıkmıştır.

Ne bu mektebin talebesi, bir evvelki sanatkârın, ne de o zümrenin politikacıları bir evvelki siyaset adamının çapındadır. Abdülhak Hâmidle herhangi bir (Edebiyat-ı Cedide)ci arasındaki fark, Âli Paşayla herhangi bir (Jön Türk) arasındaki farka tıpatıp uygundur.

Dünya Harbine gelinceye kadar, Tanzimat sonrası Türk sanat ve fikir adamı, zümre ve kemiyet kıymetlerine, evvelki nesilden daha çok büründüğü halde, ferd ve keyfiyet kıymetlerinden daha çok sıyrılmış, daha çok harekete giriştiği halde hâdiseleri idrâkte daha safdil kalmıştır.

(Edebiyat-ı Cedide)yle sanatı ve (Meşrutiyet)le inkılâbı kurduğuna inanmıştır.

Meşrutiyeti kuran siyaset adamı, nasıl (hürriyet, müsavat, adalet) düsturlarından başka hiçbir dünya ve inkılâp görüşü taşımaz, hiçbir insan ve cemiyet telâkkisi yüklenmezse; (Edebiyat-ı Cedide)yi bina eden sanatkâr da (rikkat, nükhet, nisviyet) gibi orta malı klişelerden gayri hiçbir unsur kullanmaz, hiçbir sanat dâvasına aklı ermez.

Ne yeni, ne de eski sanat ve fikir, onlar içindir. Şiirde seviyeleri (Alfred de Musset)yle (Sully Prudhome)u ve romanda, (Concourt) kardeşleri aşmaz. (Tevfik Fikret ve Halid Zi-

ya'dan başlıyarak bütün Edebiyat-ı Cedide şair ve romancıları)...

Artık onlara, bildikleri yabancı dil içinde en eskiden bir (Ronsard), bir (Racine) gelmiş olduğunu, yenilerden (Baudelaire) öleli şu kadar, (Rimbaud) gideli bu kadar yıl geçtiğini hatırlatmak neye? Romanda (Balzac), (Zola) gibi merhaleleri, tenkidde (Sainte – Boeuve,), (Renan), (Faguet) gibi basamakları ihtar etmek niçin? Lâtinlerden başka bütün bir Yunan, Cermen, Anglosakson ve Slâv sanat ve fikir dünyasını göstermek neden?

Tanzimat sonrası sanat ve fikir adamı, kimlerin taklide değer olduğunu bile anlıyamamıştır.

En çetrefil kelimeleri Arap ve Acem lûgatinden bulup çıkarmak ve ilk defa olarak kullanmak, en büyük sanat yenilikleri arasındadır. Cenap Şahabettin'de öyle mısralara rastgelirsiniz ki, Divan edebiyatının hiçbir şairinde bulamıyacağınız şöyle dursun, ıstılâh meraklısı bir Arapla bir Acemi çıldırtabilir. (Kırık Saz) yerine (Rübab-ı Şikeste) ve (Yeni Edebiyat) yerine (Edebiyat-ı Cedide) diyecek kadar öz Türkçe bir kelimenin taşıdığı delâlet cevherine itimat duymazlar. Böyleyken kullandıkları yakası açılmamış Arapça ve Farsça kelimelerin dünyasıyle hiçbir münasebetleri yoktur. Arapçaları, Acemceleri bile Fransızcayı andırır. (Rübab) kelimesi sanki Acem değil de, (Loti)vari İstanbul'u ziyarete gelmiş ve bu münasebetle şarklı kılığına girmiş bir frenktir. Ve asıl ismi (Lyre)dir. Onun içindir ki, Divan şairinin havsalasına sığmayacak kadar çetrefilleştirilen dili idare eden zihniyet, sanki şarklılık değil de frenklik gayretidir.

O devirde tam mânasıyle başlamış ve yayılmış olan roman; ne Türk, ne de frenk hayatına uyan ve beşerî hiçbir ukdesi olmıyan bir takım kuklaların oyun sahnesi... Bu kuklalar tahta kaşık yerine gümüş kaşıkla yemek yerler. (Dede Efendi) yeri-

ne (Puccini)yi dinlerler. Sevgililerini bir Anadolu saffetiyle yanaklarından öpeceklerine, frenk züppesi tavrıyle enselerinden öperler. Kendi cinslerinden kadınlar seveceklerine İstanbul çalgılı kahvelerindeki Avrupalı şantözlere bayılırlar. Aşka dair herhangi bir ıstırap ve ukdeleri olacağına, yüzsüzlük, hokkabazlık ve açıkgözlükleri vardır. İsviçre dağlarında macera notları tutmaya ve malik oldukları kadınları adet ölçüsüyle ifadeye bayılırlar. Bu roman, hacimsiz, biçimsiz, ruhsuz, beyinsiz, meselesiz, bilmecesiz, hailesiz, faciasız, kâğıttan yapma şahısların gündelik ve miskin hayatlarını geveler durur.

(Leylâ ile Mecnun)un torunları ne hale gelmiştir?

Bu romanın doğurduğu âdi ve züppe şişli muhitleri, İstanbul muhitlerine hediye ettiği gülünç ve iğrenç insan isimleri, onun bütün mâna ve cevheri üstünde en yanılmaz kıstastır.

Fikir, felsefe ve tenkit ceplerine gelince, üç beş Garp mütefekkirinden lûgat kitabı ağzıyla ezberlenmiş parçaların ördüğü, terkipten, (sentez)den, âhenkten, ifadeden mahrum yamalı bir bohça. (Ahmet Şuayip, Abdullah Cevdet, Baha Tevfik, Şahabettin Süleyman.)

Hele, arada bir zat var ki (Rıza Tevfik), günü çok iyi şahıslandırdığı için, üzerinde birkaç satır duracağım.

Ne desek ona, filozof mu, şair mi, mutasavvıf mı, hatip mi, siyasî mi, pehlivan mı, nüktebaz mı? Bunlardan herbirine bir parça benzediği halde hiçbiri değil. (Mikel -Anj) gibi, bir çok şubeleri erkekçe kucaklıyan dehaların hakkını kabûl etmekle beraber, (rulet) tablosunun her numarasına para koyarcasına, bu kadar ümitsiz yayılmaları, garip bir bünye gayretinden başka neye atfedilebilir? (Tilmizi Baykın - Bacon) diye imza atan filozof ve Anadolu halk türkülerine muvaffakiyetli (pastiş)ler yazan şair, vesaire vesaire... Rıza Tevfik, birbirine zıd bin tesirin çektiği her istikamete sarkan ve hiçbirine varamayan istidatlı Şark efendisine ne canlı örnek!

O devrin bıyıkları henüz terliyen genç ve zeki edebiyatçısı Hüseyin Cahit, taşıdığı hendesî ve müsbet mizaç yüzünden, politika ve aksiyon âlemine geçmeyip de ne yapabilirdi?

Doğuşları o devre içinde olsa da, tekavvünleri ilerilere doğru sızan, Mehmet Akif ve Hüseyin Rahmi gibi halis ve şahsiyetli örnekleri, bir merhale sonra ele alıyor ve (portre)sini çizdiğim silsileden saymıyorum.

Dünya Harbine gelinceye kadar, Tanzimat sonrası sanat ve fikir adamının bariz vasfı, bence, zihnî ve ruhî ana idrâk melekelerinden mahrumluktur.

Dünya Harbine gelinceye kadar, Tanzimat sonrası Türk sanat ve fikir adamı, satıh üzeri idrakiyle Avrupalılaşma teşebbüsünün ancak züppelik ve tereddisini getirebilmiş ve Tanzimat ruhunu daha iyi ifşaya hizmet etmiştir.

[Manzara 4 – *16 Mayıs 1936, Ağaç Dergisi*
Beşinci Mektup – *12 Kasım 1943, Büyük Doğu Dergisi*
Dördüncü Mektup – *12 Temmuz 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

BEŞİNCİ MEKTUP

Şimdi de sıra, Birinci Dünya Harbi ve Birinci Dünya Harbi sonrası Türk sanat ve fikir adamına geldi.

Dünya bir koca şehir, Birinci Dünya Harbi bir korkunç yangın...

Ona en uzak milletlerin mahallelerine bile kıvılcımları yağdı. Ona en yabancı semtlerin bile korku, yangın yerindekinden eksik olmadı. Eşya toplandı, tahtalar söküldü, damlar ıslatıldı. Bir gün her şey yerli yerine iade edildiği zaman, hiç birinin, kaldırıldığı yere artık uymadığı, hiç birinin, terkettiği nizamı tekrar kabûl etmediği, hiç birinin temsil ettiği kıymet hükmüyle bir daha barışmadığı görüldü.

Sebepleri ve neticeleri üzerinde fazla durmadan iddia edebiliriz ki, Birinci Dünya Harbi, hemen her milletin hayatında, götürdüğü ve getirmek istidadını gösterdiği kıymetler bakımından en keskin hareket başıdır.

Türk cemiyeti bu kasırgayı, gövdesinin büyük kısımlarıyle kaydetmiş cemiyetlerden biri... Onun içindir ki, onun sanat ve fikir hayatında, Birinci Dünya Harbinin, yıkıcı, süpürücü, itici, aratıcı tesirleri ilk bakışta meydandadır.

Birinci Dünya Harbi kadrosu içinde Türk cemiyeti, Tanzimattanberi ilk defa olarak, hâlis ve şahsî, öz fikir adamına kavuşur gibi olur. Hiçbir felsefe mektebi ve fikir sisteminin tam ve tek mümessil ve mübdii olmasa da, Ziya Gökalp, okuduğunu anlamış, Garpla temasını en mahrem plânlara kadar derinleştirebilmiş, meyil ve nisbet gösterdiği fikir sistemini kendi ferdî ve içtimaî şartları içinde yuğurmaya çalışmış, onu samimî bir şahıs ve millet dâvası haline getirmeğe savaşmış, ilk Türk tefekkür adamıdır.

Ziya Gökalp'a gelinceye kadar, Tanzimat ve Tanzimat sonrası fikir adamında Garplı tesir, (Bonmarşe)den satın alınmış ve Türk evinin bir köşesine oturtulmuş, oyuncak bir (maket) halindedir. İlk defa olarak Ziya Gökalp'ta bu muamele, Karabük fabrikası gibi, fikir topraklarımız üzerine kurulmuş, ciddî bir tesis manzarası arzeder. Muharrik kuvvet, makine, cihaz kendisinin değil, fakat tatbik sahası, ham madde ve iş, kendisinindir. Ziya Gökalp'ın (Dürkhaym)cılığını böyle anlamak ve onu, maskara (Güstav Löbon) ve (Beykın)cılardan böylece ayırt etmek lâzımdır.

Ben Türkçülüğü, Ziya Gökalp'ın Turancılığından; ve Doğu dünyasıyle İslâm cemiyetini, onun görüşünden bambaşka anlasam da itirafa mecburum ki, Ziya Gökalp'ı, ilk nazarda nakış ve fantazyadan kurtulmuş, büyük şekil ve mimariye kucak açmış, başı sistem ve meseleye yuvalık etmiş, Tanzimattanberi ilk ve yegâne Türk tefekkür adamı sanmak, bir ân için mümkündür.

Öyleyse Ziya Gökalp Şark ve Garp kayaları arasındaki uçurumda tuzla buz olmak tehlikesini yaşayan Türk cemiyetinin altına, büyük ruh ve fikir desteğini sürebilmiş midir?

Hayır!

Meşrutiyetten bugüne kadar kademe kademe inkişaf eden ıslahçılık dâvasında en büyük fikir hissesini ona vermek ve

birçok devlet ve (aksiyon) adamlarını, hakikatte onun tesiri altında görmekle beraber, yine görmek lâzımdır ki, Ziya Gökalp, giden Şarkla gelen Garp arasındaki mahsup sırrını ve kıymet hükmünü heceleyebilecek görüş çapında değildi.

Kendisine geniş ve devletleşmiş bir tesir ve talim meydanı kurmuş olan Ziya Gökalp'ın, bu yüzden (mazruf) olmaktan ziyade (zarf), (muhteva) olmaktan ziyade (mevzu), (ruh) olmaktan ziyade (kalıp) tesirleridir. Yoksa Ziya Gökalp, ruhunda büyük ve hususî bir dünya görüşü kaynağından ve kafasında büyük ve hususî bir tecrit, teşhis örgüsünden mahrumdu.

İşte Ziya Gökalp'la büyük filozoflar ve yenileşme dâvasının ilk ve temel fikircisi olarak beklediğimiz büyük kahraman arasındaki mesafe...

İşin en kaba plânda başlangıcı bile olsa birdenbire bir TÜRK, TÜRKÇE, TÜRKİYE şuuru, asırlardanberi hakkını bekliyen ve en göze görünmez duygu tabakalarında uyuklayan bir KENDİNİ BULMA, KENDİNE GELME cezbesinin ilk hamlesiydi. Fakat bu hamle, büyük ruh zemininden öksüzdü.

Bu hamle şiirde ve nesirde derhal talebelerini kaydetti. Kendilerini (Millî edebiyatçılar) bayrağı altında toplayan ve Ziya Gökalp'ın arkasından, açık Türkçe ve hece vezniyle nazım tecrübesine girişenler (Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz)...

İşte, bu kendi kendisini arama veçhesinin, kalıp, lisan ve mevzudan ileriye geçememiş ilk tek telli saz devşirmeleri... Azası arasında daha birkaç şair bulunan bu gurup içinde Faruk Nafiz'i, hemen tüketiveren arkadaşlarından bir kaç arpa boyu ilerlemiş ve bugünlere kadar ulaşmış görüyoruz. Bu devşirmelerden hiçbirinin bugün hâlis şiirle alâkaları bile kabûl edilemez.

Garip bir seziş tecellisiyle açık dili ve hece kalıbını herkes-

ten ve hattâ Ziya Gökalp'tan evvel kullanan fikir posası şairi Mehmet Emin, sırf muhteva züğürtlüğü yüzünden, başta olduğu kadar sonda da namevcut kalacak ve bir (istatistik) kıymetinden fazla bir şey ifade etmiyecektir.

O güne mahsus kesafetli ve öz şiir, bunlardan ziyade, Yahya Kemâl ve Ahmet Haşim gibi şairlerin cazibe mıntakasında geziniyordu. Ana dili ve parmak hesabiyle yazmak ve memleket mevzularını tercih etmekten ötürü hiçbir sanat telâkkileri olmayan gençler, aralarına hiçbir fark ve mesafe koymadan, zıt cephelerini tefsir etmeden, bu iki şahsiyeti kayıtsız ve şartsız birer üstat tanıyorlardı. Zaten (üstat) kelimesinden başka hiç bir ustalık vasfına, bir sanat dâvasına akılları yetmezdi. Yetseydi görürlerdi ki, ilk defa ana dili ve hece kalıbiyle yazmakta hiçbir yenilik yoktur. Bunlar birer âlettir ve yenilik âlette değil sesdedir. Dâva, o dille o kalıbın potasında bir şahsiyet madenini eritebilmekte...

Ameliyat masalarında, operatör gelmeden nasıl asistanlar ve hastabakıcılar operatöre ait âletleri hazırlarlarsa, kendilerine (Millî edebiyatçılar) ismini takan bu zümre de, yeni Türk şiirinin beklediği ve daha bekliyeceği mübeşşire hazırlık yapmış ve vasıtacı mevkiinde kalmıştır.

Birkaç romancı ve hikâyeci; (Edebiyat - Cedide)nin ufak tefek istihalelerle mirasçılığını yapmak isteyen (Fecri-âti)nin bir hamlede eriyip gitmesine mukabil, gurup dışı kıymetler halinde birkaç şahsiyet, evvelki darlıkları açmak ve sığlıkları deşmek cehdine namzet görünüyordu.

Romanda Yakub Kadri ve Halide Edib, okuyucularını ilk defa olarak, kafa ve ruh meseleleriyle karşılaştırıyordu.

Yakub Kadri bence, Şimal Kutbunun keşfi macerasında, gemisini en çetin ve bakir mıntakalara götürmüş ilk Türk romancısıdır.

Birkaç romancı ve hikâyeci, memleket hayat ve estetiğine

muvaffakiyetle sokulmak hamlesini gösteriyordu. (Hüseyin Rahmi, Refik Halit, Ömer Seyfettin)...

(Edebiyat-ı Cedide)denberi eskimeden, pörsümeden, ekşimeden devam eden ve münferit, münzevî bir yıldız gibi her gün daha canlı ışıklar dağıtan Mehmet Âkif'i ben, şiirinin nesci, hakikiliği, samimiliği, hayata mutabakatı, tezatsız ideolocyası bakımından, hürmete lâyık birkaç eski çehreden en parlağı telâkki ederim. Fakat o da nefesi büyük kahramanlara göre çok küçük buutludur.

Fakat daima şiir, roman ve fikir, bellibaşlı bir sınırı aşamıyor, bellibaşlı bir zarı delemiyor, bellibaşlı bir yokuşu sökemiyordu.

Bu sınır, bu zor ve bu yokuş, Türk cemiyetinin beklediği yeni hayat teşhisini gizliyen muadele!

Çünkü o muadele kül halinde bir türlü halledilemiyordu.

Ahmet Haşim kullandığı dil ve halette muhafazakâr, fakat sembolizmanın Fransada bile ileri bir mensubu derecesinde yeni bir şahsiyet temsil ediyor, bütün bu âlet ve kalıp geriliklerini, bir parça istidat ve şahsiyetle gidermenin kabil olduğunu sanki ilân ediyordu.

Yahya Kemâl, etrafında kalabalık bir hayranlar zümresi, Sultanahmet bahçelerinde ve şadırvan karşılarında, herkese yeni bir dil, yeni bir (estetik), yeni bir nefes halinde görünen bir edayı yaşatıyordu. Şarkı Yahya Kemâl'den dinliyen, onu, ilk defa anlamış, bir camiye Yahya Kemâl'le giren, onu ilk defa görmüş, tarihi ondan okuyan onu ilk defa öğrenmiş sanılıyordu. Yahya Kemâl cemiyetlerinde, böyle bir telkin ve sihir kabiliyetini yaşatıyordu. Fakat ne bir fikir, ne bir (sentez), ne bir (sistem)... İstanbul'un en iyi konuşanlarından biri farzedilen bir sanatkârın, sanat dâvası üzerinde, hikâyeden, nükteden, (paradoks)dan gayri bildirecek tek kelimesi olmamasına ne buyurulur?

Yahya Kemâl şiirde, birinci unsur olan ruh ve fikirde değil, fakat ikinci unsur olan zevkte bir erginliktir.

Uzun yıllar, içinde yuğrulduğu Paris'de, zevkini ferdî ve millî şartların örsünde döve döve inceltmiş, sonra vatanına dönmüş ve bütün mazi ile bütün hali başka türlü görmeğe ve göstermeğe başlamıştır. Batıyla Doğu arasındaki dünya çarpışmasından, yavaş yavaş kendileri sönmeye başlayan Şark kubbesinin bu acıklı kaderi, genç şairin içini ürpertilerle doldurmuş, o mahzun ve dilsiz serencamın kahramanı Şark, artık harap ve revnaksız sebilleri ve saraylarıyle, kalyonları ve akıncılarıyle, bahçeleri ve ziyafetleriyle bu teessür çekmecesini ağzına kadar doldurmuştur.

Yahya Kemâl Garbı, (plastik) hadleri içinde kavrıyabilmiş ve bu kavrayışıyla da, Şarkı, yine (plastik) hadler içinde yaşamaya ve yaşatmaya başlamıştır.

Onun içindir ki, şiiri yine eşya ve hâdiseleri kavramakta (plastik) hadlerden ileriye varamamış, bir sanat dünyası bina edememiş, bir şahsiyet temeli atamamış ve büyük hiçliği yakalıyacak bir ağ örememiştir.

Bütün fikir ve ruh kaynayışlarında, (tez)in eksik olduğu yerde (oyun), (sistem)in eksik olduğu yerde (meşrep), (iman)ın eksik olduğu yerde (rindlik), noksanı telâfiye memur olmuştur.

Birinci Dünya Harbi ve Birinci Dünya Harbi sonrası Türk sanat ve fikir adamı, bir evvelki kaba zümre ve mektep seviyesini aşmış, ferdiyet kıymetlerine sokulabilmiş, fakat bu kıymetleri kanunlaştıramamıştır. Her tarafı kopuk, kırık, küçük temayüller halinde bir takım başkalıkları, ayrılıkları, rekabetleri temsil etmiş, fakat toptan bir meydan muharebesi zaferi kaydedememiştir. (Kötü)yü, (çirkin)i, (bayat)ı, sezer gibi olmuş, fakat (iyi)yi, (güzel)i, (yeni)yi bulamamıştır. (Sefil)in yanında (ulvî)yi, (tereddî)nin bitişiğinde (kemâl)i vâdetmiş,

fakat netice itibariyle bütün tezahürleri aldatıcı, bütün vâadleri inkisara uğratıcı çıkmıştır.

Tanzimat, şahsiyete kavuşmak için en çetin hamlelerine bu devrede başlamasına rağmen, yine âciz ve perişan, devam halinde kalmıştır.

[**Manzara 5** – *23 Mayıs 1936, Ağaç Dergisi*
Altıncı Mektup – *19 Kasım 1943, Büyük Doğu Dergisi*
Beşinci Mektup – *19 Temmuz 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

ALTINCI MEKTUP

Artık Cumhuriyet devresinin üzerindeyiz. Şimdi bu yirmi küsur yıllık devrenin fikir ve sanat adamına ve hayatına bir göz atalım...

Hükmü başa alarak ortaya tepeden inme bir teşhis atsam nasıl olur? Buyurunuz:

Cumhuriyet devresi, Tanzimattan sonraki bütün merhalelerin en ileri örneklerini aşan bazı müfrit ve münzevî değerlerine rağmen, bütün Türk fikir ve sanat hayatında, kargaşalıkların, aykırılıkların, âhenksizliklerin, nisbetsizliklerin, çözülüşlerin, dağılışların, sukûtların, hiçbir zaman ve mekânda bu nisbette çöreklenmediği ve netice itibariyle bütün sanat ve fikir hayatının iflâs buhranları geçirdiği bahtsız hengâmedir.

Bunun sebebini izah etmek de galiba kolay:

Tanzimattanberi bir türlü kurtuluşunu plânlaştıramıyan ve boyuna şahsiyetinden feda eden Türk cemiyeti, Birinci Dünya Harbinden sonra, zaman sahasında olduğu kadar mekân sahasında da tasfiye edilmek mevkiine düşünce, maddî bir hareket mefkûresiyle kendisini kurtarabilmiş, bu kurtuluş Cumhuriyeti doğurmuş; fakat ruhta ve mânada dengini bulamamak yüzünden, ister istemez, asırlık bir çürüyüşün son tecelli haddine ayak basmıştır. İşte cemiyetin ruhî hayatına ayna tu-

tan fikir ve sanat dünyasında, cumhuriyetten sonraki azamî hercümerci, azamî düzensizlik ifadesini, millî kurtuluş hamlesinin ruh ve fikirde hazırlanmamış, ondan sonra da ruh ve fikire sindirilememiş bir hareket olmasından başka hiçbir türlü izah mümkün değildir.

İlk oluşumuzun başından, son oluşumuzun veya olmayışımızın başına, yahut sonuna kadar, yerinde yeller esen büyük Türk mütefekkiri, bu devrede de yoktur. Sadece yok olsa yine iyi; minare şeklinde bir yükselişe muhtaç bir vaziyette, kuyu şeklinde bir çukur ifadesiyle yok; âdeta yokluğunu tahkim edici sebepler altında yok...

Bir manzumesinde, camilerinde Türkçe ezân okunacak ülkeyi Türkoğlunun vatanı diye gösteren Ziya Gökalp'e, onun tesiri altında bir takım resmî tasarılar beslenmesine rağmen, bu devrenin fikir kürsüsünde yer verilmez. O da, Cumhuriyet devresinin başında, her türlü faaliyetini tüketmiş bir adam sıfatiyle ölür, gider.

Bir devre evveline mensup olsa da asıl geniş kalem faaliyetine bu devre içinde girişen Falih Rıfkı Atay ve onunla beraber bir takım gazeteciler, kafaları hiçbir büyük terkibe müsait olmadığı için, basit üslûpçuluk ve kolay alkışçılıktan ileriye geçemiyecektir.

Cumhuriyet devresinin başından bugüne kadar millî kurtuluş hamlesinin fikir ve sanattaki bütün aksi, (has isim)ler etrafında, samimiyetinden bile şüphe ettirecek nefsanî bir medhiye tellaklığından başka birşey değildir. Asırlık bir tasfiye bilânçosunun altına yekûn hattının çekildiği ânda şahlanıp bütün hayat borcunu ödeyen bir milletin destanı, bütün (hâs isim)leriyle beraber de olsa, bir fikre ve dünya görüşüne bağlı olarak ne şiirde, ne romanda, ne tiyatroda, ne de fikirde billûrlaştırılabildi. Bunun yerine millî kahramanların, bir fikre remz olan ebedî çehreleri değil, mide gurultuları ele alındı; ve

bu iş son derece verimli bir ticaret halinde nemalandırıla nemalandırıla ananeleştirildi, şahsî muvaffakiyetin temel şartı ve günün ana seciyesi haline getirildi. Birçok Türk kaleminin az çok hissedarı olduğu dalkavukluk edebiyatının örneklerini isimlendirmeye değmez sanırım; onları herkes bilir.

Bu esnada saf ve hakikî şiir, birkaç işçisi arasında, son derecede ağır tekevvün çileleri altında yuğrulmak isteniyordu. Bu işçiler, bir devre evvel (Hececiler)in bomboş bıraktıkları kalıba, ilk defa olmak üzere bir muhteva cevheri dökmeye çalışıyorlardı: Ahmet Kudsi Tecer, Ahmet Hamdi Tanpınar ve... Evet ve sen...

Senin hakkındaki fikirlerimi, bu mektubuma ilişik ayrı bir kâğıtta bulacaksın. Onu kimseye okumaya, göstermeye mezun değilsin. Zümrevî mütalâalarıma seni almıyorum.

Eğer (Hececiler)in bomboş bıraktıkları kalıp, bu zümre tarafından bir muhteva cevherine kavuşturulmuş olsaydı kalıp da muhteva da, her şey de, Ziya Gökalp'ın ilk devşirmelerinden değil, bu zümreden başlamış olurdu; galiba da böyle... Fakat günün büyük kargaşalığını ve hiçliğini bastırmak için, sade şiirde mücerret bir kıymete değil, ezeldenberi münhal bir çapa ihtiyaç olduğu için, bu örneklerde, küçük, kesik, bücür, cüce keyfiyet noktalamalarından ileriye varamadılar; ve kendi çaplarıyle, doldurulması lâzım çapın korkunç nisbetsizliği önünde tükenip gittiler.

Bir aralık ortalığı, yeni bir ses dolanır gibi oldu: Nazım Hikmet...

Başlangıçta (Hececiler)le işe başlıyan bu delikanlı, yeni Rusya'da geçirdiği fikir macerası neticesinde, içerden dışarıya doğru bir fışkırış yaşatacağına, dışardan içeriye doğru bir sokuluş halinde, birdenbire fikir ve sanat piyasamızı şişleyiverdi. Önce telâş ve patırdı hürmetlice oldu. Şairin kullandığı âlet yepyeni birşey sanıldı. Halbuki bizde (Edebiyat-ı Cedide)den-

beri serbest nazmı kullanmış birkaç şair bulunmasına karşılık, bu âlet, Birinci Dünya Harbinden biraz evvel, harp içinde ve sonrasında, duygu ve düşünce nizamını da allak bullak edici edebi mektepler zinciriyle Avrupada moda sağanağını atlatmış, hem maddede ve hem ruhta ezelî ve ebedî üstün şekil hikmetine karşı iflâsını idrâk etmişti.

Şairin getirdiği sese gelince; işte sar'a ihtilâçları içindeki Batının şekilsizlik âletini alıp ona nizamlı ve sistemli bir ihtilâl heyecanı üflemek isteyen Rus şairi (Mayokofski)nin ses perdelerine tıpatıp uygun, heyecanda keskin, fikirde malûm, belâgatte değerlice bir beyanname çığlığı... Bu beyanname çığlığının bütün kıymeti, avamı kandırmaya mahsus bir tebliğ dilinin bütün şartlarına sahip, fakat hakikî şiirin telkin kudretinden tamamiyle mahrum, çerçevelediği fikir bakımından da Batının en büyük bâtılı komünizmanın şahsiyetsiz bir mümini, fakat daima hassasiyet mayası ve şiir nefesi olarak gür bir bünye temsil etmiş olmaktan başka birşey değildir.

Nazım'ın en güzel tarafı, fikir namusu adına, inandığı (bâtıl)ın sonuna kadar fedaisi kalmış olmaktır. O, hakikî fikir zaviyesinden, fikirsiz bir namusludur, işte o kadar...

Cumhuriyet devresinin şu âna kadar tesbit etmiş olduğumuz fikir ve ruh kargaşalığı içinde roman, hiçbir zaman doğmamış olan roman, Birinci Dünya Harbinin (enflâsyon) paraları gibi, keyfiyette sıfır, kemiyette nâmütenahi bir işporta eşyası halindedir. Bu romanı Yakup Kadri ve Peyami Safa, biri evvelki merhaleden bir devir halinde ve öbürü yeni merhale içinde biraz keyfiyetlendirmeye ve mesele sahibi insanın hayat zemini haline getirmeye çabalarken, halk kütleleri arasında hakikî muvaffakiyete namzet roman, bayağının âdisi bir vakalar posası ve his kazuratı halinde, sukût derecelerinin son haddini gösterir. Bu korkunç keyfiyetsizliğe, bir de bazı büsbütün haysiyetsiz kalemlerin, imzaları altında apaçık ve güpe-

gündüz, iktibasçılığını, nâkilliğini ilâve edecek olursak, içtimaî bir hayat terkibi olan romanın Cumhuriyet devresinde, şahsiyetsizliğini ne nisbette kutuplaştırmış olduğunu anlarız. Fikir ve sanat şahsiyeti bakımından Tanzimatın şaşkın, kopyacı, fakat ruhu saffet ve ulviyet dolu örneği, bu örneklere nazaran, çöpçülere nisbet edilecek vezirler mesabesindedir. Cumhuriyetten sonraki romanımız hakkındaki bu ölçüye, istisna ettiğimiz bir iki örnekten başka, son birkaç seneye ait bir iki yeni zuhuru da müstesna tutacak olursak, romancı tanınmış her isim dahildir.

Millî tiyatro, Reşat Nuri'nin romanda olduğu gibi sahnede de daktilo kızlara hitap eden kolay edebiyatından başka, Nazım Hikmet ve Vedat Nedim'in, tamamiyle sun'î ve zoraki, hakikî ruh ve fikirden mahrum cambazlıklarına inhisar eder.

(Sen kendini tiyatro bahsinde de hatırlamasan iyi edersin...)

Tarih, bütün mensuplarıyle, Fatih Sultan Mehmed'i yeniçerilere dövdüren, Habeş imparatorunun oturağını mezada çıkaran, Abdülâziz'in intihar mı ettiğini, yoksa öldürülmüş mü olduğunu baş mesele haline getiren ve (Yeni rakı) kadar sürümü olan bir (Atmasyon) plânı olmuştur.

Her devirde nâmevcut olan Türk münekkidi ve tenkit ölçüsü, bu devirde, sanki bir yokluğu, sahte varlıkların maskesi altında büsbütün ümitsiz bir hale getirmeye memurdur. Eserini, ilk defa olarak ciddî bir kitap hacminde, Cumhuriyetin ilânından birkaç sene sonra veren İsmail Habip, Türk cemiyetiyle beraber Türk fikir ve sanat hayatının büyük fikrî ve felsefî muhasebesini yapabilecek kıratta bir tahlil ve tertip kafası taşımadığı için, orta mektep kadrosunda, basit, sathî ve hissî bir sınıflandırmadan ilerisine geçemez. Nurullah Ataç ise, birkaç tercümesinden başka tek formalık bir esere ve ölçüye sahip olmaksızın, kabak çekirdeği sohbeti yaparcasına (İyi, fena, eh

biraz daha iyi, biraz daha fena, çünkü fena, zira iyi, harika, kötü, ben hayranım, ben küskünüm, sevmiyorum, bayılıyorum!) tarzında, nebatî ve infialî hükümlerin hafif ve biçare kumkumasıdır.

(Lessing)varî bir cemiyet ve dünya görüşü örgüsüyle bizde hiçbir zaman doğmayan tenkit, bunlara ve benzerlerine göre, birgün doğmak ümidini de gölgelendirecek vaziyettedir.

Mücerret fikir, fikir ve felsefede yayalığımız, hiçbir zaman nefslerine şahsiyetli ve müstakil terkipler kurmak cehdini yükleyemiyen küçük ve korkak istidatlar elinde tam bir vâkıadır. Bir devre evvel (Dergâh) mecmuasında işe başlayan Cumhuriyet devresinde ise olacağını olamayan Mustafa Şekip Tunç, devir devir (Bergson) ve (Fröyd)e hayran, daima tercümeci, derslerinde ve şahsî sohbetlerinde daima derin ve ince, fakat büyük terkip cehdinden daima mahrum, büyük bir tefekkür yüzüğünden kopmuş kırıntı bir elmastan başka nedir?

Hilmi Ziya Ülken, mücerret fikir ve felsefede Cumhuriyet devresi neslinin bu en büyük ümidi, kitaplık çapta bir iki hamlesine rağmen bir türlü kahramanca fışkıramamak ve büyük terkibe girişmemek mizacının; üstelik kendi merkezîliğini kaybedip sağ ve sol temayüller arasında kaybolmak mahkûmiyetinin acıklı bir misalidir.

Bir zamanlar, ele ve başa yalnız herhangi birini alıp gerisini çürüğe çıkarmak taktiğiyle işe girişen bir grup (Kadro'cular), komünizma iktisadiyatını ve tarihî maddeciliğini Çemişkezekli köylüye aşılayarak bundan yeni bir Türk milliyetçiliği meydana getirmek, böylelikle millî kurtuluş hareketini izaha ve onun dün de bugün de eksik ideolocyasını bu tarzda kurmaya savaşmak dalâletinin hüküm çerçevesi içindedir.

Güzel sanatların öbür şubeleri de, bu devrede, bir takım mevzîî inkişaf ve teessüslere rağmen büyük ve hazin tereddiyi ilân eder.

Musiki topyekûn ölüm dirim buhranları içindedir. Bir taraftan ortalığı, ancak yeni romancılarımızın bestesi olabilecek aşağılık tangolar kaplarken, öbür taraftan alaturkanın muzahrafat şubesi, meyhane üstüne meyhane açmakta; daha başka bir tarafta Dede, Itrî'nin muhteşem musikisi derlenmeye ve seslendirilmeye namzet görünmek, büsbütün başka bir taraftan da halk türkülerine doğru bir (solo) ve (koro) ruhu yaşıyabilmektedir.

Resim, en derin telkin değerini, üç yaşındaki bir çocuğun nebatî karalamalarında bulacak kadar ölçüsüzdür.

Heykel, tek mevzu, âbide mevzuu etrafında çalışmak mahkûmiyetinin, basit kopyacılıktan ibaret, zevksiz, fakat son derece kazançlı ticaret tezgâhı...

Mimarî, dünle bugün arasında hiçbir muhasebe çilesi doldurmadan, iğrenç, şahsiyetsiz kübika inşalarının kalfalık zanaati...

Ve nihayet, başından beri bütün esasî örnekleriyle nizamsızlık ve âhenksizliğindeki dehşeti ifadelendirmeğe çalıştığımız bu devre içinde, hergün biraz daha çürüye çürüye ulaşabildiğimiz (Yazık oldu Süleyman Efendiye) harikası...

Her şeyi olduğu gibi belirtme gayemize sadık kalmak için (Yazık oldu Süleyman Efendiye) harikasının kahramanı üç genci isimlendirmeliyiz: Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet...

Nazım Hikmet'in şahıslandırdığı serbest nazmı, hiç değilse muhtevasının aklî ve insanî nizamını da süpürüp atmak, kalıbının son tutamağı olan kafiyesini de silip temizlemek suretiyle nefslerine mal etmeğe kalkan üçüzler, yaptıkları işin büyük (Hiç)ine rağmen bu kadarında bile şahsiyet sahibi değildirler. Bu gençlerden kim olduğunu bilmediğimiz birisi, belki de üçü birden, kim olduğunu pek iyi bildiğimiz bir Fransız şairini örnek tutmuş ve ondan sonra üçü de, o Fransız şairinden

ve birbirlerinden meşketmeğe başlamışlardır. Bu Fransız şairi (Superville)dir.

Vezni, kafiyeyi, bütün dış ölçüleri attıktan sonra, ismine nesir denemiyecek lâfları nesrin ufkî nizamına göre dizeceği yerde, nazmın şakulî nizamına göre tertipleyen bu Fransız şairi, bütün kalıp ve şekil korkusuna rağmen muazzam ve yepyeni bir hassasiyet cevherine malik olduğu için, gayet tabiî olarak her satırı, aynı şekillerle dondurmaktan geri kalmamıştır. Bu çocuklarsa, Fransız şairinin yapabildiğini yapmaya değil, ancak bozabildiğini bozmaya muktedir oldukları için, hisselerine, bütün insanî hakikat ölçülerini, anlayış ve duyuş muvazenelerini yıkan büyük bir (Hiç) düşüyor. Kendilerinden sonraki kolay mânasızlık ve basit muvazenesizlik halkasının da müsebbibi olan bu üç kahraman çocuk, dolayısıyle, şiirin yeni insan ve cemiyet eşiğinde ne kadar çetin bir tekevvün bilmecesine vardığı ve zayıf yaratılışların o eşikte nasıl intihardan başka birşey beceremediği hakikatinin mümessilidirler. Bir hâdiseyi, şuur ve iradeyle, müsbet tarafından temsil etmek yerine, şuursuz ve iradesiz olarak menfî taraftan temsile memur olmanın acıklı hali...

[**Yedinci Mektup** – *26 Kasım 1943, Büyük Doğu Dergisi*
Altıncı Mektup – *26 Temmuz 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

ÂBİDE

Söyleyen O, hürmetler içinde dinleyen ben:

– İnkılâp âbidesi olarak heykel seçildi. Bir (oldu bitti) işi... Heykelin mahiyeti üzerinde düşünülmüş, güzellik telâkkimize uyup uymadığı muhakeme edilmiş, şartlarıyle şartlarımız arasında tenasüp aranmış değildir. "Madem ki Garplılaşıyoruz, orada da heykel var, niçin bizde de olmasın?.." Her nokta gibi bunda da olanca nefs muhasebemiz bu kadarcık... İnkılâpların müşterek kanunu, şu olmak lâzım: "İnkılâbın madde halinde ilk ve son âbidesi, kaskatı gövdesiyle vatan bütünüdür! Hele bizimki gibi, toprağıyle, köyüyle, şehriyle, harap ve noksan bir madde sahibi memlekette, heykel, çırıl çıplak bir vücutta ipek boyunbağıdır. Boyunbağı nasıl giyimin son zarafet hülâsası ise, heykel de ancak giydirilmiş bir madde âleminin nihaî ifade vasıtası...

Bir ân sükût... Söyleyen o, hayretler içinde dinleyen ben:

–Gözünün önüne getir: Bir kasaba... İçinden bulanık bir su geçiyor... Ayakta durabilmek için üst üste abanmış kerpiçten evler... Arnavut kaldırımı tek cadde... Caddede, müselles deliklerden akan çirkef; kemikleri ince bir deri yaldızıyle örtülü beş on sığır, topal ve kulaksız çomarlar, bir iki sümüklü çocuk ve bir heykel... Bu levhadaki hasta edici tezadı görmemek

mümkün mü? Bu kadro içinde her hangi bir hamlenin âbideleşme ihtirası, maddeyi tedricen canlandırmak, beslemek ve yetiştirmekten başka ne olabilir? Hiçbir inkılâp, intişar sahasındaki büyük ve geniş maddeyi âbideleştirmeden kendisine âbide kuramaz!

Bir ân sükût... Söyleyen o, haşyetler içinde dinleyen ben:

– Sonra başka bir mesele... Heykeli kimin yapacağı meselesi!.. Heykeli millî san'atkâr yapar. Eğer bunu yapabilecek millî san'atkârımız yoksa, heykel de yok demektir. Bir inkılâbın en mahrem fikir ve heyecan ifadesi olan heykelini yapmak için Avrupadan mütehassıs getirtmek, evvelce de bir kere söylediğim gibi, bizzat inkılâbı yapmak için mütehassıs getirtmeye müsavidir.

Bir ân sükût... Söyleyen o, dehşetler içinde dinleyen ben:

– Gelelim bu yabancı san'atkârların diktikleri heykellerdeki fikir ifadesine!.. Bu ifade, (alâminüt) vesika fotoğrafı seviyesindedir. Bir âbidede, taşa, her şeyden evvel fikir kazıyabilmek lâzım... Yabancı san'atkâr, taşa fikir kazımayı bilse de, ruhunu tanımadığı hâdiseyi heykelleştirirken, onu fikirsiz bırakmış, inkılâp rehberinin başka başka (poz)lar ve kılıklarda üstünkörü kalıbını çıkartmaktan başka bir eda bulamamıştır. Her yerde, her köşede, her bucakta, âdi bir benzerlikle vesika fotoğrafı teşhir edilen tek şahsın basit bir tenevvu içinde ifadesi... Asker o, sivil o, atta o, ayakta o, kalpaklı o, şapkalı o; o, o, o, ve hep aynı çehreyle... İşte dikilen heykellerde biricik fikir ifadesi!.. Halbuki âbide, bir hareket rehberinin üstünkörü bir benzerlikle vesika fotoğrafını çıkartmak değil; o hareketi, şahıs resmi gerisinde ve ilerisinde tefsir etmek işidir.

Bir ân sükût... Söyleyen o, ibretler içinde dinleyen ben:

– Dikilen heykellerde san'at kıymeti de sıfır... Bunu keskin bir bedahet halinde duymak için, ortaya bir selim zevk sahibinin, Avrupada, hattâ Balkanlarda birkaç ay dolaşması yeter.

İçinde (vatan) kelimesinden başka nesne bulunmayan bir manzumede san'at kıymeti neyse, hazırlop ve boyacı küpü hesabı bir çehre tekrarından gayri marifeti olmayan bu heykellerde de aynı şey... Bu hususta kendi fikrimi bir tarafa bırakayım da, sana, bir Avrupalı muharririn görüşünü bildireyim. Fikirlerini mizana vurmadan kabûl ettiğimiz Avrupalıların bir muharriri, (Antonyo Anyante) adında bir İtalyan, (Mustafa Kemâl) isimli eserinin 140 - 141'inci sayfasında diyor ki: "Türklerin bir kaç Avrupalı heykeltrışa yaptırdıkları eserler, san'at kıymeti bakımından birer faciadır. Zaten bu heykeltıraşlar, hakikî san'atkârlar değil, her tarafta aynı işi yapan san'at bezirgânları... Yarının Türkleri bu eserlere karşı harekete geçeceklerdir!

– Bir ân sükût... Söyleyen o, dehşetler içinde dinleyen ben:

– İşin umumî plânda en acıklı tarafı, bu heykellere harcanan paradır. Heykel piyasası üzerinde devletle halkın bilgisizliği, her hangi bir aksülâmele meydan vermiyecek, emin bir istismar vesilesi telâkki edilmiş; böylece millî bir hürmet ve haysiyet temsil etmesi istenen bir işde, karakolda hırsızlık yaparcasına, en çirkin nefsaniyetler hırslarını tatmine yol aramışlardır. Çeyrek asırlık mazisi olan meşhur (komisyoncu) tipi, âbide dâvasının da merkezinde oturmaktadır. Yine Garplılar, bu insanları, (mukaddesat tüccarları) diye isimlendirir. Heykele sarf edilen para, milyonları aşkındır. Bu para, edebiyatıyle, tiyatrosuyle, resmiyle, musikisiyle, mimarîsiyle, tezyinî san'atlarıyle, Türk güzel san'atlarına sarfedilseydi ne olmazdı? Maddî ve mânevî inkılâp âbidelerinde en büyük yasak, millî hürmet ve haysiyet duygularını istismardan korumak değil midir?

Bir ân sükût... Söyleyen o, nefretler içinde dinleyen ben:

– Biraz da rakamları konuşturalım! Memleketin en selâhiyetli müessesesindeki mimarlar heyetinden şu bilgiyi edinebi-

lirsin: Bundan 7 - 8 yıl evvelki para değerine göre, yüz bin liralık bir âbidenin gerektirdiği bütün masraf, en ince teferruatına kadar hesaplanmış olarak, nihayet otuz beş bin lira... Demek ki, geriye kalan altmışbeş bin lira, fikir, gûya fikir, gölge fikir ve sahte hamiyyet bedeli... Bir heykeltıraşın tek eseriyle kazandığı veya kazanacağı parayı toparlamak için, en iyi romancı veya piyes muharriri 250, en iyi şair 1000 cilt eser vermeye mecburdur.

Bir ân sükût... Söyleyen o, kasvetler içinde dinleyen ben:

– Netice şudur ki, inkılâp âbidesi olarak heykel, yaptırılmaması icabederken yaptırıldı; Türke verileceği yerde Avrupalıya verildi; fikir resmedeceğine vesika fotoğrafı çekti; hiç bir san'at kıymetine ulaşamadı; üstelik korkunç bir menfaat istismarına yol açtı. İşte sana, inkılâp âbideleri üstünde, düne, bugüne ve yarına ait bütün ölçüleriyle iş teşhisi!..

Sükût... Susan o, hayretler içinde düşünen ben...

[İnkılap Âbideleri – *11-13 Mart 1939, Haber Gazetesi*
Âbide – *9 Kasım 1945, Büyük Doğu Dergisi*]

YENİ ŞİİR

Yeni şiir... Basit, bedahet kadar basit, fakat onun kadar nümayişsiz ve emin bir anlatış üzerindeyim: Bu bir hastalıktır.

Batı dünyasında, kökleri yirminci asrın başlarına kadar ulaşır. Eski dünya harbinden sonra Kübizma, Fütürizma, Dadaizma, Empresyonizma, Modernizma ve daha binbir isimli ve bin çeşit yemişini vermeye başlar. Saman çöpünden, incecik bir filiz üzerinde, bu filizin gövdesini bükmeksizin balkabağı gibi durdurmaya savaştıkları kâbus yemişleri... Hastalık, Batı dünyasında, yıllar geçtikçe şifa ve ayılma alâmetleri kaydeder; ezelî ve ebedî, şekil, nizam, âhenk, vahdet kutbuna doğru yeni istikametler bulmaya savaşır, bu aralık birkaç şahısta, yerine göre hoş ve âhenklice mevzîî titremeler gösterir ve öylece kalır. Bundan birkaç yıl evvel de, Avrupada müzeye kaldırılmış ve üzerine yanık mevsimlerin ve pörsük modaların külleri yağmış her nesnenin son uğrağını bizde denemesindeki kanun icabı, kollarını sallıya sallıya ve nasılsa (Alfabe)yi sökebilmiş bir mahalle bekçisi gururuyle aramıza girer.

Böylece, birkaç yıldanberi, lisanın bütün iştikak ve ekleriyle ne kadar kelimesi varsa hepsini teker teker kâğıtlara yazıp bir çuvala doldurmanın ve niyet çekercesine rastgele dala-

rak o ândaki mide ve işkembe zevkine göre birer ve ikişer, üçer ve dörder alt alta toplamanın san'atı bizde (yeni şiir)dir.

Maraz şu: Taklid veya asliyet plânında, hâdiseye doğrudan doğruya herkese şamil beşerî bir tecrübe hakkı diye bakacak olursak, dâvanın, asırlar boyunca sendeleyen kaba mantık, kaba mâna, aptal şekil, bücür kalıp gibi haklı idrâk ve ifade sıkıntılarına karşı, bu kıymetleri lâstik gibi gerip uzatamadan birdenbire koparmak ve tam karanlığa düşmek gibi bir dalâlet ve intihar ifade etmesi...

Fakat bir memlekette ki, halk ve münekkit bu incelikleri bilmez, mes'eleleri vâhide irca edemez; çalar saat karşısında apışan Afrika vahşileri gibi ya hayranlıktan kendini kaybeder, yahut arkasını dönüp umacıdan kaçarcasına var kuvvetiyle, tabana kuvvet uzaklaşır; netice budur.

Bütün istikamet, nisbet, buud, ölçü ve âhenk unsurlarından mahrum bir boşluk dünyasında "ağıza geldiği ve kaleme takıldığı gibi olmak"dan başka bir nefs muhasebesi tanımayan, zorluk adına kolaylıkların en vahşisi, yenilik adına da çıkış noktalarının en iptidaîsinden ibaret bu yağma içinde, her şeye rağmen ruhlarındaki hassasiyet unsurlarının güzel nakışlarını söndüremiyen birkaç kişiyi gözden kaçırmıyorum. Onlara yanan istidadlar diyelim! Bunlar herbiri bellibaşlı ruh ve mânâ şekillerine bağlı, sadece dış ve aşağılık kalıb çizgilerinden ürkmüş, bilhassa hiçlik ve zifiri karanlık kimyahânesinin sun'î mahsullerine zıd mizaçlar belirtmekte... O hâlde herbirini, hiçlik mânâsındaki şekilsizlik ve ölçüsüzlükten uzak, ulvî ve hususî mânâda birer şekil ve ölçü arayıcısı diye selâmlarken, bu başıboş arayıcılıkta her gün biraz daha yanan, şimdilik içten ve dıştan rehbersiz ve köksüz hamlelerine de bir ümitsizlik işareti koyalım.

Hususiyle bir ikisinde her defa yeni ve kendisine mahsus bir kalıp ve yatak arayan, fakat bir türlü yerleşeceği ana vücu-

du bulamayan ve ancak böyle bir vücudun binbir inhina ve mafsaliyeti içinde sonsuz değişikliği aramak sırrından gafil, fakat gerçekten zengin mânâlara şahid olurken, bu hazin tecrübenin yanıp kül olmuşlarıyle, boş yere yanan ve çırpınan arasındaki farkı biraz daha derinden sezer gibi ol!

7 yaşında bir çocuğun bir kömür parçasıyle, en başıboş hürriyeti içinde ve bir hamlede duvara çizeceği gemi resmini hayâl edelim: Tekne bir çekirge gövdesi, baca bir deve hörgücü, duman bir saç teli, direkler birer zürafa bacağı, bayrak bir tavşan kulağı, deniz bir tırnak kesiğinden ibaret... Şimdi bu resmin karşısında, bir zamanlar bu soydan mekteplerin simsarlığını yapmış ihtiyar Fransız Prensesi gibi, parmağınıza esrarlı bir keşif râşesinin ihtizazını sindirerek konuşabilirsiniz:

– İşte kaba hendese ve nisbet oyunlarının hapishânesini yıkmış, büyük ve sonsuz mânâ iklimlerine yol açmış hür ve hakikî san'at!..

Nasreddin Hocanın eşeği hangi noktaya sol ard ayağını koymuşsa dünyanın merkezi orasıdır, inanmayan ölçsün; gökteki yıldızlar Nasreddin Hocanın eşeğindeki kıllar kadardır, inanmayan saysın! Bu harikulâde karşılığın zımnında yatan derin telmih:

Sayısı nâmütenahi olan dağıtış ve parçalayış şekilleri arasında müthiş bir el çabukluğu ve delice bir cesaretle bir tanesine el atıp, onu, sayısı daima bir olan ve daima vâhide doğru kesafet bağlayan toplayış ve bütünleştiriş mihrakına oturtuvermek; ve zaten mutlak mânâda fethi mümkün olmayan bu mihrakın her cehd ve hamleyi âciz gösterici gizlilik kudretini istismar edip -tâbiri mâzur görün- kendisini yutturmaya çalışmak!..

Dolandırıcılığın bundan ilerisine yol yoktur.

Amma şiirde ve resimde tarihi yarım asrı dolduran bu dolandırıcılığın en feci ve gülünç tarafı, evvelâ bizzat dolandırı-

cıyı, sonra simsarı, en sonra da müşteriyi kafese koymasında... Öyle bir dolandırıcılık ki, çuvaldızı kendisine ve iğneyi kurbanına batırıyor; yüzde yüz halis ve samimî, fakat özürsüz ve müdafaasız...

Büyük bir duvara doğru rastgele bir kurşun sıkan hokkabaz, kurşunun değdiği nokta etrafında içiçe daireler çizdikten sonra "işte kurşunu merkeze yapıştırdım!" derse ne buyursunuz? Halbuki daireleri evvelâ çizerek merkezi belirtecek, sonra ateş edip değdirmeye çalışacak değil miydi?

Yalnız bu misâl size, gaye ile yol arasındaki âhenk, tevazün ve ölçü sırrının, hele san'at gibi ulvî bir fâtihlik yolunda bu sıra adına yapılan göz bağcılığının ruhunu göstermeye yetmelidir.

Ve ne yazık ki, dolandırdıkları biz değiliz, kendileri...

Macerasının en keskin ve en acıklı safhası, evvelâ yarım, sonra bir, sonra bir buçuk asırdır süren bir felâketi var dünyanın... Hele son 50 yıl içinde, bütün inanış ve bağlanış şekilleri ve bunlara ilişik nizam ve ölçü emniyetleri, çözüle, çözüle, ruhlardaki istinad ağlarını altalta ve üstüste patlatmıştır. Meydana çıkan manzara: Her oluşa, biçimlendirişe, donduruşa, kalıblaştırışa düşman, kapkaranlık bir boşluğu çerçeveleyici kuyu ağızları, inkâr ve ihtilâç gedikleri...

19'uncu asrın ikinci yarısından sonra doğan ve hazırlanmaktaki korkunç istikbâle karşı (Bodler) ve (Rembo) gibi, büyük huzursuzluğun müstesna bestekârlarını doğuran inkâr ve ihtilâç çağı, 1914 Dünya Harbinden sonra lâyık olduğu cinnete kavuştu; kâh ayılır, kâh bayılır gibi oldu, fakat aslâ şifaya ermeksizin bütün cemiyet, fikir, san'at, ilim ve siyaset dünyasında sahte (fren)ler, payandalar, teselliler ve ayarlamalarla bugüne doğru topallıya topallıya yol aldı. Nihayet bizde de, çıkartma kâğıdı çerçevesinde ve hazin bir taklid ve özenti kadrosunda boy gösteriverdi.

İşte her türlü sahte teselli şekillerinden de mahrum bir buud sıkıntısı içinde bize düşen özenti hissesiyle beraber bütün dünya, cemiyet, insan ve ruh plânında sebep!.. Sebep budur. Gönüllerdeki imân ve nizam yataklarının aşınmış olması ve yenilerinden hiçbir haber gelmemesi...

Bu bakımdan, sahiblerinin ferd ferd küçük ve hasis ruh aynalarında son derece basit bir muvazene inhitatı, eşya ve hâdiselere temas zaafı ve bir zemberek boşanması diye kaydedebileceğimiz bu hâl, ancak Mart kedilerinin cümbüşü kadar devam tâliine mâlik olsa da tarihî ve içtimaî müessirlere vurulunca bu kadar geniş bir şümul kazanıyor.

Kendilerini böyle bir şümul dünyası üzerinde, belki vezinli ve kafiyeli bir manzume kadar sıkıntılı bulacakları bir seyahate çıkarırken, söyleyivereceğim ki, nefslerinden habersiz bu çocuklara bakıp, yeni cemiyetimizin geçirdiği yokluk ve boşluk irtiaşlarını yakından zaptedebiliriz.

[**Yeni Şiir** – *28 Aralık 1945, Büyük Doğu Dergisi*]

SANAT MANZARAMIZ

Âlemde hiçbir harabî manzarası, bugünkü edebiyatımızın belirttiği sefalet derecesinde hazin olmadı.

Eski -isterse asîl ve muhteşem olmasın da Barok ve Rokoko varî bir taklit piçi olsun- binanın yanında şimdi bir çingene çadırı bile kalmamış ve pırıl pırıl insanî idrâk cevherleri, mahalle çocuklarının zıp zıp eşyası olmuştur.

Bu yangın yeri ve çöp yığını arasında, ulvî âhenk eskiden bir tac iken şimdi oturak, (Romain) nizam bir cadde iken şimdi bir çiş yolu, soylu lirizm bir kalb darabânı iken, şimdi bir barsak sesidir.

Dâvayı, eski harfleri bilmeyenler nesli diye sınırlayabiliriz. 1928'den bu yana, şimdi en büyükleri 30 - 35, en küçükleri 20 - 25 yaşı arasındaki edebiyat nesli, görülmedik bir hızla kurudu, pörsüdü, döküldü; ve babadan oğula müdevver büyük ruhî muhteva, ateşte kalmış bir yemek gibi yandı, kömürleşti, bitti.

Bu hazin âkıbeti hazırlayan sosyal müessirlerin tahliline geçmeyelim de, yazımızın dinamik ve terkibî akışını zedelemeden tek cümleyle sebebi haber verelim:

Sebep, ismine inkılâp dediğimiz, yıktığı şeylerin makamına yenilerini getiremeyen, nefs murakabesine yanaşamayan,

ideolocyasını kuramayan, genç adamın ruhunu bomboş bırakan ve (tabu)lar gibi kimseye yan baktırmayan vâkıa...

Bu vâkıanın, bugün tamamıyle şekillendirdiği, bütün lûgatçesi üç beş kelimeden ibaret, olanca ihtirası (futbol) ve (Rock'ın Rol), topyekûn his ve fikir hayatı bir kaç harharaya münhasır genç adam tipinin yanı başında, işte bu harharaların nesir örneklerini şiir dizisine sokmaya hevesli bir kol peydahlanmıştır ki, hokkabazlıkların en ucuzu ve bayağısı hâlindeki mârifetini nihaî san'at merhalesi sanmakta, asırlar boyu beklenen sadayı gökten indirdiğine inanmaktadır.

Birinci Dünya Harbinden başlıyarak bozulan insanî ruh nizamı, hele makinenin ve müsbet bilgi keşiflerinin insan iradesine tahakküm etmeye koyulduğu 20'nci Asır ortasına kadar öyle bir buhran çığırı açmıştır ki, insanoğlu ancak üstün bir nizam bekler ve üstün nizam aşkına maziden kalma köhne kalıpları çiğneyip kırarken, bu cehennemî hareketin bizim memleketteki aksi, mutlak nizamsızlığın nizam, sıfırın nâmütenahi sanılması olmuştur.

Bu yüzdendir ki, insanların ancak tuvalette ihtiyarsızca düşünürken içinden geçen mânâsızlıkları altalta istiflemek... İşte yeni şiir..

Ötedenberi bu mütefekkirsiz, münekkitsiz, zabıtasız diyarda, bu dâvanın mahrem faktörlerine ait hiçbir muhakeme ve muhasebe çizgisi çekilemedi. Garp âleminin ruhî boşluğu, yine kendi çapında bir haysiyet mikyasiyle insanları binbir hak ve bâtıl etrafında döndürürken, bizim cebren boşaltılan ruhumuz, aynı dâvayı büsbütün kepaze edici bir vasat olarak en müsait zemini kurdu; ve işte bu ucuz hokkabazlar, ana mektebi çocuklarının oyunlarından daha hünersiz bu acemi taklacılar, meydanı tuttu.

Muradımız ne vezin müdafaası, ne de kafiye... Sadece şiir...

Yeni zamanların eski ölçülere karşı isyankâr ruhundaki sıkıntı ve hafakanı herkesten daha derin duyan ve onu gayet soylu bir his kabûl eden biz, bu duygudan ancak insanı uçurmasını bekleyebiliriz; yoksa beşinci kattan yıldızlara çıkayım derken Arnavut kaldırımına düşürmesini değil... Kaldı ki, bu sefil tecrübenin sahiplerinde, baştaki bir iki çeyrek orijinal şahıs müstesna, ne böyle bir duygu vardır, ne de herhangi bir metafizik kaygı ve çile... Onlar, üstünde yetiştikleri zeminin gerektirdiği tam boşluk ve yokluk içinde, işin sadece kolayına, pratiğine, ham madde tarafına tutkundurlar; ve bu ham maddeleri, tabiatteki bilcümle insanlar gibi, (huda-yi nâbit) mide gorultularının içinden çekip çıkarmaktadırlar.

Bunların karşısında gerçek şiir, sadece karşılarında bunlar var diye değil, cemiyetin hiçbir şartı kendilerini şevklendiremez olduğu için apışıp kalmış ve Fildişi kule yerine zindana kapanmıştır.

Acemi hokkabazlar, onu zindana kendileri tıkmış bilsinler!..

İçtimaî ruh uzviyetinin (antimikrobyen) küreyveleri bir sürü müessir yüzünden felce uğratılınca bütün bu mikroplar bünyeyi kaplamış ve ihtilâl bayrağını tepeye dikmek üzere hayat "sath-ı mail'ini tırmanmaya başlamıştır.

Canları, bir (penisilin)lik mânevî silkinme...

[Hokkabaza Paydos! – *6 Mart 1959, Büyük Doğu Dergisi*]

YİNE SANAT MANZARAMIZ

Şiirin nizamını, mimarîsini, yüksek riyaziyesini, üstün ölçüsünü, hulâsa dış perdede tecelli eden bütün unsurlarını bir tarafa bırakalım da, doğrudan doğruya içini, kendisini, zâtını; şekil ve kalıp üstü mücerret şiir keyfiyetini ele alalım:

Bu zaviyeden, yeni şiir kadrosunda, şair diye gösterebileceğimiz çeyrek adam bile yoktur.

Hayli eski bir devrin, bir o kadar eski hengâmesinde, yedisi de birer kibrit gibi çakıp sönen "Yedi Meşale" gibi, üçüzleri hâlinde, yirmi yıl evvelin Orhan Veli ve şürekâsı anonim ortaklığı...

Bir iç dünyası olan, şiirin üstün ölçü dokumasına eli yatan, fakat ruhî ve bedîî dalâleti yüzünden nizamın sırrını anlayamıyan, buna rağmen cazip tuhaflıklar beceren Orhan Veli'den sonra bu anonim şirket, birleşik sermaye olarak hemen iflâs etti; hisse senetleri de kapanın elinde kaldı, enflâsyon paralarına döndü, çoluk çocuğun ceplerini doldurdu ve mektep kaçaklarına şairlik beratı hizmetini gördü. Bir iflâs ki, keyfiyet mânâsıyle (bir)in sıfıra inmesine karşılık, pay bin bire çıkıyor ve yokluk çokluk oluyor.

Tecrübenin başında, tek istidat Orhan Veli'nin tuhaflıklarında da hiçbir (orijinalite - asliyet) aramayınız! O, maiyetindeki iki istidatsızla beraber, (Supervielle) isimli Fransız şairi-

ne özendi ve olanca edâ ve eşyasını ondan kopya etti. Halbuki bu Fransız şairinin kalıpları kırıcı ve kendisini kayıtsız ve şartsız iç âlemine bırakıcı tavrında, her şeye rağmen derin bir çile, şiiriyet ve keyfiyet vardı. Bir terziye binbir frak diktirdikten sonra artık bu klâsik elbiselerden bunalıp bir de gecelik entarisiyle şölene katılmayı deneyen (Supervielle), acemilik ve kolaylığın değil, ustalık ve çetinliğin ötesine geçme cehdini yaşatıyordu. Fakat yolu, Roma'ya çıkmıyordu.

Bunlar ise, (Karuzo)nun plâktan plâğa aktarılan sesi gibi, orta ve mahdut anlayışlı bir taklitçinin, basamak basamak, öyle âdi kopyaları oldular ki, artık bu son plâklarda ses, yüz kızartıcı ve can acıtıcı bir zırıltıdan ibaret kaldı. Böylelikle, ulvî zorluk yerine sefil kolaylık hâlinde meydana çıkan zırıltı modası, içinde muganninin bulunmadığı ve yalnız parazitlerin fıkırdadığı muazzam bir sahtekârlık çığırı açtı. Bu çığır yüzünden, Türkiye'de şair, teki yokken, Türk nüfusunun çocuk yekûnuna denk bir kadroyu doldurur gibi oldu. Daima riyazî bir vâhid olan şahsiyet ve keyfiyet ölçüsü, uzviyetteki birlik âhengi gibi silinip gitti; ve "bir" olarak ölen vücudu, sayısız kurt ve (mikroskobik) unsur kapladı.

İşin kolayına doğru öyle bir cereyan alıp yürüdü ki, hikâye peteğine şiir doldurmayı bilen Sait Faik bile bu bayram yeri cümbüşüne katılmadan edemedi; ve ucuzluktan faydalanarak çok pahalı bir şair olmak hevesiyle, altalta ve rastgele birtakım kelimeler dizdi ve kendi gözünde bile gülünç oldu.

Ressamı, heykeltraşı, serserisi, ruh hastası, artık yıkılan ve hiçbir meslekî zabıtası kalmıyan sınırlardan geçip şair oluvermekte kusur göstermediler:

Döner kebap dönmez olsun...

.....

Geceler vapurla dönmez;
Ey, telli pullu gelinler!.

Lisanın bütün kelimelerini bir çuvala doldurup, kuşa niyet çektirircesine, ele ne gelirse altalta dizmeye şiir denebilir mi? Yeni şiir bundan da beterdir. Zira kuş kelime çekerken "elektrik" kelimesinin arkasından meselâ "tahin helvası" gelir de belki arada esrarlı bir münasebet vehmedilebilir. Bunlarsa mantık silsilesini kırdıkları iddiasına rağmen yine mantığın en cansızı ve mantıksızlığın en âcizi içinde mahbusturlar. Metafizik ürperti, yakıcı hayâl, kuşatıcı hassasiyet, soylu lirizm ve çilekeş tecrit gibi şiirin doğurucu unsurlarından da mahrum... Böyleyken, sağlık müzelerindeki balmumu heykellere benzeyen müstekreh illetlerin çırılçıplak güzellik müsabakasına iştirâklerinden beter bir küstahlıkla ortaya çıkmaktan utanmazlar...

Aralarında, iyi örneklerini zevkle göğsümüze bastığımız birkaç keyfiyetliden bir sürü keyfiyetsize kadar hiçbir isim anmaksızın sadece yekûnluk mânâlar üzerinde yürüyor ve bu hâlden en büyük teessürün işte bu keyfiyetlilere, şiir nefesine mâlik san'atkârlara düştüğünü sanıyoruz.

Bunlardan bir tanesini, heveskâr seviyesinde bir şairi, sırf keyfiyet cevherinden pırıltılar devşirdiği için nasıl sütunlarımıza aldığımızı, göreceksiniz.

Bu keyfiyetliler kalıbı kırarak ve boşaltarak değil, kalıbın içinde kalarak ve eski eşyayı yeni bir terkibe sokarak her şeyi aşmanın sırrına eremedikçe, yolları ebedî bir çıkmaz olacaktır. İlâhî nizama bağlı ulvî düzenin dâvacısı Büyük Doğu, henüz tecrübe devrelerini yaşayan ve bu bakımdan her maceraya hakları olan şairler arasında sadece keyfiyet ve şiiriyet ölçüsünü esas tutarak onları zevkle benimsiyor ve alâkayla sütunlarına oturtuyor. Bir gün de onlardan, üstün ölçüyü bulmalarını ve haklı bir "Evreka!" nidasıyle bize hakikî şiir müjdesini vermelerini bekliyoruz.

Gerisi, tek heceli bir "Yuh!"dan başka bir şey değil...

Şiir, bu; roman, piyes, hikâye, tenkid vesairenin bugünkü hâli ve netice, biraz sonra...

[Yuh! – *13 Mart 1959, Büyük Doğu Dergisi*]

VE SANAT MANZARASI

Roman, hikâye ve piyes... Roman, talep ettiği çetin sentezin korkuluğu sayesinde mâsum kalmıştır. Yanına kimse uğramıyor. Ne saadet!..

Öyle bir müessise ki, roman, hiçbir sahtekârlık ve şarlatanlığa gelmez. Bir iş ki, amelelik tarafının zorluğu, sultanlık cephesinin taklidine ve palyaçolaştırılmasına mâni oluyor. Ehramlar gibi çatı kurmak, maden amelesi gibi tünel açmak işi... İşte bu müessisenin önündeki tel örgü, ince tel kafes, sivrisineklerin girmesine engel...

Roman, yine eski ellerde; ve bedîî zevk ve idrâk sukûtunun bu efsanevî çığırında, sadece lüks apartmanların hizmetçi kızlarına, okur - yazar aşçıbaşılara, sinema kültürlü işçi kadınlara hitap etmekte...

Romana, mes'eleyi ve beşerî ukdeyi getirmiş veya getirmeyi vaadetmiş olan eski örnekler, kendi aczlerinden ziyade içtimaî alâkanın felci yüzünden, köşelerinde pörsüyüp gitmektedir.

Şiiri istilâ eden mikroplardan mâsun kaldığı hâlde, aynı mikroplara hayat verici içtimaî alâkasızlık yüzünden her hayatiyet ve iklimini kaybeden soylu roman, nihayet, gizli bir müessirle bütün kadrosu ölmüş bir sarayda, oduncubaşının kral tacını başına geçirmesi ve halayıklara sultanlığını tasdik

ettirmesi gibi, öyle ellere düşmüş ve bu ellerde o türlü revaç bulmuştur ki, insan bu muharrirlerin değil, onları okuyan insanların ve ticarî emtea diye onlara para veren gazete ve editörlerin yüzüne tükürmek ihtiyaciyle kıvranıyor.

Bugünkü ruhî kriz Avrupasında, böyleleri, her şeye rağmen bir (föyöton) romancısının kâtibi bile olamayacak bir seviyedeyken, bizde romanına, gazeteden 30 ve editörden 50 bin lira avans alan üstadlar...

Ne yapalım efendim, halk okuyor!

Nâşirlerin özürleri budur; ve ne bulursa onu yiyen ve midesi yediğine göre inkişaf eden halk da, işte şimdi her şeyin kendisince ayarlandığı bir başıboşluk içindedir.

Şiirle romanın bu macerasından sonra, hikâye, piyes ve tenkidi merak etmeye bile değmez!

Piyes, roman kadar çetin, belki de ondan daha üstün bir mimarlık işi; hikâye ise, roman maketleri içinde özleştirilmiş zaman ve mekân hulâsaları...

Son zamanların yerli piyes tecrübeleri (pek garip ama söyliyelim: Garptan devşirme tercüme eserlerle beraber) insana hicap verecek kadar aşağılık şeyler... Sanki motörün keşfi unutulmuş, fabrikaları bir zelzelede yerin dibine batmış ve insanlık yeni baştan kağnı devrine girmiştir. Ve bu kağnılar -ne tuhaf!- tiyatroya susamış olan halkın, ellerini patlatırcasına alkışladığı harikalar... Âdeta sahneye bir kahve getirmek ve "Ey hainler!" diye bağırtabilmek veya bağırabilmek mârifet... Saffet içinde bu ne dalâlet; ve dalâlet içinde ne saffet?..

En âdi Amerikan piyeslerinin kurt ve ihtiyar Fransa'da uyandırdığı alâka ve heyecana bakılırsa, hemen hemen oralarda da aynı saffet ve dalâlet...

Fakat bizde iş, rezalet..

Bütün bunlardan büyük ruhî - içtimaî saik aşikâr: İmân ve nizam eksikliği...

Hikâyeye, roman maketlerinde özleştirilmiş zaman ve mekân hulâsalarına gelince; onlara, bütün fezayı aydınlatabilecek özde bir şimşek de sığabilir, bir kibrit ışıkcığı da... Hiçbiri yok...

Bundan evvelki neslin, roman sentezi önünde küçülmekten korkan, birdenbire yavanlaşıvermekten çekinen hikâyecisi Sait Faik, mücerret şekiller, tipler ve mizaçlar üzerinde oldukça tesirli bir şiir dökümü yapabilen bir san'atkâr iken, ondan sonra iş, mektep çocuğu karalamasından bile aşağıya düştü.

Yeni neslin münekkidi yok diyebilmek için utanmak lâzımdır. Zira münekkid, o kurtarıcı işaret veya trafik memuru, Tanzimattan beri yetişememiştir. O, düne kadar yoktu ve yokluğu ile malûm ve mevcuttu. Bugün onun yokluğu bile yok; yokluğunun idrâki dahi yok...

Münekkid, müverrih gibi bir unsurdur. Yekûn hattı gibi bir şey... Her şey olunca onlar da vardır; onlar olunca her şey var demektir; ortada bir şey olmayınca da onları aramak abes... Hele Nurullah Ataç gibi, hissî ve infiâlî bir münekkid bozmasından sonra, memlekette tenkid şansı da silinip gitmiştir. O, yalnız son şiir kazuratının mes'ulu değil, büyük ve ciddî tenkid kapısının da, kapayıcısı olmuştur.

Hiç... Bir hiç içindeyiz! Zira büyük bir imân buhranı ve ruhî cehd zaafı yaşıyoruz! Ruhumuza imân ve eser cehdini getirecek yepyeni bir soluğa muhtacız!

Onu üfleyebilecek olan, kurtarıcımız olacaktır!

[**Hiç!..** – *20 Mart 1959, Büyük Doğu Dergisi*]

SENİN NESLİN

Girift vâkıaları kavramakta daima düştüğümüz bayağılık, nesil mes'elesinde de besbelli.., Kimisi, nesil denilen şeyi, askerlik sınıfları gibi her yıl tazelenen bir hâdise, kimi de beş on veya otuz kırk yılda bir değişici bir oluş kabûl eder.

Nesil vâkıasını maddî zaman ölçüsüyle zapta kalkışmak büyük kabalık... Çünkü hakikatte, zaman aralarını keyfiyet farklarıyle ifade vâkıası olan nesil, yılların kemiyet arşınına sığmaz. On beş yirmi seneden aşağı olmamak üzere her çeyrek asırda bir nesil değişebileceği gibi, maddî ve mânevî şartlar bakımından tek nesil, asırlarca da devam edebilir. Fert ve cemiyet yapısında istikrar kuvvetlendikçe, nesiller yavaş yavaş ve az fârikalı; istikrar zayıfladıkça çabuk çabuk ve çok fârikalı olarak meydana gelir. Demek ki nesil, içtimaî bünye üzerinde müessir hâdiselerin böldüğü zaman kademeleri içinde, birer ruh ve kafa yaşıtlığı kadrosudur ve bu işde maddî yaşıtlık ikinci plândadır.

Daima içtimaî hâdiselerin doğurduğu nesiller, birbirlerine nazaran farklarını, her zaman ruhî ve içtimaî hâdiselere dayanarak belirtirler. Kendisini vâkıalar âleminde ruhî ve içtimaî bir hâdise mârifetiyle ayırt edemiyen nesil, üniformasız asker gibi siliktir.

İşte nesil, bu ayırt edici hâdiselerle bölümlü, maddî ve mânevî, bilhassa mânevî yaşıtlar zümresi diye kavranmak gerek...

Senin neslin, bulûğ yaşını İstiklâl Savaşı içinde idrâk etmiş nesildir. Eski Cihan Harbi sonrası nesli! Senden bir evvelki neslin mankafa olmayan seyrek çehrelerinden biri, Yakub Kadri, bu nesli, şu târifteki hakaretle yaftalamak istemişti:

"Saman ekmeği nesli!"

Onun, farkına varmaksızın şeref ve mümtazlığını haykırttığı bu târif malınızdır; onu benimsiyebilirsiniz. Saman ekmeği, gerisindeki eski Cihan Harbi faciasını canlandıracak en güzel remz... Siz bile kendinize bundan daha kuvvetli bir ad takamazdınız.

Saman ekmeği nesli, her türlü ruh ve kalıp işkencelerinin ateşinde tasfiye gördü. Saman ekmeği nesli, bu imtiyazını, iş ve düşüncede üstün bir erginlik hâlinde ifade çağına girmiş, hattâ bu çağın geçmiye başlamış olduğunu söyleyiverse?.. Saman ekmeği nesli, iş sahalarında değerlendirilmek mevsimine girmiş, hattâ bu mevsimin geçmiye başlamış olduğunu belirtiverse?.. Acaba şaşılır mı?..

Kendisinden bir ân evvelkisiyle arasında, yuğurulma, pişme ve maya tutma farkları gören nesil, üstünlüğünü haykırmak ve bu üstünlüğün haklarını istemek zorundadır.

Nesliniz, eski Cihan harbi sonrası, yahut saman ekmeği nesli, birtakım harikulâde şartlar ve tesirlerin, ya en müsbet veya en menfi neticeye doğru itici, son derece girift ve mânâlı imtiyaziyle çevrilidir.

Sizi, yalnız memleketinizde değil, zıd istikametlerde de olsa, bütün dünyada, tarihin en azametli madde ve ruh sarsıntısı doğurdu: Eski Dünya Savaşı!..

Siz, elden giden imânlar, kaybolmuş muvazeneler, ürpertici icatlar ve korkunç tecrübeler nesli oldunuz. Siz, ruhları

vecd yerine takallüsün, imân yerine şüphenin, aşk yerine şehvetin, nizam yerine kargaşalığın sardığı ve nihayet imâna imândan, inkârı inkâra kadar topyekûn bir davranışla gerçek hayata yol açmak zorunda bulundurduğu büyük ihtilâl neslisiniz. Kader, sizin ibdâ hamlenizi, fıkır fıkır hoplıyan zelzeleli bir kaide üstünde çatılar durdurmaya çalışmak kadar çetin bir muamma karşısında bıraktı. Onun içindir ki sizi, horultu değil uykusuzluk, yatak değil kaldırım, tokluk değil mide ezintisi, sıhhat değil illet, selim âdet değil sakat huy, tek kelimeyle huzur değil ıstırab emzirdi.

Bütün bu aleyhinizdeki şartlar, anlıyanlarca lehinizdedir. Bütün bu öldürücü tesirler bilenlerce doğurucudur. Zira kof, zayıf, nasibsiz olanlarınız kolayca tereddiye, bozulmaya, çürümeye giderken, sağlamlarınız, dayanıklılarınız, bahtlılarınız, bütün dünyanın beklediği yeni düzene ulaşmak ve bütün geçicilikler içinde değişmez, pörsümez ve paslanmaz gerçeğe tırmanmak namzetliğini kazanıyordu.

"Ya tam öl, ya tam ol!" emrinin imtihana çektiği nesil!.. İşte sizinki!.. Size bitişik nesillerin, tecrübe üstüne tecrübe, devamlı iflâsı neticesi, ya büsbütün çürüyüp gitmek; yahut mazi, hâl ve istikbâl arasında en soylu muhasebeye ulaştırıcı korkunç şartlar fırınında tuğla gibi pişip tam sertleşmek...

Ne tehlikeli nasib!..

Her işde ve her şeyde olduğu gibi, daima saadet hissesiyle beraber gelişen felâket payı, neslinize bir de müthiş bir kara baht cephesi yükledi. Nitekim bu kara baht, neslinizi, büyük ekseriyetiyle doğramış, ufalamış, harman etmiş, kendi kendisinden bile habersiz hâle getirmiştir.

Kâinat, insan ve cemiyet, tarih, ilim ve tecrübe karşısında bir taraftan hem en hassas ânlarda doğmuş, hem de en nazik muhasebe imkânlarına sahip bulunmuş olmak mazhariyeti; öbür taraftan da bu kasırganın menfi dalgası altında bütün

hamle, hareket ve irâde hassalarından sıyrılarak teker teker bezgin ve dargın, ölgün ve ümitsiz bir ferd hayatı sürmeye mahkûm olmak faciası!..

Büyük ekseriyetinizi yutan ikinci cephe, neslinizin felâketi oldu.

Onun içindir ki sizde, evvelki ve az çok istikrarlı nesillerin, düşkün, fakat düşkünlüğü içinde tezatsız ve ivicacsız seviyesi görülemez. Siz, yaşlılarını cephede, dayanıksızlarını cemiyette kurban vermiş ve birdenbire şahlanan ve beşerî murakabe zincirlerini kıran hâdiselerin korkunç eleğinden geçmiş, zirve kıymetler ve zirve kıymetsizlikler nesli olmak mevkiindesiniz. Siz, nesil seviyesi olarak öyle inişli çıkışlı bir (grafik) resmettiniz ki, manzaranıza dikkâtle göz atan, bir sismoğrafya kartonuna bakmış gibi, yirminci asır ruhî ve içtimaî çözülüş zelzelesinin yalnız tarafınızdan kaydedildiğini anlar.

Böylece size düşen felâket, imtihanların en ağırı karşısında en halis örnekleri yine kendi içinden fışkırtma vaziyetindeki bir neslin, büyük kalabalığıyle, hareket ve irâdeye düşman, yılgın ve inmeli bir marazîlik belirtmesidir.

Merak etme; meziyetlerinizi de söyliyeceğim.

[**Neslin Kıymetlendirilmesi** – *29-30 Mart 1939, Haber Gazetesi*
Senin Neslin – *11 Ocak 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

YİNE SENİN NESLİN!..

Senin neslinin sınır ölçüsü: Siz, Eski Büyük Harp sonrası, yahut da saman ekmeği nesli, bulûğ çağına evvel ve sonra varmış olmak bakımından, oldukça emin bir ortalama hâlinde eskilerle aranıza, Eski Büyük Harbin İstanbul'u işgal altında yaşatan Mütareke devresi sınırını çekebilirsiniz.

Yâni, bulûğ çağına 1920'den sonra erenler... Demek ki bugün, kabataslak, büyükleri 40 ve 40 birkaç, küçükleri de 30 ve 30 birkaç yaşında olanlar...

Kemiyet bölümlerinin kaba ve sıhhatsiz bölümlerinde yobazlaşmamak için hemen ilâve edeyim ki, sınırınıza birkaç yıl geride bulunan bâzı kimseler, tamamıyle neslinizden olabilir. Nesiller, birbirine çarpmış ve batmış, girintili ve çıkıntılı iki maddeye benzer. İçinizden birkaçı, sizden göründüğü hâlde onların çıkıntıları; onlardan bâzıları da onlardan sanılmasına rağmen sizin uçlarınızdır.

Bu, size tekaddüm eden nesille aranızdaki hudud... Sizden sonrakilere gelince... Evet, gerçekten sizden sonrakiler de vardır; fakat nasıl?

Önünüzde iskeletleşen neslin, bir nesil değil, bir nesil galatı olduğu ve insanî hayat ve idrak çilelerinden hepsine birden "elveda!"yı basmış bulunduğu, bilmem ispata muhtaç mı?

Bu dâvayı ayrıca ele almak üzere, şimdilik, bu hâlin mes'ullerini seninkinden evvelki nesilde gördüğümü mimleyip geçeyim.

Sizden sonraki neslin şaşmaz sınır çizgisi, eski harflerin kaldırılması hâdisesidir ki, o harfleri hiç bilmiyenler ve bugün 20 - 30 yaşında olanlar, gerçek bir müessir ve fârika altında sizden ayrı ve sonra olanlardır.

Senin neslinden bir evvelkisinin muhasebesi de şöyledir:

Sizden evvelki neslin bâriz seciyesi, (askiyon)culuğunda... O nesilde gözüpeklik, atılganlık, iş ve hareket kabiliyeti biricik fârika...

Sizinkindeyse en zayıf ve eksik taraf bu; (aksiyon)culuk... Siz, inandığınız ve bağlı bulunduğunuz dünyanın, iş ve madde âlemine nakşı için gereken cehd ve emniyet duygusuna sahib olamadınız!

Sizden evvelki nesil, bâriz seciyesini billûrlaştıran (aksiyon)culuk vasfiyle, kendi öz kadrosunun birbirine zıd istikametleri etrafında az çok ittifakçı ve kümelidir.

Sizinkindeyse, hemen her fert öbürüyle kafa, ruh ve nihayet iş iltisakı aramaktan müstağni, her biri hayat iksirini yalnız kendi cebinde taşıdığına emin ve nesildaşından ümitsiz, hattâ ona düşman ve onu çürütmeye memur, içtimaî bir bozgunculuk, yılgınlık, ürkeklik ve münzevilik iklimi yaşatmakta... Böylece siz, hayalî ferd hürriyetleri içinde, topyekûn nesil bakımından kendisini esarete teslim etmiş, hasta ve münzevî ukalâlardan ibaret bir nesil oluyorsunuz. Siz sokakların ve meydanların değil, basık tavanlı odaların ve sabahçı kahvelerinin sabun köpüğü zaferine inandınız!

Bütün bunlara karşılık, (aksiyon) ve teşebbüs, sizden evvelki nesildeyse, gerçek fikir ve dünya görüşü de sizdedir. Bu hükmü yalnız edebiyat ve güzel san'atlarda mizana vursanız, gerçek şahsiyet, keyfiyet, nefs muhasebesi ve dâva humması-

nın neslinizle meydana geldiğini bedahetleştirebilirsiniz. Yine siz, bu dünya görüşünde, kendi öz kadronuz içinde de ne tezat kutublarına mâliksiniz! O, ayrı dâva...

Önünüzde hiçbir nesil kabûl etmediğime göre, arkanızdaki nesille, Kabalak ve Astragan Kalpak nesliyle mukayesemizden ne anlaşılıyor?

Ruhunda yuvalaştırdığı kâinat düzeni zayıf olduğu kadar, işine ve hamlesine güveni kuvvetli bir nesil... Onlar!.. Hâdiselerin akışındaki binbir sır yüzünden, işe güvenini kaybetmiş, fakat baş örnekleriyle ruhunda en aziz gerçeklerin ve dünya muhasebelerinin pırıltılarına yol bulmuş bir nesil; siz!..

Anlamayıp da yapan, onlar; anlayıp da yapamıyan, siz!..

[**Neslin Kıymetlendirilmesi** – *1 Nisan 1939, Haber Gazetesi*
Yine Senin Neslin – *18 Ocak 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

VE SENİN NESLİN!

İnkılâbı, sizden evvelki nesil yaptı. Meşrutiyet hareketini ve Eski Büyük Harbi idare eden nesil... O neslin, iktidar mevkiini İstiklâl Savaşından sonra elde etmiş, daha genç ve daha atılgan unsurları...

Meşrutiyet hareketindenberi (aksiyon)cu kabiliyetiyle temayüz eden evvelki nesil, müsbet (aksiyon) olarak, İstiklâl Savaşında en büyük ve en çetin eserini bulmuştur. Şu kadar ki, bu iş ve hareket neslinin sâf fikir ve san'at şubesi, askerlik ve siyaset kolları derecesinde kuvvetli olmadığı için, madde plânında kurtarılan dâva, mânâ plânında öksüz kalmıştır. İnkılâp, sebepleri ve neticeleri, menbaları ve munsabları, iç ve dış miyarlariyle, sistemli bir örgü hâlinde, ne hakikatine, ne ideolocyasına, ne ahlâk telâkkisine, ne de san'atına kavuşturulabildi.

Millî varlığı madde ve mekân çerçevesinde gerçekleştiren evvelki nesil, onu ruh ve zaman çerçevesinde gerçekleştirecek ve bizzat (aksiyon)cuların kafasındaki yıkıcı ve yapıcı temayülleri yasalaştırmaktan öteye, bütün tarih ve dünya, mazi ve istikbâl muvacehesinde ve mânâlar âleminde bir tahlil ve terkib zemini kuramamıştır.

Cumhuriyetin ilânı tarihindeyse en yaşlılarıyle henüz yüksek mektep talebesi çağında olan sizin nesil, o gün bugündür

sürdüğü çeyrek asırlık şuurlu ömür içinde, ne kendisi bizzat hâkim bir işe memur görünmüş ne de iktidar mevkiindeki nesil tarafından hâkim bir işe memur edilmiş, sadece dikenli bir inziva ve infirat kabuğu içinde çürümüş durmuştur.

Bu inziva ve infirat ruhu, onun ellerini çözülmez şekilde kelepçelemiştir.

Sizin neslinizin inkılâpda payı, ancak yaşlılarını İstiklâl Savaşına gönüllü gönderebilmiş olmak kadar...

İnkılâbın evvelâ maddede, sonra mânâda hazırlanışında, nesliniz hiçbir müdir faaliyet sahibi değildir. Büyük Harb sonrası, yahut saman ekmeği nesli idrâk rüşdüne vardığı zaman, inkılâbı bir (oldu bitti) hâlinde karşısında buldu. Ve o ânda hâdiseyi görmek, kavramak, tefsir ve teşhis etmek bakımından evvelki neslin fikirciler seviyesinden ayrı ve üstün vasıflar taşıdığını sezdi.

Fikirciler ve edebiyatçılar kadrosuyle sizden evvelki neslin, söz ve yazı hâlinde köpük köpük kabarttığı dalkavukluk bibliyografyasında, baş ve temsilci örnekler hâlinde neslinizi bulamazsınız. Aksine, en hâlis niyetle inkılâbın eksiklerini, ihtiyaçlarını, ruh zeminini ve dâvalarını kaydeden ve millî diriliş idaresini hakikî kaynağına bağlamak isteyen, neslinizdir; ama bir iki kişiye kadar ircâ edilebilecek hâlis örnekleriyle...

Birkaç yıldanberi iş ve salâhiyet mevkilerinde görünmeye başlayan ve neslinizden olduğu zannını veren birkaç çehre, hakikatte neslinizin büyük çilekeşlerinden olmak yerine, büyük açıkgözlerinden ibarettir. Ve onlara sizin neslinizden değil, sizin neslinizin firarîleri diye bakmak gerek...

İnkılâbı fiilde yapan evvelki neslin (aksiyon)cu örneklerinde, eseri mânâda inşa etmek için lâzım unsurlar, yıllarca, Eski Cihan Harbi sonrası veya saman ekmeği nesli arasında gizli kalmıştır.

Sizden sonra yetişenlerin nazarî (maket) mânâsı ise şudur:

Beyaz perdeden başka bir hâdiseyi azizleştiremiyen, (futbol)dan gayri hiçbir oluşa metelik vermiyen, barsaklarındaki gazların üflediği sefil bir (org) hâlinde hayvanî ve nebatî sesler çıkaran, bütün ruhunu ve ruhî hayatını çürük bir diş gibi kökünden söküp atmış bir yeni insan çekirdeği... Eğer bu çekirdek yetişecek, kök salacak ve ağaç hâline gelecek olursa, dâva kazanılmış değil, topyekûn kaybedilmiş olacaktır.

İşte gerilere doğru onlar, işte siz ve işte ilerilere doğru yeni yetişenler!.

Son yarım asırlık tecrübede geriye doğru bütün nesillerden üstün bir varlık ve hakikat iştiyakı besliyen nesliniz, ileriye doğru birdenbire çukura yuvarlanmak tehlikesi altında... Dediğim gibi, önünüzde bir nesil boşluğu açılıyor. Düne kadar gelen şartlar, ayak ucunuzda yeni bir nesil protoplâzması hazırladı. Bugünkü lise çocuğunun temsile başladığı bu protoplâzma, hemen önlenmez ve tutmaya başlayan sakat terkibi değiştirilmezse, yandık!

İşte sizin nesil ukdeniz! Arkanızda eksiklik, önünüzde yokluk; ve içinizde, iki taşa sıkışmış bir fidan gibi en acı bir varlık humması!..

Bütün olanlar ve bitenler arasında, Eski Büyük Harp sonrası, yahut, saman ekmeği nesli, bir köprü nesli olmuştur. Dâvânın ve dâvâların gerçeğini bu nesil kurtaracak ve dâvâyı ve dâvâları bu nesil, ilerilere doğru nesilleştirecektir. Dünle yarın arasındaki uçurumu kapatmak için, bu köprüyü kurmak, yâni neslinizi değerlendirmek, iş sahalarında hâkim kılmak lâzımdır. Bu, hâkim kılma teşebbüsü de size değil, sizden evvelki nesle, hem de neslinizin sahtekârlarıyle gerçeklerini ayırd edici gayet ince bir ölçü altında terettüb ediyor.

Son söz şudur ki:

(Dede Efendi) ve (Betoven), (Sinan) ve (Mikel - Anj), (Fuzulî) ve (Rasin), (Gazalî) ve (Paskal), (İbn-i Sina) ve (Klod

Bernar), (Kâtib Çelebi) ve (Ogüst Kont), (Kanunî Süleyman) ve (14'üncü Lui) ve nihayet tepyekûn Şarkla Garp arasındaki gerçek mahsub muamelesini yapabilecek ve hâlâ tutturulamıyan, hergün biraz daha kurtlandırılan bu mayanın cevherine erip, onu gençlik hamurunun teknesine atacak, sizin nesildir.

[Neslin Kıymetlendirilmesi – *2 Nisan 1939, Haber Gazetesi*
Ve Senin Neslin – *25 Ocak 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

GELEN NESİL

Gelecek yeni neslin, madde ve zâhir plânında mikrobu, bence motor...

Bütün Avrupa ve Amerika'nın makine takatini, bilmem kaç milyar kuvvetinde tek bir motor olarak düşünelim!.. İşte bu motor, dişçilerin oygu törpüleri gibi, yeni dünya neslinin ruhunda, beyninde, kalbinde, ciğerlerinde, midesinde ve her tarafında çalışmakta...

Bir tayyare dümeni başında, binlerce kilometrelik hızla dikine dalmalar!.. Bir tank dümeni başında, 80 derece hararet ve 80 kilometre sür'at içinde, kum taneleri gibi insan kafalarının üstünden geçmeler!.. Birer papatyaya sarılıp gökten kendini salıvermeler!.. Bir su bombasıyle, deniz altından kan yerine birkaç teneke yağ koyuverip suların kıskacında ezilmeler!.. Manda leşi gibi gökten inen siyah bir karaltının peşinden, kat kat binaların iskambil kâğıtları halinde üstüste takla attığına şahit olmalar!..

Bütün bunlar; bir iç müessire bağlanamıyan ve gerçek bir ruh dâvası emrine verilmeyen bütün bu dış tezahürler, yeni nesli, yeni neslin harb artıklarını ve sinir mirasçılarını nasıl lif lif yolalacak ve nasıl fıkır fıkır kaynatacaktır, göreceğiz!

Ben, pişmekte olan yeni nesli düşündükçe, hayâl sedirimin üzerinden yuvarlanır gibi oluyorum! Paris kadar büyük bir şehrin bile bu nesle tımarhane mekanı olmaktan âciz kalacağını düşünüyorum!

Sevgilisiyle öpüşürken, ağzından benzin, atom bombası yanığı ve (D.D.T.) buharı kusacak olan yeni nesli, sanmam ki, zamane insanlığının oyuncak medeniyetleri ve teselli mükâfatları iyi edebilsin!..

Her neye ve her ne istikametten baksak, maddeye ve her türlü madde mârifetine tahakküm edecek ruhî nizam ele geçmedikçe, bütün terakki unsurlarının deva yerine zehir getirdiğini görmüyor muyuz?

1914 Dünya Harbi, bütün yeryüzünde korkunç bir nesil yoğurmuştu: Topuklarındaki eteklerini bir hamlede dizlerinden yukarıya çeken ve yine topuklarındaki saçlarını tâ dibinden kırkan kadınlar... Dört köşe omuzlardan üç köşe pantalonlara kadar en sert hendese şekilleri içinde, her gün yeni bir biçim veya biçimsizlik arayan erkekler... Bu manzara karşısında katıla katıla ağlayan sahibsiz ve güdümsüz çocuklar... Ve apışmış, sinmiş, küçük dillerini yutmuş ihtiyarlar...

Bu nesil, fende, ilimde, felsefede, edebiyatta, mimarî de, musikide, resimde, şiirde, bütün eski nisbet ve muvazene ölçülerini allak bullak etti. Boşlukta, tepesi aşağı yuvarlanmanın cehennemî sarhoşluğundan başka haz tanımadı. Kendisini, ruhî ve maddî bütün alâkalarıyle, tüyler ürpertici bir nebatîlik ve insiyakîlik havasına teslim etti. Ve ruhda; maddede; bütün nizam ölçülerinde, taş üstüne taş koymaktan, taş üstünde taş görmekten âciz, bir inkâr ve ihtilâç örneği oldu.

İkinci Dünya Harbi, işte bu neslin, kendi kendisine karşı bir "aksi dâva" olarak çıktı. Bu nesillerin, 25 senelik yatalak istirahatinden sonra, boş yere ruhuna aradığı düzen ihtiyacından ve bu ihtiyaçla doğurduğu potların birbirine dalaşmasın-

dan ibaret bir müessir... Asıl bundan sonraki nesli, bülûğ yaşına 1940 etrafında eren nesli beklemek lâzım!...

En eski nesiller, pilâv, börek, baklava tadındaydı. 1914 Dünya Harbi nesli, barut, kan ve zehirli gaz lezzetini getirdi. Şimdi, benzin, atom bombası yanığı ve (D.D.T.) tadındaki yeni nesli beklemek lâzım!..

Ruh kasırgalarının, ahlâk zelzelelerinin, fikir yangınlarının son haddini temsil etmesi için, henüz kimsenin bir tedbir düşünmediği 1939 - 49 rahmindeki yeni nesil acaba nasıl olacak? Bu acaba, yaman bir "acaba"!...

[**Gelen Nesil** – *29 Kasım 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

MÜNHÂL SULTANLIK

Hakiki şiirin piyasası günden güne düşe dursun; genç okuyucular kalabalığını, manzum söz hüneri, okumadan ziyade yazma tiryakiliği halinde günden güne bürüyor. Birşeyin cevheri ve maddesi tehlike geçirirken, taklidi ve gölgesi korunabilsin; ne hazin bir tezat!

Keman satan büyük bir mağaza düşün! (Vitrin)i, duvarları, tavanı, boy boy ve renk renk kemanlarla dolu... Bu keman mağazasını yaşatacak müeyyide, muhakkak ki, o şehirde keman ustalarının bulunması, arada bir keman konserleri verilmesi ve bu alâka etrafında birçoklarınca keman öğrenmeye heves duyulması değil midir? Halbuki, keman ustaları aç, konserler müşterisiz, fakat keman dükkânı tıklım tıklım dolu... Önüne gelen, beş dakika için bir keman kiralamış; akortsuz, notasız, reçinesiz, telleri cıyak cıyak bağırtmakta; bir (gıygıy)dır yükselmekte...

İşte şiirine bol keseden yer veren (Magazin)lerle, şiir heveskârlarının manzarası!

Nazım örgüsüne heves duyanlardan kimsenin cesaretini kırmak istemem! 20'inci asırda en zorlu bir tecelli yaşayan şiirin, sen kendi hesabına, iyi veya kötü bütün heveskârlarını nefsinden say; onları benimse ve sev! Belirtmek istediğim şu

ki, ağaç kururken dibinden bir takım filizler fışkırması gibi, şiirin mahzun gövdesi etrafında, tabiî olmayan bu kalabalık, hakikatte inkişafa değil, tereddiye delildir.

Ben senin yerinde olsam, gençlere şöyle hitap ederdim:

– Körpe kanatlarını çırpmak gayretinde genç adam!

Demin, ağacın kurumakta olduğunu söyledim. Evet ama, onun yeni aşılarla kurtulacağını ve her devredekinden daha üstün bir kıymet hükmüne kavuşacağını uman kalemler var. Bırakalım onları, tezghahlarında, kan ter içinde çalışsınlar.

Eğer bu arada içinizden biri çıkar da o kalemlerin aradığını, Allah vergisi olarak, damdan düşercesine getirirse ne âlâ! Yol açık, geçme diyen yok! Fakat keyfiyet cevherinin hastalık geçirdiği bir plânda, kemiyet cümbüşlerinden hiçbir şey beklenemez. Bu cümbüşü kendi kendinize yasak etmeli; bu yasağa, hakikî oluşun inzibat şartı diye bakmalısınız! Sadece bilmelisiniz ki, bu âlemde, şiirden kolay ve ondan zor hiçbir nesne yoktur. (Bodler)in dediği gibi:

"San'at çetin ve hayat kısa..."

İşin kolay tarafında harcanacağınıza, zor cephesinde heykelleşecek bir şahsiyet örmeğe bakmalısınız kendinize...

Şimdi size, özenmekte tehlike olmayan, hattâ muazzam bir fayda ve hayr olan bir istikameti haber vereyim!

Bu istikamet edebiyatımızın münhal memurluğu, hattâ münhal sultanlığıdır. Şiirin en kolay ve en zor nesne olmasına karşılık, bu, ne en kolay, ne de en zor... Tavsiye edeceğim işin birinci çapta şahsiyeti olursanız en üstün zorluk ifadesine yakın bir değer taşıyacağınız halde, yüzüncü çapta örneği de olsanız yine memleketimizde eşsizlik belirten bir mevkii, tek başınıza dolduracaksınız. Böylece, işinizin daha ileri derecelerini meydana gelmeye davet eden bir nizam an'anesi kuracağınız gibi, hakikî ibda cehdi üzerinde de, onu bizzat doğurmuş olmak kadar hak kazanacaksınız!

Edebiyatımızın, her istekliye açık duran, münhal memurluğu, daha doğrusu münhal sultanlığı, münekkitliktir!

Sebepleri ve neticeleri üzerinde fazla derinleşmeden size haber veriyorum ki, Tanzimattan bugüne kadar, bizde münekkit denebilecek tek şahıs gelmemiştir. Yazı yazdıkça ve yazdığım her yerde tekrar tekrar ele alacağım bu dava üzerinde, şimdilik fazla derinleşmemek gayretimi mazur görün de, yalnız tavsiyeme kulak verin!

Münekkitliği, münekkit olmayı gaye edininiz. Hem de bakın nereden nereye kadar?.. Kendinize, tanıdıklarınıza, arkadaşlarınıza, günlük faaliyet muhitinize karşı bir tenkit ölçüsüne malik olmaktan; geniş cemiyet plânında bütün bir sanat, fikir ve ruh miyarına sahip olmaya kadar...

Osmanlı devletinin başından Tanzimat günlerine ve Tanzimattan bugüne kadar en büyük zaafımız, kafasında usûl ve terkip yatan büyük Türk mütefekkirini bir türlü yetiştiremeyişimizde... Başımıza ne geldiyse bu yüzden geldi; daha da ne gelirse bu yüzden gelecek...

İşte açılmasını beklediğimiz ve herkesin, kapısını bir kere çalmasını istediğimiz, tenkit yolu, içerideki büyük tefekkür ve kurtuluş geçidinin cümle kapısıdır.

Öyle bir zaman ve mekânda yaşıyoruz ki, balın maddesini tahlil, lezzetini tayin, müşterisini ihya, satıcısını temin, piyasasını teşkil işi bizzat arıya düşüyor. Onun içindir ki, bir şey olmak istiyen mefkûre âşığı genç adam, kıymeti, bedbaht ve şaşkın arıların meclisinde arıyacağına, onların mahsûlünü kıymetlendirecek mutavassıtlar zümresinde arasın! Vatanımızın en muhtaç olduğu (usûl) ve (terkip) kafasına doğru, kendimizi zorlama an'anesinin ilk gönüllüleri olalım!

Size tenkidi tavsiye ediyorum, tenkidi!.. Fakat bu zamana kadar gördüğümüz örnekleriyle, keyfî, hissî, infialî, nefsanî, nebatî ilcâların dil çıkartmak, tükürmek, yalamak veya iki

büklüm eğilmekten ibaret tenkidi yerine, belli başlı bir dünya görüşünün, belli başlı ölçülere bağlı gerçek tenkidini!...

Türk edebiyatından, Türk cemiyetine kadar bütün kurtuluşlarımızın cehd istikameti yalnız budur!

[Münhal Sultanlık – *27 Eylül 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

PARMAK ÇOCUKLAR

Bir kuş nevi düşün ki, kanatlarını telletip, pullatıp torbaya sokuyor ve toprak üstünde sümüklü böceklerle sürünme yarışına çıkıyor. Bu kuş nevinin, sümüklü böcekten daha aşağı olduğunu kabûl etmez misin? Demek ki, bu kuş nevinde kanat, bir çok insanın bir çok uzvu gibi memur olduğu faaliyetin sadece yalancı şahitliğini yapacak...

İşte, bir türlü olamamış, yapamamış, meydana çıkamamış, gözlere görünememiş bir takım fikir ve sanat cücelerinin hali!.. Bunlar, sabahtan akşama kadar tünek diye sıralandıkları kahvehane, pastahane, meyhane köşelerinde, gûya bir şeyler olmuş, birşeyler yapmış, meydana çıkmış, gözlere görünmüş, biraz daha uzun boylu ve biraz daha talihli başka cücelere söğüp saymakla ömür tüketirler. Böylece, hudutsuzluklarının, nasibsizliklerinin baskısı altında inleyen genç cüceler, şöhret sahibi yaşlı cüceleri, hiç olmazsa kendi aralarında dev haline getirmekten başka bir şeye yaramazlar.

Sen onlara şöyle hitap et:

– Evvelâ, kahvehane, pastahane, meyhane dâhîliğinden tiksinelim! Bir dam altına, bir dâvanın çatısı altına çekilip vicdan rahatıyle temiz bir uyku uyuyalım! Ertesi sabah da, küflü aynada öz suratlarımızdan ürkmeksizin güzel güzel yıkana-

lım, saçlarımızı tarayalım, giyinelim, kuşanalım, göğüslerimizi ilikleyelim, potinlerimizi parlatalım! Ve her şeyin başında ve sonunda ruhlarımızı tımar edip, sokağa, caddeye, meydana, dörtyol ağzına, kalabalığa, esere, kitaba, deftere, hokkaya, kaleme ulaşalım!

Yeter, yeter artık bu sincapvarî kabak çekirdeği ve eğlencelik lûbiyatı.

Cüceliğin iğrenç kaşıntısısından kurtulmak ve gerçek idrâk ve ibdâın dev sancılarını çekmeye istidad kazanmak böyle olur.

Gel de bu cücelere, herşeyden evvel kendileri "Parmak Çocuk" kaldıkça fikir ve sanat piyasasında "bacak boylu"ların kol gezmesinden daha tabiî bir şey olmadığını; zira hem kendilerinin, hem de beğenmedikleri kart cücelerin aynı içtimaî saikten doğmuş olduğunu anlat!...

Hani bir ilk mektep an'anesi vardır ya; bir çocuk, kendi kuvvetini tasdik ettirmek için, elebaşı farzettiği başka bir çocuğa sorar:

– Ağabey, sen beni döğebilirsin amma, söyle, nah şu, beni döğebilir mi?

İşte "Parmak Çocuk"lar, maruf bir tâbiye icabı, birini istisna ederek yine ona, bütün fikir ve sanat şöhretlerine karşı üstünlüklerini tasdik ettirmek isterler. Gûya böylece açacakları gedikten şöhret ve hâkimiyet kalesine girip "fermanfermâ" olacaklardır.

Sen onlara şöyle karşılık ver:

– Olmaz, çocuklar, olmaz! Üzerlerine çullandığımız hedeflerin çürüklüğü bakımından hücumlarımızda haklı bile olsak, çıkış noktamız ve usulümüzdeki sakatlık bizde hiçbir hak bırakmaz. Her şeyden evvel ruhumuzu yıkılmaz bir temele dayamak, sonra da sefil hırs tüneklerinden inip meydana çıkmak, eski yunanlıların (Agora) dediği büyük cemiyet mey-

danını doldurmak ve nizam, mimarî altında iş görmek borcundayız!

Yoksa üzerinde bir takım küçük veya sahte şöhretlerin isim parmakları uzanınca (isteri) nöbetleri geçirmek felâketinde değil...

Evet, ey genç kabiliyet!... Meydan okumak değil, meydan temizlemek sanatında ilerlemeye bakmalısın! Bunu tecrübe etmek hakkı o kadar umumî ve beşerîdir ki, meselâ her hangi bir pehlivan, "ben omuzlarımla Süleymaniyeyi deviririm!" gibi bir iddia sahibi olabilir. Fakat iddiasını ağzından kaçırdığı anda hemen omuzlarını Süleymaniye'nin duvarlarına vermek, peşinden ya iddiasını ispat, yahut kendisine Süleymaniye'nin tabutluğunda yer aramak vaziyetindedir. Yoksa, meçhûlün ve gaibin yalancıya buruşmaktan müstağni çehresine sırt çevirmiş, kahvehane masalarında iskambil kâğıtlarından Süleymaniye'ler yapıp onları devirenlere, lûgat kitapları aşağılık vasfı bulmaktan âcizdir. Sen, evvelâ o kadar razı ve hoşnut olduğun kaba nefs kütüğünü devirmeye bak; bunu yapmadan bir çöpü bile deviremezsin!..

[**Parmak Çocuklar** – *18 Ekim 1946, Büyük Doğu Dergisi*])

İSTANBUL

Ben İstanbul'un kara sevdalısıyım. Sevmek, ne kolay lâf, bu böyle!..

– Filân şeyi seviyorum, falan şeyi sevmiyorum!

Diye, en ucuz, keyfî ve insiyakî hükümlerimizi, çok defa bu lâfla ortaya atarız. Halbuki bana sorarsanız, sevgi kadar basit ve girift, alelâde ve harikulâde, hiç ve her şey, hesabını vermediğimiz ve vermeye mecbur olduğumuz nesne yok bu dünyada...

Ben İstanbul'un kara sevdalısıyım...

Ve sevmek fiilinin, alelâdelik içinde harikulâdeliğe eş olarak, onu ancak en girift tecellisi içinde canlandırabileceğine inanıyorum.

İstanbul bence, sevmek fiilinin en müşahhas hedefi olan bir kadın hayâlinde heykelleştirilebilir. İstanbul benim gözümde, bir lâhzacık dişiye nisbetle sınırını sonsuz bir ân içinde teksif eden ve asla tükenmeksizin hayatımıza hükmeden devamlı kadındır.

Bu kadının sonsuz maddesi ve ruhu, hayatı ve macerası, edası ve meşrebi, bizzat kadında bile rastlanamıyacak bir erginlik ifadesiyle, benim karşıma bir şehir hüviyetinde çıkıyor: İstanbul...

İstanbul'u o bulunmaz kadın olarak hayâl ettiğim zaman şunları görüyorum:

Harikalar harikası bir madde fevkalâdeliğiyle zaman mefhumunu yenen, asla ihtiyarlamayan ve rekabet kabûl etmeyen; binbir gece masallarının ruhuna âşina bir visal irfanı içinden gelen, eteklerinde en zengin tarih ve hatıra nakışlarını taşıyan ve kâinata en olgun eda içinden bakan ve nihayet her zamanki mahrumiyetleri, her zamanki mazhariyetleri kadar güzel, ihtişamlı ve acıklı duran asîl varlık...

İstanbul'u, elimizde mevcut bomboş bir tabiat plânı üzerinde ve bir faraziye halinde tasavvur edince hemen sezeriz ki, mazrûfiyle rekabet halindeki bu harikulâde tabiat zarfı, içine alacağı şehirden en keskin şahsiyeti istemektedir. İstanbul'un tabiat zeminine, zaman ve mekân şartlarına göre, İstanbul şehrini yakıştırabilmek en çetin dâva...

Demek ki, tabiat halindeki İstanbul, şehir halindeki İstanbul'u, zaman ve mekân şartlarına göre, en keskin şahsiyete dâvet ediyor.

Bu inceliği mutlak bir kanun halinde şuurlaştırmak lüzumuna inanıyorum.

İstanbul'u, soylu tarihinin içinde bu zaviyeden ölçüye vuracak olursak, onun iki bahtiyarlık, bir de bedbahtlık çığırından ibaret üç büyük devre ifade ettiğini; ayrıca yeni bir devrenin eşiğinde çile çekmekte olduğunu görürüz.

1 - (Bizans) devresi.
2 - Osmanlılığın haşmet devresi.
3 - Tanzimat ve meşrutiyet devresi.
4 - Cumhuriyet devresi.

Baştaki iki devreyi, İstanbul'un iki bahtiyarlık çığırı diye isimlendirdik. Bu iki devreye kuş bakışı ve terkibi bir göz attığımız zaman hemen takdir ederiz ki, o devrelerin iki İstan-

bul'u ve iki İstanbul'lusu kendi zaman ve mekânını şahsiyet ve hakimiyetle doldurmayı bilmiştir.

Dünyanın dört bucağından sökün eden hırs ve istilâ kasırgalarına karşı, Yedikule'den Haliç'e, Haliç'ten Sarayburnuna ve Sarayburnu'ndan Marmara kıyılarına kadar çektiği harikulâde bir hisar çerçevesi içinde ve göbek sahada oturan (Bizans), kendi zaman ve mekânının şahsiyet ve hâkimiyet âbidesi oldu.

Bu hakikatı, surları ören bir (Bizans) tuğlasından, bir kilise kubbesinden, yarı beline kadar toprağa batmış bir Bizans evinin taş cumbasından, bir kemerden, bir sütundan, bir (mozaik) parçasından öğrenebiliriz.

İstanbul'un ikinci ve mükemmel şahsiyet devresi de, Topkapı sarayına bitişik Mecidiye köşkü yapılıncaya kadar Osmanlılık çığırıdır. Süleymaniye'nin kubbesinden herhangi bir çeşmenin lülesine kadar avaz avaz şahadet ettiği bu kemâl devresinin arkasından, birdenbire, bin senelik an'aneden gelen hanımefendinin, nefsinde halayığına hizmetçilik etmek liyakatini bile kaybetmesi şeklinde yaman bin tereddî başlar. Bu tereddînin göz plânında en müşahhas delili, tuğla tuğla bütün bir tarih ve haşmeti örgüleştiren Topkapı sarayına yapışık Mecidiye köşküdür. Kimse bu vakte kadar iki mimarî arasındaki korkunç tezadı ve müthiş ifadeyi görememiş ve gösterememiştir. Asîl Topkapı sarayına bitişik rezil Mecidiye köşkü, inhitat tarihimizin İstanbul ve şehir kadrosunda en parlak tezahürüdür. Kışır üstü Avrupalılaşma felâketinin ilk eseri olan Mecidiye köşkü, suratındaki (Barok) ve (Rokoko) süslerle, şımarık bir halayık halinde, (Devlet-i aliye-i Osmaniye)nin hanımefendisini esir etmiştir. Ve ondan sonra mahut Dolmabahçe, Beylerbeyi sarayları, şu, bu, daima ve her köşede (Barok) ve (Rokoko) 19'uncu asır (Frufru) Paris dantelâları, iğrenç tavırlı Osmanlı Bankası müsveddeleri, sütbeyaz güvercinlerin

ikliminde dumanlı ve puslu havalara mahsus (Gotik) Haydarpaşa garı, yenmez ve yutulmaz bulamaç... Arada, (Düyun-u umumiye) binasının reisliği altında operet kılıklı şarkkâri çatı tecrübeleri... Ve derken Cumhuriyet ve derken basma kalıp kâğıt helvası binaları...

Ah İstanbul, ah İstanbul! İnsan hiçbir fikir imal etmese de yalnız senin o canım yüzüne baksa, şu ismine bir asırdır inkılâp dediğimiz nesnelerin içyüzünü ve hakikatini bir eşya dersi halinde ne güzel öğrenir.

[İstanbul – *15 Kasım 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

MARAŞ

Tanrıkulu bana dedi ki:

–Sen Maraşlıymışsın, öyle mi?

– Evet efendim; ben kökte Maraşlıyım ama, İstanbul'da doğdum, hattâ babam da İstanbullu...

–Dur, sana şu Maraş'tan lâf açayım! Millî Mücadele yıllarında, Maraş'ın içyüzüyle mahrem kalan cihadından...

Vatan mevzuları etrafında ve beylik toplantılarda âdet, eski vakaları, her yıl dönümü yeni cümlelerin kalıplarına dökmek, bu suretle aynı maddeyi her sene, başka başka ambalajlar içinde takdim etmektir. Bu akamet, ya hatibin, hâdiselerdeki düğümleri çözemeyişinden, yahut hâdiselerde, çözülecek düğüm olmayışından doğar. Hedefimize aykırı duran bu dikkati, Maraş hârikasının ana farikası uyandırıyor. Maraş hârikası, o kaynaşma çerçevesidir ki, ne tefsircinin görüş kudreti o çerçeveye, onda mevcut olmayan bir ışık püskürtebilir, ne de aczi, mevcut ışıkları karartmaya kadar gider.

Üzerine aksedecek güçlü ve soylu fikirden müstağni; ve bücür, orta malı klişelerden korkusuz, yâni zatiyle mükemmel ve kendi kendisine kâfi hâdiseler, insanlık tarihinde ancak bir kaç tanedir. Tecellileri için bir başka unsurla izdivaç kaygısından uzak yaşayan bu vatan cevheri, cüz'ülerden hangisine daha fazla borçlu olduğu bilinmeyen ve asla aranmayan muğdil

bir terkiptir. Böyledir ama, yeryüzünde öyle mahkûmiyet saatları çalar ki bu terkibi bir an içten dağıtır. Vatan bütününün mihrakında tecelli etmesi beklenen irade ve hareket bir ân için göze görünmez. Bu an, büyük sarsıntılarda birdenbire gözden siliniveren kül tarafından, cüz'ülerden her birinin sanki imtihana çekildiği ândır. Halkın, ana baba günü tâbiriyle ifade ettiği böyle ânlarda, millî kahraman vasfını giydirdiğimiz nadir yaratılışlardan biri çıkıp vatan bütününü yerli yerine koyuncaya kadar her memleket parçası ve her fert hiçbir semt ve kaynaktan imdat beklemeden, yalnız kendi nefsinde bulduğu vasıtalarla ileriye atılmaya, kendisini tek başına ve kendisinden ibaret bilmeye mahkûmdur. En ulvî ve en yüksek savaşın saatını kuran böyle ânlarda kül, hakkını daima cüz'e ve cemiyet, ferde vermiştir.

İşte, dokuz parmağı mefluç bir çift elin bütün yükünü çekmiş, bütün gücünü göstermiş bir parmak gibi, kaderinde böyle bir ânı şerefle savmak yazılı bir memleket parçası, birgün öbür kardeşleri arasında tabiî iş kısmetini bulduğu ve onlardan farksız göründüğü zaman, öbür parmaklara düşen borç, kardeşlerine herhangi bir imtiyaz vermek değil, sadece onun tam ve sağlam bir cüz olmak haysiyetine, hârika çapında bir fiille can verdiğini bilmek ve tanımaktır. Bir çift el manzarasında gördüğümüz büyük Türk vatanı, bu müstesna parmaklardan bir kaçını tecrübe etti...

Fakat hiçbir üstünlük duygusuna kapılmadan, yalnız çarpıcı hakikatler önünde kekemeliği yersiz bularak söyliyelim ki, bu parmaklar arasında, başparmak Maraştır.

Maraş, biraz evvel neticelerini anlattığımız felâket saatının çanlarını, birdenbire bütün vatana bir ilân mahiyetinde, kendi kalesine asılmış sallanıyor, gördü.

Bu çanların arkasında, dünyanın en büyük ordularından birinin taşıdığı yabancı bir bayrak dalgalanıyordu.

Maraş, aynı felâket ânının şahsiyet ve hususiyeti icabı, kendisini tek başına, kendisinden ibaret buldu. Bir lâhza kadar süren kısa bir nefs muhasebesinden sonra kararını verdi, harekete geçti.

Günlerden cumaydı. Öteye ve Allaha inanan Maraş, ibadetindeydi. Bir Maraşlı, ibadetini bitirenleri mabedin kapısında karşıladı ve haykırdı:

– Kalede yabancının bayrağı dalgalanırken kıldığınız Cuma namazının sıhhatine güvenebilir misiniz?

En aziz duygu, en sağlam benlik desteği olan İstiklâl, Maraşlılara, secdede duydukları vecd içinden ses veriyordu.

– Hayır!

Dediler ve hep beraber Mabetten çıkıp doğru kaleye gittiler. Bir ibadet sonuna ancak bu kadar güzel bir hareket eklenebilir. Hakikî kahramanların vekar ve teennisiyle işgal kumandanını istediler. Bir türlü ibadet kadrosundan çıkamıyan o günkü hareketlerini, kendilerinin şu ulvî izahiyle düğümlediler:

– Biz Allaha inananlardanız! Ölüm, bizce korkulu bir son değil. Bütün silâhımız bu! Elinden yalnız ölümü hiçe saymak gelen bir insan kümesiyle pençeleşmekte ümit ve değer buluyorsanız topraklarımızda kalırsınız; bulmuyorsanız gidersiniz.

İşte Maraş müdafaasının başlangıcından bir kaç çizgi... Zaten vak'a olarak, bu bir kaç malûmdan başka bir şey anlatmıyacağım. Bence, bu mümkün olduğu kadar basit ve saf meydan okuyuş, kendisini biraz sonra iş sahasında ifade eden ruhun, fikir sahasında en sade, fakat en harikalı tecellisidir. Bir Anadolu türküsündeki ruhî tavır kadar saf ve derin olan bu hitap, ruhun, bütün bir (teknik) ve âlet dünyasiyle yaptığı âni muhasebeden, vardığı karardan silâha karşı çıkardığı silâhtan ne eşsiz örnektir! Maddeyi yeneceğini taahhüt eden ruhun bu

ahdinde bütün teminat, yalnız erişebildiği sadeliktir. Eğer yabancı kumandan bu inceliği kavrayabilmiş olsaydı, arkadan gelecek hareketleri önden görür, şu kadar gün sonra, gündüz ışığından utanarak sabaha karşı ricat ettirdiği bayrağını önden ricat ettirirdi. Ondan sonra, üstünde, "biz Allaha inananlarız!.. Ölüm bizce korkulu bir son değil!" sözleri kazılmış bir levhanın sisli derinliklerinde, öyle şeyler geçiyorki oluş imkânları ancak rüyada tahakkuk edebilir.

Atıldım:

– Hiç unutmuyorum. Bundan 20 sene evvel, ben Ceyhanda bir Banka memuru iken bir Maraşlı, beni oradaki çiftliğine dâvet etti. Göz alabildiğine dümdüz uzayan bir ovanın ortasına kakılmış bir çardağın üstünde ve gümüş bir sini biçimindeki ablak bir ay altında, gözyaşlarını gizleyemeden bana sabaha kadar, Maraş kurtuluşunu safha safha anlattı.

Ömrümde, şiir akışı ve hayâl şahlanışı bakımından bu kadar güzel bir gece geçirmedim. O anlattıkça dümdüz ve çırçıplak ova, dağ, akar su, uçurum, insan ve at; bir efsane kalabalığıyla doldu. Bu kalabalık beni, düşüncelerimi gün doğuncaya kadar bekledi. Maraş'ın mânasını billûrlaştırmak için yazdığım (Tohum) piyesindeki fikri işte bu gece avladım. Okuduğum, dinlediğim ve tahayyül edebildiğim hiçbir destan, Maraş'ın kurtuluş destanı kadar güzel, zengin ve tüyler ürpertici değildir. İşte Maraş mucizesi ve mucizeyi gören akla sığmaz hâdiselerin intıba ve teessür halinde ifadesi!

Dinledi, dinledi ve cevap verdi:

– Maraş ise, bu mânayı formül içine almamış, fakat yaşatmış olan yerin ismidir. Onda bir şeyin o kadar kendisi var ki, iddiasına, düsturuna ve edebiyatına yer kalmıyor.

Kahramanlık, eğer ruhun maddeyle oyun oynaması, madde hadlerini zorlayarak kendisine bir tecelli nevi araması, aklın iş formüllerini iflas ettirmesi demek olmasaydı, asırlardan-

beri fikir ve san'at gözünde, dipsiz bir mevzu diye kalır mıydı?

Ruhun ne harikalı hamlelerine beşik sallayan, keyfiyetçi, şahsiyetçi, mefkûreci ve mâveracı Büyük Doğu manzumesindeki payından, eşsiz Türk kurtuluş hareketindeki payına kadar harikalar iklimi ve destanlar yatağı Maraşa selâm!

[**Maraş** – *22 Kasım 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

TÜRK ŞEHRİ

Geçenlerde sizinle İstanbul üzerinde konuşurken, dedim, bir noktaya dikkat etmiştim: Şahsiyetini kaybetmiş cemiyetlerde, benliğini kaybetmiş şehir tipleri, gözle görünür ve elle tutulur birer misal teşkil ediyor. O zaman şehirler hiçbir tarafı kendisine ait olmayan yamalı bohçalar halinde şunun bunun şahsiyet kırpıntılarıyle dolduruluyor. Bu hal, hele son çeyrek asırdanberi bizde ne kadar belli!..

–Evet, dedi, Tanrıkulu, bir İngiliz, Alman, Amerikan, Fransız, Rus, Japon, İtalyan, hattâ bir İspanyol, İsviçre, Finlândiya, İsveç, Bulgar şehir tipi var; fakat bugün bir Türk şehri yok!..

–Evet, dedi, Tanrıkulu herhangi bir mimarî ve şehircilik dâvasından uzak, sadece bir cemiyetin mekâna aksetmiş zaman ruhu üzerinde kalalım: Evet, bütün keyfiyet ve kemmiyet ölçüleriyle, hemen her şahsiyetli milletin, milletlerarası ve orta malı unsurlarını yepyeni ve ayrı ayrı düzenler altında seciyelendiren şehirleri var da niçin bizim bir şehir tipimiz yok?..

–Zira, dedi, Tanrıkulu, içinden çıktığımız ve köklerine kibrit suyu döktüğümüz eski dünyaya karşılık, içine girdiğimiz ve köklerinden feyizlendiğimiz başka bir dünya yok da ondan... Zira, bir asrı geçkin bir zamandanberi bizi ruhlar arsa-

sında köleleştiren dış çizgileri taklit zihniyeti, olmayışımızı, olamayışımızı, en fazla şehir plânında ilân ve ifşa ediyor da ondan... Ve yine zira büyük şehir, dış çizgiler halinde kopya edilmesi mümkün bir hadise değil, mekâna sızan bir ruhun, dış çizgiler halinde billûrlaşmış nescidir de ondan...

–Sadece, dedi, Tanrıkulu, şehrini hendeseleştirecek bir ruha ve ruhunu pırıldatacak bir şehre mâlik olamamak yüzünden, tam bir asırdır, Batı adamının beylik ve orta malı (barok), (rokoko), (kübik), (ürbanizm) kırıntılarının posalarında gıda arıyor ve bunun ismine inkılâp diyoruz.

Bizim şahsiyetli bir dünya görüşümüz varsa, mutlaka hususî bir şehir tipimiz; ve şahsiyetli bir şehir tipimiz varsa, mutlaka hususî bir dünya görüşümüz olmak icap eder. Müzmin boşluğumuz ve bir türlü olamayışımızı, müşahhas plânların en sert, en katı ve kolayca elle tutulur cinsinden olan şehir plânında arasaydık, belki en esaslı eksiklerimizin mizanına erердik.

–Hendese ve nisbetin, dedi, Tanrıkulu, bütün şiiriyle, hendese ve nisbet sıkıntısının bütün şiirini bir arada kucaklıyan ve Süleymaniye kubbesine liyakat ilân eden o Türk şehri ki, Van kedileri gibi umumî bir soy benzerliği içinde başka başka çatıları, sokakları, meydanları ve her türlü müesseseleriyle, milyonluk celselerimizin, zaman içinde mekân ve mekân içinde zaman ölçüsünü heykelleştirecektir; bütün devlet ve millet kadromuzda bu tasayı çeken kaç kişi var?

Tanrıkulu dedi ki:

–İdarecileri, mütefekkirleri ve sanatkârıyle, bu çileden uzak yaşıyan insanlara, belli bir hayat ve faaliyet içinde olmak imtiyazı verilemez!!!

Tanrıkulu dedi ki:

–Cemiyet iklimimizin, en geniş nezaret ufkuna malik taraçası demek olan şehrimizi plânlaştırmakla, ruhumuzu plânlaş-

tırmak arasında fark görmeksizin, şehrimizi, Türk şehrini, milyonluk Türk celselerinin toplantı mekânını istiyoruz! Fakat ruhumuzu bulmadan onu bulmaya imkân var mıdır?

[**Türk Şehri** – *13 Aralık 1946, Büyük Doğu Dergisi*]

SÖĞÜT

Orta Anadolu steplerinin akşamlarına bayılıyorum. Sanki dünya dümdüz bir kum sathı halinde örüldükten sonra her yere ve her tarafa aynı ölçüyle dağıtılmış olmayan tabiat, bu unutulmuş köşeyi, yirmi dört saatte bir, gurup vakti hatırlıyor, mahzun ve nedametli gözünü güneşin batışından gecenin inişine kadar onun üstünden ayırmıyor.

Fransızca (Krepüskül) kelimesinin mukabili lisanımızda yok. Ona fecir diyemeyiz. Zira fecir yalnız sabaha, (Krepüskül) ise hem sabah, hem akşama ait... Güneşin batışından yıldızların en keskin ışıklarıyle parıldayışına kadar dağ arkasında kaybolan bir ses gibi, koyulaşa koyulaşa geceye karışan alacalık, memleketimizin hemen her tarafında pek çabuk geçer.

Onun için gurubla gecenin arasına sıkışmış olan bu devreye lisanımız, bir isim verecek kadar aşina değildir. "Edebiyatı Cedide"den evvelki şairlerimizi mesteden ve bülbül gibi öttüren, Çamlıca tepesinden seyredilecek bir gurub pek güzel olabilir. Fakat bu güzellik, batan güneşin suda eriyecek son ateş halkasına kadar devam eder. Ondan sonra başlıyacak güzellikse gecenin hudutları içindedir.

Fakat step, tabiatın bu çıplaklığına mağrur öksüzü, bu akşam fecrini o kadar derin yaşıyor ki, mahallenin kutsîleşmiş bir münzevisini ziyaret eden düğün alayları halinde, tabiatın, eteğinin dibine kadar sokulduğunu ve bir damlasında bir çiçek deryası saklı, keskin renkli ilâhî bir şurup halinde semalarından akıp gittiğini seziyor.

Geçenlerde orta Anadolu steplerinden birinde bir köy içinde geziyordum. Eğri büğrü yollarda benden başka kimseler yoktu. Böyle bir dekor içinde yalnızlık, insanı alışılmamış bir hissin göklerine çıkarıyor. İnsan, gölgesine minareden bakar gibi bakıyor. En kısa, en rahat adımın içine, bir mevsimden bir mevsime geçecek kadar mesafe doluyor.

Ecic bücüç yolun hatlarını birleştirdiği noktada bir araba gördüm: Araba gecenin yaklaşışındaki sürate ayak uydurmuş, her an biraz daha yakın, biraz daha belli, bana doğru ilerliyordu. Tek katlı bir yük arabası...

Arabacı atının dizginlerini bırakmış, oturduğu yerde bir yem torbası kadar ufak ve silik kalmıştı. Araba hiçbir tahmine uymayan, karmakarışık bir gölge halinde garip bir yük taşıyordu.

Bir hizaya geldiğimiz zaman yükün manzarası ta ciğerime kadar işledi. Arabanın taşıdığı şey, köklerinden çıkarılmış bir söğüt ağacıydı.

Bu zarif ağacın arabaya ince bir endam halinde yalnız gövdesi sığıyor, dallariyle yaprakları gür bir saç demeti gibi keskin taşlar üzerinde sürünüyordu. Durdum. Arabanın arkasından bakmaya başladım. Kimbilir hangi su başında alıştığı cömert toprağı terkederek yalçın yüzlü aşkının topraklarından ince damarlarını geçirmeye gelen bu ağaç, gözüme, ağlayan, fakat hüznü içinde mesut bir gelin gibi göründü.

Düşündüm ki, söğüt, içli ve ketum Anadolunun en canlı remzidir.

Hangi köyün kapısında söğütler perde kurmaz?

Her su bir söğüdün dibine kıvrılır ve her yol bir söğüde çıkar.

Her duygunun yastığı bir söğüdün dibidir. Anadolu onun dibinde sevişir, ayrılır, kavuşur, düşünür.

Aşk, hasret, gurbet, sılâ hep odur. Söğüt topraktan değil, Anadolunun ruhundan çıkmış gibidir.

Onun için o ruhun şahsiyetine en güzel timsal odur.

Gözümün önündeki manzara değişti; ve Asya dağlarından Anadolu yaylasına inen Bozkurdun, sihirli bir su yüzünde, gözlerinin ateşine dala dala bir söğüt ağacına istihalesini seyrettim.

Tanrıkulu belki dakikalarca sustu ve sonra birdenbire doğruldu:

– Benim çocuğum; bu Bozkurd misaliyle acaba ne demek istediğimi anladın mı? Ben sana bir şiir veya nesir üslûbü içinde koskoca bir ideolocyadan haber vermek istedim. Sana, bizi bekleyen gerçek milliyetçiliğin remzini göstermek istedim. Söğüt Anadolunun remzidir. Aynı söğüt Anadolulunun ruh remzidir. Yine aynı söğüt, aynı Anadolulunun, Asya yaylalarından indikten sonra ruhunu dayadığı iman kaynağına bağlı bir remzdir. İşte bizim milliyetçiliğimiz; ve hakikatte bu mekânsız milliyetçiliğin Anadolu mekânı içinde hassasiyet ifadesi!.. Anadolu ve Anadoluculuk!

[**Söğüt** – *18 Nisan 1947, Büyük Doğu Dergisi*]

SANATKÂR VE CEMİYET

–Kop Dağında Bir Dükkan–

Farzedin ki, ben deli divane bir milyonerim. Kafamı okşayacak, bana hoş görünecek en saçma bir fikir uğruna varımı yoğumu dökmekten çekinmem.

Anadolunun sessizlikte, ıssızlıkta, kimsesizlikte, cansızlıkta eşi olmayan bir yerini bulup orada bir dükkân açmak istiyorum. Issızlıkların arasından bir ormandan geçer gibi geçerek, en koyu hiçliğin ve en dipsiz yokluğun yuva kurduğu noktayı arıyorum. Nihayet herhangi bir tarafta, meselâ Kopdağının tepesinde, üzerinden insan değil, çakal değil, kuş değil, bulut bile geçmiyen; üzerinde ağaç değil, çalı değil, ot değil, yosun bile bitmiyen, siyah, keskin, cılk, kabir azabı şeklinde donmuş korkunç bir kayalık buluyorum. Dükkânımı hemen oracıkta, masmavi gökle kapkara yer arasında kuruveriyorum.

Bu dükkânda ne satacağımı biliyor musun?

On milyonluk şehirlerde bile sayısı on kişiye varmayan en şık, en mükemmel kadınlara mahsus ipekli çoraplar...

Bundan sonra yapacağım iş pek kolay. Plânını dünyanın en büyük mimarına yaptırdığım ve içini en usta mobilyacısına döşettiğim dükkânımda yan gelerek Kıyamete kadar müşteri beklemek...

Ah dostum, benim dostum!

Sanat, önü kalabalık bir çeşmedir. Kimi bu çeşmenin bilek kalınlığında dökülen kevseriyle avuçlarını doldurup içer, kimi dolu avuçlardan fışkıran damlacıklarla dilini ıslatır, kimi çeşmenin yalağındaki artık sulara başını gömer, kimi de bu artık suların toprak üzerinde akan ve ayaklar altında ezilen bulanık ve çamurlu yollarına yüzükoyun kapanır.

Aradaki eskilik ve yenilik, soyluluk ve piçlik, ciddîlik ve gülünçlük farkıyle (Homer)den (Filorinalı Nazım)a kadar bu tılsımlı suya imrenmiş kaç kişi gelmişse bunların içinde suyu menbaından içebilmiş tek bir sanatkâr yoktur ki, Kopdağında ipekli kadın çorabı satan zavallının azabından birşeyler duymuş olmasın...

Ve acaba böyle kaç tane sanatkâr gelmiştir? Herhalde dünyanın kıt'a bölümünden fazla değil... Şöyle seslensek:

– Ey sanatkâr! Arının balı damağımıza, ağacın yemişi midemize ve ipek böceğinin sihirli ipekleri derimize göre yapılmış değildir. Onlar bu eserleri iki üç çiçekle üç dört dut yaprağı buldukları, bir damla suyla bir zerre güneşi yakaladıkları her yerde, kendi kendilerine ve bizi düşünmeden verirler. Eğer damağımızda bala ve derimizde ipeğe karşı bir hassasiyet mekanizması olmasaydı, arı, ipek böceği ve elma ağacı, Kopdağında birer dükkân açmaya gideceklerdi. Kimbilir damağımızda bala ve derimizde ipeğe bir hassasiyet uyanıncaya kadar kaç bin sene bekledik?

Dudağa göre lezzet değil, lezzete göre dudak...

Sanatkâra muhatap olan herkes ve bu herkesin kurduğu her cemiyet, sanatkârı kendi kanunlarına ve seviyesine göre doğurduğu kadar sanatkârın da kanunlarına baş kesmeye ve seviyesine tırmanmaya mahkûmdur. Çünkü o, fert halinde kendi remzinden başka bir şey değildir.

Kumaşını ilk rasgeldiğin müşterinin şartlarına göre ördüğün ve onu oturduğun dağın karmakarışık yollarına tırmanmak zahmetinden kurtardığın gün, heykeltraşsan nalbanttan, ressamsan badanacıdan, şairsen "eskiler alayımcı"dan farkın kalmıyacaktır.

Sen daima Kopdağının tepesinde otur ve dükkânında o cinsten şeyler sat ki, o eşyanın kıymeti, Paris'ten yola çıkıp Kopdağının tepesindeki cevheri aramanın zorluğuyla ölçülsün.

Ah dostum, benim dostum!

Sana, sanatkârı anlattım; sanatkârdaki şahsiyet ve kendi iç âleminden gelen ulvî benlik dâvasını... Ama sakın zannedeyim demiyesin ki, küçük ve zayıf nefsaniyetin üstündeki bu ulvî benlik, insanı Kopdağına çeker ve orada dostsuz, cemiyetsiz, ihtilâtsız ve beşeriyetsiz, tek başına yaşamaya memur eder. Hayır, hayır! Sen, ebedî hakikat adına, gerekirse Kopdağına çıkacak ve ondan sonra da oraya bütün insanlığı dâvet etmenin çaresini arayacaksın. Tek kelimeyle kalabalıkların ayağına düşmiyeceksin, kalabalıkları ebedî hakikatin ayağına çekeceksin...

[Kop Dağında Bir Dükkan – *1932, Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil* **Sanatkâr ve Cemiyet** – *25 Nisan 1947, Büyük Doğu Dergisi*]

ÖLÜLER VE DİRİLER

On beş, on altı yıl kadar oluyor. Gazetelerde okumuştum: Ruslar ölülerini ihraç ediyor!

Evet, tıpkı mavi paketlerde Moskof şekeri, çelik çenberli balyalarda hayvan derisi ihraç eder gibi, kimbilir nasıl bir zarf içinde, dünya pazarına ölülerini sürüyor! Buna sebep de Avrupa tıp müesseselerinin, üzerinde çalışmak için kâfi miktarda ceset bulamaması... Hem fennin insan cesedi üzerindeki vazifesi diye bir hak kabûl eden, hem de bu işe kendi ölülerini ayıramamak gibi ruhunda dinî bir haşyet taşıyan ihtiyar Avrupanın halî ne hazin!

Ruslar dinsiz... Ölülere kıymet vermezlermiş... İnsan ölüsü üzerinde zabıta kuran bütün itikat müesseseleri onlar için masalmış... Ne kilise, ne papas, ne âhiret, ne mezar...

İnsanoğlunun, ölülerine kıymet vermesi için yalnız dindar olması mı lâzım?.. Ölüyü, postacıya bir mektup verircesine din vazifedarlarının eline teslim cesaretini göstermek için, ille âhiret isimli ebedî bir mizan mekânına mı inanmak lâzım? Ölülere, arkalarından, derin bir fikir ve mâna gözüyle bakabilmek için mutlaka Allaha ve dine mi bağlı bulunmak lâzım?.. Bu inanışlar, büyük kurtuluşun yolları... Ya kurtuluş yoluna giremiyenlerin gözünde insan ölüsü?.. Bu ölüyü değerlendir-

mek için sadece ve hattâ en bâtıl yoldan ve bir parçacık insana inanmak yetemez mi?..

Bir insanı, öldükten sonra, saçından keçe, dişinden tarak, kemiğinden zamk ve yağından mum çıkacak bir madde yığını halinde görmemek için, onun, elektrik ampulüne benzer kristal bir kalıp içinde mânevî ve aydınlık bir kudret menbaı olduğuna inanmak yetmez mi?

Dinin bildirdiği âhiret, belki bir çoklarınca yalandır. Fakat yine onlarca, muşambadan tiyatro dekorlarına benziyen bu güzel ve san'atlı yalanın peyzajı önünde ve düğün alaylarını hatırlatan esrarlı bir tören âhenginin sessiz musikisi içinde dinin ölülere yaptığı merasim, ruhlardaki nâmütenahilik iştiyakının ifadesi olduğu için güzel ve gidenden ziyade geri kalana hitap ettiği için kendilerine makbûl görülmeli değil midir? Dikkât edersen, bir parça zevk ve anlayış sahibi bir kâfirin gözünde bile insan ölüsünün bir şey belirtmesi gerektiğine dokunuyorum. Ruhumuza ait merasimi kalıbımız üzerinde yapmayıp da nerede yapacağız? Ondan başka teşahhus etmiş nemiz var?

Ruh ve mâneviyata yaptığı bu küfürle insan kabiliyet ve hareketini bir (türbin) makinesinin mekanizması kadar bayağılaştıran, insan kıymetini basit bir (faide-i mihanikiye)ye indiren bir cemiyet havası içinde derin ve ebedî insan, içinden çöke çöke Taş Devri insanlarının bile bir derece daha ileri olduğu bir hareket noktasına kadar gerilemiş demektir.

Artık onu çökmekten, dağılmaktan, çürümekten ne kurtaracak? Cemiyet, şehir, makine, nizam, program, plân mı? Ondan sonra bunların hepsi illet veya hikmeti anlatılamıyacak birer bilmece, anahtarı mazide kalmış birer hiyerogliftir.

Ruh olmayan yerde madde yoktur.

Nitekim aradan şu kadar zaman geçtikten sonra bugün bu cemiyeti ayakta tutabilmek için, askerlerini düşman tankları

önünden kaçmasın diye, başı, kolları ve bomba makineleri dışarda kalacak şekilde çukurlara gömüp etrafını çimentoyla dondurmaktan; iş mekanizmasını döndürebilmek için topyekûn millet iradesini, mandaların, katırların ve köpeklerin tahammül edemiyeceği boyunduruklar, gemler ve tasmalar içinde zaptetmekten başka çare kalmamıştır. On beş yıl evvel ölülerini ihraç eden Rusya'da bugün diri kalmamıştır.

[**Ölüler ve Diriler** – *9 Mayıs 1947, Büyük Doğu Dergisi*]

YENİLİK VE ŞAŞKINLIK

Bazen mahalle aralarından geçerken görürüz: Birkaç çocuk bir taşı kaldırmışlar, altından çıkan solucanları, çömelerek hayretle seyretmektedirler. Âlemde merak ve hayret, çocukta teşahhus ettiği kadar kimde şahsiyet bağlayabilir?

Fakat ak sakallı selim akıl fermanlarına tebessüm eden derin ve amansız çocuk ruhu, mukadder akıbetleri sezmekte ekseriya büyüklerden evvel davranır. Biraz sonra bakarsınız, deminki cazip solucanlar, başları ezilmiş, toprağın üzerinde metrûk ve mürde bir leke halinde yatmakta; ve çocuklar başka mesafelerde, başka yenilikler peşinde gezmektedir. Acaba ne olmuş, ne bitmiştir ki çocuk, bir saniye evvelki hayretini kazanan manzarayı yalnız terketmekle kalmamış, onu bozmuş, dağıtmış, cezalandırmıştır da...

İçinde büyük fakat gizli bir tahlilci yaşayan çocuğun bu hareketi mânâsız değildir. Çocuk sezişi, solucanın rengini evvelce tanıdığı herhangi bir renge, hareketini herhangi bir harekete irca ettikten sonra gördüğü şeyi bütün cazibelerinden sıyırır ve halledilmiş bir takım muadele kâğıtları gibi onu ihmal ve nisyanın küflü çekmecesine atar. Evet, sezişlerimiz amansızdır. Karşımıza yeni olmak iddiasiyle çıkan her şeyi, yeniliği dışına vurmuş her görünüşü, kulağı fil, başı yılan, vücudu deve, kuyruğu balık bir hayvan gibi muhakkak tanıdığı unsurlarla irca edecek ve artık o sahte terkip, sahibi için bir kabahat olarak

kalacaktır. Ruhumuzun, suların cezrine benzeyen bir saniyelik, bir anlık, şaşkınlığından hayat hakkı bekliyen garabetler, aynı şaşkınlığın meddinde boğulmaya mahkûmdur.

Çemişkezekte silindir şapkalı (Ramon Novaro), Holivutta Çemişkezekli Memiş ağa gariptir. Bu garabet bütün (Novaro)larla bütün Memişlerin gözlerini kendi üzerine çekebilir. Fakat yarım saat sonra (Ramon Novaro), ya kıyafetini değiştirmeye, ya intihara mecburdur.

Alelâde insan bu türlü yenilik hilelerine ilk hamlede hayran olmakta nasıl mazursa, mükemmel insan da, olgunluğun derecesini, hayran olmaktaki mukavemetiyle ifade eder.

Gün görmüş ve pişmiş ruh "aptalca hayranlık" lâfının üzerine iki çapraz hat çizmiş olandır.

Son zamanlarda sanat ve şiir namına yapılan komikliklere karşı şunun bunun fırlattığı şaşkın naralarda da bu hazin kanunun bir tecellisine şahit oluyoruz. Deniz içinden alınmış bir kova suyun açtığı boşluk ne kadar çabuk dolarsa bu cinsten şaşkınlıkların da o kadar çabuk kapanacağını ve evvelki çukurun yerinde hattâ bir kabarıklık hasıl olacağını bilsek bile devrimizin bu kadar selim histen mahrum oluşunu görmek gene acı oluyor.

Yenilik, terkibini ancak erbabının bileceği ve mısraına gömeceği bir sırdır. Yoksa ortada bayrak açarak kellesi koltuğunda dolaşan yaygaracı hokkabazların marifeti değil...

Yunus Emre diyor ki:

Derviş oldular hırkada pünhan ola...

(Yeni) daima (gizli)de ve bâtındadır; apaçık nisbet ve muvazene hilelerinde ve zahirde değil... Bunlardan biri insan, öbürü de öküz gözüne hitap eder.

[Yenilik ve Şaşkınlık – *16 Mayıs 1947, Büyük Doğu Dergisi*]

SÖZDE MÜNEVVER

Sözde münevver, hiçbir şeyin iç yüzünü bilmez, her şeyin posasını bilir. Sözde münevverin ruhunu gördüğü tek bir şey, cesedini görmediği hiçbir şey yoktur.

Hakikat bir geyik ve sözde münevver bir avcıysa, bu avcının vurduğu avdan yediği şey onun tırnaklarıyle boynuzlarıdır.

Avcı, geyiğin yüreğini, ciğerlerini, beynini ve böbreklerini işkembesiyle barsaklarının içinde bırakarak lâşenin yanından uzaklaşır. Bu cevherli ve canlı unsurların anlaşılmamaktaki kabahati nedir? Çünkü onlar derinin altında ve gizlidir. Yürekle tırnak arasında bir de yumuşaklık ve katılık farkı vardır. Sözde münevver, her şeyin sertiyle kabasını anlar. Onun hakikati "Ölü ve kaba hakikat"tir. Onun bildiklerinden rasgele birkaç madde:

1 - Dünya yuvarlaktır.
2 - Yirminci Asırda insan hürdür.
3 - Musiki ruhun gıdasıdır.
4 - Fransız inkılâbı dünyanın en büyük inkılâbıdır.
5 - (Greta Garbo)da cinsî cazibe vardır.

6 - Edebiyat cemiyet içindir.

7 - Ey nurlu garp medeniyeti!..

8 - Amerikada demokrasya...

Ve arzı yuvarlak görebilmek için onu göz önünde ne kadar küçültmek lâzımsa o kadar küçültülmüş, cüceleştirilmiş mefhumlar:

Beşer, vatan, millet, halk, insan, hâkimiyet, hak, ahlâk, kanun... Bakisi bir gramofon plâğı: Yaşasın hürriyet, müsavat, adalet, aman...

Öz hakikat, sözde münevverin bildiği hakikatin tersine daha yakındır:

1 - Dünyanın yuvarlaklığı, dünya hakkında en kaba, en bayağı malûmattır.

2 - İnsan Taş Devrinde hürdü. Yirminci Asırdaysa esir olmasında mahzur yoktur.

3 - Musiki ruhun gıdası olsaydı, dünya yabanî ruhların ördüğü bir devedikeni tarlası değil, bir (orkide) bahçesi olurdu.

4 - Fransız inkılâbı dünyanın en küçük inkılâbıdır.

5 - (Greta Garbo)da cinsî cazibe gibi duran şey, tipik kadın aptallığıdır.

6 - Edebiyat cemiyetten başka her şey içindir.

7 - Ey karanlıkta yarasalar gibi kendisini duvardan duvara vuran Garp medeniyeti!

8 - Amerika'da demokrasya veya veba...

Fikir, bir bal peteği gibi derin ve kudretli ferdin kafasındaki kovandan alınıp bandrollu kutular içinde mektebe, gazeteye ve kahvehaneye sürüldüğü dakikadan itibaren bu esrarlı macundan her yiyen sözde münevver olur. Fikrin ondan sonraki ismi, yaftalı hakikat ve malûmattır.

Yüzlerce, binlerce, milyonlarca sözde münevver, bu kuru malûmatı böbreğin kum taşıması gibi beyinlerinde eritemeden taşırlar.

İnsan kafasının sanatta, lâboratuvarda, yerde ve gökte aradığı şey bütün insanlığa kepçe kepçe dağıtılmak için değil, bin senede yetişecek müstesna insanın beyninde eriyip mucizeli bir iksir terkibi yapmak içindir.

Hakikatte iki hâlis ve şahsiyetli insan tipi vardır:

Biri hiçbir şeyi bilmiyen köylü ve aşağı sınıf halk, öbürü her şeyi bilen, doğurucu ve idare edici fert.

Ve işte şimdi yeryüzü, bilhassa memleket yüzü, bu sözde münevverlerin, meydanlardaki işaret polisleri gibi "Geç, dur, kal, çek, git, gel!" cümbüşleriyle ferman fermadır. Kendilerini, sözüm ona, münevverlik hakkıyle nas yumurtlama mevkiinde gören bu şifasız budalalar, her mefhumu ters tarafından kullanarak "İleri, geri, güzel, çirkin!?." hükümlerini, her ileri tanıdıkları şey mutlaka geri, her güzel bildikleri şey de mutlaka çirkin, bilhassa şu mevzu üzerinde topluyorlar.

– Sizi gidi mürteciler; softalar, yobazlar, kapkara cahiller, her ileri hamleye set çeken geri ruhlar!..

Eğer bu bedbahtlar, bildiklerini sandıkları şeyleri tam bilseler veya hiç bilmeselerdi, belki kendilerine cevap vermek imkânı bulunurdu.

[**Sözde Münevver** – *23 Mayıs 1947, Büyük Doğu Dergisi*]

OKUYUCU

Okuyucu... Okuyucunun beğenmediği... Okuyucunun sevdiği... Okuyucunun unuttuğu...

Okuyucu...

Okuyucu kimdir?

Muharriri, canilerde vicdan azabı, sinir hastalarında sabit fikir ısrarıyle takip eden, onun her girdiği yere giren, her çıktığı yerden çıkan, yazı yazarken arkasından satırlarına göz atan, ispritizma masalarının davetlileri gibi, zaman, mekân, hail, mâni tanımayan bu etsiz, kemiksiz, çehresiz, sıkletsiz cin kimdir?

Kırmızı renkli tramvay arabasında gazetesini iki eliyle arşınlamış, şu ensesinden seyrettiğimiz kürklü adam mı?

Kadıköy vapurunun güvertesinde, kemikli ellerine boğulmuş bir kedi yavrusuna benzer bir mecmua sıkıştırmış, gözünü dalgalara ve saçını rüzgâra vermiş, şu matruş harp zengini kılıklı kimse mi?

Koltuğunun altında incitmekten korktuğu kadife bir ciltle tıpış tıpış yürüyen şu hanım kız mı?

Kahvehanenin mermer masasına, morgta bir ceset çıplaklığıyla serdiği gazete ölüsünü yumruklayan şu kirpi saçlı, münakaşacı genç mi?

Şu gözlüğünü arayan ihtiyar mı?

Şu kitapçıyla konuşan gölge mi?

Kim?

Sabah akşam, yalınayak başıkabak binlerce müvezziin avaz avaz aradığı ve yanına gelen herkesle bir iki saniye meşgûl olduktan sonra tekrar aramaya koyulduğu o meşhur gaip kimdir?

O, ne saydığımız tiplerden biri, ne de onların ve onlar gibilerin hepsidir. Onlardan başka okuyucu olmasa da, okuyucu onlardan başkadır. Çünkü okuyucu müşahhas olduğu zaman ismi artık okuyucu değil "Defterhane memuru Hadimünnas bey" gibi, mesleği ve göbek adı neyse odur.

Onun bütün kudreti gizliliğindedir. Her meçhûl ve hudutsuz şey gibi o da, içimizdeki âlemin esrarını üzerine aksettirdiğimiz muhayyel ve mefkûrevî bir mahlûktur.

Onu bayağılaştırmamış ve hayattaki benzerlerinden ayırmış olan her kalem sahibi, gözünün derinliği ve şahsîliğiyle öbürlerinden ayrılır.

Tevfik Fikret "Rübab-ı Şikeste"sinin başında okuyucu ile şöyle hasbihal eder:

Size ey bilmediğim görmediğim kâriler
Size ithaf ile neşreyliyorum bunları ben
Size ithaf ile - zira ne için ketmedeyim-
O sizin bilmediğim, görmediğim gözleriniz
. . . . . .
Ben bu ümmit ile teşyii hayat etmedeyim.

Fikretin bu görüşündeki okuyucu, eski zaman küçük beylerinin cumba arkasında sezdikleri, fakat yüzünü görmedikleri besleme kızları kadar bayağıdır.

Bir zamanlar İstanbul'a gelen avam romancısı bir Fransız, Beyoğlu'nda bir kütüphaneye günün bir kaç saatini bağlamış ve kitabını alan her okuyucuya el yazısiyle bir ithaf hediye et-

mişti. Yahudi daktilo kızlarının kahramanı olan bu adamın Amerikanvarî ticaret kafasıyle yaptığı bu bayağılık kadar hiçbir muharrir okuyucuya yılışamaz. Buna mukabil en aşağı kitap tabının 15.000'den eksik olmadığı aynı memlekette, eserini birkaç yüz nüsha bastırıp rasgelen almasın diye üzerine yüzlerce frank fiat koyan örnekler yaşıyor. İki derecenin tipik nümuneleri olan bu iki muharrir, birbirlerine nazaran farklarını, şuurların altındaki okuyucu telâkkisiyle ifade ediyorlar. Sanatkârın içindeki mahrem benlik her büyük artistte ayrı bir tecelliye maliktir. Büyük sanatkâr (Bodler), bu benliği kemirir gibi gördüğü okuyucuya:

Riyakâr kâri, benim benzerim, benim kardeşim!

Diye hitap ediyor. (Bodler)in bu mısraı gösteriyor ki, onun kâri diye seyrettiği şey, kendi içinden fışkırttığı bir vehim heyulâsından başka bir şey değildir.

Yukarı seviyede her yazıcının kafasında kâri mefhumu, arının iğnesi ve akrebin kıskacı gibi kendi beynine ve kendi uzviyetine yapışık, fakat herkesten ziyade kendisini sokan bir ıstırap ve nefret ukdesidir. Yoksa okuyucu, her şeyi mefkûreleştiren sanatkârın beyaz duvardaki gölgesinden başka ne olabilir?

Evet, sanatkârın beyaz duvardaki simsiyah gölgesi ama, şu teşhis farkıyle:

Mücerret hüviyetiyle okuyucu, üstün insan olmak dâvasındaki muharririn, ona, bütün küçük taraflarını ihtar eden; ve onu, büyük tarafıyle her ân arkasından koşup kendisini avlamaya davet eden korkunç ve cilveli bir mizan, bir nefs muhasebesi remzidir.

[Kâri – *1932, Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil*

Okuyucu – *30 Mayıs 1947, Büyük Doğu Dergisi*]

ANKARA'DA RÜZGÂR

Kışa çalan ilkbahar havalarında, birkaç günüm Ankara'da geçti:

Ankara havaları, vakit vakit (isteri) geçiren bir insanın yüzü kadar değişik... Bir saniyesi öbür saniyesine uymuyor. Şimdi bir ihtiyar gibi dalgın, birazdan bir çocuk gibi neşeli, peşinden bir deli gibi korkunç, sonra bir âşık gibi mahzun, çok geçmeden bir kaatil gibi sinsi, derken bir ihtilâlci gibi isyanlı.

Gün oluyor, yirmi dört saatte bütün mevsimler ve şekillerle içiçe, bütün ruh haletlerini ve anlarını yaşıyor. Denebilir ki o, içindeki sonsuz hasret ve ihtirasın şeklini arayan, bütün şekilleri asabî parmaklariyle karıştıran; kuran, yıkan, beğenmiyen, titiz ve mecnun bir sanatkârın hummasına tutulmuştur.

Tabiatın dört mevsimiyle mecburî alâkası, devamsız bir mektep çocuğunun ayda yılda bir sınıfta görülmesine benziyor. O çocuk sınıfı nasıl zorla ve sürüklenircesine geçerse, o da bir mevsimden bir mevsime öyle geçiyor.

Bazan büyük, coşkun, olgun bir rüzgâr, Gobi çölünden geçen bir katar ihtişamiyle semasından geçiyor. Tepemizde tekerlek seslerine benzer bir tarakanın çelik yapraklarını uçuran bu rüzgâr çıkar çıkmaz, Ankara'nın en hususî manzarası başlıyor. Yerden mi, gökten mi nereden püskürtüldüğü belli olmıyan bir toz dumanı; duman mı, bulut mu, dağ mı, ne olduğu

bilinmeyen bir toz heyulâsı; heyulâ mı, dev mi, ejder mi nedir anlaşılmıyan bir toz canavarı şaha kalkıyor. Asfalt kınası çekilmemiş yollardaki halis toprağın benek benek görünmesine, iki kaldırım taşı arasındaki boşluğun tertemiz meydana çıkmasına karşı, gök, ufuk ve cadde kayboluyor. Toz seli tarihin bilmem hangi devrinde medeniyet timsali Bağdat'ı talan eden Tatar akınları gibi ortalığı kasıp kavuruyor, taş taş üzerinde bırakmıyor.

Pencerenizi kapayıncaya kadar odanızın içi bir sahraya dönüyor. Sokakta giderken iki adım ilerinizdeki adam, denizaşırı denecek kadar uzaklara gidiyor. Kendinizi dağ başında, kimsesiz, yardımsız ve tesellisiz farzediyorsunuz. İçinizden yatağa girip yorganı başınıza çekmek, bir koltuğa gömülüp tavana bakmak gibi garip ve kasvetli bir meyil geçiyor. Bir anda duyuyorsunuz ki, tabiatın silâhlarına karşı başımızda kuvvetli bir müeyyide biçiminde yükselen şehir, artık bir vehim haline gelmiştir. Tabiat o kadar galip, insan o kadar zayıf, eser o kadar tarümar, tedbir o kadar fanîdir.

Böyle bir duygu içinde, misafir olduğum evin sedirine uzanmış, düşündüm:

Güzel olsun, çirkin olsun, istidatsız ve yalçın bir toprak ortasında insan iradesini, insandaki yapıcılık hummasını temsil etmesi gereken Ankara'da, insan, tabiatın, damarlarına zerkettiği bu afyon tesirinden zıt bir hisse atlayabilir, bu hissin aksülamelini arayabilir. Boyumuzu aşan bir su tabakası içinde ayağımızı dibe vurmamız gibi, içimizde, tabiatten aldığımız tesire zıt bir tenbih canlanabilir. Mücadelenin meydanını ve hamlenin hedefini bulabiliriz. Bedbinliği, zaafı, ademi telkin eden tabiatın davetinde, birbirine zıt iki emir seziyoruz:

– Ya uyuş, ya şahlan!

Ya biz ne yapmış bulunuyoruz; uyuşmuş mu; şahlanmış mı?...

Herhangi bir Amerikan sinema kumpanyasının birkaç ay içinde kurabileceği bu şahsiyetsiz madde inşası plânında, kuvvetli bir rüzgârın iskambil kâğıtları gibi devirebileceği kâğıt helvası mimarîsinden meskenler içinde; ve bir ucundan bakılınca öbür ucu görünen, fakat hiçten yola çıkıp hiçe giden yollar üstünde, her şeyi yapmış olmak gibi büsbütün mahrum edici bir teselliye düşmüş bulunuyoruz.

Bu, uyuşmaktan da beter değil mi?

[**Ankara'da Rüzgâr**– *6 Haziran 1947, Büyük Doğu Dergisi*]

28.0516

Feribotta bitti.

TANRI KULUNDAN DİNLEDİKLERİM

FİKİR

Bütün Eserleri

13

GENEL DAĞITIM
b.d yayınları
Ankara C. Vilayet Han No. 10 / 3 Cağaloğlu - İstanbul
(0212) 528 55 51 - 511 08 73 - 512 59 22 Faks: (0212) 514 82 52
www.necipfazil.com.tr / www.buyukdogu.com.tr

ISBN 975-8180-26-4